शिव पुराण

7207

1. Title Śiva Purāṇa
2. Accession No. 5682
3. Folio No./Pages 135.
4. Lines 13-15
5. Size 30.5 × 14.5Cm.
6. Substance Paper
7. Script Devanāgarī
8. Language Sanskṛit
9. Period Not mentioned
10. Beginning "ओम् स्वस्ति श्री गणेशाय नमः ओम् गौरी श्रवः केतक पत्र भङ्गमाकृष्य नददन्य मुखाग्रे विघ्नमुहूर्ता..."
11. End "प्राणो चैव यथा काचे कोकिले यथा कर्हमेचंद जा-3 मंडूके ॥"
12. Colophon No
13. Illustrations No
14. Source Donation
15. Subject Purāṇa
16. Revisor No
17. Author Not Known
18. Remarks Pages are not in order, partly damaged, seems to be incomplete, bound.

2

2

स्यासन्तेन तस्यासन्पृथुकाः सप्तपुत्रास्ते च स्वयं तदा रथं भ्रामयामास मेरोरनु पुनः पुनः
२ सप्तकृत्वस्ततः कृत्वा सप्तद्वीपानकल्पयत् द्वीपसंख्यास्तदा जाताः समुद्राः सप्त एव
च ३ सप्तानामपि पुत्राणां द्वीपमेकमदात्पुनः प्रत्येकं च तदा दत्वा राज्ञा तेन महात्मना
४ लब्धा गतिर्मुनीनां च विस्तार्य वंशमुत्तमं अग्नीध्रस्तु तस्य ज्येष्ठः प्रियव्रतस्य
५ जंबूद्वीपे तदा तेन कृतं राज्यं यथा सुखं तस्य पुत्रस्तु तदा नाभिः नाम्ना लोकसुखावहः
६ तेनापि च तथा राज्यं पितृवत्प्रतिपालितं तस्य पुत्रास्तदा जाताः ऋषभाद्याः मुनी
श्वराः ७ तस्य पुत्रशतं ह्यासीत् ऋषभस्य महात्मनः सर्वेषां चैव पुत्राणां ज्येष्ठो भरत ए
व च ८ नव योगींद्रतां प्राप्ताः वीतरागास्तथाभवन् जनकस्य च विज्ञानं तैर्दत्तं सुमहात्मभिः
९ एकाशीतिस्तदा जाताः कर्ममार्गपरायणाः ऋषभश्च ततः पिता लोकहिताय ऋषिसत्तमः
१० खंडानि कल्पयामास नव लोकहिताय च तत्रापि भारतं श्रेष्ठं खंडमस्मिन्स्वरूपणीयके ११
तन्नाम्ना चैव विख्यातं खंडं च भारतं तदा सर्वेष्वपि च खंडेषु बह्ववतारः प्रकल्पितः १२ वि
ष्णुना लोकरक्षार्थं खंडे खंडे मुनीश्वराः तत्रापि भारते खंडे वदर्याश्रमसंज्ञिके १३ नरना
रायणरूपेण तिष्ठते परमेश्वरः तपस्तपति नित्यं वै लोकानां हितकाम्यया १४ तत्र

१२ केदारसंज्ञेकंश्रृंगंहिमसमुद्भवं नरोनारायणश्चैवपगास्तेचनिरंतरं १५ ताभ्यांसंप्रार्थितो
देवःपार्थिवार्चनायवै आयातिस्मशिवः स्वेच्छः भक्ताधीनसदाशिवः १६ कस्मिंश्चित्स
मयेतत्रप्रसन्नःपरमेश्वरः सम्यक्कृतंभवद्भ्यांनुपूजाभ्यांपूजितोह्यहं १७ किंकार्यंविद्य
तेलोकेभवतांतपसःफलं अवाप्तकामौश्रुत्वैवंचकिंकार्यंभवतोपुनः १८ तथापिपूजि
तश्चाहंप्रसन्नोद्वियतामिति इत्युक्तेवतदातेननरोनारायणःस्वयं उवाचवचनंतत्रलो
कानांहितकाम्यया यदिप्रसन्नोदेवेश यदिदेयोवरस्त्वया २० स्थीयतांस्वेनरूपेणपूजा
र्थंशंकरस्वयं इत्युक्तस्तुतदाताभ्यांकेदारेहिमसंज्ञिके २१ स्वयंचशंकरस्तस्थौज्योतिरू
पीमहेश्वरः ताभ्यांचपूजितश्चैवसर्वदुःखभयापहः २२ लोकानामुपकारार्थंभक्तानांद
र्शनायवै स्वयंस्थितस्तदाशंभुःकेदारेश्वरसंज्ञिकः २३ देवाश्चपूजयंतीहऋषयश्चस
नातनाः भवस्यपूजनंनित्यंवदर्याश्रमवासिनः २४ यविगतासदायोवैददातिहरिवल्ल
भः हरिरूपंकिंतत्वंहररूपसमन्वितं २५ तस्यैवरूपंदृष्ट्वाचसर्वपापैःप्रमुच्यते जीव
न्मुक्तोभवेत्सोवैयोगतोबदरीवने दृष्ट्वारूपनरस्यैवहरेश्चैवमहात्मनः केदारेश्वरना
म्नानुमुक्तिभागीनसंशयः २७ एतद्वःसमाख्यातंयत्पृष्टोहंद्विजसत्तमाः श्रुत्वापापंदहे
त्सर्वंनास्तिकार्याविचारणा अतःपरंप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंभीमशंकरं २८ इतिश्रीशिवपुराणे
ज्योतिर्लिंगमाहात्म्येचत्वारिंशत्तमोध्यायः ४६ सूतउवाच कामरूपेश्वरेदेशेशंकरो
लोककाम्यया अवतीर्णःस्वयंसाक्षात्कल्याणसुखभाजनः १ यदर्थमवतीर्णोसौकथयामि
मुनीश्वराः भीमोनाममहावीर्योराक्षसोलोकनाशनः २ दुःखदःसर्वभूतानांधर्मनाशनतत्प
रः कुंभकर्णाचवरासेण तेलोकभयंकरे ३ राक्षसीपुत्रयुक्ताचसह्येमिष्टस्तवंततदा सवालो
सह्लसोभीमाकर्कटीमातरंतदा ४ पप्रच्छमेपिताकोवाकथंचैकाकिनीतदा एवंपृष्टातदा
तेनपुत्रेणराक्षसीवचः ५ उवाचपुत्रंदुष्टावैश्रूयतांकथयाम्यहं पितातेकुंभकर्णश्चराव
णानुजएवच ६ रामेणमारितःसोयंभ्रात्रासहमहाबलः अत्रागतःकदाचिद्वैमद्भोगंकृत
वान्पुरा ७ पित्रोःपार्श्वेस्थिताचाहंस्वामिनिनिहितेसति पितरौमेहतौऋगस्त्यऋषिणाभस्म मे
सात्कृतौ भक्षणार्थंगतौतत्रक्रुद्धेनसुमहात्मना सुतीक्ष्णोनामविख्यातस्तपसादग्धक
श्मयः ९ तेनैवमारितोपुत्रपितरौममवल्लभौ एकाकिनीतदाजातादुःखितापर्वतेपुरा १०
एतस्मिन्समयेह्यत्रराक्षसोसौरावणानुजः आगत्यकृतवान्संगंविहायसंगतस्तदा ११
ततस्त्वंचसमुत्पन्नोमहाबलपराक्रमः अवलंब्यपुनस्त्वंचकालंदोषंकरोम्यहं १२ इ
मयानदृष्टालंकावैहृद्येवनिवसाम्यहं ॥ पितामेकर्कटोनाममातामेपुष्कसीमता ॥ भर्ता
मेचविराधोभूत् ... रामेण ...

३ इति श्रुत्वा वचस्तस्य स्वामी भीमो भीमपराक्रमः । क्रुद्धश्चिंतयामास किं करोमि हरिं प्रति १३ पि
तामेव हतश्चैव हरिणा लोकहारिणा । विरोधश्च हतो ह्यत्र दुःखं च कुतरं कृतं १४ तत्सुतो
हं भवे चैव हरिं च पीडयाम्यहं । इति कृत्वा मतिं तत्र तपस्तेपे सुदारुणं १५ ब्रह्माणं चैव मु
द्दिश्य वर्षाणां च सहस्रकं । ऊर्ध्वबाहुश्चैकपादः सूर्यदृष्टिं दधत्पुनः १६ मनसा ध्यानमा
श्रित्य तपश्चक्रे महत्तदा । शिरसस्तस्य संजातं तेजः परमदारुणं १७ तेन दग्धास्तदा दे
वाः ब्रह्माणं शरणं गताः । ब्रह्मन् रक्ष रक्ष तत्तेजो लोकान्पीडितुमुद्यतं १८ यस्मात्प्रार्थ्यते च
दुष्टेन तत्त्वं देहि पितामह । नो चेद्वयं दग्धास्तेनैव सुदुरात्मना १९ प्रार्थ्यमानः सं
तयं सर्वैस्तस्माद्देहि च जायते । इति तेषां वचः श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः २० प्रसन्नो
स्मि वरं ब्रूहि यत्ते मनसि वर्तते । इति श्रुत्वा वचस्तस्य वचनं पुनरब्रवीत् २१ यद्दासो वा
च यदि प्रसन्नो देवेश यदि देयो वरं त्वया । अतुलं च बलं मे यद्देहि त्वं कमलासन २२ इत्यु
क्तो ब्रह्मणा परमात्मने ब्रह्मा चापि तदा तस्मै वरं दत्वा गृहं ययौ २३ ततोसौ
कालेन महाक्षेत्रे प्रणिपत्य च पश्यमानं करोम्यद्य देवानां प्रलयं ध्रुवं २४ इत्युक्त्वा प्र
बलो वा तत्र मातरं बबंध ताडयामास भीमो भीमपराक्रमः २५ गृहीतं च धनं

सर्वं हस्त्यश्वरथसंकुलं । छत्रं च चामरं चैव सर्वोपकरणानि च २६ तेनैव गृहीतं राज्यं तदी
यं च मुनीश्वराः । राजा चापि सुधर्मिष्ठः शिवधर्मो हरिप्रियः २७ गृहीतो निगडैर्नैव कांते व
स्थापितश्च सः । तत्र तेन तदा कृत्वा पार्थिवीं मूर्तिमुत्तमां २८ भजनं च शिवस्यैव प्रारब्धं प्रिय
या स्वया । गंगायाः स्तवनं तेन बहुधा च तदा कृतं २९ स्नानं संस्नानकर्मादि कृत्वा शिवप्रपू
जनं पार्थिवेन विधानेन चकार नृपसत्तमः ३० तद्ध्यानं च यथा स्यात्तैः कृत्वा च विधिपूर्वकं
प्रणिपत्य स्तवैः स्तोत्रैर्मुद्रासनपुरःसरं ३१ कृत्वा च सकलं तत्र भेजे स शंकरं मुदा पंचाक्ष
रमयीं विद्यां जजाप प्रणवान्वितां ३२ नान्यकार्यं स वै कर्तुं लब्धवानन्तरं तदा इदमेव त
वी दा तत्र चकार हितकाम्यया ३३ तत्पत्नी च तदा साध्वी दक्षिणा नाम विश्रुता पार्थिवं चैव ध्या
नं हि चकार नृपसत्तमे दंपती ह्येकभावेन शंकरं प्रियकारकं भजयामासतुस्तत्र नान्यर्थि
मनसो गतिः चकार सोपि नियतं राक्षसो नो महात्मना चकार वसुधां कृत्स्नां वशे च स्व
र्षिसत्तमाः वेदधर्माः शास्त्रधर्माः स्मृतिधर्माः पुरातनाः लोपयित्वा च तत्सर्वं भुंक्ते स्वय
मात्मना देवाश्च पीडितास्तेन ऋषयो पीडिता भृशं अत्यंतं दुःखमापन्नाः शिवं च श

वक्रमा४

के मा व

५४ रणं ययुः स्तुत्वा स्तोत्रैरनेकैश्च हरं लोकसुखावहं प्रसन्नं कृतवंतस्ते महाकैलाशस्ते शुभे
स्थला च पार्थिवीं मूर्तिं पूजयित्वा विधानतः स्तुत्वा च विविधैः स्तोत्रैर्नमस्कारादभिः सकलैः ए
वं स्तुतस्तदा शंभुर्देवान्वचनमब्रवीत् प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूत किं कार्यं करवाणि वः ४९ इत्यु
क्ते च वचस्तेन देवा ऊचुः शिवं परं सर्वं जानासि देवेश नास्त्यज्ञातं त्वया ते तव तथापि श्रूयतां
देवराक्षसो भीमरूपकः पीडयत्यनिशं देवान्कृपां कुरु सदाशिव दुःखं च राक्षसं
त्वं जहि शीघ्रं प्रियं कुरु इत्युक्ते स्तुतस्तदा शंभुः करिष्यामि वचोब्रवीत् राजा चापि मदीयो वै
मद्भक्तो वर्तते नित्यशः तस्मात्प्रब्रूत वै देवाः कार्यं शीघ्रं भविष्यति इत्युक्तास्ते तदा देवाः स्था
नं वै परमं गताः स्वस्वमाश्रमं सर्वे धान्यं प्रययुस्ते च महर्षयः शिवोपि स्वगणैः सार्द्धं जगा
म हितकाम्यया एतस्मिन्नंतरे तत्र कामरूपेश्वरेण च गृहीत्वा ध्यानमारब्धं पार्थिवस्य पुरस्तदा के
न चिन्नगत्वा च राक्षसाय निवेदितं राजा किंचित्करोत्येव त्वदर्थं राक्षसोत्तम अभिचारं करोत्यु
ग्रं पश्य शिक्षितव्याकुरु राक्षसोपि वचः श्रुत्वा कुपितो हननेच्छया गृहीत्वा करवालं च ययौ ग
गामनं प्रति तं दृष्ट्वा राक्षसोऽपश्यत्पार्थिवादिस्थितं च यत् तदद्यं तं स्वरूपं च दृष्ट्वा किं चिके
र्षत्यसौ कुपितो राक्षसस्तत्र हन्यां सौख्यं ययुः विचार्यैवाकरोत्तत्र किं यतेकिं त्वयाधुना
सत्यं वदन हन्म्यैतां मन्यथा हन्मि निश्चितं इति श्रुत्वा वचोऽस्य स्य स पाशेन यंत्रितः उवा
च वचनं सत्यं भविष्यतु मत्वेदिह कृपालुः शंकरस्तत्र पार्थिवे वर्त्तिं ध्रुवं मदर्थं नकरोतीह ते
ध्येहं कीर्तिं वराकः स्वरूपानुप्रवितस्ताच सत्यं चैव करिष्यति मममात्यः कश्चित्पीड
या यत्यनिशं तदा तस्य वरदानादृष्टं इतिनि संशयः एवं धैर्यं समालंब्य ध्यात्वा देवं
च शंकरं त्वदीयोस्मि महाजं पश्यैव शिक्षितव्याकुरु एवं मनसि संध्यात्वा राक्षसश्चावसान मा
यत् सत्यं च वचनं तस्य तत्र चाब्रवीत्प्रियकाम्यया भजामि शंकरं देवं पश्येच्छितव्याकुरु इ
ति तस्य वचः श्रुत्वा भीतो वचनमब्रवीत् शंकरस्तु मया ज्ञातः किं करिष्यति मामिति यो मे
पितुश्चैव नैव रक्षा पितो क्रिं करोति था ६१ तद्बलं हि समाश्रित्य विजेतुं त्वं समीहसे तर्हि त्वं
या जितं सर्वं नात्र कार्या विचारणा ६२ यावन्मया न हृतोस्ति शंकरस्तावत्पालकः ताव
त्स्वामिनं मत्वा सेवते नान्यथा [illegible] पश्य सखा मिनः फलं दृढ इति तद्वचनं श्रुत्वा नृपो
वाक्यमुपाददे नाहं त्वां परमं [illegible] शंकरं पुनः ६४ सर्वो लोकस्तस्य स्वामीन मां
कञ्चित् ॥ मम हृदयं च तयैव [illegible] ॥ [illegible] शिव मे दंड रूपं [illegible]
नः ॥ कस्तं नात्र [illegible]

च

१२ केदारसंज्ञैकं ... [illegible] ... प्रार्थितो

ते

५.५ मुंचति कर्हिचित् एवं वचस्तदाश्रुत्वा विहस्य राक्षसोत्तमः ६५ मत्तो भंगं सदा भक्तैः किं जा
नाति स्वीकृतं योगिनां काचनिष्ठा वै भक्तानां प्रतिपालने ६६ इति कृत्वा मतिं तं च दूरतोम
व सर्वथा अहं च तव स्वामी च युद्धं च करवावहे ६७ इत्युक्तोसन्नपश्रेष्ठो मया कर्तुं न शक्य
ते त्वया चक्रियते तर्हि कृत त्वं सन्नि मानसि ६८ इत्युक्तः सैन्यमाधाय राजानं परिभर्त्स्य तं
करालं करवालं च पार्थिवे प्राहिणत्तदा ६९ पश्यत्स्वामिनो येव वलं भक्तसुखाव
हं इत्युक्ता तं विहस्यैव सहसा च महाबलः करवालं पार्थिवे यावत्स्पर्शति तं मुनीश्व
राः तावच्च पार्थिवात्तस्माद् आविरासीत् ... स्वयं पश्य भीमेश्वरोहं चरस्तार्थ पकटास्य
हं मया पूर्वं वृतं यत तत्रागी पश्य सैमया एतस्मात्पश्य मे शीघ्रं वलं भक्तसुखावहं तदी
यं च पिनाकेन करालेन तथा कृतं पुनश्चैव त्रिशूलेन चाहितेन दुरात्मना तेन शूलेन शत
धानीतं दुष्टस्य परमात्मना पुनश्च शक्तिना हि प्राहिते न ... धाकृता पट्टिशं च त
तस्येन हि प्राहितेन दुरात्मना तेनापि च त्रिशूलेन निखिलशस्त्रं कृतं तदा क्षणात् ततश्चैव गणे
नां च राक्षसानां परस्परं युद्धमासीत्तदा घोरं पश्यतां दुःखमावहं ततश्च पृथिवी

[illegible] ... पृथिवी
सर्वं चुक्षुभुः समहीधराः ग्रहनक्षत्रताराश्च व्योम्न्येव च तथाविधा देवाश्च ऋषयः
सर्वे ह्यर्थितैः प्रार्थितः शिवः नारदश्च समागत्य शंकरं दुःखहारकं प्रार्थयामास तं गि
वदस्यतां शंकरत्वया त्रैलोक्यं कुठारेणैव हन्यतां शीघ्रमेव हि इति संप्रार्थितः शंभुः सर्वान्
रक्षोगणानिति हुंकारेणैव चारेण भस्मसात्कृतवांस्तदा सर्वे ते राक्षसा दग्धा भस्मसा का
ए शार्यं वते दावानलगतो वह्निर्यथा च वनमादहेत् तथा शिवेन क्रुद्धेन राक्षसानां वनं
क्षणात् भीमस्यैव च किं भस्म न ज्ञातं केन चिन्तदा सपरिवारस्ततो दग्धः नाम नाशपते
नहं ततश्च शिवक्रोधेन शांतिं प्राप्य मुनीश्वराः क्रोधज्वालव फूत्कराग्निः संसारवना
द्धवं राक्षसानां च यद्वृत्तम् सर्वं व्याप्तं वनेन तदा रूपांतरं ततो जायते वैयातर मथापि च
भूतप्रेत पिशाचादि दूरतश्च ततोऽब्रवीत् तन्न कार्यं वयस्यैव ततो न भवति द्विजाः तैर्दे
वैः प्रार्थितः शंभुः शांतिं समधिगच्छत स्थातव्यं स्वामिना ह्यत्र लोकानां सुखहेतवे
स्वयं वै कुत्सितो देशे द्यौष्याद्यो लोकदुःखदा भवंत च तदा हृष्ट्वा कल्याणं संभविष्यति
भीमशंकर नामा त्वं भविता सर्वसाधकः इत्येवं प्रार्थितः शंभुस्तत्रैव स्थितवान्

ते

च

१२ केदारसंज्ञे कं ... [illegible] ... यां संप्राप्यते

१६ तत्र इति श्रीशिवपुराणे भीमेश्वरमाहात्म्ये सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४७ सूत उवा
च अतः परं प्रवक्ष्यामि शृणुतामृषिसत्तमाः विश्वेश्वरस्य माहात्म्यं महापातक
नाशनं यद् दृष्ट्वा ते किंचिदगम्यं वस्तु भाग्यकं तत्सर्वं वरदं नाशीत्यं च काशी
तदाप्नुमा २ तदेव कथयाम्यद्य तन्निर्माणे मुनीश्वराः यदा च निर्गुणे तेजः सत्यं ज्ञा
नमनंतकं ३ चिदानंदात्मना मूर्त्तौ पुरुषावपि निर्मितौ इति सत्यं समापन्नौ प्रकृति
पुरुषौ यदा ४ ताभ्यां वाणी समुत्पन्ना निर्गुणस्य परमात्मनः तपश्चैव प्रकर्त्तव्यं ततः
सृष्टिरनुत्तमा ५ प्रकृतिपुरुषावूचतुः परं तस्य स्थलं नास्ति कुत्र वास्थीयते धुना
ततस्तेजस्सः सारं पंचक्रोशात्मकं शुभं ६ सर्वोपकारणैर्युक्तं सुंदरं नगरं यथा नि
र्मायप्रेषितं त्याग निर्गुणेन विराजता ... नरहिते स्थितं तत्र ह्याधिष्ठाय हरिः स्वयं त
तस्थकार विविधं सृष्टिकामस्तदाज्ञया तेनैव बहुकालं च तपस्तप्तं सुदारुणं ८ त
पसो करणाच्चैव श्रमसत्त्वस्य महात्मनः श्रमेण जलधाराश्च विविधाश्चाभवंस्तदा
९ ताभिर्व्याप्तं च सर्वं वै नान्यत्किंचिद् दृश्यते ततश्च विष्णुना दृष्टं अहो किमेतदद्भुतं
[illegible]
[illegible] विधिवद्दन्तधावनमाचरेत् ४ अनुदिते च दिवानाथे ... नदे
तथा च ... अंजलिभिस्तथा यथावकाशं सुस्नार्यन्नद्यादिषु य
वा गृहे देशकालानुसारेण च स्नानं कार्यं नरेण च ६ रविवारदिने तथा श्राद्धे संक्रांतौ गृहणे पर्वे
तथा महादाने तथा तीर्थेषु उपवासदिने तथा ७ अशौचेऽप्यथवा प्राप्ते न स्नायादुष्ण
वारिणा तैलाभ्यंगं प्रकुर्वीत वारान् दृष्ट्वा क्रमेण च ८ रवौ तापं तथा कुर्यात्सोमे कां
तिलमेव नरः गुरौ दरिद्रता चैव भृगौ वाप्यसुखं लभेत् ९ सुखं च शनैश्चरे प्रोक्तं वारादि
फलमुत्तमं अशक्तौ च तथा कार्यं श्रूयतां ऋषिसत्तमाः १० अर्के पुष्पं तु निर्दिष्टं गुरौ दूर्वा
तथैव च भूमिपुत्रे ... ञ्च शुक्रे च जलबिंदुकं ११ नित्यमभ्यंगके चैव वासितं न च दूष
ते केनापि न प्रकर्तव्यं श्राद्धे च ग्रहणे तथा १२ उपवासे तथा प्राप्ते प्रतिपद्दिवसे तथा अ
थवा सार्षपं तैलं न दुष्टं गृहणं विना १३ देशं कालं विचार्यैवं स्नानं कुर्याद्यथाविधिः
उत्तराभिमुखश्चैव प्राङ्मुखो वाप्यथवा पुनः १४ उच्छिष्टेनैव वस्त्रेण न स्नायात्सुनिस
त्तमाः परिधाय पीत ... रात्रौ च विधृतं च यत् तेन स्नानं तदा कार्यं क्षालितं च यदा भवेत्

५१ स्नात्वा च तर्पणं प्राक् वै पश्चादाचमनं चरेत् १६ पश्चादावाहनं कार्यं तीर्थानां स्मरणं तथा
अघमर्षणयोगमुद्रार्घ्यं स्नानकाले सदा नरैः १७ प्रक्षिपेच्च जलं पूर्वं मस्तके त्रिभिरंज
लाः तीर्थनामावलिं तत्र पठेच्च विधिपूर्वकं १८ पश्चाद्देहे च देयं जले च मार्जनं पु
नः कृत्वा मदक्षुवितगं ... ालयेन्नरः १९ ततस्त्वाचमनं कृत्वा गंगां विष्णुं स्मरे
त्पुनः धौतवस्त्रं तथा धार्यं पुनराचमनं चरेत् २० शुचौ देशे ततो गत्वा गोमयाद्यु
पमार्जिते आसनं च शुभे तत्र रचनीयं द्विजोत्तमाः २१ मृदंकाष्ठसमुत्पन्नं स्वर्णोत्त
मुक्तमेव च चित्रासनं तथा कुर्यात्सर्वकामफलप्रदं २२ यथा योग्यं पुनर्ग्राह्यं गंगाच
मोदिकं चयन् तेनोपविश्य कुर्वीत तिलकं मतिमान्नरः २३ तिलकं पंचधा प्रोक्तं त
त्त्वं वै परिकल्पयेत् त्रिपुंड्रं चोर्ध्वपुंड्रं च शिवभक्तो विशिष्यते २४ ब्रह्मदत्तं च यावे... त
न्न चत्वारि तिलकानि वै अर्द्धचंद्रं तथा बिंदुः ऊर्ध्वपुंड्रं ... २५ विष्णुभक्तैर्विशे
षेण तिलकं सुप्रतिष्ठितं ऊर्ध्वपुंड्रं तथा चात्र वंश... तितया २६ तस्माच्च तिल
[illegible]
पादुचर्स्वकं कर्म पुनराराधयेच्छिवं पुनराचमनं कृत्वा शिवार्चनं मंत्रपूर्वकं २९ एकं वा प
प्रकुर्वीत गंगा विष्णुर्भुवन्निति आत्मतत्त्वं शिवतत्त्वं विद्यातत्त्वं तथैव च चतुर्थं तत्पदं
म ग्राह्यं मा चेन्नेविधिवन्नरः अर्घ्योदकं तथा तत्र पूजार्थं च समाचरेत् ३१ अन्यद्वस्तु यत्किं च
चिद्यथाशक्ति समीपगः कृत्वा स्थैर्यं च तत्रैव धैर्यमास्थाय वै नरः ३२ अर्घपात्रे तथा
देवं जलगंधादितैर्युतं दक्षिणांशे तथा स्थाप्य मुपचारं र्कं नायवैः ३३ गुरोश्च स्मरणं त्व
कृत्वा तत्रैव नत्वा विशेषतः ध्यानपूजा ततः कृत्वा तदनुज्ञामवाप्य च ३४ अर्घ्यादि पुनः कृ
त्वार्घ्यं कामनां च निपुज्य च पूजयेत्परया भक्त्या शिवं सपरिवारकं ३५ मुद्रामेकां पूर्वं देवं
व पूजयेद्धि पुनारके सिंदूरैः कुसुमैर्दिव्यैः पञ्चशुद्धिसमन्वितं ३६ लक्षणं भयुतं त ला
न पूजयित्वा नमेत्पुनः हृत्पालं सदा हादिति ष्टं तं च महोदरं ३७ पूजयित्वा ततः पश्चा
त्पूजयेद्गिरिजां सतीं चंदनैः कुसुमैश्चैव धूपैर्दीपैरनेकशः ३८ नैवेद्यैर्विविधैश्चैव
पूजयित्वा ततः शिवं नमस्कृत्वा पुनस्तत्र गच्छेच्च शिवसन्निधिं ३९ यदि गृहे वा पार्थि
वीवाहे मीवा राजती स्तथा धातुजं वा तथान्यं वा पारदीं धातुसंभवं ४० तस्यात्तु

१२ केसरसंज्ञं कं शृंगं हिमसमुद्भवं नरो ... ४५ नाभ्यां संप्रार्थितो

५८ पूजितायां वै सर्वैस्सुः पूजितस्तदा स्थापिते च यदा लिंगं विधानं विधिपूर्वकं ४१ कर्त
व्यः सर्वथा तत्र गृहे नैमोन विद्यते प्राणानां सुप्रतिष्ठा च स तत्र शुद्धिं विधाय च ४२ दि
क्पालान्पूजयेत्तस्य स्थापिते च शिवालये गृहे शिवः सदा पूज्यो मूलमंत्राभियोग
तः ४३ तत्र तु द्वारपालानां नियमो नास्ति सर्वथा गृहे लिंगं च यत्र स्यात्तस्मिं सर्वं प्रति
ष्ठितं ४४ पूजाकाले च सांगं वै परिवारेण संयुतं आवाहयेत्पूजयेद्देवं समस्तं गगन वि
द्यते ४५ शिवस्य सन्निधिं गत्वा आसनं परिकल्पयेत् उदङ्मुखस्तदा स्थित्वा आचम्य
पुनरेव च ४६ कृत्वा न्यासं ततः पश्चात्प्राणायामं प्रकल्प्य च मूलमंत्रेण तत्रैव दशावर्तं
नयेन्नरः ४७ पंचमुद्राः प्रकर्तव्याः पूजादौ सुभमीप्सिता एतां मुद्रां प्रदर्श्यैव पूजाविधि
समाचरेत् ४८ दीपं कृत्वा ततो गत्वा नमस्कारं गुरोस्तथा ऊर्ध्वपद्मासनं तत्र भेदासनमथा
पि वा ४९ उत्तानासनकं कृत्वा पर्यंकासनकेन च यथासुखं ततः स्थित्वा प्रयोगं पुन
रेव च ५० कृत्वा पूजां पुराजातेन वृक्षेण नैव तारयेत् यदि ना स्वयमेव हि गृहे नैमोन वि
द्यते ५१ पश्चाच्चैवार्घपात्रेण हीनलयेल्लिंगमुत्तमं यथोक्तरूपिणं देवं निर्गुणं गुणरू
पिणं ५२ ... ५३
लक्ष्मसहस्रं युक्तं कंठे गरविशोभितं सिद्ध्यौ वा ... सान्निध्यं तीह निरंतरं ५४ जयजये
ति शब्दैश्च संसेवितं निजभक्तकैः तेजसा दुःसहेनैव सदा वधू देवसेवितं ५६ शरण्यं सर्व
सत्त्वानां प्रसन्नमुखपंकजं वेदशास्त्रैर्यथागीतं शिवमावाहयाम्यहम् ५७ इति श्रीशि
वपुराणे शिवपूजाविधिः सप्तविंशतमोध्यायः २७ सूत उवाच अर्घपात्रजलेनैव सिंच
येद्देवमुत्तमं अथवा चेतत्पार्श्वे हि जलमेव विनिक्षिपेदिति १ एवं ध्यानेपि शक्ता हि स्वस्य
मंत्रमुदीरयेत् यथोक्तरूपिणं शंभुं शिवमावाहयाम्यहं २ यथोक्तरूपिणं सर्वं श्रीशि
वमावाहयाम्यहं ईश्वरस्याद्युपचारादीन्कल्पयेच्छिवसन्निधौ ३ पूर्वोक्तेनैव ध्यानेन
ध्यासनं परिकल्पयेत् चतुर्थ्यंतपदेनैव सर्वं कुर्याद्यथाक्रमे ४ यथोक्तरूपिणे श्रीशि
वायासनं च भुप्युपचारं अर्घपात्रेण जलप्रक्षेपः प्रत्युपचारमयं मंत्रस्तु चतुर्थ्यंतपदेन ग्रा
ह्यः पश्चात्पाद्यं प्रदद्याद्धि शिवाय परमात्मने ५ ततस्त्वाचमनं दत्त्वा शंभोर्वै गुणरूपिणे
पश्चाच्च पंचभिर्द्रव्यैः स्नापयेच्छंकरं मुदा ६ वेदमंत्रैर्यथायोग्यं नामभिर्वा स्वमंत्रकैः
चतुर्थ्यंतपदेनैव द्रव्याण्येवार्पयेत्तदा ७ दुग्धं दधि तथाचाज्यं घृतं मधु च शर्करा: त

२४ केदारसंज्ञं वै शृंगं हि सप्तमुत्तमं नरो ना [illegible] २५ साम्यं सप्रार्थितो

५५ स्तस्य च मंत्रेण अर्च्चयेद्धं करायवै ८ यथाभिलाषं तत्तद्द्रव्यमर्च्चयेद्धं करोपरि अथवा
मंत्रमुच्चार्य दद्याज्जलमनुत्तमं ९ पश्चाच्च वारुणं स्नानं करणीयं शिवाय वै पश्चाच्चं
दनं दत्वा स्वल्पं हस्ते विमृश्यतः १० सुगंधेनैव जलेनैव धारां [illegible] प्रसिंचयेत् वेदमंत्रैः स्वकं जल
ब शैवीनामकं रुद्रसूक्तं स्वयया ११ यथाकाशं वा [illegible] दत्वा वस्त्रेण मार्ज्जयेत्ततः तस्मैच मार्ज
नं कृत्वा शिवाय परमात्मने १२ पश्चादाचमनीयं च ततो वस्त्रं परात्मने अथवा कामना
रूपं यो यं यथान्यं समर्पयेत् १३ तिलाश्चैव यवा वापि गोधूमा माषकास्तथा अर्पणीया
शिवायैवं मंत्रैर्नानाविधैरपि १४ ततः पुष्पाणि देयानि पंचवक्त्र महात्मने प्रतिवक्त्रं
यथाध्यानं कृत्वा पुष्पं समर्पयेत् १५ पश्चान्नेत्रे रत्नेकैः पुष्पाणि विविधानि च दे
यानि शंभवे तत्र यथा योग्याभिलाषतः १६ कमलैः शतपत्रैश्च शंखपुष्पैस्तथैव च क
रवीरभवैश्चैव बिल्वीदलपुष्करैः १७ कुशदूर्वादलैश्चैव धत्तूरकुसुमैस्तथा तुलसी
दलैस्तदा देवं पूजयेत्परमं मुदा १८ गृहे वा स्थापिते लिंगे पूजां वा पार्थिवे पुनः चूर्णं
वा विविधं [illegible] त्रवासितं तैलमुत्तमं १९ पश्चाद्धूपः प्रकर्त्तव्यः गुग्गुलोगुरुभिस्तथा दी
पो देयस्ततस्तस्मै शिवाय परमात्मने २० [illegible]

रूपदाहजय दाहमागमिय [illegible]
हृद्यं शिवायैव नैवेद्यं विविधं तदा २२ ततश्चारार्त्रिकं कुर्यान्मंत्रेण परमात्मने पंचावर्त्तितु
मंत्रेण कृत्वा नीराजनेन तथा २३ कुर्याच्च प्रतिमानं च संकल्प्य पुनरेव च कर्त्तव्यश्च विधि
२५ स्तत्र नीराजन इति क्रमात् २४ पुनश्चैव च ताम्बूलं दद्यात्तस्मै महात्मने पुनः प्रदक्षि
णं तत्र शिवाय शिवरूपिणे २५ नमस्कारं ततः कुर्याद्धं भवे शंकराय च ततो ध्या
नं यथोक्तं वै कृत्वा मंत्रमुदीरयेत् २६ यथासंख्यं यथाज्ञानं कुर्यान्मंत्रविधिं नरः
गुरूपदिष्टमंत्रेण कृत्वा जपमनुत्तमं २७ स्तोत्रैर्नानाविधैस्तत्र स्तुवीत वृषभध्व
जं ततश्चैव नृत्यकार्यं सूयतां ऋषिसत्तमाः २८ पुष्पांजलिं प्रदातव्या मंत्रेणाने
ना न वै तदा अज्ञानाद्यदि वा ज्ञानात् जपपूजादिकं मया २९ कृतं तदस्तु सकलं कृ
पयातव शंकरः तावकस्त्वद्गतः प्राणस्त्वच्चित्तोहं सदा मृड ३० कृपानिध इति ज्ञा
त्वा भूतनाथ प्रसीद मे पुष्पांजलिं समर्प्यैवं तु समाप्यं विधिपूर्वकं ३१ पूजाका
ले पुनर्देव त्वया गंतव्यमेव हि विसर्जयेत्ततस्तं वै यथोक्तरूपिणं शिवं ३२ इ
ति श्रीशिवपुराणे शिवपूजाविधिर्नामाष्टाविंशतमोऽध्यायः २८ [illegible]

१२ केदारसंस्थितं स्पृशं गंगहि मम सुखं [illegible] प्रार्थितो

६ सशिष्यस्य महाभाग कथयस्व प्रसादतः कैः पुष्पैः पूजितः शंभुः किं यच्छति वै फलं १ सूत उ
वाच सर्वं वै कथयाम्यद्य पुष्पं यत्नाच्छृणूत्तमाः कमलैर्बिल्वपत्रैश्च शतपत्रैस्तथा पुनः
२ शंखपुष्पैस्तदा देवं लक्ष्मीकामो भवेद्यदा एतैश्च लक्षसंख्याकैर्लक्ष्मीः स्यान्नात्र सं
स.क.स्त. शयः ३ विंशतिः कमलानां तु प्रस्थमेकमुदाहृतं बिल्वीदलसहस्रेण प्रस्थमेकं पुरा
तनैः ४ शतपत्रसहस्रेण प्रस्थार्द्धं परिभाषितं पलैः षोडशभिः प्रस्थं पलं टंकदश
स्मृतं ५ अनेनैव तु मानेन तुलामारोपयेद्यदा राज्यस्य कामको यो वै पार्थिवानां च
पूजया ६ तोषयेच्छंकरं देवं दशकोट्या मुनीश्वराः प्रतिलिंगं तथा पुष्पमखंडं तंदुलं
तथा ७ चर्चितं चंदनेनैव जलधारं तथा पुनः प्रतिरूपं तथा मंत्रं बिल्वीदलमनुत्तमं
८ अथवा शतपत्रं च कमलं वा तथा पुनः शंखपुष्पैस्तथा प्रोक्तं विशेषेण पुरातनैः
९ धूपं दीपं च नैवेद्यमर्घं चारात्रिकं तदा प्रदक्षिणं नमस्कारं क्षमापनविसर्जनं
१० कृत्वा सांगं तथा सोऽस्य कृतं येन भवेदिह तस्यैव सर्वथा राज्यं शंकरो लोकशंकरः
११ प्राधान्यकामुको यो वै तदर्द्धेनार्चयेत्पुमान् कारागृहगतो यो वै लक्षेणैवार्चयेद्धरं १२
रोगी [illegible]
नशिवं तथा शं[illegible] ति सुपतनाशिवं तदा १३ [illegible] एतेन पंच पूज
नेहरेः स्मरणो वै तुलार्द्धेन मोहने तु तदर्द्धकं १४ सामंतानां जपे चैव कोटिपूजा प्रश
स्यते वशीकरे तथा राज्ञामयुतं च प्रशस्यते १५ यशसे च तथा तत्र पूजयेच्छंकरं शं
दा साहस्रेण तथा पूज्यः सहस्रेण शिवं तथा १६ मुक्तिकामो भवेद्यो वै पंचकोट्या
शिवं नरः ज्ञानार्थं चैव तद्वं कोट्या वै पूजयेच्छिवं १७ शिवदर्शनकामो वै तदर्द्धं
न प्रपूजयेत् तथा मृत्युंजयो जाप्यकामनाफलरूपतः १८ पंचलक्षं यदा जातः प्रत्यक्षं
तु सदाशिवः लक्षेण भजते कश्चिद् द्वितीये जातिसंभवः १९ तृतीये कामनाज्ञाने चतुर्थे तं
प्रपश्यति पंचमे चैव दशलक्षफलं यच्छत्यसंशयं २० अनेनैव तु मंत्रेण दशलक्षफले
भवेत् मुक्तिकामो भवेद्यो वै दर्भैश्च पूजनं चरेत् २१ लक्षसंख्यात् सर्वत्र ज्ञात्वा तथाक्षर
त्रिसमन्नमाः आयुःकामो भवेद्यो वै दूर्वाभिः पूजनं चरेत् २२ पुत्रकामो भवेद्यो वै धत्तू
रकुसुमैर्नरः रक्तदण्डश्च धत्तूरः पूजयेच्छुभदः स्मृतः २३ अगस्त्यकुसुमैर्यस्तु तस्य
वै विपुलं यशः भुक्तिमुक्तिफलं तस्य तुलसीपूजनं चरेत् २४ अर्कपुष्पैः प्रतापश्च

च

१२ केतकसंभवैः पुष्पैः ... [illegible] ... प्रार्थिता

१३ कुन्दकल्हारकैस्तथा जपाकुसुमदानेन शत्रूणां मृत्युदायकम् २५ रोगोच्चाटनका
रीह करवीराणि वैकमात् बंधूकैर्भूषणप्राप्तिर्जायते नात्र संशयः २६ अगस्ती
पुष्पकैर्देवो विष्णुलोकमवाप्नुयात् [illegible] पत्रैस्तथा मुक्तिः प्राप्यते पुरुषेण च २७
मल्लिकाकुसुमैर्देवः स्वयं सम्मतं शिवः यूथिकाकुसुमैः सद्यो गृहे नैव वि
चति २८ कर्णिकारैस्तथा वस्त्रसंपत्तिर्जायते नृणाम् निर्गुंडीकुसुमैः लोके मनो
निर्मलतां भवेत् २९ तेन कुशमवियोतयत्रैव शिववल्लभं चंपकं केतकं हित्वा अ
न्यत्सर्वं शिवेऽर्पयेत् ३० एतत्तैकपत्रिकामिकारणं दुर्लभं तथा यदा लक्षयि
वेदयाह्नदा च विपुलं फलं ३१ पुष्पाणि तिलजातानि मुक्तिदानि न संशयः राजिका
कुसुमानीह शत्रूणां मृत्युदानि च ३२ अतः परं यथा धान्यानां फलं अक्षतं तंदुलसत्तमाः
तंदुलारोपणेन नृणां लक्ष्मीवृद्धिः प्रजायते ३३ प्रस्थानां चैव षट्केन तदर्द्धेन तथा
पुनः पलद्वयेन पातं लक्षमानं मुदाहृतं ३४ प्रजामूढविधानेन कृत्वा चैकं सुपु
ष्पं शिवे [illegible] विष्णुपादं कृत्वा [illegible] पलं लभेत् ३६ प्रजापत्यद्वयं ब्राह्मणा
भोजयेत्ततः लब्धप्रजा तथा जाता सा गायत्री मंत्रके ३७ एकादशाधिकैः [illegible] लक्षमान
मुदाहृतं पूर्ववत्पूजनं तत्र गर्भं [illegible] हितं माया ३८ भोज्याः ब्राह्मणास्तस्माद्दशकार्ष्या
विवाहे महापातकजं दुःखं तत्पतितं [illegible] ३९ [illegible]
परमाशिवे प्रस्थानामष्टकं चैव प्रस्थार्द्ध संयुतं पुनः ४० पलद्वयं युतं लक्षमानमेतत्प्रमा
तनं यवप्रजातया प्रोक्ता स्वर्गसुखविवर्द्धिनी ४१ प्राजापत्यं ब्राह्मणभोजनं च पलप्र
स्थना गोधूमाच्छन्नतया प्रजा प्रशस्ता ऋषिसत्तमाः ४२ संततिवृद्धिस्तस्मात्प्रियादिलक्ष्या
विधिः कर्तव्या ब्राह्मणैर्विना भवेल्लक्ष्यविधानं विधिपूर्वकं ४३ पुनरुक्तं ब्राह्मणानां हि प्राजाप
त्यमेवेदिह मुद्गानां प्रजिना देवशिवो यच्छति मे सुखं ४४ प्रस्थानं सप्तकं चैव प्रस्थार्द्ध
नान्यचापुनः पलद्वययुतं चैव लक्षमेकं विदुर्बुधाः ४५ माषाणां च तथा पूजा रोगनाश
करी तथा प्रस्थानां सप्तकेनैव लक्ष मुद्गप्रमाणतः ब्राह्मणानां तथा भोज्यं कुर्यात्संख्या
विधिस्मृतं प्रियंगुपूजनं देवं सर्वाधि [illegible] परा [illegible] ४७ धर्मार्थं वदंतेते चैव द्विजाः

च

१२ केदारसंज्ञेकं शृंगं हिमसमुद्भवं नरो नारायणश्चैव यत्रास्ते च चिरं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोऽर्चनाय वै ...

६२ वं सुखावहा प्रस्थमेकं च यस्याः कुलदमेकं पुरातनैः ४८ प्रस्थमेकं तथा प्रोक्तं सकीर्णं
संख्यया मुने राजिकापूजने तस्य प्रोक्तं निकरं स्मृतं ४९ प्रस्थेन पलपुष्टेन लक्ष
मेकं तथा स्मृतं सर्षपाणां तथा लक्षं पलैर्विंशतिसंख्यया ५० तेषां च पूजनादेवश
त्रोर्नाशम् उदाहृता विधानं भोजनं तत्र शतमेकोत्तरं स्मृतं ५१ एका गोश्च प्रदातव्या
बलीवर्दः स्मृतेव च मरीचिसंभवा पूजा शत्रोर्नाशकरी स्मृता ५२ श्वेता विविधैर्धान्यै
र्पूजनं शंकरस्य च आढकीनां दलैश्चैव रंजयित्वा च पार्थिवं ५३ नानासुखकरी
पूजा ह्येषा च ऋषिसत्तमाः इत्येतद्वचनं श्रुत्वा पुनरूचुमर्षीश्वराः ५४ लक्षमा
नं तु पुष्पाणां दलैर्हि हिता वदं इति श्रुत्वा वचस्तेषां पुनर्वचनमाददे ५५ सूत
उवाच श्रूयतां ऋषयः प्रोक्तं पश्यामि यथामति प्रस्थानं श्रेवलक्षाणां शिवपुष्प
समुद्भवं ५६ लक्षं प्रोक्तं तु व्यासेन ... मानं दिव्यतुलया एकादशभिस्तथा प्रस्थै
जातिमानं प्रकीर्तितं ५७ यूथिकायास्तथा मानं राजिकायास्तदर्द्धकं प्रस्थैर्विंशति
गुणाण्मानं कुरवीरं भवेत्स्मृतं ५८ निर्गुण्डीकुसुमे मानं तथैव कथितं बुधैः कर्णिका
रे तथा मानं शिरीषकुसुमे पुनः ६० बंधुजीवे तथा मानं प्रस्थानां दशकेन च इ
त्यादिः विविधैर्मानैर्दृष्टा च पूजनं चरेत् ६१ सर्वकामसमृद्ध्यर्थं पूजयेत्परमेश्व
रं अतः परं प्रवक्ष्यामि धारापूजाफलं त्विह यस्य श्रवणमात्रेण कल्याणं जायते
नृणां ६२ विधानपूर्वकां पूजां कृत्वा चैव शिवस्य च पश्चाच्च जलधारादि कर्त
व्यास्तु मुनीश्वराः ६३ जलप्रलापशांत्यर्थं जलधारा शुभावहा शतरुद्रियमंत्रेण रु
द्रमेकादशेन तु ६४ रुद्रजाप्यतवा तत्र पुरुषसूक्तेन वा पुनः षडंगेनाथवा तत्र सह
मृत्युंजयेन च ६५ गायत्र्यां च नवावित्रानामभिर्वाविशेषकैः प्रणवाद्यागमोक्तै
र्वा जलधारादिकं तथा ६६ सुखसंतानवृद्ध्यर्थं धारापूजनमुत्तमं घृतधारा शिवे
कार्या यावन्मंत्रसहस्रकं ६७ तदा वंशस्य विस्तारो जायते नात्र संशयः एवमेवं
मंत्रेण कार्यं वै शिवपूजनं ६८ प्रमेहरोगशांत्यर्थं प्राप्नुयान्मनसेप्सितं केवलं च

१२ केदारसंज्ञकं शृंगं हिमसमुद्भवं नरो नारायण
देवः पार्थिवो पूजनाय वै आयाति स्म [illegible] श्चैव यत्रास्ते च निरंतरं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
मयेन [illegible]

१३ यदा जातो न दो घत पूजनं ६९ वृक्षभोग्यं तदा प्रोक्तं प्राजापत्यं मुनीश्वराः केवलं दु
ग्धधारा च तदा कार्या विशेषतः ७० शर्करामिश्रिता तत्र यदा बुद्धिजडो भवेत् केनापि
कृतिमं चेद्धै शरीरे परिकीर्तितं ७१ यावज्जन्मायुतं स्याद्धि तावद्धारा प्रपूजने यदा चो
च्चारणं देहे जायते कारणं विना ७२ पत्रकुणापिकाप्रेमदुःखं च परिवर्द्धितं स्वगेहे
कलहो नित्यं यदा चैव प्रजायते ७३ तस्यां चैव कृतायां वै सर्वदुःखं विलीयते शत्रूणां ताप
नार्थं वै तैलधाराशिवाय वै ७४ वासिते नैव तैलेन भोगवृद्धिः प्रजायते श्यापे नैव तु तै
लेन शत्रुनाशो भवेदिह ७५ मधुना यक्षराजो वै गच्छेद्धै शिवपूजनात् इक्षुरसस्य वै धा स
रा च सर्वसुखकारी मता ७६ गंगाजलसमुद्भूता धारा मोक्षफलप्रदा एताः सर्वाः प्र
याः प्रोक्ता मृत्युंजयसमुद्भवाः ७७ अयुतेनैता स्तास्तु कर्त्तव्या चैव विधानकं कर्त्तव्यं ब्रा
ह्मणानां तु भोज्यं च रुद्रसंख्यया ७८ तदा चैव सफलं सर्वं भवेच्चैव न चान्यथा एतत्ते
सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोहं मुनीश्वराः ७९ एवं पूजाविधिं ज्ञात्वा सर्वपापैः प्रमुच्य
ते एतद्धि सफलं लोके सर्वकामहिताय वै ८० सर्वं हो साम [illegible]
[illegible] ८१ [illegible] पताका शिवमानः
सर्वकामैः हृदकन्यासमाकीर्णैः ज्ञानवायसमन्वितैः ८२ शिवत्वं क्रीडते भोगी
यावदाहूतसंप्लवं इति श्री शिवपुराणे शिवपूजाविधिर्नाम एकोनत्रिंशतोध्यायः
२९ ऋषय ऊचुः धन्योसि कृतकृत्योसि महापुण्योसि वै पुनः त्वया च कथितं म
वै महात्म्यं शंकरस्य च तत्रैव कथिता यच्च चंपकं केतकं तथा न योग्यं च शिवायैव
किं तत्कारणं वद १ सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कारणं कथयामि वः कदा
लगु चिद्राघवो यातः फलानी हैस लक्ष्मणः २ सीतया सहितस्तत्र स्यापि ज्ञानया
ध्रुवं श्राद्धकालं कदाचिद्धि ज्ञात्वा चक्रवान्मार्गं ३ ग्रामे च प्रेषयामास लक्ष्मणं
रसकाम्यया किंचिद्धै यादिकं गृह्य लक्ष्मितो गतवांस्तदा ४ ततश्चैवागताया तत्र
विलंबं कृतवांस्तदा अतिकालं तदा ज्ञात्वा रामो हि गतवांस्तदा ५ जानकी कांकि
नी तत्र दिवार्द्धे कथं पुनः विचारतस्तस्या राज्यासीन्नायाति देवरः कथं ६ प्राण
नाथो पितत्रैव गतो नायाति वै कथं श्राद्धकालो गतश्चान्न सामुरं संभवि ष्यति

१२ केदारसंज्ञकं शृंगं हि मम पुष्कवं नरो नारायणश्चैव प्रणामं तेन चनितं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोर्जनायवै ... [illegible]

४ इति विचार्य सा तत्र स्नानं कृत्वा विधानतः इंगुदीदीपनं कृत्वा पुलिने सा स्थिता तदा
८ नायाति लक्ष्मणश्चैव राघवस्तु तथैव च तेषां पितृन् हृदा स्मृत्य पिंडानाह स्वयं तदा ९
किंचिद्वस्तु गृहीत्वा तु तेनैव पिंडिकास्तदा दत्ता यदा तदा पात्र हस्तास्त्रीणि सत्तीस्तदा
१० वदंतस्ताः स्थितास्तां च धन्यासि त्वं जनकात्मजे तान् दृष्ट्वा सुदर्शीह स्त्ना गालंकार
भूषितान् ११ उवाच जानकी तान्के यूयं च वद स्वमे श्रुत्वा तु वचनं तस्या उवाच सस्तु
दृस्तदा १२ अहं दशरथो नाम श्वसुरस्ते च सुव्रते तथा स्मृत व पिंडेन श्राद्धं तेन फलं क
ते १३ इत्युक्तास्ता तदा तत्र जानकी वाक्यमब्रवीत् भर्ता मे नैव मन्येत हस्तस्य दर्शना
दिकं १४ इत्युक्ते च तथा तत्र स्थापया मास्येत्वया नघे इति वाणी समुत्पन्ना श्रुत्वा सा
जनकात्मजा १५ फल्गुनदीं तथा गां च तथाग्निं च केतकीं तदा उवाच श्रूयतां मम
कृते सर्वे साक्षितां गताः १६ तावत्प्रांतं हंता देवैता व ब्राम्हः समागतः शीघ्रं शिवत
या साध्वि भवितव्यं त्वयाधुना १७ श्राद्धकालो गतस्त्वाद्य ब्राह्मणः समुपस्थितः
इत्युक्ते च तदा तेन जानकी विस्मिता सती नोवाच वचनं किंचि [illegible]
[illegible]
पृष्टा तदा तेन सर्वं चक्षा कथितं तथा तच्छ्रुत्वा राघवस्तत्र भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् २० भ्रातस्त्व
या श्रुतं सम्यक् जानक्या कथितं च यत् अस्माभिर्विधिना नैव दत्तं श्राद्धं च वाधुनानया २१
कार्यार्थं व्याकुला सा चै व्यलीकं पृच्छ्य तेनघ एवमुक्ते तदा तेन व्रीडिता साब्रवीदिदं २
२ मया च स्थापितं ह्येतत् साक्षित्वे रघुनंदन एवमस्त्विति सत्यं वै पृथ्वे तेव चनं मम २३
कथयिष्यंति ते श्रुत्वा मन्ये सत्यं वचस्तव इत्युक्ते च तदा पृष्टाश्च ता रोसाक्षिणस्तदा
२४ ऊचुर्नुभीता रोषघना हास्यं कृत्वा परस्परं कार्यं च करणीयं वै विदिवा रुद्वं नेहिताः
जानकी दुःखमापन्ना किं जातं किं कृतं त्विया पाकं कृत्तवतीत त्रराम श्राद्धं समारभेत्तद
तत्रात्यं च व वचः श्रुत्वा न मन्ये हं वचो विभो कृतं श्राद्धं पुनर्नैवं कर्तव्यं हि त्वयानघ २७ त
थ्यापि राघवस्तत्र जनमेने परमं वचः स्त्र्यश्च साक्षिणो यातक्रिमर्थं क्रियते त्वया २८ जये
तिचतदा तां वै रामश्च लक्ष्मणस्तदा धन्या वयं प्रथ्या स्माकं साध्वी कुलवधूरिति २९ पाकं
नैव किंचिद प्यानुस्तं व्रीडिता जानकी म्हरः ५ सत्यं नाम कृतं तस्मा ... नासतं जानकीवचः २

च

१२ केदारसंज्ञैकं श्रृंगं हिमसमुद्भवं नरो नारायणश्चैव यत्र गत्वा च निरंतरं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोऽप्यजनायवै ......
मयेतत्.......

६५ कृत्वा तदा मुक्ताशमो लक्ष्मणोऽब्रवीत् एतेनु स्वादितं प्राप्ताः किं कृतं दुष्टवत्तया ३० एतस्मिन्
तत्रे देवी शापं ते प्याद्य दात्पुनः नहि त्वया श्रुतं यत्तद्वेद यत्तु तथा पुनः ३१ सत्यं निवेदितं नैव
पातालं त्वं वहाधुना केतकि त्वं शिवाय हि न योग्या भव सर्वदा ३२ न सत्यं कथितं चाद्य तथा
त्वं फलमाप्नुहि सन्निकृष्टे तेन प्या गोचेउवाच जनकात्मजा ३३ यदि सत्यं त्वया नोक्तं ईदृशी
त्वं भवाधुना एवं श्रुत्वा मुखं योग्या भव त्वं सर्वदानघे ३४ देवानां मुखमग्ने त्वं यदि सत्यं न मा
त्वं भवाधुना एवं श्रुत्वा मुखे योग्या भव त्वं सर्वदानघे ३५ केतकि त्वं तथा नैव यथा दृष्टं श्रुतं तथा जिवा
षितं सर्वभक्षी भव त्वं च वनान्मम सत्तम ३६ इति शापं तदा प्राप्ताः यथायोग्यं गतास्तदा तद्दिनं
प्रभृति ब्राह्मणः सर्वकामसमुद्भवे ३६ इति शापं तदा प्राप्ताः यथायोग्यं गतास्तदा तद्दिनं
हि समारभ्य तदा त्वं तत्र वाहिनी ३७ अग्निश्च सर्वभक्षस्तु केतकी शिवदुर्लभा गोऽप्यपि
कथयामास यदुक्तं हितया तदा ३८ एतत्सर्वं समाख्यातं केतकीशापकारणं अतः परं
चंपकस्य कारणं कथयामि वः ३९ इति श्रीशिवपुराणे सीताख्यानं नाम त्रिंशतमोऽध्या
यः ३० सूत उवाच गोकर्णस्य इति ख्यातं शंभुलोक सुखावहः दक्षिणस्यां दिशि वै वनि
पर्यातं तत्र कश्चिद्द्विजश्रेष्ठः पुण्यार्थं च समागतः स दृष्ट्वा नारदं तत्र वीणां च वहतीत
था ४ नारदं तत्र त्यालोकन्नृणमान्नंतयास्थितः स पुष्पावनयार्थं च तथा जगाम स्व
यं तदा ५ यदर्थमागतं तन्न नेकृतं ते नैव न तथा करिष्यामि यदा कार्यं दृष्टं वा चंपक
ख्यतिं इति ज्ञात्वा तदा तेन न कृतं कार्यमेव च हस्ते च वेशपात्रं स दृष्ट्वोवाच द्विजं तदा
७ किमर्थमागतं ब्रह्मन् किं पात्रं हस्तके तव तस्य तद्वचनं श्रुत्वा द्विजो वाक्यमुपाददे
सिद्धार्थं च गमिष्यामि यथार्थं नैव भाषितं तच्छ्रुत्वा नारदस्तत्र जगाम शिवमंदि
तो०प्र रे गत्वा शिवं च संतुष्टं परिवर्त्तनु तं तदा स द्विजोऽपि तदा कार्यं कृत्वा ध्यायंश्च पात्र
कं मिलितश्च तदा मार्गे पुनः पृष्टं कुतो गतः एवं श्रुत्वा पुनस्तत्र व्यलीकपरिभाषितं
न लब्धा च मया भिक्षा गच्छामि च यथागतं तच्छ्रुत्वा नारदः सर्वं रहस्यं च जगाम ह
आगत्य च तथा पृष्टं ब्राह्मणश्च कुतो गतः गृहीतानि च पुष्पाणि किंचिपतिरदात्सत
मः तमुवाच तदा रत्नानि विद्धि द्विजन्मना कोऽवा द्विजस्त्वं किं पुष्पं को वा त्वं परिप
प्रसि ततश्च नारदो ज्ञात्वा परात्यात्शिवं गतः अन्येन केनचित्तत्र कृता पूजा म

च

१२ केदारसंज्ञकं शृंगं हिमवत्समुद्भवं नरो नारायणश्चैव यत्र ग्रामे च निरंतरं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोऽपूजनाय वै आयाति ऋषि ... सोल ...
मध्येन ...

६६ हात्मना तं प्रपच्छ पुनस्तत्र को वा त्वं किं समीहसे कैर्नानीतानि पुष्पाणि कथमुत्तारि
तानि च इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्राह्मणो हं सदाशिवं पूजयित्वा ययौ मुक्तिं सत्यमेत
द्ब्रवीमि ते अयं वै ब्राह्मणः कश्चित्प्रत्यहं परमेश्वरं चंपकैः पूजयित्वा तु राज्ञो माहं
ददात्यसौ ततो धनं गृहीत्वा तु बहून्पीडयते द्विजान् राज्ञोऽधिकं प्रयच्छंग त्वा पूजावि
धिबलेन च अधो भूत्वा द्विजश्चायं गच्छत्ययनं नृपात्स्वकान् पुष्पाण्येतानि ताणीहप
जार्थं च महाप्रभो इति श्रुत्वा वचस्तस्मै मुक्तिस्तेऽद्य न पापिनी भविष्यति न संदेह इति
सत्यं वचो मम चंपकैस्तोषितः शंभुस्तस्य राज्ञो वशं नयेत् २१ राजानं च वशे नीत्वा द्विजानान
न्यान्प्रपीडयन् दानाच्छिद्यं तथा लब्धा ब्राह्मणान्पीडयत्यसौ २२ एतत्सर्वं चंपकेभ्यः
फलं लब्धं त्वया चंपकैः चंपकैस्तोषितः शंभुर्वे यत्त्वं च प्रपृच्छसि २३ तमुवाच ततो देवः
किं करोमीह नारद ईदृशं चंपकाख्यं फलं चैव द्विजसत्तमः २४ चंपकैः पूजितश्चाहं
वशीकुर्यां जगत्त्रयं एतस्मिन्समये तेन पृष्टा सा ब्राह्मणी स्वयं किं दुःखेन संयुत
न्नं कुतस्त्वं च विलप्यसे नारदस्य वचः श्रुत्वा ब्राह्मणी वाक्यमब्रवीत् २५ ...
... २७ तद्वचो द्विज
श्चान्यैर्हवाद् कृतानि किं पुनः राजा त्वधीकृतस्तेन न ब्रवीतीह किंचन २८ किं करोमि कग
च्छामि त्राता कश्चिन्न जायते नित्यमत्र समायाति शिवस्य पूजनाय वै २९ नारद उवाच किं
दत्तं तव भर्त्रा च राजा दानं व्रतानने इत्युक्ता च पुनस्तत्र द्विजपत्नी वचोऽब्रवीत् ३० प्रत्ययमा
नागोदत्त्वा राजा वहु धनान्विता तेनैव दापिता नैव कथ्यते च मया पुनः ३१ तदर्थं गृह्यते
तेन किं करोमि कुतो व्रजेत् मद्भर्ता न गृहीतं वै दुःखदानं कदापि हि ३२ बलात्कृतं समस्मा
त्: कन्याकालो व्रजेद्द्विज इत्युक्ता गृहीतं तेन तदर्थं गृह्यते कथं ३३ अत्र स्वामि रुष्यते ता
तधनं सर्वं विभज्यतां ततो यत्तेऽधनं चैव गौश्चापि च विभज्यतां ३४ गौश्चापि भजते
पापं कृतो वै तालयामहे तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् ३५ शंकरं तु
नमस्कृत्य श्रूयतां हि त्वया प्रभो ईदृशो यो भवेत्स्याद्धि तद्वत्पूजनेन कथं ३६ गम्यते
च त्वया देव दुःखः को वा त्वतः परं राजप्रतिग्रहश्चैव दुःकरं प्रपथं भवेत् ३७ ततश्चैव

१२ केदारसंज्ञैकं श्रृंगं हि मम समुद्भवं नरो नारायणश्चैव पश्यतस्ते च निरंतरं १४ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोऽर्ज्जनायवै अग्रपालिंगरूपि
मयैव [illegible]

विभागस्य किं पुनः गोविभागभाक् एतस्मात्कारणाद्दुःखः कोऽन्यो भवितुमर्हति ३९ य
६२ स्याः प्रदक्षिणेऽस्ते गंगा च पश्चिमे तिष्ठति वामे च यमुना देवी मध्ये चैव सरस्वती ३९
स्कंधे ब्रह्मा तथा मध्ये रुद्रः सपरिवारकः कंठे विष्णुः सदा तिष्ठेत् तत्र तीर्थान्य
नेकशः ४० अस्य यो दक्षिणे कुक्षौ वामे सर्वाश्च देवताः नद्यः सर्वाश्च पृष्ठभागे वेद
रोमाणि वसिनः ४१ उत्पत्ति च समुद्रस्य जगतस्या प्रतिष्ठिते ईदृशीं चैव गां यो वै
पूजयित्वा च पूर्वक्रमेण ४२ पृथिवी क्रमणं ज्ञातं फलं तस्य सुनिश्चितं ब्राह्मणम्
दातू क्षमां चैव सुवर्णं दक्षिणां यदा ४३ ददाति पुरुषो यश्च गां चैव ब्राह्मणं ददाति यः
तयोः समं फलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा ४४ यस्याः दुग्धेन रक्षिता गं
गोदकफलं लभेत् शकृन्मूत्रे च यस्यास्तु पीते पुनाति पातकान् ४५ किं पृ
च्छे हितस्या गोः स्पर्शनात्पापहारका पृथिव्यां सर्वाणि दानानि गावः प्र
सरस्वती नरकादुद्धरंत्येते जपदानाद्बहुना ब्रह्मपापस्य प्रायश्चित्तं [illegible]
भवेत् एतत्तोऽभिमर्य कृत्वा प्रवालनेत्रयोस्तदा ४९ कोऽहं च भूषणं यस्याः
वस्त्रं च वस्त्रांगकं तथा कांस्यदोहनपात्रेण सुशीलां वत्ससंयुतां ५० तरुणीं
रूपसंपन्नां बहुदुग्धवतीं यदा [illegible] देशकाले वै किं तस्य दुर्लभं भवेत्
६३ ५१ एतादृशीं च गां भक्त्या दत्वा गुणफलं लभेत् मातविक्रयणे पापं कन्या
विक्रयणे तथा वेदविक्रयणे चैव गवां विक्रयणे तथा प्रायश्चित्तं न लभ्ये
त किं पुनर्वर्णितं मया ५३ अयं वै ब्राह्मणो दुःखः गां चैव विक्रयिष्यति ५४
किं कर्तव्यं महादेव तव भक्तो भवेदिह इत्येतद्वचनं श्रुत्वा शिवो वाक्यमब्रवीत् प्या
५५ तद्वृत्तांतं यथा स्याद्धि तथा कुरु प्रियोऽसि मे मुक्तपापं पुनश्चैव स्वर्गति
प्राप्यते तथा ५५ तथा लयाच कर्तव्यं मद्भक्तश्च भवेदिह इत्युक्तो नारदः प्राह
यत्र तिष्ठति चंपकः ५६ पुनः पृष्टं तदा तस्मै नित्यं पुण्यमनेकशः नीयते
केन वृक्षेश सत्यं वद ममाग्रतः ५७ एवमुक्तास्तदा सोऽपि वै नोवाच परमं वचः

१२ केदारसंज्ञकं शृंगं हिमवत्समुद्भवं नरो नारायणश्चैव यत्रास्ते च निरंतरं १५ ताभ्यां संप्रार्थितो
देवः पार्थिवोऽर्चनायवै आयाति संस्थितः ...
मत्वे...

तदा त्व नारदस्तस्मै ददौ शापं शिवाज्ञया ५८ अपुष्पश्चंपक त्वमसि सत्यं साध
६८ नमुत्तमं ईदृशो गुणवाँल्लोके यदि सत्यं भवेदिह ५९ किं पुनर्दुर्लभं तस्य इह वा
प्यपरत्र च तव फलं मया देयं सत्यं च भाषणादिह ६० अद्य प्रभृति लोके सुपिव
मान्यो भवेन्नहि तव पुष्पं शिवस्येदमयोग्यं भवतु कश्चित् ६१ एतस्मिन्नंतरे विप्राः
समागच्छति वै नदा तं दृष्ट्वा नारदो वाक्यमब्रवीच्च मुनीश्वरः ६२ राजप्रतिग्र
हान्नूनं विमानं ग्राहितस्त्वया चंपककुसुमेनैव वशीकृत्य महेश्वरं ६३ विप्रा
सुपीडितानेन याप्तस्त्वं भवाधुना विरोधेन्नमतस्यासीद्ब्राह्मणत्वं गतः तदा त
६४ अनुग्रहस्तदा तस्य दत्तस्तेन महात्मना रामस्य दर्शनं प्राप्य तद्धस्तान्मरणं
ध्रुवं ६५ लब्ध्वा यास्यसि सद्रूपं प्रतापश्शंकरस्य च इत्युक्त्वा नारदः प्राह शंकरं दुः
खहारकं नमस्कृत्य पुनस्तज्जगौ कर्णे शं सदा शुभं चंपकस्य महिमानं वर्णयित्वा
पुनःपुनः ६६ ईदृशो भवति लोके सर्ववश्येन येन हि इत्युक्त्वा नारदो विप्राः प
ययौ याद्द्व॰ ६७ को मुनिः ६८ एतत्सर्वं समाख्यातं यत्पृष्टोऽहं मुनीश्वराः ...

...गदितमेतद्धृते १ अस्माकं संशयं सर्वं कृतवान्दूरतो भवान् धन्य
स्त्वं कृतकृत्योऽसि किं पुनर्वर्णयामहे २ व्यासो राजते यस्य गुरुः शिरसि सर्वदा किं तस्य
दुर्लभं लोके संशयात्मकरूपिणः ३ त्वया च कथितं यच्च पंचायतनमुत्तमं पूजनेन
सदं लोके सर्वकामफलप्रदं विष्णुर्देवो गणपतिः प्रकृतिः परमा शुभा शंकरस्तु परो
देवः सूर्यस्तु त्रिगुणात्मकः गणेशस्तत्र यत्नेन हि पूज्यो जातः कथं प्रभो को वा गणप
तिश्चायं कस्य पुत्रः कृतो बलं महत्त्वं किं कथं प्राप्तः सर्वं कथय सुशोभनं ६ एवं मे वाव
चः श्रुत्वा सूतो वाक्यमथाब्रवीत् सूत उवाच साधु पृष्टं महाभागाः लोकानां हितकाम्य
या स्वरूपं च गणेशस्य कथयामि यथा श्रुतं ७ उद्वाहिते शिवे चात्र कैलासे च गते सति
कियता चैव कालेन जया च विजया सखी ८ पार्वत्या च मिलित्वा च विचारस्तत्र याभ
वत् रुद्रस्य च गणाः सर्वे शिवस्याज्ञापरायणाः ९ ते सर्वेऽप्यस्मदीयाश्च नंदिभृंगीमु
खराः १० प्रमथाद्या असंख्याता ह्यस्मदीयो न कश्चन ११ द्वारि तिष्ठति ते सर्वे शिवस्या

च

१२ केदारसंज्ञकं शृंगं हिमसमुद्भवं नरो नारायणश्चैव पर्णाश्च निरंतरं ... देवः पार्थिवो पूजनायवै आयाति ... ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो ... 4

६८ नारायणः ते सर्वे पूज्यमदीयाश्च तथापि न मिलेन्मनः ११ एकश्चैवास्मदीयो हि रक्षणे
यस्त्वयानघ इत्युक्ता पार्वतीदेवी सखिभ्यां सुंदरं वचः १२ हितं मे नेतदात्वद्वकर्तेस्स्वस्या 38
श्च मानवं कदाचिन्मज्जमानायां पार्वत्यां वै सदाशिवः १३ नंदिनं परिभर्त्स्यैव आजगा
म स्वयं तदा उत्तस्थौ मज्जमाना सा लज्जिता सुंदरी तदा १४ तदीयं तद्वचश्चैव हितं मे नेस
त्वावहं एवं जाते तदा काले कदाचित्पार्वती प्रभुः १५ मदीयः सेवकः कश्चिद्भवेच्छुभमत
स्तदा मदाज्ञायाः परं नान्यदेखा मात्रं चलेदिह १६ इति विचार्य्य सा देवी वपुषो म
लसंभवं पंकमुत्पर्यिते नैव निर्मे मे पुत्रकं शुभे १७ सर्वावयवनिर्दोषं सर्वावयतिसुं
दरं प्रतिष्ठाप्य तदा द्वारि निर्वीर्य्यो यमहागमेत् १८ वस्त्राणि च तदा तस्मै दत्वा च विवि
धानि च नानालंकरणं तस्मै दत्वाशिष्ट मनुत्तमं १९ मत्पुत्रस्त्वं मदीयोसि नान्यथा
कश्चिदस्ति मे तदा ह्येवं कृते सा वै नमस्कृत्याशिवा स्थितः २० किं विधेयं कुरयामितवो ते
दितं इत्युक्ता सा तदा तेन द्वारपालो भवाद्य मे २१ ... ... पालीग
... ... २२ ... ...
... प्रविशन्यदा तदा निषिद्धस्तेनैव गम्यते न त्वयाधुना २४ मज्जनार्थं स्थिता माता
यासि मा व्रजाधुना इत्युक्तायष्टिकां तत्र रोधनाय समारभत् २६ तं दृष्ट्वा तु शिवः प्राह
शिवो हमिति नान्यथा इत्युक्तो गम्यमानं तं यष्ट्या चैवाप्यताडयत् २७ कः शिवः कुत्र वा 39
सि त्वं किमर्थं गम्यते त्वया शिव उवाच मूर्खोसि त्वं न जानासि शिवोहं गिरिजापतिः इत्यु
क्ता प्रविशंतं तं दंडेनाताडयत्पुनः २८ ततः शिवश्च संक्रुद्धो गणानाज्ञापयत्तदा गणा
स्ते क्रोधसंपन्नाः पप्रच्छुर्द्वारपालकं २९ कोसि त्वं कुत आयातः किं वा त्वं च चिकीर्षसि
तदीयं तद्वचः श्रुत्वा द्वारपालो ब्रवीदिदं ३० यूयं के कुत आयाता भवंतः सुंदराः इमे या
९ बहूरं किमर्थं वै स्थिता अत्र विरोधिनः ३१ एवं श्रुत्वा वचस्तस्य हास्यं कृत्वा परस्परं
कस्मायं वदतीति किंचाब्रवीति शत्रुवत्पुनः ३२ तं तच्च सर्वतदा सर्वं श्रूयतां द्वारपालक
त्वामेव च गणं मत्वा न हन्यामो न्यथा हतः ३३ तिष्ठ दूरे स्थितस्त्वं च किमर्थं इत्युमीह
से इत्युक्तोपि गणैश्शश्च द्वारं न मुक्तवान् तदा ३४ ते सर्वे च गणास्तत्र शिवं गत्वा

१० तथाब्रुवन् ततस्तैर्वचः श्रुत्वा गणान्प्रेष्य शंकरः ३५ दूरतः क्रीयतां ह्येषः खंडरव
स्थिता कथं स्वामिनोऽत्रागणास्तेऽत्र पुनरागत्य तत्रह ३६ रे रे द्वारे कथं कोऽयं स्थित
स्त्वस्थापितः कुतः अस्मान च गणाः प्येवे कथं जीवितुमिच्छसि ३७ द्वारपालावयं
सर्वे स्थिताः किं परिभाषसे सिंहासनं गृहीत्वा तु अंगालः शिवमीहते ३८ तावद्
गौरीमिन्द्र सर्वस्वं यावद् गणपराक्रमः नानुभूतस्त्वया चात्र स्वनुभूत्वा भविष्यसि इत्युक्तः को
धमापन्नो हस्ताभ्यां परिष्कृतो तदा गृहीत्वा ताडयामास गणान्सोपरिभाषिणः घातयात
स्थितो दूरे चोक्तवान् दर्शयामि ह गणा ऊचुः किंवक्तव्यं कृतं त्वं कि यतेनेन किं पुनः सर्पो
दानवो यत स्वामिनः स्वयं यथा किं ब्रवीषि ततस्ते च गणाः सर्वे शिवेन दूरे च व्यवस्थितं कोपमान्ते तु
कैलासान्तु गत्वा ते च तथाब्रुवन् ४३ शिवो विहस्य तान्सर्वान् किं तु न [illegible] कराः एकोऽपि भव
बहुभिः सर्वैर्न समर्थ्यते किं पुनर्वदेत् ४४ गम्यतां गम्यतां चैव यः नैव कश्चिद्भवेदिह भविष्यति
जगाम सोऽन्तर्देवेन गणास्तन्नमाः गणा ऊचुः रे रे तं भूयतां बालवालवत्परिभाषसि इत स्वं दु
[illegible] द्वारमार्गतदा दृष्टा हर्षितास्ता गतास्तदा तत्र गत्वा तु
तेन सर्वं कथितं गिरिजायाः श्रुतः ४९ अस्मादीयान्भवेत्तैव सर्वे त्यायांति वै ध्रुवं शिवस्तैव ग
णाः सर्वे विवादवासरः कथं ५० प्रविशंति हठादेव नैतत्कृतमतरं तव सम्यक्कृतं त्वयाने
नैव कोऽपि प्रविशितानहि ५१ दुःखं चैवानुभूया च तिरस्कारादिकं तथा अतः परं तु
वाग्वादः क्रियते च परस्परं ५२ वाग्वादश्च कृतो नैवोत्तर्धीयां तु सुखेन वै कृतो वै
वाग्वाग्वादे नित्वा च विनयेन च ५३ प्रविशंतु तदा सर्वे नान्यथा कर्हिचित्प्रिये अ
यं चैवास्मदीयो वै मंत्रिते मंत्रितावयं ५४ तस्माद्द्वितीयया भद्रे न त्यज्यो मानउन्न
मः शिवो मर्कटवद्व्रेष वंते किं भविष्यति ५५ तदीयं तद्वचः श्रुत्वा पार्वती ज्ञान
नीतदा अहो हस्तं स्थितं नैव हठात्वारः कथं कृतः ५६ कथं चैवात्र कर्तव्यो विनये
नाथवापुनः ५७ इत्युक्त्वा तु सखीं तत्र प्रेषिता प्रियया तदा समागत्याब्रवीत्सा च
प्रियया कथितं शृणु ५८ सम्यक्कृतं त्वया भद्रे वलान्न्यावेशिता नहि भवद्ग्रे ग

२२ गणएतेत्र येतिकिंभवान्पुनः ५९ कृतं चैवैकं तं चैव कृतं चैव क्रीयतां त्वया जित्वायां
तु पुनर्दापि विनयेरथवा ध्रुवं ६० इति श्रुत्वा वचस्तस्य मातुश्चैव गणस्तथा वद्धक:
न्नू ततो ह्यी सं व धाजयो मुत्वा पयवकू ६१ उवाच च गणं सर्वो ऽध्यूपतं गणसत्तमा न स
न स्रहं च गिरिजासूनुः सूयं शिवगणास्तथा ६२ उभये समवंता प्राप्ताः कर्तव्ये शिवा
तयाः हहाहाविनये नापि गंतव्यं मंदिरे पुनः ६३ इत्युक्तास्ते गणाः सर्वे ये पयुक्ते शि
वसन्निधौ लज्जितं लज्जितेनेतेनमस्कृत्य पुरं स्थिताः ६४ स्थित्वा निवेदितं सर्वं शिवा
ग्रे गणसत्तमैः तत्सर्वं तु तदा श्रुत्वा शंकरो वाक्यमब्रवीत् ६५ श्रूयतां च गणाः सर्वे पुरं
योग्यं भवेन्नहि गर्वं चैवात्र पयं कर्तगौरीगणस्तथा ६६ विनयः क्रियते चेद्वैव
श्यावे शंकरस्त्रिया कृतं चैवानकर्तव्य मेकाकी किं करिष्यति ६७ भवंतश्च गणालो
कैयुद्धे चैव विशारदाः महीपाश्च कथं युद्धं हित्वा पास्य पलाघवं ६८ स्त्रियाग्रहःक
[illegible] यद्वयद्धं [illegible] ७० [illegible] स्त्रीशि
[illegible] वापृच्छवादिद [illegible] श्रीयानुगणाः सर्वे शिवाज्ञापरि
पालकाः अहमेकं तु बालश्च शिवाज्ञापरिपालकः तथापि पश्यतां देवः पार्वतीसूनु
जं बलं शिवस्यैव गणा नानुबलं पश्यं तु वै पुनः बालवद्बालयुद्धं च मानिनीशि
पतयोः भवद्भिश्च कृतं पूर्वं युद्धं युद्धविशारदाः मया पूर्वं कृतं नैव बालोऽस्मि क्रि
यते धुना तथापि भवतां लज्जा भविष्यति जयपराजये मम नैवं तु भवेन्नैव विपरीतं भवि
ष्यति ममैवं भवतां चैव गिरिजाशिवयोरिह एवं ज्ञात्वा च कर्तव्यं युद्धं चैव गणोत्तमाः
भवद्भिः स्वामिनं दृष्ट्वा मया च मातरं पुनः ७ क्रियते कीदृशं युद्धं भवितव्यं भवत्विति इ
त्येवं भर्त्सितास्तेन तु दंडपाणयस्तु याहताः ८ विविधान्यायुधान्येवं धृत्वा ते च समन्वयुः
पूर्वं येतरस्तत्पादं [illegible] कृत्य च पुनः पुनः ९ पश्य पश्य ब्रुवंतश्च गणास्ते समुपागताः
नंदी प्रथममागत्य धृत्वा पादं व्यकर्षयत् १० धावन्भृंगी द्वितीयं च पादं धृत्वा तथैव
च पावत्पादं व्यकर्षं तंतावद्धस्तेन वै गणः ११ आहत्य हस्तयोस्ताभ्यां मुक्तोऽत्यपा

श्रं

43

२२ दकोस्वयं घोरस्संप्रपरिघं गृह्य सर्वाना पोथयत्तदा १२ केषांचित्कुट्टयो भित्त्वा केषांचि
च्छ्रकानि च केषांचिच्छिरांस्येव केषांचित्मस्तकस्तथा १३ सम्मुखं वगतायेवैते
सर्वे हृदये हताः केचिच्च पतिता भूमौ केचिच्च विविसागताः १४ केचिद्वै चरणौ नत्वा केचि
च्छिवान्तकं गताः तेषां मध्ये तु कश्चिद्वै संग्रामे सम्मुखो न हि १५ सिंहं दृष्ट्वा यथा यान्ति
मृगाश्चैव दिशो दिश तथा ते च गणाः सर्वाः गताश्चैव सहस्रशः १६ पराक्रमस्तथा
सोपि द्वारि च समुपस्थितः कल्पान्तकरणे कालः दृश्यते च तथाहितः १७ एतस्मि
न्नन्तरे तत्र ब्रह्माद्या देवताः प्रेरिता नारदेनेह देवाः सर्वे समागमन् १८ विष्णुश्च
विसमायातः शिवस्य हितकाम्यया समागत्य तदा सर्वे समास्थाय पुरःस्थिताः १९ व
अथ चाप्यन्तरं सर्वं प्रसंगगणास्तथा शिवं चैव नमस्कृत्य तन्त्रान्तादेहि प्रभो इति २० लो
णान् सिन्नान् तदा दृष्ट्वा तेभ्यः सर्वं निवेदितं तेभ्यः सर्वं निवेद्यैव वृत्तान्तं समुवाच वै के
२१ ब्रह्मं स्वयैव [illegible] गं तैश्च साधं यं महाबलः स्थान पलनस्ताहेदवाकार्यं तथा

एवमेव
५· सहादेवोपि ... यो [illegible] केचित्तेन पलायनपरास्तदा वीतयानेब्रुवंतस्ते परिघेण
इति बुद्धिं समास ... नाश्रीता न दृष्ट्वा शिवः कोपे निपातिताः केचिच्च शिवसामीप्यं गतास्तः द्वारेण मा
५२ विष्णुश्चैव ... १७ अतेत्रेते निश्चा चाप्य सर्वान्वितः इन्द्रादिकान्देवगणान्स्मरस्तुरव प्रव
मौ ५३ ... सम्यपस्यापु दै यच्च तत्सर्वं च विमोचितं ... यतन्दा ने सर्वे च यथावेगं गतास्ते सर्वते
णः ५४ ... नोतेब्रह्मणोप्यापु ब्रह्मोऽहं संहराम्येव प्रकाले चतथान्नेश्चिव वे ध्वंवशः स्वयं
५५ परिघं ... दैव्या वेगत्वा स्तत्रैव वस्तुरवाघाश्रये पुनः सर्वे व्यर्था युधा जाताश्चापस्ये परसंगताः अ
निश्चले च ... पंततत्तेत्रै निर्मितं गणाहेतवे एकापुं वंऽरूपाच धत्वा तिष्ठन्महात्म रवी ३
तदप्यपा ... तेसंकाशं विस्तार्यं मुखवगह्वरं एकाविपुल्वरूपा च वटु हतेः ... नी
स्वतरन् ... च सर्वांतिस वैश्वमोचिनालिवै गहीत्वान सुरेवस्ता ...
चगणं ... पुङ्गं नहृश्येतपरिघः परिघःपुनः एकोपि सकलं ...
सितिवरोलैवलोऽतः मागरः पुनः एकेनाविहि

२२ दकौ रू

दृष्ट

सर्वे

शिव

म्रग

सोपि

नरम

विसमा

ऋषय

त्वान्नि

२१ ब्रह्मं

२२ तं संस्था गंतव्यं न त्वा यते दिशो दश परिघ— ह्यपूजनसमं

सिक्का चैव वज्रं शूली च तिलोत्तमा कृत्या तेन सर्वे च समा... लोके यं

नाराचा पाशश्च ये चान्ये तिला लक्ष्माः ... गण रूपं तदा दृष्ट्वा कौतूहलं ... समग

विस्मयमापन्ना दृष्ट्वा तेन हि तदा पर्वता प्रति नादं ये च कुंस गण सैन्यं पला

कंपिता देवी समुद्रा सहिता तदा देवाः पलायिताः सर्वे गणाः स्वयं पला

गृह वर्णाः सर्वे व्याकुलितां गताः शाक्ति हृदयेन तद्युद्धे सर्वे च निष्प्रभ

५३ कोलि सुप्तस्वस्ततदा सर्वे ये वर्ण पुनरस्थितः ते सर्वे मिलिता सेव नम स्कृत्य

पेच स्थितास्तेते सर्वे स्थिता विस्मयागताः पुरा सेव स्तुतं पुरा मिदानीं वद

४४ स्तुवन्स्व चान्ते सर्वे कोयं गण एव रःस्मृतः किंचिदिवार्यतां देव यथा प्रत

५५ हृष्टपते नस्तुते दृष्ट्वा हृष्टो नर्कदा च न कोपनः कोयं जगाम तैव गम्यतां

पौवे वचनं स्तुत्वा शिवः ह्वर्म कोपनः कोयं जगाम तेन देवे नम स्कृत

दृष्ट्वा शिवस्यानु जगामह एतस्मिन्नंतरे

५० महादेवा पतत् ... सर्वे सदा ...

इति बुद्धिं समास्थाय सैन्यमध्ये व्यवस्थितः शिवे दृष्टे तदा देवे निर्गुणे

५२ विष्णुश्चैव तत्र संग्रामे त्वायातं सर्व देवताः अहं च मोहायिष्यामि हन्यतां चलयेत्प्र

मो ५३ छलेनापि नाम हन्या हि नाम सायं दुरासदः इति कृत्वा मतिं तत्र विष्णुर्मोहपराय

णः ५४ शक्तिद्वयं तदालीने हरिं दृष्ट्वा तथा विधं गणैश्चापि तदा तत्र विष्णुः पत्र स्थितः स्वयं के

५५ पदिघं हस्तिपूर्वान्न तत्र गणे तत्रैव स्थितैः एकतस्तु सुरैर्दृष्टा शिवोपि न जगाम ह ५६

त्रिशूले च समारुह्य गतः कोपसमन्वितः त्रिशूले पतितं हस्तात् स्वि नाकं पुनरादिदे ५७

तदप्यपात येद्भूमौ पदिघेण महात्मना हतः पंचनयात् हस्तः पंचभिः शूलमाददे त्रिशो

स्वत रं च नं गणो नाकिं पुनर्भवेन पदिघाद्धि स्रमे देवाः याता स्वैव दिशो दश ५८ विष्णुसं

च गणं दृष्ट्वा धैर्यमिति चाब्रवीत् व हे वा देवतास्सैव मयाह ज्ञातथा पुनः ५९ दैत्या

पिबलत्रयमरः ५

२५

२४ हवस्त्रैवयत्तगंधर्वग्रास्तसाः सैतेनलस्मनायांतिरूपशौर्यगुणादिभिः ६० एवंविधेनवु
तेचपरिघंभ्रामयस्तदाद्विजेहपविष्टमवेतमचक्रेचूर्णंतरस्तदा ६१ महेतुमुदितमक्रेयुपु
धातेपरस्परंखंडनुपरिघस्यापिहमयेप्रानिर्घेन ६२ गृहीत्वागतेडनापिपद्मिलाचि
फलीकृतः यत्रयत्रक्षिप्तेस्तैर्घारितनतेनह ६३ अन्येचकृतवान्सोवैविजयंचापिसत्तम
विलुप्तैवगतोस्त्रैवपुपृथातेयमस्परं ६४ एतदंतरमासाद्यमलपाणिस्तथोत्तरे आगत्य
चात्रिसत्वेनतच्छिरोनिरकृंतत ६५ छिन्नेशिरसिनितस्येवदेवसैन्यंसुनिर्मलं नारदोपित
दागलादेव्यैसर्वंनिवेदितं ६६ मातिनिश्रूयतांमातःत्यादुष्टोनैतवयाधुना दूत्युक्तोन
हितस्तत्रनारदोकलहप्रियः ६७ जयजयेतिभाषंतैर्देवाःसुखमुपस्थिताः पञ्चकार
ततोदेवीश्रूयतांमुनिसत्तमाः ६८ इतिश्रीशिवपुराणेगणेशयुद्धेनाममंत्रिशतमोध्या
यः ३३ सूतउवाच श्रूयतांकथयाम्यद्यपञ्चातेतदनंतरं कोपयुक्तातदा देवीचकारश्रूयतां
तथा १ महद्गणदहौश्चैवगणानांचापसंस्तदा शिवेतेछिन्नशिरसा ... वदुःखमुपाद
इत्येवदुःखवतां ...
स्वल्पमात्रास्ताः सर्वाः मातयादिश्यतां भीति पुलयस्मात्रकर्तव्या ... वाकोशा
देवांश्चैवकामांश्च पदमाततसकानथ जाग्यमदायः परश्चैवविघ्नेतनमस् ... निवहृत्य
तास्सर्वाःसंहरंचक्रिरेतदा कल्याणकालेसंप्राप्तेसंहारार्थमुपस्थिताः ७ य ... णचाथ
ज्ञिसंहारनेतथा एकेताः शक्तयः सर्वाः संहारकर्तुमुद्यताः ८ नमाण्यंतिदेवचयुक्ताणचाथ
शंकरं इंद्रुवायवत्राजेवाकदंतास्तथैवच ९ सर्वास्ताश्चैवसंहारकुर्वतास्मनिरंतरं पश्य
स्कंद श्रीकरं इंद्रुवायवग्राजेवाकुदंतास्तथैवच १० कराला:कुब्जिका:खंजा:लंवशीर्षाह्यनेकशः हस्तेपत्ता
त्रैवपश्येततत्रतत्राविशन्तयः ११ तेसंहारंतदादृष्ट्वाहरोहरिस्तथैवच ब्रह्माचत्रयमप्याये
वदेवांश्चपृच्छेवातिपस्तदा ११ तेसंहारंतदादृष्ट्वा ... सर्वेसंशयमापन्नाजीव
देवाइन्द्रादयस्तथा १२ किंकरिष्यतिसादेवीसंहारंवाप्यकालतः सर्वेसंशयमापन्नाजीव
नाशोहताद्यमे १३ सर्वेचमिलिताश्चैमेकिंकर्तव्यंविचिंत्यतां इतिविचार्यतेसर्वेकृत्वात्तेचप
रस्परं १४ यदिचगिरिजादेवीप्रसन्नाचभवेदिह तदाचैवभवेत्स्वस्थ्यंनान्यथाभवतिध्रु
वं १५ शिवोपिदुःखमापन्नोकरिष्येनापदातदा शिवाक्रोधमयीसाहातांतेनप...

२९६

२५ हेत १९ स्वयोनावरसीयोवायहेः ताकिन्तु रस्त्वया देवोवाच तया विष्णु ब्रह्मा वा शंकरः
१२ ... क श्रिजिरिजा गेहु च स्यानुशान्त मूके च न जाज्वल्यमानं ततेजो दृष्ट्वा दूरतरं स्थितः
एतस्मिन्नंतरे समये तत्र नारदो देवदर्शनः श्रीजगामतदा तत्र देवानां सुखहेतवे ब्रह्मा
तथा विष्णुं शंकरं प्रश्नतीनमणान समागत्य मिलित्वानु विचार्य्य कार्य्यमेवच २० याव
त्सु गिरिजा लोके रूपो नैव करिष्यति तावन्नैव सुखं ह्यस्माकं नात्र कार्य्यं विचारणा २१
वयो नारद घोश्रगता शिवमंदिरं तदाप्रसादयामास मातरं जगतः प्रभो नमस्ते
तथा स्तुत्वा तो वैर्नानाविधैरपि जगदंबनमस्तुभ्यं प्रकृत्यै ते नमोऽस्तु वै २३ अपर्णायै
नमस्तुभ्यं गिरिजायै नमोऽस्तु ते एवं स्तुता परा देवी ऋषिभिर्ब्रह्मादिभिः २४ उवाच वचन
कोवाच तानां स्वीकिं विदं विकार... तदा चक्र... सर्वे नत्वा लच्चकराम्बुज २५ दाम्यतां दाम्यतां देवि
सहानेजायते पुना तव स्वामी च वयं को च रमे देवा स्तथैव ह २६ प्रसन्ना भव दीयात तत्व
परमेश्वरि एवं स्तुता च वचस्तेषां प्रसन्नं... तदा २७ ...
यथा में ...

...नारदस्तस्य प्रोवाच मोक्षिसत्तमः एवंस्तु
त्वानुदामेनं निचायेन तस्यमाभवत् ५८ इन्द्राद्याधिकोयो वै स चक्री हि भविष्यति एतस्मि
न्नंतरे प्रप्ताः मालिनीग्रीवादयश्च ये ५९ तेषां सेना न तयार्हृष्टा शोभा भाद्विहिगुणीकृता तस्याति
चकुवेरं च हृष्टाशोभा समन्वितं ६० ग्रयं कद्रस्तथा नेति वरुण[illegible]स्समागतः ततोपि द्विगु
णं शोभां हृष्ट्वा कद्रुस्तथा नहि ६१ जगाम धर्मराजश्च सर्वशोभा समन्वितः शोभा च द्वि
गुणी तस्य हृष्ट्वा सोयं तथा नहि ६२ तावदिंद्रः समायातः सर्वदेववरः प्रभुः किंवद्वि
नेतदीयां च शोभां वै द्विगुणीकृतः ६३ तेहृष्ट्वाधिकं चरः सोयं नायं कद्रस्य किंकरः तावन्त
र्थ्यः समायातः सर्वदेवमयः प्रभुः ६४ तेजसा दीप्तिमाल्लोके हृष्ट्वा कद्रुस्तथा नहि ताव
द्विष्णुः समाय[illegible]हैः समन्वितः ६५ ततस्त्रिद्विगुणं शोभां तद्भाग्यं च भवेदिति मेना
मेनेच तां[illegible]तु स्वाव हृ ६६ एतेषां यः पतिः सो वै सोऽस्याः पतिर्भविष्यति ६७
तस्याः किं[illegible]मायायादवर्धमस्तेपि तावद्धर्मः समायातस्तेजसां राशिसत्तमः ६८
स्य शिव[illegible]पुनः मायाद्धर्मपुंजस्व स्थितः त्र्यंवैमविताने तितावद्विष्णुः समागतः ३२

53

निजपरमंमुदा ४५ रचितानि विविधानि समसन्नं सम्याप्ये देवतावले जगाम पर्वतस्तत्र यत्र स्था
ण्डिधिवेदिका ४६ कारयित्वा विशेषेण चतुष्केतारसौधुतं स्नानदानादिकं कृत्वा पतीदास
करोत्तदा ४७ मेनापि च तथा तत्र वेदशालामुपाश्रिता हर्षभारसमायुक्ता शिवेभक्तसुरवा
ग्रहे ४८ इष्टकामान् भवन्तमनोन्नादेन समन्विता पृथग्मेव निरीक्ष्याग्रिह थैर्निमरमानसा
४९ कीदृशं शिवरूपं च पश्येतपमुत्तमं यस्यार्थ तानपरामास्याच्च दर्शनार्थं शिवस्य ५०
स्थित्वा शिरोगृहे देवीमेनापुनेवरस्तथा शिवोपि च तदा तस्या: ज्ञात्वा हंकारमाल
न: ५१ तपैवदर्शयामास मद्भुतं मुखं शोभमेवपुषा एतस्मिन्समये सर्वेदेवानां परमांमु
भा ५२ निरीक्ष्य तीवतामेनाद्वाह्यहर्षसमाकुला एतत्पति: शिवः साहा कीदृशो वैभवि
ष्यति ५३ सूत उवाच ममपतां श्रृणुयः कौतुकः कथा च कौतुकावहा प्रथमं चैव गंधर्वा:
सुंदरा सुवर्णभूषिता ५४ शैलाश्चविविधेर्युक्ता नानाप्रकारभूषिता: नानावाहनयुक्ता
श्च नानावाद्यपरायणा: ५५ पताकाभिर्विचित्राभिः प्रसरोज एतस्मै युना: दृष्ट्वा विश्वाव

मौलीनावधानानि [illegible] वकोपमया मुदा ५६ पर्वतानु ॥ २० ॥ श्रमीक्षित्वा लोकत्रयप्रख्यायितम
तस्यस्यैवंतपुत्राचपुत्र्यैवनत्थाविधा: ५७ ब स्त्रीलेर्क जीना: प्राजलयोगएति स्तरमेघाविपूंतिकेचि
का [illegible] गृहस्यमेवे ५७ ते [illegible] नेवा: पुत्रवेतित्वास्तुनि स्वस्ती तु [illegible] वमरुधि
ज्योचेनतदानार्थं सुरसैर्ग्याले चकारसः ५८ दिव्यावसवोधेचमा मिः पुष्कलाभिः ॥ २२ ॥ सु
ध्याविशेषैश्चिनौमरुतडे
विवाहविधियोग्यं च वैवसंपाद्यसंस्थि
तः देवतापूजनं कृत्वा नानोपचारणानिव ५९ संविधाय तदा सर्वं वेदयन् गंधमाद
नं सेवकं च तथान्यैश्च पृभायानुवैशिवः ६० प्रतीतां वरवर्गांश्च कृत्वा चाहिमवा
न्स्थितः एतस्मिन्समये दक्षः सर्वापि स्वबलैर्वृतः आजगाम महावीर्यः सर्वसिद्धसम
न्वितः ६१ तमागतं सदा श्रुत्वा हिमवान् बलसंयुतः जगाम सम्मुखं तत्र धन्योहमिति
चिंतयन् ६२ देवसेनां तथा दृष्ट्वा हिमवान् विस्मयंगतः देवा हिमवद्बलं दृष्ट्वा विस्मयं प
रमंगताः ६३ पर्वतानां तथा सेना देवानां तथा पुनः मिलित्वा चतथा रेजे मन्यते
सागरावुभौ ६४ परस्परं मिलित्वा तु देवाश्च पर्वतास्तथा कृतकृत्यं तथात्मानं मे

निवेषपरमंमुदा ४५ रचित्वा शिबिरं सम्यक्संस्थाप्य देवतावले जगाम पर्वतस्तत्र यत्रास्या
ह्निप्रियेदिका ४६ कारयित्वा विशेषेण चतुष्कं तोरणैर्युतं स्नात्वा नानाद्रिकं कृत्वा पती ताम
कौतुकाः ४७ मेनापि च तथा तत्र वेदुशालामुपाश्रिता हर्षभारसमापुष्टा शिवं मत्वा सुरवा
वहं ४८ इष्टकामा भववत्समनसा मुदेन समन्विता प्रथमं च निरीक्ष्यामि हर्षनिर्भरमानसा
४९ कीदृशं शिवरूपं च यदर्थं तप उत्तमं कृत्या ज्ञानपरा साच दर्शनार्थं शिवस्य ५०
स्थित्वा शिरोगृहे देवी मेना मुनिवरस्तथा शिवो पि च तदा तस्याः तोत्वा हंकारमाल
नः ५१ तथैव दर्शयामास ब्रह्मविष्णुशोभवेद्यथा एतस्मिन्समये सेनां देवानां परमां मु
भा ५२ निरीक्ष्य तां तदा मेना हृष्टा हर्षसमाकुला एतत्पतिः शिवः साक्षात् कीदृशो वै भवि
ष्यति ५३ सूत उवाच श्रूयतां [illegible] कथा च कौतुकावहा [illegible]
संदृश्य [illegible] ५४ [illegible]
[illegible] ५५ [illegible]

[illegible] परमामुदा ४५ पर्वतास्तत्र तथा [illegible] जंगमं रूपमास्थिताः
नानारूपधरा [illegible] चतुर्भुजैव तथा विधाः ४६ वस्त्रालंकारसंयुक्ताः सर्वे हर्षसमाकुलाः
[illegible] गृहसंभवे ४७ तेषां मार्गेतु नैव शक्तो स्मि सर्वे सततमाः के
तः देवतां [illegible] नानामोपकरणानि च ४८ विवाह विधियोग्यं च वेदं संपाद्य संस्थि
ते मेवकं च तथा [illegible] प्रमाया तु वै शिवः ४९ प्रतीतो वरवर्गास्य कृत्वा चाहिमवा
न्स्थितः ५० एतस्मिन्समये [illegible] सर्वे विस्ववल्लैर्वृतः जगाम महावीर्यः सर्वसिद्धिसम
न्वितः ५१ तमागतं सदा श्रुत्वा हिमवान्वल्लसंयुतः जगाम सम्मुखस्तत्र धर्मो हमिति
संगताः ५२ देवसेनां तथा दृष्ट्वा हिमवान्विस्मयं गतः देवाहितं [illegible] दृष्ट्वा विस्मये प
सागरावुभौ ५४ परस्परं मिलित्वा तु देवा [illegible] पर्वतास्तथा कृतकृत्यं तथात्मानं मे

सातादेवर्ष्येत्स अवानिह गणोस्तत्र च बाद्यानि चक्रिरे विविधान्यपि २२ एतस्मिन्न
मये देवा आजग्मुः प्रभुसेवया २३ ब्रह्मा तु हंससमारूढः स्वस्त्रीभिः सहितस्तदा स्वीया
रोहेन तेन त्र भूतानां पतिमीश्वरं २४ नमस्कृत्य स्थितास्तत्र तावद्विष्णुः समागतः वाह
नेपक्षिराजस्थो निजसेवकसंयुतः २५ स्वविहैर्भक्षितस्तस्मै सो नमस्कृत्य स्थितः परः
तावदिंद्रादयो देवाः स्वीयाटोपसमन्विताः २६ ईशश्चैव यमश्चैव कुबेरो वरुणस्तथा ३६
अन्ये ये दिक्पालाश्च स्वीयैश्चिह्नैः समन्विताः २७ वसवश्च तथा रुद्रा आदित्याश्च तथाप्य
भाः नद्यो गंगादयास्सर्वाः समुद्राः सर्व एव हि २८ गंधर्वाप्सरसस्तत्र नागाः सर्वे तथा
विधाः सेवायै समनोत्साय समाजग्मुर्मुदान्विताः २९ यदीयं चैव यत्कार्यं ते तेनैकार्थं
च चक्रिरे शिवाज्ञया स्ततः सर्वे नदीयमिति यंत्रिताः ३० तस्मिन्दिने तदा तत्र शोभाभाव
समन्विताः देवाश्च हतदा चक्रुः स्वीयं स्वं भागशः ३१ निःस्सारनततत्स्मात्कैलाशात्स्व
वेतोत्तमात् शिवः परमसंतुष्टो देवान्कृत्वा पुरस्सदा ३२ ते देवाश्च [illegible] तदा तत्र यथायो
[illegible]

१० अज्ञानं निर्दृष्टं शिवविद्भूयते तेनैव वक्ष्यामहे यथा च नटकः [illegible] शिवा [illegible] व सर्वथा
ज्ञाति विविधं देवं वस्तुतो न ह्येवं च अज्ञानावृतमतो ह्यप्रतार्थो [illegible] समीलया ११ न
त्रिहस्थिति तत्र न दे नैवाहं तेपरं तथैव ज्ञानवान्देवि शिवादन्यं न [illegible] घनमाहरेत् १२ नाना
विविधं रूपं पश्यतीति मुनिश्चितं देहीवस्त्राण्यनेकानि [illegible] न पश्यति १३ अज्ञाने
णि विविधानीह धारकस्त्वेक एव सः तथैव रूपसंयोगाद्विविधेहि या १४ वस्त्रा
लोहं धनं नास्ति हंकाररहिते शिवे यावदहं प्रजानाति तावद्वै बंधनं दृढं विविधे च यथा भवेत् १५ वस्तु
हंकारे कर्त्ता शिव उदाहृतः यथा च स्फटिकश्चैव संयोगाद्विविधो भवेत् १६ निर्व्रणे चाप्य
गाद्धि च स्यक्षिस्तत्र माः वेदस्य मुक्तस्थाने साम्निध्यमकरोत्तदा १७ तथा प्रकृतिसंयो
सीत् [illegible] चयंत् कर्णाभरणा या न्यास मन्नतान्यैवाभरणानि च १८ तिलकं सुदरं स्वा
चासीत् दुकूलं च वरं उच्यते सर्वाण्याभरणान्यासन्नस्तु न यो विविधानि ये १९ विभूतिचंदन
नदा सर्वे प्रकृताविकृतिं गताः ईदृशं सुदरं रूपं जातं वर्णेन दुष्करं २१ ईश्वरोपि स्वयं

३१

लोपयत्वसदाशिवं २० जगाम सर्वदेवैर्देवैर्युक्तः शंभुना पुरा कथयित्वा पुनस्तत्र मनोवेगः स
मागतः २१ इति श्रीशिवपुराणे शिवविवाहे पंचदशोऽध्यायः १५ सूत उवाच सर्वे देवा
स्तदा तत्र शिवसेवासमीहया स्वीयाश्चैवोपकरणानि सेवार्थं शिवस्य च १ सर्वे ते प्र
ययुर्मासु देवाः किंकराद्यस्तदा गंधर्वाप्सरसस्तत्र वाद्यैर्नृत्यैर्वचक्रिरे २ मातरः सप्त
तास्तत्र शिवपूजाविधिपराः चक्रिरे च मुदा युक्ता यथा भोग्यं तथा पुनः ३ कर्तव्यं किं
चपराणां च सर्वं प्रीतिविकीर्षया तस्य स्वाभाविको देवो भक्तानिधिरसेवेन ४ तदे
व कथ्यथा म्यन्न सर्वं शिवमयं जगत् दृश्यमानं शिवादन्यद् दृश्यं नैव सर्वदेह ५ वस्तु
तस्तु शिव इति श्रुतिरिदं वेदसंमितं अज्ञानादन्यथाभावः ज्ञानेन सुप्र दृश्यते ६ स्या
लोऽनु पूर्वपरं भ्रांतिरज्ञानादप्यजायते ज्ञाने जाते तथा स्यस्य भः वस्तु ज्ञानप्रदर्शनं ७
रज्जौ नु सर्पवित्तानमज्ञानं संभवं रणं संपन्ने दैव विज्ञाने रज्जुरेव न चान्यथा ८
[illegible]
[illegible] एवं वचनमाक
र्ण्य नरसयस्ते प्रहर्षिताः ऊचुः स्रो गिरिराजेवे स्मृत्वा स्मृत्वा सुदृशीवं ११ धन्यो
सि कृतकृत्यासि भाग्यवानसि संप्रते शिवः परोपकाराय कर्तुकामः प्रजासु च
१२ कैलाशमगाद्देवो विवाहस्य नायवे स स्मारनारदं देवः स्मरणादागतः स
ल्यान् निवेदितं तत्सर्वं श्रुत्वा हृष्टोऽभवन्नारदः १३ शिवोऽपि कथयामास पार्वतीवच
नं तदा तया तपस्तप्तं तत्र वशीभूतोऽस्म्यहं तदा १४ एवं श्रुत्वा वचस्तस्य नारदो
वाक्यमब्रवीत् भवतानुव्रतमिदं भक्तेव कृपा मयास्यहं १५ सम्यक्कृतं त्वया दे
व पार्वती मनसीप्सितं कार्यं मत्सहृद्धि किंचित्कथनीयं त्वया प्रभो १६ इत्यु
क्तस्तु शिवस्तस्मै कथयामास वै तदा भवता वचनं ब्रह्मन् कृतं मे नात्र संशयः १७
इदं हृद्यानुकर्तव्यं देवानां च निमंत्रणं ब्रह्मणश्च तथा विष्णुमन्या देववरास्तथा
१८ कथनीयं प्रयत्नेन मुनिवर्यास्तथापि च सर्वान्मातृगणान्यक्षगंध
र्वकानपि १९ न स्वामिष्यंति ये तत्र मदीयानकदाचन इत्युक्तो नारदो ब्रह्मन्स्व

सर

शानहिमवान्विस्मितस्तया स्पर्धाः सम्यक्कथंचात्रआयातेतिचाप्रियोब्रवीत् ६० कार्या
र्णाप्रयत्नेन गृहस्थत्वाल्लब्धप्रिये वदंध्यागेहस्याश्रमे सर्वेषांसुखदायिनः
६१ एतस्मिन्नंतरे तेवैव्योमाकाशादवतरंस्तथा सप्तर्षीं हिमवानदृष्ट्वाययौमा
नपुरःसरं ६२ पूजां विधाय तेषांच दत्त्वास्वासनानि पातकं हस्तैस्मा हिमवतस्तैव
गृहीत्वोचुः शुभंवचः ६३ अथयाग्नस्मतान्कृत्वा धर्मोमे च गृहाश्रमः ?
त्वंकामसममानीयददौमन्त्रिपुरःसरः ६४ गतेनेनृपाविष्टेस्तुतदानप्रः
स्वयंस्थितः उवाचहिमवांस्तत्र सर्षीन्योतिमंयालसदा ६५ हिमालय उवाच
धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं सफलं जीवितंमम लोके सुदर्शनीयोऽहं बहुतीर्थसमो
मतः ६६ यस्माद्भवंतो मद्गेहे स्वागताः विष्णुरूपिणः पूर्णानां चैव किं का
र्यं कृपणानां गृहेषु च ६७ तेषां च दुःखनाशार्थं गृहेषु गमनं सदा महे
ह पावनार्थं च भवंतः समागताः ६८ तथापि किंचित्कार्यं हि मदर्हं सेवक
स्य वै कर्णीय ... ६९ ...

... स्फुट ... लकाप्योऽश्ववरस्वर्गभोगवत्यास्तथा
पुनः ४९ अमरावत्या विशोभा न दृश्यते अविस्मृताः किंगृहाणि सुरम्याणि स्फ
टिकैः विविधैरिह ५० मणिभिर्वा विचित्राणि रचितानि गणानि च स्पर्धकान्ताश्र
मणि यश्च कन्तास्तत्रैवहू ५१ गृहे गृहे विचित्राश्च रत्नाः स्वर्गसमुद्भवाः तोरणानां
तथालक्ष्मीदृश्यते च तत्रागृहे ५२ चित्राणि च विचित्राणि भूमौ संनिर्मितानकैः वितान
नि विचित्राणि चैलपल्लवतोरणैः ५३ जलाशयाः प्रतिकेचैवदीर्घिकाविविधास्तदा ३ ने
धानानि विचित्राणि पुष्पैःसमरदितान्यथ ५४ पक्षिणश्चाप्यनेके कलकंठरवास्तथा
नराश्च देवतास्सर्वे स्त्रियश्चाप्सरसस्तथा ५५ परस्परं च विवादस्तेषां रूपंतु किंपुनः
कामभार्गपरा नित्यं सदा यौवनशालिनः ५६ किंवर्ण्यते न गर्व्योऽस्ममहिमा च स
र्वोश्वराः अन्ये च यान्तिकामाश्च वपुण्यानि स्वर्गकाम्यया ५७ कुर्वते च पाः सर्वे विराप
हिमवत्पुरं यावन्न दृश्यमेतत्तावत्स्वर्गोपरा नराः ५८ इत्येवं अश्विवर्ण्यास्ते वर्णि
यंतस्तथापुरं गता हिमालय ... गृहे सर्वे समरद्दिमत ५९ तानदृष्ट्वा स्पर्धा संका २१

मध्य

विवाहं शिवयास्मह तयापि च तप स्तप्तं दुष्करं परमर्षिभिः ३७ तस्याः फलं वरं देयमस्मभि
तार्हि तावहं तस्माद्भवेतो गच्छंतु हिमाचलगृहं प्रति ३८ ते गत्वा गिरिं तं वै तत्पत्नीं
तु पुनस्तथा कथनीयं प्रयत्नेन यथा स्यात्कार्यमुत्तमं ३९ उद्वाहं कर्तुमिच्छामि त
स्याः स हर्षतमाः हिमाचलगृहे पुत्री पार्वती वगुणान्विता ४० अस्मदर्थं च तं तत्र
प्रार्थनीयो हिमाचलः तं तथा च प्रवक्तव्यं देवानां च हितं तथा ४१ भवद्भिः कल्पितो यो
वै विधिस्स्यादविकल्पकः भवतां नैव कर्तव्यं तत भवतः कार्यभाजिनः ४२ इत्येवं वचनं श्रु
त्वा मुनयस्ते मलाशयाः आनंदलेभिरे सर्वे पूर्णमाना निगर्हिताः ४३ वयं धन्याः
महात्म्यं कृतकृत्या तथा पुनः ब्रह्मणो विष्णुना यो वै वेद्यः सर्वार्थसाधकः ४४ सोस्मान
प्रेरयते वः कार्ये लोकानुस्नावहे अयं वै जगतः स्वामी सो मा पिजननी मता ४५ अ
यं युक्तं स संबंधो वर्द्धतां चंद्रवत्सदा इत्युक्त्वा ऋषयो दिव्याः नमस्कृत्य शिवं मुदा ४६
गताः आकाशमार्गेण यत्र स्याद्धिमवत्पुरं चिंतयंतस्ततेचात्र किं प्रष्टव्यं वै भविष्यति ४७
... यानि च वाग्मनः कायकर्माणि च सुरेश्वरा स्मर ८ म
भवं २६ तेनस्त्वं संगतं चापि स्मरणानुग्रहस्तव यो वै भजति नित्यं त्वा कृतकृत्यो भवे
न्नरः २७ किं भाग्यं वर्ण्यते तेषां येषां नः स्मरतं त्वया सर्वेषां तपसां तत्र जाताः स्मरणा
ते सदाशिवः २८ मनोरथपथं नैव गच्छति च वयं कुतः वामनस्य फलं यद्वज्जन्मांधस्य
च चक्षुषी २९ वाचालत्वं च मूकस्य दरिद्रनिधिदर्शनं पंगोर्गिरिपरारत्निर्वैध्यायाः
पुनस्तथा ३० दर्शनं भवतो येव जातः तद्दुर्लभं प्रभो अद्यप्रभृति लोके सुमान्याः पू
ज्यामुनीश्वराः ३१ जातास्तेनुग्रहाद्देव उच्चैः पदमुपाश्रिताः अत्र किं बहुनोक्तेन मान्य
पागेवयं गताः ३२ पूर्णानां किं च कर्त्तव्यं मस्ति चेत्परमात्मना सदृशं सेवकानां तु देयं
कार्यमनुमेत्वया ३३ इत्येवं वचनं तेषां श्रुत्वा वाक्यमुपाददे शिव उवाच ऋषयश्च सदा
शय्याः कारणात्मस्मरणं कृतं मम वस्यामवद्भिश्च ज्ञापतेस्तु पकारका ३४ देवानां दुःख
मुत्स चैता रक्षाकर्तृशात्मनः बुद्धेण च वरेदतः किं करोमि तु सत्सदः ३५ ऋषयोऽस्त्र वयं त्वा २८
ताः मदीयाः परमर्षयः ताः सर्वा उपकारार्थं न तु स्वार्थं मिति स्फुटं ३६ तथा त्वकर्त्तुं कामो हं
दु

रूप

याभासर्वदेवमानपुरःसरे १४ आगमं संसफलं मेने कुपुत्र्याम्पूजिकावरा हिमवान्नारदं तत्र
स्तुवन्नासाधुसाधिति १५ अथ यथैव ते सर्वे शंभुनाच स्मृता यदा तदाजग्मुः स्वयं त
वैकल्पवरतरूवापरे १६ परंब्रह्मगतेश्चैव हेमवत्कलधारिणः मुक्ताफलैश्च विचित्रैश्च
मूर्धितान्महतोः परेः १७ अंकं धत्यानतया पुत्रा मसितालिङ्ग्य विवापरा यान्दृष्ट्वा मद्ध
संकाशान्नजहौलज्जां हरः स्वयं १८ स्थित्वाग्रे ब्रह्मयः श्रेष्ठा नमस्कृत्य शिवं मुदा
लोकाशान्नजहौ लज्जां हरः स्वयं तत्र तपस्विनः १९ सत्यं वाक्य समायाता नेमाभ्यां हृदये तेन
मेनिरे च ततस्ताभ्यां नवकृतार्थं ते तपस्विनः १९ सत्यं वास्य स्वमायया नेमाभ्या हृदयेनैत
या दयं दर्शनं चाद्य शिवस्य दुर्लभं कुतः २० स्तुतिविस्मयमापन्नाः नमस्कृत्य स्थि
ताः पुरः प्रोचुः प्रांजयस्ते वै शिवं लोकमलापहं २१ अथय ऊचुः नमस्तुभ्यं भगव
ते शिवाय अमिततेजसे कपर्दिने नमस्तुभ्यं पंचवक्त्राय ते नमः २२ शिवाय शिवरूपा
यवृषणवायनमोस्तु ते इत्येवं च स्तुवंतस्ते पुनरूचुः परात्मने २३ सर्वोस्त्व ... म्हार
जगाद्यं कि वर्ण्यते पुनः तपस्तप्त्वा शिवाय ... २४ ...

... ... तिकथं च वविलद्धते एव
शुवतन्दवपार्वतीव चनाल्परवा ४ सा प्युवाच यदि प्रसन्नो देवेश कर्याश्चि चकृपा
यदा तदेव वल्लयाकार्य्यं कृपां कृत्वा ममोपरि ५ पितुर्गेहे मया स्थेयं कृगम्यते तवद
नुज्ञया प्रसिद्धः क्रियते यद्वद्विवाहाय क्रमः शुभः ६ तथा चैव यथा कार्य्यं लोके
शुभ्याप्ययन्यशः पितुर्मे सफलं सर्वं कर्तव्यं च गृहाश्रमं ७ विवाहस्य यथार्थी
तिः कर्तव्यं तत्तथा ध्रुवं जानाति हिमवान्सर्वं कृत्वा पुत्र्याः शुभमंगलं ८ इत्येवं वचनं
श्रुत्वा शिवोपि च शिवां तदा उवाच वचनं त्वेव यद्वदोस्मितथेतितत् ९ इत्युक्तां तद्दे
वेशं भुगेत्वा काशीं विचारयन् सस्मार ... विरहविह्वमानसः १०
पार्वत्यपि सखी पुत्र्या ... पंक्त्वा तु सार्थकं जगाम स्वालयं ग्राम पितुर्विरहकात
रा ११ पिता चैव तथा माता सख्यश्चैवाप्यनेकशः संबंधिनस्तथा चान्ये सम्मुखाः
संययुस्तदा १२ जयेति च ब्रुवंतस्ते हृष्टा लिंगनमादधुः साधितं तु मयासम्य ... पा
वितास्माव यत्लया १३ चंदनैः पुष्पवर्षैश्च पूजयित्वा शिवां मुदा गृहं प्रवेश

65

भोक्तुमभवेदिह ६२ अयं दुष्टः पुनः निंदां करिष्यति शिवस्य च स्थूलमतलयांतु
त्वाया स्याम्यान्य त्रमाविश ६३ इत्युक्त्वाचलनायासौ पदमुत्तिष्ठते यदा तदासौ 66
च शिवः साक्षात् ललनले वै प्रियां स्वयं ६४ कृत्वा स्वीयं स्वरूपं च यथा ध्यानं तथा त-
था दर्शयित्वा पुनस्तां चक्तुं वाचा वाऽस्मु स्वीशिवां ६५ कुत्र यास्यसि मां हित्वा
न त्वं त्याज्या मया पुनः प्रसन्नोऽस्मि वरं ब्रूहि नादेयं विद्यते तव ६६ अद्यप्रभृति
ते दासस्तयोमिः प्रेमनिर्भरैः प्रीतोऽस्मि तव सौंदर्यात् गुणमेकं युगायते त्वस्य
तोंच त्वया लज्जा हि या मोग्रहं मम ६७ इत्युक्ते देवदेवेन तज्जहौ दुःखं पुरातनं
तपस्यैव ज्ञानेन महद्दुःखं गतं तदा ६८ फले जाते श्रमः सर्वं जातो नाशमवाप्नु-
यात् ६९ इति श्री शिवपुराणे पार्वतीवरप्रदानो नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४ ऋषय ऊ-
चुः व्यासशिष्य महाभाग ततो जाते च यत्पुनः तत्सर्वं कथय त्वं हि कथ्यतां लोक-
पावनः १ सूत उवाच शृणुध्वं मुनयः श्रूयतां सम्यक् कथयामि कथां शुभां पार्वतीव-
[illegible]

ताया अत्वया देव परं नृत्यस्यावगमे देवैः क्रियामि धीयते कथं यश्चैव जगतः स्रष्टा-
दिः जगतश्च प्रमोमतः ५३ जगत्संहारकर्त्ता च सत्तो यो वै कथं भवेत् अगलितं
त्वरूपेण रूपं शिवस्य परमात्मनः ५४ कथं तत्त्वं विजानंति त्वादृशा ये बहिर्मुखाः
दुराचाराश्च पापाश्च वेदेभ्यस्ते विनिर्गताः ५५ तत्त्वेनैव विजानंति शिवस्य गुणरू- 67
पिणः शिवनिंदां करोतीह तत्त्वमज्ञाय यः पुमान् ५६ आजन्मसंचितं पुण्यं त-
स्य भस्मीभविष्यति त्वया निंदा कृता यत्र हरस्यामिततेजसः ५७ त्वत्पूजा च कृता
यस्मात्तस्मात्तापभजाम्यहं शिवविद्वेषिणं दृष्ट्वा सचैलं स्नानमाचरेत् ५८ देवे-
दुःखतया प्रोक्तं ज्ञानं नाम्नि च महेश्वरं निश्चयेनैव न ज्ञातः शिवरूपो वै सनातनः ५९
यथा तथा भवेत्सौ वै ममाभीष्टतमो मतः पुनर्वचनमादाय तु प्रक्रमेत्तावदेव हि
६० उवाच गिरिजा देवी सर्वदुष्टमनास्य तो वारणीयः प्रयत्नेन शिवनिंदां क-
रिष्यति ६१ न केवलं भजेत्यां पनिंदां कर्त्ता शिवस्य च यो वै श्रृणोति तां निंदां पाप- २६

ते

स्वरूपिणो वेदाः दत्तास्तु विष्णवे पुरा ४० किं तस्य विग्रयाकार्यं परेणस्य परमात्मनः
सर्वं यो वा दिमत्तस्य वद्यो मानं कुतः स्मृतं ४१ प्रकृतिस्तु ततो जाता किं शक्तो स्तस्य का
रणे यो वै भजति निर्तो तस्य शक्तिः प्रयमेवेत् ४२ यस्यैव भजनाल्लोको मत्युंजय
तिनिश्चितं तस्मान्मृत्युंजय नाम प्रसिद्धं जगतीतले ४३ यस्य पूजाप्रभावेन ब्रा
ह्मणं यजायते क्षणे तस्य योग्यं कुतो पीहमविष्यति सुन्दु मते ४४ तस्यैव पादतपा
तेन देवा देवत्वमागताः दर्शनार्थं शिवस्यैव यदागच्छति देवराट् ४५ तदमृत
पिशाचा महाकपाला शिवस्य च दंडेश्च मुकुटं विष्णुः रंवं रंवं [illegible] जेष्ठ वि ४६ किं त
स्य वहु पद्धेण [illegible] मेव प्रभुः सदाः कल्पायातेपि [illegible] तस्य सेवया किं भवेन्महे ४७ ग
किन्नं देवदेवस्य मानिच्छति सदाशिवः सप्तजन्म दरिद्रः स्यात्सेवते यदि शंकरं ४८
तस्यैव दुर्लभ लोके लक्ष्मी स्याद नपायिनी यस्याग्रे सिद्धयो [illegible] च नित्यं तिष्ठति २
वासरे ४९ एवं वाङ्मुख्यैः सदा तद्भकुतो वित्तं सुदुर्लभं [illegible]
[illegible] सदा नित्यो विरागी
याविधायतः तस्मात्वंतु शिवे देवमनोयोग्यं तु न वा हसि ३० कृच्चहारस्त्वदीयो वै कृचन
समुण्डमालिका सर्वं विधिरोधिस्वरूपं च तवैवेदं शिवस्य च ३१ मत्वनेनैव तेदेवि यदिच्छ
सि तथा कुरु समयाविदितो देवः श्मशाने वा समीहते ३२ स्मसदस्तु च यत्किंचि
तत्सर्वं तस्यैव वर्तते निवर्तयमनस्तस्माद्योचेच्छसि पतिः ३३ इत्येतद्वचनं श्रु
त्वा पार्वती क्रोधसंयुता उवाच क्रुध्यमाना सा शिवं निन्दापरं च तं ३४ पार्वत्युवाच
एतावद्दिनमया ज्ञातं कश्चिद्दन्यो भविष्यति परं तु सकलं ज्ञातमद्यवे दृश्यते धुना
३५ श्रूयतां वचनं ह्येतत्कथयामि क्रमेण च त्वयोक्तं निंदितो देवस्तत्त्वलीकं न चान्य
था ३६ यदि च विदितः स्याद्वे विरुद्धो भण्यते त्वया कश्चित्किंवा प्रदृश्येत वेषधारी न
संशयः ३७ ब्रह्मचारिस्वरूपेण कश्चिद्धूर्तः समागतः शंकरस्य स्वरूपं तु प्रवक्ष्या
मि स्म पुरास्तात् ३८ वस्तुतो निर्गुणः साक्षात्सगुणो कारणेन च कुतो जातिः भवे २५
त्तस्य निर्गुणस्य गुणात्मनः ३९ सर्वासामपि विद्यानामधिष्ठानं सदाशिवः उत्त्वा

क्तं

शेषितं च देवेशि न युक्तं कर्त्तुमप्यतः १७ तथा त्वं सर्वदेवानां हित्वा पूर्वं विधिं पुनः ३६
सितं महादेवं न स्त्रैः क्रियते त्वया १८ इन्द्रादिदिक्पालांश्च हित्वा शिवमनुव्रता मे
तद्युक्तं हि लोकेषु विरुद्धं दृश्यते धुना १९ कालकमलपत्राक्षि कथं सो च त्रिलोचनः
शशांकवदना त्वं च पंचवक्त्रः शिवः स्मृतः २० कथं त्वम्मैव ते रूपं वर्णितुं नैव शक्यते
जटाजूटं शिवस्यैव प्रसिद्धः परिवर्त्तते २१ चंदनेन च त्वदीयेंगे चिताभस्म शिवस्य
ल कंदुकं लेवलीयं वै गजाजिनमथाशुभं २२ कांगदानि च दिव्यानि कामर्त्याः फकम
स्यव कंचरादेवताः सर्वाः कर्णभूता वलिं प्रये २३ कंचुकं च मदंगे नादं च कंकचापि डमरो
तथा कंच मेखिकलाप शृंखकं वासिंगीरवः शुभं २४ कांचादुकमयः शंखः गजनादः
कंचापिहि भवत्यास्य शिवस्यैव न पुतं रूपमुत्तमं २५ वपुश्चैव विरूपास्य जन्मनरा
पतेकद यदि धनं भवेत्तस्य कथं दिगंवरो भवेत् २६ वरेश्च येयुगाः प्रोक्ता एकोपिच
त्रिये नहि वाहनं च वलीवर्द्दश्च सर्वे वस्त्रं गजो द्रवे २७ यदि ग्राली भवेत्तो वकथं तम
... चलासाहीनप्यते
चमयाधुना इत्युक्ता वचनं तस्मै स्थिता गिरिजा तदा उवाच ब्राह्मणं तत्र मयाच
गम्यते धुना ८ एतावत्कालपर्यंतं मनेऽधमहतीत्यभून् किं वत्नु काम्यति देवी हृष्टाया
ते मि त्वं मनव्रतं ९ गंव गंतु मयास्मस्य कृ त्वंनुरवात्संदर्शितुं इतो गच्छाम्यहं देवि
यथेच्छसि तथा कुरु १० न कथ्यते मयानुत्रं पिता त्वं निष्फलं भवेत् यथा कार्यं तथा
भाविकथनीयं शुभे न वा ११ इत्युक्त्वा वचनं तस्मै यावद्गंतुमिये षसः तावत्त्वपा
र्वती देवी शुनाच किं गमिष्यसि १२ इत्युक्ते च तथा तत्र स्थितो वाचसदंडधृक् दंड
धृक् उवाच शृणु देवि प्रवक्ष्यामि मित्रत्वात्कथ्यते मया १३ इतस्त्र प्रथमं त्वं मे मा
न्या कृत्या महात्मशुभा इदानीं तद्विपरीतं च जातं मे नात्र संशयः इति कृतं त्वयाद्यैव
तं ... वं स्नूयतामिति १४ हित्वा सुवर्णं मुद्रा च कावं गृहीतुमिच्छसि गंगाजलं
परित्यज्य कूपोदकं समीहसे १५ सूर्य्यतेजः परित्यज्य खद्योतद्युतिमिच्छसि वी
णाम्मकं विहायैव वमीवरमुपासमे १६ गेहवासं ... वदेवित्वं सक्तावनसमीहया कं

शि

फलं सर्वं प्रदास्यते वरार्थं तु तपश्चेदतिष्ठत् तपएवनन् स्वंतुगृहीतां वै न ए [illegible]
गृहं यास्यसि ईदृशं चैव सौंदर्यं सच्चयं पीकृतं त्वया १४ हित्वा भवनमन्यन्ने कौंच मी
दिवधृतं त्वया तत्सर्वं कारणं ब्रूहि इच्छा हर्षं सुधाम मे १५ इति पृष्टा तदा तेन मत्वी
प्रेरयती तदा तत् मुखेनैव तत्सर्वं कथयामास सुव्रत १६ इति श्री शिवपुराणे शि
व पार्वती गमनो नाम त्रियोदशोऽध्यायः १३ सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठा
कथा पापप्रणाशिनी यज्जातं च ततः पश्चात्पार्वती शिवयोस्तदा १ सख्युवाच
शृणु साधो प्रवक्ष्यामि यदि त्वं श्रोतुमिच्छसि यदर्थमेतत् तासस्तया घोरं धृतं तपस्तु
मे २ हित्वेन्द्रप्रमुखान्देवान्नेच्छेयं स विष्णुं तानपि पिनाकपाणिं वै प्राप्तुमिच्छ
ति संप्रति ३ इयं पूर्वं नदी या वै रता नानावृक्षान्संपुरा तेषु वृक्षेषु संजातं फलं पुष्पं
पुराप्रभो ४ मनोरथांकुरं तस्याः पश्यामि नव [illegible] पल्लवं [illegible] च न
न मोहान्ते [illegible] यदि प्रसन्नः [illegible] मम मे
[illegible] इत्येवं वचनं श्रुत्वा [illegible]
[illegible] ध्रुवजः
[illegible] देवं स्तुतिं चक्रुः परमस्य २ [illegible] ततः प्र
विशेषतः पार्वत्यास्तपसा तप्तं [illegible] लोकं [illegible] ४ [illegible] शिव
स्त्वं परिपालकः [illegible] तदा देवान् [illegible] ५ [illegible] ततः सा
[illegible] पदे पदे [illegible] चैव [illegible]
पूजां तदा [illegible] फलपुष्पादिभिस्तत्र पूजितं परया मुदा ७ [illegible]
र्वती कुशलं तव इति पृष्टे तदा तत्र [illegible] चेतापुनः ८ [illegible]
न्नरूपमुत्तमं [illegible] जले [illegible] फलानि च निरंतरं ९ [illegible]
स्थितपस्यसि [illegible] १० अतः किंचित् [illegible]
यं त्वया धुना [illegible] विधिस्त्वया देवि [illegible] महात्मना ११ [illegible] संजाता
रह [illegible] त्वया न हि [illegible] १२ त्वय्येव तपसाद्य देवि २२

ता गपार्व

देवि

नेकं त्यक्त्वा चकार परमं तपः २२ दीप्तानां च तथाग्नीनां मध्ये स्थित्वा तु धर्मके वर्षास्वस्थं
डिले स्थित्वा शीते जलसमीपगा २३ एवं तपः प्रकुर्वाणं वृतानाहोरहयत्तदा सिंचती प्र
त्यहं तत्र स्थाति थ्यं चाप्यकल्पयत् २४ वातश्चैव तथा शीतं वृष्टिश्च विविधा तदा दुःखं
च विविधं तत्र गणितं न तया तदा २५ तया तपस्तया तप्तं मुनिभिश्च सुदुःकरं स्मृत्वा च
स्मरयन्तत्र विस्मयं परमं गताः २६ दर्शनार्थं समाजग्मुः कीदृक्तपस्तपोनया मह
तां धर्मरक्षेषु गमनेच्छया ब्रुवते २७ प्रमाणं वयसो नास्ति मान्यो धर्मः सदा बुधैः स्मृ
त्वा हृष्टास्तपस्तस्याः किमस्यैः क्रियते तपः २८ जातं तत्तत्तदा तत्र कन्यका हिमनगात्मजे पु
नः तदा सुमगता येच विशेष रहितास्तदा २९ सिंहगावस्तथान्ये च रागादिदोषसं
युता तत्र हि प्रभावेन तपसस्तस्य ३० वृक्षाश्च सफलास्तत्र तृणानि विवि
धानि च पुष्पाणि च विचित्राणि तत्रासन्नाश्रमे मम ३१ तच्च वनं तदा सर्वं कैला
[illegible] तपस्यासिद्धिरूपमभूत्तदा ३२ [illegible]

२२ [illegible] जन्म गृहस्थं किं
न्यूनं नु भवेदिह कृतया सितपः कर्मदेवाः स्मृति गहे मम १२ तीर्थानि च पवित्रा
णि न संति ते पितुर्गृहे त्वयागेरे तपः कार्यसिद्धिः स्यादनपायिनी साधितं किं
त्वया गत्वा पुनः किं साधयिष्यति शरीरं कोमलं बाले तपस्तु कठिनं महत् १४ एतस्मा
त्त्वया कार्यमस्ति तेन तत्सुलभं भवेत् इत्येवं बहुधा पुत्री मात्रा पित्रा निवारिता सती १५
सुखं नैवात्र संपेदे त्वनाराध्य शिवं तदा दुःखं ज्ञात्वा तदीयं सा मात्रा सा प्राजगाम सा
१६ मातरं पितरं चैव प्रणिपत्य पुनस्तदा सखिभ्यां संयुता तत्र गता तपस्तु मुपाययौ १
ने ७ हित्वाभरणं नैकानि वस्त्राणि विविधानि च वल्कलं च तदा धृत्वा मुंजी च बध्वा सु मौं
शोभनां १८ हित्वा हारं तदा चर्म मृगस्य परमं शुभे जगाम तपसे तत्र शृंगे स्यात्ती
र्थमुत्तमं १९ गौरीशिखर नामासीत्तपसो पकरणादिह मुंदराश्च द्रुमास्तत्र प
वित्राः फलभाजिनः २० भूमिं शुद्धं ततः कृत्वा विधाय वेदिकां शुभां तथा तपः समा
रब्धं मुनीनामपि दुष्करं २१ चावल्पचतदा स्याप्य शरीरस्याविशेषतः उपमास्या

वृ श्र

इति श्रीशिवपुराणे पार्वतीपरावर्त्तनो नाम एकादशोध्यायः ११ सूत उवाच पार्वती च
तदा श्रुत्वा वचनं नारदस्य च तपः साध्यं हरं मेने तयोर्बुद्धिं मनसा दधे १ मातरं पितरं चैव
सखिभ्यां पृच्छयद्धत सख्यौ वक्तु [illegible] हिमवत्नृपतिपुत्र्याः वचनं कथ्यते धुना २
सफलं चैव देहस्य रूपस्य च तथा पुनः भवतः कुलस्यापि साफल्यं कर्तुमिच्छति ३ तप
सा साधनीयोसौ नान्यथा वश्यतां व्रजेत् तस्मात्त्वं पर्वतश्रेष्ठ देयाज्ञा भवताधुना
४ इत्येवं चेत्तदा पृष्टः गिरिराजाब्रवीदिदं हिमालय उवाच मदीयं वचनं चैतत्सख्यौ
मेनायै कथ्यतां पुनः यद्येवं भविता [illegible] किमतः परमुत्तमं ५ सफलं च मदीयस्य गृ
हस्य चेन्न संशयः मात्रे च कथ्यतां [illegible] ततः शुभतरं नु किं ६ इत्येवं वचनं पितुः
श्रुत्वा तु तेन तदा जग्मतुर्मातरं सख्यौ तदा ते च मुनीश्वराः ७ गत्वा तु मातरं तस्याः व
चनं स्वूचतुस्तदा मातस्त्वं वचनं पुत्र्याः श्रुत्वा कर्तुमिहार्हसि ८ तपसा कामयते पुत्री
शिवार्थं परमं तपः प्राप्तानुज्ञा पितुश्चैव त्वन्मुखाच्च परिप्स्यति ९ इयं च तपसा फलं क
[illegible]

२१ [illegible]
नगरं पुनः गमिष्यति स्वयं सा वै देवा सत्यं वचो मम २५ इत्युक्ता न दधे दुःखं देवानास्तु
वेता तदा देवास्ता समाश्वास्य इत्येव वचनाद्भुतं २६ उक्ता च स तदा [illegible] स्व स्व भव
नमायया तौ कामपत्नी तथादिव्यं नगरं स्वागतास्तदा २७ पतिव्रता ती च तं [illegible] रुद्रादि
कं मुनीश्वराः देवाश्च दुःखिताः सर्वे हाहा किं च भविष्यति २८ तारकस्य कथं नाशो
भविष्यति परस्परं पितुर्गृहे तदा गत्वा मिलित्वा मातरं मुदा २९ पुनर्जातं तदात्मानं
मेने सा पार्वती तदा मेना निनिंद च स्वकं रूपं हा हतास्मि तदाब्रवीत् ३० स्वपंती च पिबंती च
तिष्ठंती गच्छती तदा निंदंती च स्वरूपं मे धिक् रूपं च मदीयकं ३१ इति सा दुःखिता
ती तरस्मरंती विचेष्टिते सुखं न लेभे किंचिद्दे शिवशिवेति च साब्रवीत् ३२ एतस्मि-
न्समये तत्र नारदो भगवान्यदा पूजितः सुखमासीनः पृष्टः प्राप्तो शिवस्य च ३३
व उवाच वचनं तस्यै नेतपः साध्यो हरः स्वयं नान्यथा लभ्यते देवि वैर्ब्रह्मादिकैरपि ३४
इत्येवं वचनं तस्यै नारदो भगवान्प्रियः जगाम स हरेर्नाम गृह्णन्नारायणेति च २२
३५

हस्तैः पादैस्तथा स्फाल्य केशानुत्पाटयत्तदा त्वमेण सदृशो योगो न मोहे सम कर्मणा
१३ सुखदाता न कोप्यास्ति दुःखदाता न कश्चन सर्वो पि स्वकृतं भुंक्ते देवाः शोच्याम
यावयो १४ तद्विलापं तदा श्रुत्वा देवा शिवमुपाययुः स्तुत्वा देवं प्रपद्येव वचनं चेदमब्रुव
न् १५ देवा ऊचुः भगवन् श्रूयतामेतद्वचनं च शुभं प्रभो कामे नैव कृतं यच्च न त्वा त्रैलोक्य शंकर
१६ दृष्ट्वा न पीडितो दैवैः कारितं तद्विनान्यथा रतिस्त्वेकाकिनी देवा विलापं दुःखिता सती १७
करोति शंकर त्वं च प्रसन्नो भव सर्वथा संहारं कुरु कामो सि देवतैः सह संहरः १८ दुःखं
तस्यास्तथा दृष्ट्वा नाशं प्राप्य स्म देवताः तस्मात्त्वया च कर्तव्यं रत्याः शोकापनोदनं १९ न
मस्कृत्य तदा देवाः स्तुतिं कृत्वा विधानतः प्रसन्नं कृतवं तस्ते शिवं लोकसुखावहं २०
प्रसन्नो भगवांस्तत्र वचनं चेदमब्रवीत् शिव उवाच देवाश्च ऋषयः सर्वे यज्जातं तन्ना
न्यथा भवेत् अनंगस्त्वविदेहः स्याद्यावद्वृष्णिकुले पतिः २१ द्वारकायां स्थितस्तस्य पु
त्रत्वमुत्पादयिष्यति प्रद्युम्ननामतस्यैव भविष्यति न संशयः २२ जातमात्रं तु तं देव

गता वनानि च प्रफुल्लानि नपलाशानाम महद्वन ४९ पुष्पाणि सहकारेषु आम्रवानकामुच
कुरवेषु च पुष्पाणि भ्रमराकुलितानि च ५० तिलकेषु तथैतेषु कोकिलाकलकूजितं भ्रमरा
णां तथा झंकारः स्वने को भूत्महामुने ५१ एवं दृष्ट्वा विशालाक्षी सा सनत्किरणाश्च दूतिकाद्य मानि
न्याः पुरयामास तु कालेकामदर्पितान् मारुतश्च सुखावा यत्र वाताः विहरिणो प्रियाः व
नौकसो तत्र तत्र मुनीनां दुःसहो त्यभूत् ५३ अचेतनानां तत्रैव कामशक्तिः सचेतसां अ
कालिनी प्रवृत्तिं च सर्वेषां वीक्ष्य हरस्तदा ५४ आश्चर्य परमं मत्वा तपः परमदुस्तरं तपया
मास तत्रैव हरः दुःखहरः परः ५५ वसंते प्रसृते तेन च कामो रतिसमन्वितः चूतवाणं समा
रुह्य स्थितः पार्श्वे तु वामतः ५६ रत्या युक्तं तदा कामं दृष्ट्वा को वा न मोहितः एतस्मिन्नंतरे
देवी पुष्पभूषणभूषिता ५७ सखिभ्यां संयुता तत्र यत्रास्ति वृषभध्वजः स्वयं जगाम शिवपू
जार्थं नीत्वा पुष्पाण्यनेकशः ५८ पृथिव्यां यादृशं लोके सौंदर्यावधिकं महत् तत्सर्वं मे
वामेन तस्याः पार्वत्यां तु सुनिश्चितं ५९ आर्द्रवासांसि च पुष्पाणि धृतानि च तया यदा तत्सौं
दर्यकयं वर्ण्यमपि वर्षशतैरपि ६० यदा शिव समीपे तु गता सा पर्वतात्मजा तां दृष्ट्वा क

स्वामि यदर्थं स्मरणं त्वत्र ३७ तारकाख्यो महादैत्यः ब्रह्मणो वरमुत्तमं संप्राप्य पीडयत्येंलो
कान्सर्वान् धर्मांश्चानेकशः ३८ दुःखिता देवताः सर्वा जग्मुर्वै यज्ञत्यामलाः देवानां चायु
धान्यगविफलान्यभवन्प्रभो ३९ मरणं नैव तस्यैव भविष्यति कदाचन एतस्य मरणं
प्रोक्तं शंभुवीर्यात्पुरा मुने ४० एतत्कार्यं त्वया साध्यं देवानां परमं सुखं मम चापि हि
तं लोके कर्तुं महसि सांप्रतं ४१ शंभुः प्रगिरिराजे वै तपः परममास्थितः तत्समीपे च
सेवार्थं पार्वती सखि संयुता तिष्ठति च महाराज्ञ पितुराज्ञया यान्यथा त्वं तथा तस्या हि
सं तस्य शिवस्य परमात्मनः ४२ जायते मनसं कामं तथा कार्यं त्वया ध्रुवं इति कृत्वा
तस्यास्त्वं दुःखं वै गमिष्यति ४४ लोके स्वास्थ्यं प्रतापात्ते भविष्यति न चान्यथा इ
त्युक्तः मन्मथो मो वै प्रफुल्लमुखपंकजः ४५ प्रेमवान्प्रतवान्प्रहितमुत्पादयन् प्रेमणा
सिद्धं च देवेशं करिष्यामि न संशयः ४६ इत्युक्त्वा वचनं तस्मै तत्पत्नी रतिस्तथा च
पत्रे चैव हरः माता तत्रैव परमं तपः ४७

 नुभिर्यानि ... स्त्रीणां विनये त्वत्र स्थलेन्द्र स्यचंत याधि
दि ... त्वत्था स्त्रीणां विनये सुकुलस्य च ३० स्नेहस्य च परो देवेन्द्र तस्य संकट
गते ... भविष्यति ३८ लके वलं मदीयं च कार्यं कार्यं त्व
या प्रभुं इत्येवं मघवा हाकासुलानु मकरध्वजः ३९ उवाच प्रेमगंभीरं गाढं स्मितपूर्व
कं काम उवाच किमर्थं मा महेन्द्र देवेन्द्र तत्स्वयं यदिह उपचारं कृत्तिमं लोके दृश्यते क
थ्यते न च ... किं चेन्ने वचनो भूतेनाकिं कार्यं करिष्यति तथापि च महाराज कथयामि
श्रुणु तत्त्वतः ३१ मुक्तिमार्गं समापन्नं क्लेशात्तं पातयाम्यहं ते पदं कर्षितं यो वै तपस्तपति
दारुणं ३२ ब्रह्मणेन पातयाम्यद्य कटाक्षेणाक्षिपस्तथा देववादानवं वापि नरं किंवा
देवसत्तमान् ३३ मानुषाणां न वै मे प्रगणना पातने मता वज्रं तिष्ठतु दूरे वै श
स्त्राण्यन्यान्यनेकशः ३४ किं तेन कार्यं करिष्यति मयि स्थिते सुप्रभो ब्रह्मेशं गणना नास्ति
पातयामि हरं यदि ३५ एवं तु वचनं तस्य श्रुत्वा हर्षमुपागतः उवाच ... कामं
कामा ... ३६ इन्द्र उवाच यत्कार्यं मनसोद्दिष्टं तत्कार्यं कथितं त्वया प्रभु काम प्रव

स१

कार्य्यं तत्परस्परं ते सर्वे समहेंद्रेण गत्वा सम्यक्त्वं तं न्यवेदयन् १४ यथाग्निर्वै देवैर्विज्ञप्तस्तदा ते
तथा मघवंस्त्वयाद्य कर्तव्यं तु होतेः सर्वमेव तत् १५ इत्येवं सकलं देवाः निवेद्य विधिवत्पु
नः जग्मुस्ते मुनयो देवाः स्वं स्वं स्थानं मुदान्विताः १६ गतेषु तेषु देवेंद्रः सस्मार मकर
ध्वजं आगतस्तत्क्षणाद्देवस्तयायुक्तः सवसंतकः १७ प्रणामं च ततः कृत्वा स्थित्वा प्रांज
लिरब्रवीत् किं कार्य्यं ते समुत्पन्नं स्मृतोहं केन हेतुना १८ तत्त्वं कथय देवेश तत्कर्तुं समुपा
गतः इत्युक्तस्तु महेंद्रस्तु प्रियतमः प्रियया सह १९ इंद्रोपि वचनं श्रुत्वा कंदर्पस्य म
हात्मनः उवाच वचनं तस्मै युक्तं यत्किमिति स्तुवन् २० इंद्र उवाच त्वया साधु समारंभि
यते कार्य्यं समुपस्थितं तत्कर्तुं मुद्यतोसि त्वं धन्यस्त्वं मकरध्वज २१ प्रस्तुतं शृणु मद्वाक्य
कथयामि तवानघ मदीयं चैव यत्कार्य्यं न त्वदीयं च नान्यथा २२ मित्राणि मम संत्ये
व त्वत्तुल्यं न कदाचन जयार्थं मम देवेन निर्मितं वज्रमुत्तमं २३ वज्रं तु निष्फलं स्याद्वै
त्वं तु नैव कदाचन यतो हितं तु जायेत ततः कोनु प्रियः परः २४ तस्मान्मित्रवरं त्वं च कार्य्यं
[illegible]

१२ दयस्य यद्यत्साध्यं भवेदिह इत्येतद्वचनं श्रुत्वा वचनं परमं वचः २५ [illegible] ताः स
र्वे वचनं चेदमब्रुवन् देवा ऊचुः भवनेशः किमविज्ञातं दुःखं च यदुपस्थितं ४ [illegible]तारका
द्वैव यद्दुःखं संजातं परमेश्वरः तद्दुःखं नाशयत्वं च वयं सर्वे समागताः ५ इत्येवं व
चनं श्रुत्वा ब्रह्मा वचनमाददे मत्तो नैव वधो योस्य मत्तो वृद्धिमुपागतः ६ उपायं
वदिष्याम्यत्र श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ब्रह्मोवाच शिववीर्य्यसमुत्पन्नः पुत्रश्चैनं हनि
ष्यति तस्यैव दुर्लभं देवा विचार्य्येह निरंतरं ७ बुद्धिरेका समुत्पन्ना तथा च क्रियते
यदि हिमवद्धिमवद्गेहे स्येशं मुक्ति प्रीतिनित्यशः ८ सखिभ्यां सहिता तत्र प
रिचर्य्यां शिवस्य तु वचनाद्वा मदस्यैव मुमापि त्रातु मानिता ९ करोतीह स्वरविसृष्टाः तस्या
ः तेषामागतां बुजेन् यदि शिवस्तदा तत्र तस्यां वीर्य्यं समावहेत् १० ततश्चैवात्र वः कार्य्यं भ
विष्यति न चान्यथा शिववीर्य्यं समाधातुं तस्मान्नान्या परा शिवा ११ यथा वीर्य्यं महादीप
वैजलरूपधरः शिवः सा समाधातुं समर्थास्ति तस्मादन्यो न वै पुनः १२ तथोपायं करिष्य
ध्वं तदा सिद्धिर्भविष्यति इत्येवं वचनं तस्य श्रुत्वा ते सर्व एव हि १३ नमस्कृत्य परं तं जवि

ता पीडिता सर्वे एवैते तेभ्यो रत्नान्युपाददे ३३ इन्द्रादिभिश्च दिक्पालैः स्वीयं रत्नं समर्पितं इन्द्रे
णैरावतो दत्तो धर्मेण रत्नदंडकं ३४ कुबेरेण गदा तस्मै निधयो नव एव च वरुणेन हयाः
शुभ्राः रश्मिभिः कामधुक् तथा ३५ यत्र यत्र गजं कुंभं स्वं तत्तदानीतवान् तदा समुद्रास्तस्य दासत्व
न्यादाय तस्मै पुरातने ३६ सूर्यस्तत्र तपते तावद्यावद्दुःखं न जायते ३७ चंद्रस्तत्र सदा दृश्यो वा
युः सर्वानुकूलवान् देवानां चैव यद्धव्यं पितॄणां कव्यमेव च ३८ त्रैलोक्यं चैव तत्सर्वं
तारकासुरवशायतं ते देवाश्च सदा तत्र सेवामार्गपरायणाः ३९ स्वयमेवं तदा सर्वे तस्या
ज्ञापरिपालकाः यत्नाः किं पुनरन्यास्ते किं पुनर्मानुषादयः ४० देवोद्यानानि सर्वाणि
तीर्थान्येव पि महामुने आनीतानि गृहे तेन न किंचिदवशेषितं ४१ एवं वर्षाण्यनेका
नि गतानि पीडितस्तदा सर्वे देवा मिलित्वा च ब्रह्माणं शरणं गता ४२ इति श्री शिव
पुराणे तारकभये देवगमनो नाम नवमोऽध्यायः ९ सूत उवाच ते सर्वे च तदा गत्वा
ब्रह्माणं जगतः प्रभुं नमस्कृत्य स्थितास्तत्र भीभूतास्त्वदीपकाः १ तान्विषण्णान्त
...वाच पितामहः कथमागतं प्राप्ताः किं दुःखं भवतां पुनः २ तदहं स्को

ले ८ शतमेकं तपश्चचार मेनो शतमेकमधोमुखः शतमेकं तु हस्तस्य तलेन च भुवं स्पृशन्
९ शतमेकं तु दृष्टाणां शरवामालक्ष्य वै मुने अधोमुखं तु दृष्टानां शतमेकं गतं तदा १० ए
न्ने वं कष्टतरं नित्यं कृत्वापि स दुःसहं तस्यैव शिरसस्तत्र तेजस्तस्मिन् स्ततं महत् ११ तेनैव दे
वलोकास्ते दग्धप्रायाश्च अभवन् इंद्रस्यासनमपि देवस्य पदं कर्षयिष्यति १२ अत्यंतं तदुः
खमापन्नाः सर्वे देवास्तदा विभो ब्रह्माण्डं चैव ब्रह्माण्डं संहरिष्यति वै प्रभुः १३ इति संशय
मापन्ना निश्चयं नोपलेभिरे एतस्मिन्समये ते वै ज्ञातं वैतो नकारणं १४ ब्रह्माणं च प्रभु म
द्दिश्य तपस्तापयति दारुणं इति निश्चयमापन्नाः देवाश्चैव परस्परं १५ यदि ब्रह्मा वरं ह्य
स्य न दास्यति सुदुष्करं तथापि सर्वलोकानां नाशश्चैव भविष्यति १६ सर्वेषां दुःखमुत्प
न्नं यदि नैव प्रदास्यति दास्यति वा वरं तस्मै दुःखं वै सर्वथा ध्रुवं १७ यदि न दीयते ह्यस्मै भव
स्वैर्दैत्यैस्ततः ... तदिदानीं च लोकानां नाशो भवितुमर्हति १८ यदि दत्तो वरं तस्मै काले ना
शो भविष्यति एतस्माच्च वरं यच्च दीयते नात्र संशयः १९ इति कृत्वा मतिं देवाः ब्रह्माणं स
मुपस्थिताः नमस्कृत्वा स्थितास्तत्र तस्मै सर्वं न्यवेदयन् २० ब्रह्मा सर्वं तु निश्चित्य देवान्सो

१६ पक्षिसाधकः वरं दातुं ततस्तत्र जगाम हंसवाहनः २१ यत्र वै तारको नाम तपस्तप्यति दारुणं
उवाच वचनं तस्मै वरं ब्रूहि मनोप्सितं २२ तपस्तप्तं त्वया घोरं नादेयं विद्यते तव इत्येवं स्तुत
दानवस्तारकाख्यो महासुरः २३ ब्रह्माणं प्रणिपत्यैवं इत्थं वचे सुदारुणं दैत्य उवाच त्वयि प्र
सन्ने वरदे किं मम साध्यं भवेन्मम २४ यदि प्रसन्नो देवेश यदि देयो वरो मम वरं दातुं ततो दे
यस्मै पुतां च पितामह २५ त्वया च निर्मिते लोके मनुष्यो बलवान्न हि शिववीर्यसमुत्प
न्नपुत्रो सेनापतिर्यदा २६ मृत्युर्मास्तीति पञ्चतूलदानि मरणं भवेत् इत्युक्ते च ततस्तेन
ब्रह्मा लोकपितामहः वरं च तादृशं दत्वा देवानुज्ञापरायणः जगाम भुवनं स्वीयं द
हः शांतिमुपागतः दैत्योपि तपसस्तस्मान्निवृत्य समहामुने वरं लब्ध्वा भृशं तत्र शो
णितास्यं पुरं गतः २९ एतस्मिन्समये दैत्याः मिलिता स्तं तथाब्रुवन् राजा भव त्वमस्मा
कं त्रैलोक्यतारकासुर ३० अभिषिक्तोसवैराजा दैत्याधीशो भवत्पुरा आज्ञां प्रव
र्तयामास सर्वत्र प्राप्य शासनं ३१ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्यानि जातयः
[illegible]

र्लोकानां सर्वलोकजयप्रद ७ ब्रह्महत्यादि [illegible]
गोचरस्थितिस्थितं ८ आदिमध्यान्तरहितं भेषजं सर्वरोगिणां शिवतत्त्वमिति ख्याते
शिवलिंगे व्यवस्थितं ९ प्रणवेनैव मंत्रेण पूजयेल्लिंगमूर्धनि धूपैर्दीपैश्च ताम्बू
लैरारात्रिकविधानतः १० नमस्कारैः स्तवैश्चान्यैर्मंत्रैर्नानाविधैरपि स्तोत्रं जपं च वि
धिना नमस्कारं प्रदक्षिणं ११ अर्घ्यं दद्यात्तु पुष्पाणि पादयोः स्तुविकीर्य च प्रणिप
त्य च देवेशमात्मना राधयेच्छिवं १२ अज्ञानाद्यदि वा ज्ञानाज्जपपूजादिकं मया कृतं
तदस्तु सफलं कृपया तव शंकर १३ पठित्वैवं तु ततस्तु ध्यात्वा शिवोपरि न्यसेत्ततः स्वस्त्ययनं
ततः कृत्वा ह्याशिषो विविधास्तदा १४ मार्जनं तु ततः कार्यं शिवस्योपरि वै पुनः न
मस्कारं ततः शांतिं पुनरागमनाय च १५ अहोरात्रं मुखं ध्यानं नमस्कारं प्रकल्प
च प्रार्थयेच्च पुनस्तस्य गर्वभावसमन्वितः १६ शिवे भक्तिः शिवे भक्तिः शिवे भक्तिर्भवे भवे
अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम १७ इति संप्रार्थ्य देवेशं सर्वसिद्धिप्रदायकं प
जयेत्परया भक्त्या गलनादैर्विशेषतः १८ नमस्कारं ततः कृत्वा परिवारगणैः सह
प्रहर्षमतुलं लब्ध्वा कार्यं कुर्याद्यथासुखं १९ एवं यः पूजयेन्नित्यं शिवं भक्तिपरायणः

१२५ तस्यैवं सकलं सिद्धिर्जायते नुपदे पदे २० धनमायुस्तथाज्ञायते तस्य मनोभीष्टफलं ध्रुवं रोग
दुःखं च शोकं च उद्वेगं कुत्रिमं तथा २१ कौटिल्यं च परं चैव यदि दुःखमुपस्थितं तद्दुःखं
नाशयत्येव शिवं शिवकरः परः २२ कल्याणं जायते तस्य भुक्तिपदे पदा शरी वर्द्धते
सततं तस्य शिवस्य पूजनात् ध्रुवं २३ एवं वत्स मया प्रोक्तं श्रुत्वा स मुखादिह अतः परं प्रव
क्ष्यामि कथां पापप्रणाशिनी २४ यत्स्मृत्या ते भवद्भिः स्वर्तं महं विधिपूर्वकं २५ इति श्रीशि
वपुराणे पूजनविधिः ८ ऋषय ऊचुः व्यासशिष्य महाभाग सत्य गुह्यं त्वया न घ त्रिपुरस्य
जयं ब्रूहि कथं वै त्रिपुरो हतः १ किं रूपं त्रिपुरस्येह कुत्र चाविरुतिं गतः किं सैन्यं तस्य दुष्टस्य
शिवस्य च महद्बलं २ एतत्सर्वं प्रयत्नेन अन्य च्चाविविधं पुनः कथनीयं त्वया सम्यक्
२ न्य संवदुद्धिमासि ३ एवं वचस्तदा श्रुत्वा सूतस्तैवाब्रवीत्पुनः सूत उवाच साधु पृष्टं महा
भागाः लोकानां हितकाम्यया ४ यच्छ्रुत्वा सर्वलोकानां दुःखहानिर्भविष्यति तारपुत्रो म
हामायो मयि नाम प्रिमोहयन् ५ सर्वं देवजयं कर्त्तुं तपस्तेपे सुदारुणं मयो वनमनुपश्रि
त्य दुर्गं ज्ञापरिपालकः ६ ऊर्ध्वबाहुश्चैकपदो रविं पश्यन्सचक्षुषा शतवर्षं तथात्युग्रं शत

न्यायाह्निपदत्र मनार्थक एलास वस्तु पात्र सुदीपयेद्दमनतथा ५१ पोक्ष्वता देवदेवस्य
नैवेद्यं शन्तु समर्पयेत् गंधैः पुष्पैस्तथा धूपैर्विविधैः पूजयेच्छिवं ५२ जजापसर्वं मंत्रा
णि प्रणवादि नमोन्तकं कल्पयेत्स्नानपश्चात्स्य सांख्यं प्रणवेन वै ५३ तस्य पर्व दि
शम्सा ता दृग्गिमा मयमतर लघिमा दक्षिणे चैव महिमा पश्चिमे तथा ५४ प्राप्तिश्चै
वोत्तरे पत्रे प्राकाम्यं पावकस्य च ईशित्वं नैरृतं पत्रे वशित्वं वायुगोचरे ५५ सर्वज्ञ
त्वं तथैशान्यं कर्णिका सोम उच्यते सोमस्याधस्तथा सूर्यस्तस्याधः पावकः स्वयं
५६ धर्मादयो विदिक्षु वै विन्यसेत् कल्पयेत्क्रमात् अव्यक्तादि चतुर्दिक्षु सोमस्यांते गु
णत्रयं ५७ सद्योजातं प्रपद्ये मिति आवाह्य परमेश्वरं वामदेवेन मंत्रेण [illegible] पेद्वास
नोपरि ५८ सानिध्यं रुद्रगायत्र्याघोरेण निरुध्य च ईशानः सर्वविद्यानामिति
मंत्रेण पूजयेत् पाद्यमाचमनीयं च विभोरर्घं प्रकल्पयेत् स्नापयेद्विधिना रुद्रं
गंधचंदनवारिणा ६० पंचगव्यविधानेन गृह्यपात्रे मिमंत्र्य च प्रणवेनैव गव्येन स्न
ापयेत्पयसा च तं ६१ दध्ना च मधुना चैव तथा चेक्षुरसेन च घृतेन च तथा पुज्य
सर्वकामफलप्रदं ६२ पुण्यैर्द्रव्यैर्महादेवं प्रणवेनाभिषेचयेत् जलभांडैः पवित्रै

तेषां मनोरथाः सर्वे सिध्यंती शंभुप्रसादतः ६

१४ स्नुमंत्रैस्तोयैर्दीपेनतः ६३ अर्द्धकस्य यथा न्यायं सितवस्त्रेण साधकः तावद्दूरं न कर्तव्यं या
वबंदनं क्षिपेत ६४ तंडुलैः सुंदरैस्तत्र पूजयेच्छंकरं मुदा कुशाग्रमार्गकर्दूरजातिचंप
कपाटलैः ६५ करवीरैः सितैः श्वेतमल्लिकाकमलोत्पलैः अपरैर्या विविधैः पुष्पैश्चन्दना
दैर्घृतक्षौतैः ६६ जलेन जलधारां च स्वकल्पेऽयं मेश्वरे पात्रैश्च विविधैर्देवं स्नापयेच्च
महेश्वरं ६७ मंत्रपूर्वं प्रकर्तव्या पूजा सर्वफलप्रदा मंत्राणि ते प्रवक्ष्यामि शृणु सर्वार्थ
सिद्धये ६८ ये लिंगं स्नपयेत्पौ वै स्नापयच्चान्ति मानवाः इति श्रीशिवपुराणे शिवर
मनं नाम सप्तमोऽध्यायः ७ श्रीराम सूत उवाच एवमानेन मंत्रेणानुग्रावाक्ष्मीपकेन च
होतारेण्यत्रशिरसा स्तुमे नार्घ्वेदेण न च १ सौर्येवाथ पुनः शांत्याकारेण न च प्र्य गरुडे
त्येष्टेन सामान्ये वाल्पाद्देवतेन च २ रथान्तरेण पुष्पेण सूक्तेन पुरुषेण तु मृत्युं
जयेन मंत्रेण पंचाक्षरेण वा पुनः ४ जलधारा सहस्रेण शतमेकोत्तरेण वा कर्तव्या
वेदमार्गेण नामभिर्वीथवापुनः ५ ततः चंदनपुष्पादि रोपणीयं प्रयत्नतः दापये १४

१२८ १४

स्तुमेत्रेस्त्रो
वचबंदर्नादि
कृपादलैः
दैस्तुतत्र
महेश्वरं
सिद्धये
जगन्नाम
होतारेण्य
त्येत्र नसं
जयेन मं
वेदमार्ग

...पुष्पवैः वर्षाश्चकृत्य स्थित्वा निमिषैव विशेषतः उद्यानि मुरवश्च जातानि सम्भूतय
...कामयते यो वै तेन सेव्यः सदा भवान् शिवे नैव सदर्पोक्तं गणेशाय महात्म
...स्तुदिव तान्स्त्र सर्वैश्च सम्भिसत मैः तथा स्तुत्वा तु तैः सर्वैर्गणेः पत्यं प्रकल्पितं त
...गणः सर्वे च गणेशस्तु स्तेगणेश्वरं गिरिजायाः सम्भूतो यो वै हर्षिकं प्रभुवेत् देव करोतु च
...नेदुः पुष्पवर्षं प्रपातह जगाम्तवा स्वं प्रापयेत्व देवाधीशे प्रतिष्ठते ६ इति स्यं
...श्रीमाणे गणाधिपो नाम चतुस्त्रिंशतमोऽध्यायः ३४ सूत उवाच श्रूयतां सर्वथाः
...यं जातं तु ततः परं येन श्रवणमात्रेण सर्वपापक्षयो भवेत् १ ततो देवगणाः स
...नीता च गणास्तथा समागताश्च तेन सर्वे जग्मुस्ते च शिवाज्ञया २ प्रसन्नास्ततः शिवां
...स्थितं वततः पुनः शिवं चैव तथा स्तुत्वा कीदृशं पुरुमेव च ३ जगत्वा स्थानदाले
...ते च गणास्तदा यदा च गिरिजा देवी कोपवती नाव भवह ४ शिवोपि गिरिजां त
...पूर्ववत्तदा चकार विधिवत्सोऽयं लोकानां हितकाम्यया ५ विष्णुश्च शिव

१२५ २५ च

…मापितथैवच जगामभवनं स्वं च कृत्वा कार्यं सुदुष्करं ६ नारदो भगवांस्तत्र
…रिजां तदा जगाम भवनं स्वं तत्र गायन्यशश्शुनुत्तमं ७ इति ते सर्वे सास्थाते
…मुनीश्वराः एतस्मिन्नंतरे तत्र पप्रच्छुस्सवयस्तदा गणेशस्य श्रुतवचनं पुनः
…घ्रतां ८ स्कंद उवाच साधु पृष्टं भवद्भिस्स श्रूयतामृषिसत्तमाः शिवाचैव
…मह्त् ९ पित्रोर्लीलयतोस्तत्र गणसुखं चैव विवर्द्धतं तावेव च त
…रिचर्यायां यतो गतौ १० एकस्मिन्समये गणेशस्कंदौ पित्रोरधिकतरं तदा स्नेहं चैव
…मुत्पद्येयथाशशी ११ कदाचित्तौ स्थितौ तत्र विचारेण परायणौ विवाह
…र्थं उभयोः पुत्रयोः पुनः १२ एकस्मिन्समये प्रियतमो गणेशस्तथैव च अहं
…घ्याभिस्वहं चैव पुनः पुनः परस्परं च नित्यं च विवादे तत्पराबुभौ तदृ
…तौ च विस्मयं परमं गतौ १४ किं कर्तव्यं कथं कार्यो विवाहविधिरेतयोः इति
…स्थित्वा समाह यस्य पुत्रको कथया

…पुत्रो विधि… १५ तस्माद्येव कृतं येन पुत्रयोरुभयोरपि तस्य वै
…र्थः विवाहः … यश्चैव पृथिवीं सर्वां क्रान्त्वा पूर्वमुपाव्रजेत् तयो
…शुभाश्रयः तदा १६ जगाम मेदिनीं तूर्णं पृथिवीक्रमणाय वै गण
…निव विचार्यैव पुनः पुनः किं कर्तव्यं क्व गंतव्यं लंघितुं नैव शक्यते क्रोशमा
…गाद्यैनगम्येतन्मया पुनः २१ किं पुनः पृथिवीमेतां कृत्वा सुखमवाप्तकं इति
…विचिंत्य स्मृत्वानंदनंदनं विचार्यैवं गणेशस्तु यत्चकार परंशुभं स्नानं कृत्वा
…ये समागम्य स्वगृहं २३ उवाच पितरं तत्र मातरं पुनरेव च आसने स्थापि
…मार्थं भवताविह २४ इति श्रुत्वा वचस्तस्य पार्वतीपरमेश्वरौ संस्थितावासने
…ग्राः गहाणपूजयै २५ तेनैव पूजितौ तौ च प्रक्रान्तौ च पुनः पुनः एवं च कृतवा
…प्रणनामनतुः २६ बद्धांजलिरुवाचाय पितरौ प्रेमलालसौ भो मातर्भोपि
…वाचः २७ शीघ्रं चैवाद्य कर्तव्यो विवाहः शोभनो मम इत्येवं वचनं
…वचनं तदा २८ प्रक्रान्तेतं भवान्सम्यक् पृथिवीं वसकाननां कुर्मरोगत
…मे

१९ १४ दास्तुत्वा पितरौ तु वचनं तदा कदा कांतात्मजपुत्रश्च पृथिवीगमनेऽभूतां
चापि पुनरेव च २९ गच्छ शीघ्रं तथा कृत्वा गच्छ पर्वते वैव ह इत्येवं वचनं श्रुत्वा
पर्यंकयुतः ३० पुत्रोवाच श्रूयतां तस्य च वचनं मम सत्तमौ मया तु पृथिवी क्रांता
नः पुनः ३१ एवं कथं समनुष्ठेतां पुनश्च पितरौ इह एवं वचनं तदा श्रुत्वा गते
ब्रवीत् ३२ भवतो पूजनं कृत्वा प्रक्रांता च मया पुनः सप्तद्वीपा तु यच्चैवं तत्किं
नहि ३३ इत्येवं वचनं वेदशास्त्रे वा धर्मसंचये वर्त्तते किं पुनः कर्त्तव्यं तत्त्वं नहि
३४ पित्रोश्च पूजनं कृत्वा प्रक्रांतिं च करोति यः तस्य वै जगदन्यं फलं भ पृथिवी जन्यं
तं ३५ अपहाय गृहे यो वै पितरौ तीर्थं व्रजेत् तस्य पापं तथा प्रोक्तं हनने च
३६ पुत्रस्य च महत्तीर्थं पित्रोश्चरणपंकजं अन्यतीर्थं तु दूरे वै गत्वा प्राप्यते पु
३७ इदं संनिहितं तीर्थं सुलभं धर्मसाधनं पुत्रस्य च स्त्रियाश्चैव तीर्थं गेहे सुशो
पुत्रस्य पितरौ प्रोक्तं स्त्रियो भर्त्ता उदाहृतं इति शास्त्रं तथा चैव भाषते यन्निरंत
रं च प्रकर्त्तव्यं मम सत्यं पुनरेव च भवदीयं त्विदं रूपमसत्यं च भवेदिह ४०

संगतौ इति श्रीशिवपुराणे गणेशवचनं नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ५४ सूत उ
गिरिजा चापि पुत्रं बुद्धिविचक्षणं ऊचतुस्तौ महर्षिश्चैव यथार्थभाषणं ध्रुवं
त्वा बुद्धिः समुत्पन्ना महात्मनः त्वया यदुक्तं वचनं तत्तथैव न चान्यथा २ समुत्पन्ने च
बुद्धिर्विशिष्यते तस्य दुःखं विनिवर्तते यथा वेदशास्त्रपुराणेषु यदुक्तं
पित्रोः प्रक्रमणं जातं पृथिव्याः प्रक्रमं भवेत् ४ इति वेदपुराणेषु शास्त्रेषु विविधे
कृतं तत्पापं केनापि भवेदिह ५ त्वया ज्ञानि तत्त्वे नान्यथा क्रियते धुना इ
त्युक्त्वा च गणेशं बुद्धिसागरं ६ विवाहकरणे तौ च मतिं चक्रतुरुत्तमां एतस्मिन्नंत
रे प्रजापतेः ७ सिद्धिबुद्धीति ख्यातौ सर्वांगसुंदरीशुभे ताभ्यां चैव गणेशस्य
तु मुदा ८ संतुष्टा देवता सर्वा विवाहे समुपागमन् यथा चैव शिवस्येव गिरि
सार्थः यथा च विश्वकर्मासौ विवाहं कृतवान् तदा यथा च ऋषयो देवाः ले
समुदं ९ गणेशो पितदा ताभ्यां सुखं चैवाप्यचिंतितं प्राप्तवांस्तु तदा तत्र वर्णि
तं १० कियता चैव कालेन तस्य पुत्रौ च बभूवतुः सिद्धेर्लक्ष्य स्तदा बुद्धेः लाभः पर

१५ १४

कैलास

१२ एवं सुखमसं चिरं स्थं वै भुञ्जानेन च गणेश्वरे स्त्री जगाम च गृहस्थायां वेद पृथिवी
म्नारदे नैव कैलासे प्रतिबोधितः १३ त्वया च स्थूयतां संबंपितं स्थायत्कृतं त्वमो
त्वानुतीर्थाये सिध मुत्पाद्य वै मृत्सं १४ गणेशस्य कृतो ह्याहः लब्धवान्स्त्रीहृदयं
यं तु लब्धा च सुखं भुक्तो निरंतरं १५ भविता पृथिवी क्रांता तस्यैव कृतमुत्तमं
यतेचैवं भैय्यः किं न करोति वै १६ त्रसमस्य कृ च कृतं ताभ्यां सच्छितेन मुभं मतं
देमातापि त्रा विक्री येन यदि १७ ताभ्यां चेत नह यते सर्वं तस्मै किं च भुवामह येनैवं
वैतल्लौ खवे न विलोकयेत् १८ इति नीति भवेदद्य यत्र च्छासित या कुरु इत्युक्त्वा ना
रत ध्यानमुपागतः २० स्कंदोपि पितृनैनत्वा कोपाग्निज्वलितस्तदा जगाम
पितरभ्यां वारितोपि सन् २१ विवाहं कृतं ततेघ कथं च गम्यते त्वया इत्येवं नि
स मुक्त्वा जगाम सः २२ न स्थातव्यं मया यत्र यद्येवं कपटं कृतं एवमुक्त्वा ग
पि पर्वतेष्मुमे वर्तते दर्शनेनैव लोकानां पापहारकः तद्दिनेहि समारभ्य
[illegible]

यं गच्छति च मुनीश्वराः कार्तिक्यां स्वातिन्नक्षत्र योगेयः कु
स्तर्वं भवेन्निप्सितफलं लभेत् उमापि दुःखमापन्ना स्क
यं शंभुरंशेन पर्वते गतः मल्लिकार्जुननामासीत्सुरो
यितेत जशिवया सहितः शिवः तमागंतस्य विज्ञाय ततो
तः सोपि दूरतो योजनत्रयं पर्वतात् पर्वतात्तत दर्श
देने शंभुः स्वयं गच्छति तत्र ह पार्वती गच्छते तत्र दर्श
नाते एवं च कथितं मया यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मु
८ गणेशपरिचयो नाम षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६
नं नाज्ञातं विद्यते तव शिवमाहात्म्यविशेषेण कथ्य
कृत्वा स्म स्वार्थकं देहधारणं जातं तवैव संयोगात् किं
वां श्रुत्वा सूतो ब्रवीदिदं सूत उवाच साधु पृष्टं भव
१२ तं स्कंतवै धन्याः पवित्राः कुलभूषणाः २ येषां चैव पि

रचितं वै भुजानेव गणेश्वरे श्रीजगामाथगुरुहस्तया वैचपृथिवी
लासेश्वतिबोधितः १३ त्वयाचश्रूयतां सर्वं पितमायत्कृतंत्वमो
वमुत्पाद्यवैसृतः १४ गणेशश्चकृतोद्वाहः लब्धवान्सीहयं
वैभुक्तोनिरंतरं १५ भवितापृथिवीक्रांतास्तस्यैवंकृतमुत्तमं
तिनकरोतिवै १६ श्रमस्यकृ चकृतंतास्यां नास्थितेन प्रभुमेमतं
यतेयदि १७ रात्राचेतह यतेसर्वंतस्मैकिंचब्रुवामहे येनैवं
कयेत् १८ इतिनीतिभवेद्दृष्ट्यथ थे १९ सितयाकुल स्तुतकाना
:२० स्कंदोपिपितरौ नत्वाकोपाग्निप्रज्वलितस्तदा जगाम
पसन् २१ विनाहं कैथतेतेद्य कथंचगम्यतेत्वया इत्येवंनि
२ नस्थातव्यं मयात्रयद्येवं कपटं कृतं एवमुक्त्वाग
देर्श नैवलोकानां पापहारकः तद्दिने हि समारभ्य

...कुमाराय गच्छति च मुनीश्वराः ...
र्शनं २६ तस्य पापं दहेत्सर्वं मनेप्सितफलं लभेत् उमापि दुःखमापन्ना स्क
स्नेति २७ तत्र भुक्त्वार्थ स्वयं शंभुः शैलपर्वतं गतः मल्लिकार्जुननामासीज्ज्यो
त्वाचहं २८ स्वयापि दृश्यते तत्र शिवयासहितः शिवः तमागतं सविज्ञायतनो
त्सुकः २९ वैश्य पार्थितः सोपि दूरस्तो योजनत्रयं पर्वणि पर्वणि तत्र दर्श
नति ३० अमावास्यादिने शंभुः स्वयं गच्छति तत्र ह पार्वती गच्छते तत्र पूर्ण
माने ३१ एतत्तस्य च वृत्तांतं दृष्टं च कथितं मया यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मु
च्यते नरः ३२ इति शिवपुराणे गणेशपरिचयो नाम षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६
: सूत जानासि सकलं नानाज्ञानं विधानतः शिवमाहात्म्यविशेषेण कथ्य
तां नः १ धन्योसि कृतकृत्योसि साक्षाद्देहधारणं जातं तवैव संयोगात्किं
महे २ इत्येवं वचनं तेषां श्रुत्वा सूतो ब्रवीदिदं सूत उवाच साधु पृष्टं भव
तां हितकारकैः भवंतः श्रुतयो धन्याः पवित्राः कुलभूषणाः ३ येषां चैव हि

१२५

०परमं सुखं सदा शिवकथालोके वक्ष्यमाभवंतां सदा ४ ते धन्यास्ते कृतार्थश्च
धारणं रुद्रले च कुलं तैस्तु ये शिवं समुपासते ५ यस्य मुखे सकृं नाम सदा शि
पापानि न स्पृशंती ह स्वदिशं गारुकां यथा ६ शिवाय नमस्त्युक्ते मुखे वाक्या
तस्मुखे च तदा यो वै द्रष्टमति तद्गुणे नरः ७ तीर्थजन्यफलं तस्य भवती च सुनि
श्चितम् दातिष्ठेदेल क्ष्मु भवतरं नरः ८ तस्य दर्शनमात्रेण वेणीस्नानफलं भ
मे वित्रि भतिश्च रुद्राक्षधारणां शुभे ९ एवं कुर्यं शरीरे च यस्य तिष्ठति नित्यशः
ने लोके दुर्लभे पापहारकं १० तद्दर्शने यथा वेणी नो भयो नंतरं स्मृतं एवं यो
नितस्यैव दर्शनादिह ११ न वे वा पापवान्नारी पापिष्ठा भवति ध्रुवम् विभू
ले न नोगे रुद्राक्षधारणं १२ नहि शिवमयी वाणी तं त्यजेदंतिजे यथा शि
०गे गाविरति पसुनामता १३ रुद्राक्षविधि जा प्रोक्ता सर्वपापविनाशिनी
तस्य तत्फलं वैकटः स्मृतं १४ एकतो वै शिवकायां दर्शने न फलं तु यत त

100

स्य बहुस्रादिभिः पुरातनैः १६ ...
क्तिकामी भवेन्नरः १७ शेषा ... विदिता ... व पेचा ... निसत्तमाः का ...
धृता च धारयेद्बुधः १८ एवं ... धना ये न ... संमतं ध्यानं कृत्वा पद
स्यात्मनेयदा १९ शिवेति व्याहरं ... पापैः प्रमुच्यते एकासने ... तेन ल
कृतं २० सगजां ... यथोक्तं च शापानुग्रह ... वर्जेत् तद्दर्शने तदा कृत्वा गंगा
लभेत् २१ त्रिपुंड्रेण च संयुक्तो रुद्राक्षाभिः समन्वितं ... जपं जपंते च दृष्टा
नमेन् कंठे वापि तथा धृत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते रुद्राक्षमाला ... यो वै मंत्रे स्मर
२३ तस्य नाम्नां शतेनैव सहस्रस्य फलं भवेत् शिवस्यैव तथा विप्राः ...
: २४ ... स्याद्विप्र सत्तमाः सर्वेषां चैव देवानां जाप्ये ...
२५ यस्य कस्यापि मंत्रापि रुद्राक्षापि फलं लभेत् मुक्तिकामी भवेद्यो वै यशस्काम
२६ ... जपं कुर्यान्निरंतरं तेनैकां ... न संशयः
... विशेषेण धारयेन्मालिकां सदा विप्रा ... जपं कुर्यात्तथैव च २८

101

११५ ०जपेन्नरः॥मुक्ताभि श्रयशस्कामः कुर्याज्जपमनुद्विजोत्तमाः स्फटिकैः पुत्रकामस्तु
देवानां जाप्ये मुख्या सुदाहृताः कामतो कामतश्चैव रुद्राक्षैः फलं लभेत् २९ त
मालोके रुद्राक्षाश्च प्रकीर्तिता सुवर्णमालिकाभिस्तु प्रवालैः वश्यता व्रजेत् ३०
जपेद्राक्षैः रुद्राक्षा मुक्तिदा स्मृताः शिवस्यैव तथा विद्रुमोः रुद्राक्षमालिकाः मु
पेश्च स्फटिका प्रोक्ता जाप्ये श्रेष्ठा पुरातनैः मुक्ताभिस्तु प्रवालैश्च चंडी तुष्टिमवा
प्नोत्याश्च तथा तैस्तु संतुष्टा भवति ध्रुवं रुद्राक्षाभिर्विशेषेण हरस्तुष्टिकरः
भिर्वाथ युक्तानि रुद्राक्षाभिर्हि सिद्धये ३३ नानोपासनभेदेन फलेनानाविधश्च
ले वैश्च रुद्राक्षाभिरवाप्यते ३४ सुवर्णमालिका प्रोक्ता लक्ष्मी जाप्ये शुभावहा स
र्भश्चैव यासादिभिः पुरातनैः ३५ शास्त्राणि च विचार्यैव रुद्राक्षाः शुभदाः स्मृ
ता विविधा प्रोक्ता स्तासां भेदं वदाम्यहं ३६ एकमुखी भवेद्यावे सर्वसिद्धिः प्रदा
द्रयोश्चैव तथैव च तस्याद्धुमतः च सा ३७ द्विमुखी च भवेद्यावे लक्ष्मा हूतसयान
त्रीच भवे[illegible] त्रविद्याः सर्वाः प्रतिष्ठिताः ३८ चतुर्मुखी च यो स्याद्धि चतुर्वर्गफलप्र
दी च तथैव तत्र स्या पापनाशिनी ३९ [illegible]

102

103

१२५ 104

हरे

ॐस्वस्तिश्रीगणेशायनमः ॐगौरीश्वरः केतकपत्रभंग माकृष्यनरदन्मुखोग्र विघ्नमुकृत्ताकलितद्वितीयदन्त प्रेरोहोहरतुद्विपास्य १ क्रियाकलापप्रतिपन्निहेतुं संक्षिप्तसारार्थविलासगर्भम् अनंतदैवज्ञसुतःसरामो मुहूर्त्तचिन्तामणिमातनोति २ तिथीशावह्निकौगौरीगणेशोहिर्गुहोरविः शिवोदुर्गान्तकोविश्वेहरिःकामः शिवःशशी ३

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
वह्निः	कः	गौरी	गणेशः	अहिः	गुहः	रविः	शिवः	दुर्गा	अंतकः	विश्वे	हरिः	कामः	शिवः	शशी

नन्दाचभद्राचजयाचरिक्ता पूर्णेतितिथ्योऽशुभमध्यशस्ताः सितेऽसितेशस्तसमाऽधमाःस्युः शितज्ञ भौमार्किगुरौचसिद्धाः ४ नन्दाभद्रानन्दिकाख्याजयाचरिक्ताभद्राचपूर्णासंज्ञाःमृतार्कात् याम्यंत्वाष्ट्रं वैश्वदेवंधनिष्ठाऽर्यम्णांज्येष्ठांऽन्त्यंरवेर्दग्धभंस्यात् ५ षष्ट्यादितिथ्योमन्दादिविलोमंप्रतिपद्बुधे सप्तम्यर्केऽधमाषष्ठ्याद्यामाश्वरद्दधावने ६ षष्ठ्यां६ष्टमी८ भूत१४ विधुक्षये३० नोसेवेत

~~~ ~~~ नाभ्यंजनंविग्रहश्च १ हिके २ तिथौधात्रीफलैः स्नानममाऽमोक्षसंत्र ३ । ७ । ८ । १ । ७ ।

~~~ ~~~ काः २

स्वरव्ययंस्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः सुरलोकोद्योदिवौद्वेस्त्रियां क्लीबेत्रिविष्टपं स्वर्गनामानि ॥ अमरानिर्जरादेवास्त्रिदशाविबुधाः सुराः सुपर्वाणःसुमनसस्त्रिदिवेशादिवौकसः आदितेयादिविषदोलेखाअदितिनंदनाः आदित्याऋभवोऽस्वप्ना अमर्त्याअमृतांधसः बर्हिर्मुखाःक्रतुभुजोगीर्वाणादानवारयः वृंदारकादैवतानिपुंसिवादेवतास्त्रियां ॥ २६ ॥ देवनामानि ॥ आदित्यविश्ववसवस्तुषिताभास्वरानिलाः महाराजिकसाध्याश्चरुद्राश्चगणदेवताः ॥ गणदेवनामानि ॥ विद्याधरोऽप्सरोयक्ष

रक्षो गंधर्वकिन्नराः पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोमी देवयोनयः॥ 106

॥देवयोनिनामानि॥ असुरा दैत्यदैतेयदनुजेंद्रारिदानवाः शुक्रशि

ष्या दितिसुताः पूर्वदेवाः सुरद्विषः॥ असुरनामानि॥ सर्वज्ञः सु

गतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः समंतभद्रो भगवान्मारजिल्लोक

जिज्जिनः षडभिज्ञो दशबलो द्वयवादी विनायकः मुनींद्रः श्री

अष्टादशजिनस नामानि २ घनः शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तु यः सशाक्यसिंहः सर्वार्थसिद्धः

शौद्धोदनिश्च सः गौतमश्चार्कबंधुश्च मायादेवीसुतश्च सः॥ सप्तसस्यजिनस नामानि २

पंचैते देवतरवो मंदारः पारिजातकः संतानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा हरिचंदनं

म॥ सनत्कुमारो वैधात्रः २॥ स्वर्वैद्यावश्विनीसुतौ नासत्यावश्विनौ दस्रा

वाश्विनेयौ च ता वुभौ स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशीमुखाः ३॥ अप्सरसनामानि ३

हाहा हूहूश्चैवमाद्या गंधर्वास्त्रिदिवौकसां २ देवगंधर्वनाम॥ अग्निर्वैश्वानरो वह्नि

र्वीतिहोत्रो धनंजयः कृपीटयोनिर्ज्वलनो जातवेदास्तनूनपात् बर्हिः शुष्मा कृष्ण

वर्त्मा शोचिष्केश उषर्बुधः आश्रयाशो बृहद्भानुः कृशानुः पावकोनलः रोहिता 107

श्वो वायुसखः शिखावानाशुशुक्षणिः हिरण्यरेता हुतभुग्दहनो हव्यवाह

नः सप्तार्चिर्दमुनाः शुक्रश्चित्रभानुर्विभावसुः शुचिरप्पित्तं ३४ और्वस्तु वाडवो वड

वानलः ३ वडवानलनाम वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखा स्त्रियां ५ ज्वाल

नाम॥ त्रिषु स्फुलिंगोग्निकणः २ संतापः संज्वरः समौ २ धर्मराजः पितृपतिः समवर्ती प

रेतराट् कृतांतो यमुनाभ्राता शमनो यमराड् यमः कालो दंडधरः श्राद्धदेवो वै

वस्वतोंतकः १४ प्रेताधिपः पापहस्तः कीनाशो मृत्युरंकुजः १८ यमनाम॥ राक्षसः

१७ अम॰ को॰ ६

कौणपः क्रव्यात्क्रव्यादोऽस्रपआशरः रात्रिंचरोरात्रिचरः कर्बुरोनिकषात्मजः यातु
धानःपुन्यजनोनैरृतोयातुरक्षसी १५ राक्षसनाम॥ प्रचेतावरुणःपाशीयादसां 108
पतिरप्पतिः श्वसनःस्पर्शनोवायुर्मातरिश्वासदागतिः पृषदश्वोगंधवहोगंधवा
हानिलाशुगाः समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः नभस्वद्वातपवनपवमानप्र
भंजनाः २ वायुनाम॥ प्रकंपनो [illegible] हत्यापुनाभिकंपि
तंसर्वसंधिगतःक्रमात् प्राणोपानःसमानश्चोदानव्यानौचवायवः शरीरस्थाइमे
रंहस्तरसीतुरयःस्यदः जवोथशीघ्रंत्वरितंलघुक्षिप्रमरंद्रुतं सत्वरंचपलंतूर्णं
मविलंबितमाशुच ११ सततानारताश्रान्तसंततविरतानिशंनित्यानवरताजस्र
मप्यथा [illegible] थातिशयोभरःअतिवेलभृशात्यर्थातिमात्रोद्गाढनिर्भरं तीव्रैकांत ६
नितांतानिगाढबाढदृढानिच १२ [illegible] वेशीघ्राद्यं सत्वे स्यात् [illegible] सत्वगा
मियत्तकुबेरस्त्र्यंबकसखोयक्षराड्गुह्यकेश्वरः मनुष्यधर्माधनदोराजराजो
धनाधिपः किंनरेशोवैश्रवणःपौलस्त्योनरवाहनः यक्षैकपिंगैलविल

श्रीदपुन्यजनेश्वरः कुबेरनाम॥१ अस्योद्यानं चैत्ररथं पुत्रस्तु नलकूबरः कैला
सःस्थानंअलकापूः १ विमानंतुपुष्पकं २ स्यात्किंनरःकिंपुरुषस्तुरंगवदनोमयु 109
४॥ निधिर्नाशेवधिर्भेदाःपद्मशंखादयोनिधेः १ महापद्मश्चपद्मश्चशंखोमकरकच्छ
पौमुकुंदकुंदनीलाश्चखर्वश्चनिधयोनव इत्यमरकोशेस्वर्गादिकांडेस्वर्गवर्गःप्रथमः॥१॥
द्योदिवौद्वेस्त्रियामभ्रंव्योमपुष्करमंबरं नभोंतरिक्षंगगनमनंतंसुरवर्त्मखंवि
यद्विष्णुपदंवातुपुंस्याकाशविहायसी १ तारापथश्चमेघाध्वा [illegible]
लं २॥ दिशस्तुककुभःकाष्ठाआशाश्चहरितश्चताः ५॥ दिक्‌नाम॥ प्राच्यवाची
प्रतीच्यस्ताःपूर्वदक्षिणपश्चिमाः ३॥ उत्तरादिगुदीचीस्यात्दिश्यंतुत्रिषुदिग्भ
वे ४॥ इंद्रोवह्निःपितृपतिर्नैरृतोवरुणोमरुत् कुबेरईशःपतयःपूर्वादीनां
दिशांक्रमात् ८॥ ऐरावतःपुंडरीकोवामनःकुमुदोंजनःपुष्पदंतःसार्वभौमः

ऐरावतः [illegible]॥ ऐरावतनाम॥

अम॰ को॰ ७॥ सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ऐरावतनाम॥ क्लीवेऽव्ययं त्वपदिशं दिशोर्मध्ये विदि ११०
विदिक् स्त्रियां २ अभ्यंतरं त्वंतरालं २ चक्रवालं तु मंडलं २ अभ्रं मेघो वारिव
हः स्तनयित्नुर्बलाहकः धाराधरो जलधरस्तडित्वान्वारिदोंबुभृत् घनजीमूत
मुदिरजलमुग्धूमयोनयः १५ मेघनाम॥ कादंबिनी मेघमाला २ त्रिषु मेघभवे
ऽभ्रियं १ स्तनितं गर्जितं मेघनिर्घोषे रसितादि च ४ गर्जतनाम॥ शंपाशत
ह्रदाह्लादिन्यैरावत्यः क्षणप्रभा तडित्सौदामिनी विद्युच्चंचला चपलापि च १०
स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषे मेघज्योतिरिरंमदः २ इंद्रायुधं शक्रधनुः २ तदेव ऋजुरोहि
तं १ वृष्टिर्वर्षं तद्विघातेऽवग्राहावग्रहौ समौ २ धारासंपात आसारः शीक
[illegible]

१११
त्वंतर्धिरपवारणं अपिधानतिरोधानपिधानाच्छादनानि च ८ हिमांशुश्चंद्रमाश्चंद्र इंदुः कुमु
दबांधवः विधुः सुधांशुः शुभ्रांशुरोषधीशो निशापतिः अब्जो जैवातृकः सोमो ग्लौर्मृगां
कः कलानिधिः द्विजराजः शशधरो नक्षत्रेशः क्षपाकरः २० चंद्रनाम॥ कला तु षोडशो
भागः १ बिंबोस्त्री मंडलं त्रिषु ३ भित्तं शकलखंडे वा पुंस्यर्धोऽर्धं समेंऽशके १ चंद्रिका कौ
मुदी ज्योत्स्ना ३ प्रसादस्तु प्रसन्नता १ कलंकांको लांछनं च चिह्नं लक्ष्म च लक्षणं ६
सुषमा परमा शोभा शोभा कांतिर्द्युतिश्छविः ४॥ अवश्यायस्तु नीहारः २ तुषार
स्तुहिनं हिमं प्रालेयं मिहिका चाथ ५ हिमानी हिमसंहतिः २ शीतं गुणे २ तद्वदर्थाः
सुषीमः शिशिरो जडः तुषारः शीतलः शीतो हिमः सप्तान्यलिंगकाः ७ ध्रुव औत्ता
नपादिः स्यात् १ अगस्त्यः कुंभसंभवः २ मैत्रावरुणिरस्यैव लोपामुद्रा सधर्मिणी २ न
क्षत्रमृक्षं भं तारा तारकाप्युडु वा स्त्रियां ६ दाक्षायण्योऽश्विनीत्यादितारा १ अ

श्री०
को०
८

श्रविष्ठा तु धनिष्ठा स्यात्॥ पूर्वभाद्रपदा ... राधा विशाखा स्यात् पुष्ये तु सिध्यतिष्यौ श्रविष्ठया समा धनिष्ठा
स्युः प्रोष्ठपदा भाद्रपदाः स्त्रियः॥ मृगशीर्षं मृगशिरः तस्मिन्नेवाग्रहायणी॥ इल्व
लास्तच्छिरोदेशे तारका निवसंति याः॥ बृहस्पतिः सुराचार्यो गीष्पतिर्धिषणो गुरुः
जीव आंगिरसो वाचस्पतिश्चित्रशिखंडिजः॥ शुक्रो दैत्यगुरुः काव्य उशना भा
र्गवः कविः॥६॥ अंगारकः कुजो भौमो लोहितांगो महीसुतः॥७॥ रौहिणेयो बुधः सौम्यः
समौ सौरिशनैश्चरौ॥ तमस्तु राहुः स्वर्भानुः सैंहिकेयो विधुंतुदः॥ सप्तर्षयो मरीच्यत्रिमुखाश्चित्रशिखंडिनः॥ राशी
नामुदयो लग्नं॥ ते तु मेषवृषादयः॥ सूरसूर्यार्यमादित्यद्वादशात्मदिवाकराः
भास्कराहस्करब्रध्नप्रभाकरविभाकराः॥ भास्वद्विवस्वत्सप्ताश्वहरिदश्वोष्णरश्मयः
विकर्तनार्कमार्तंडमिहिरारुणपूषणः॥ द्युमणिस्तरणिर्मित्रश्चित्रभानुर्विरोचनः

112

८ रामः॥

श्री०
को०
१०

स्यादानंदथुरानंदः शर्मसातसुखानि च॥१२॥ श्वःश्रेयसं शिवं भद्रं कल्याणं मंगलं शुभं शस्तं॥१३॥ चाथ॥ भावुकं
त्रिषु द्रव्ये पापं पुण्यं सुखादि च॥ मतल्लिका मचर्चिका प्रकांडमुद्धतल्लजौ प्रशस्तवाचकान्यमू
न्यमूनि॥ अयः शुभावहो विधिः॥ दैवं दिष्टं भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्विधिः॥६॥ हेतुर्ना कारणं बीजं॥
॥३॥ निदानं त्वादिकारणं॥ क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः॥ प्रधानं प्रकृतिः स्त्रियां॥
विशेषः कालिकोवस्था॥ गुणाः सत्त्वं रजस्तमः॥ जनुर्जननजन्मानि जनिरु
त्पत्तिरुद्भवः॥ प्राणी तु चेतनो जन्मी जंतुजन्युशरीरिणः॥ चित्तं तु चेतो हृदयं
स्वांतं हृन्मानसं मनः॥ इत्यमरकोशे कालवर्गः॥ अथ बुद्धिर्मनीषा धिषणा
धीः प्रज्ञा शेमुषी मतिः॥ प्रेक्षोपलब्धिश्चित्संवित्प्रतिपज्ज्ञप्तिचेतना॥ धीर्धारणावती
मेधा॥१॥ संकल्पः कर्म मानसं॥२॥ चित्ताभोगो मनस्कारः॥२॥ चर्चा संख्या विचार
णा॥३॥ अध्याहारस्तर्क ऊहो॥३॥ विचिकित्सा तु संशयः संदेहद्वापरौ चाथ
॥४॥ समौ निर्णयनिश्चयौ॥३॥ मिथ्यादृष्टिर्नास्तिकता॥२॥ व्यापादो द्रोहचिंतनं॥

भावुकं भविकं भव्यं कुशलं क्षेमं अस्त्रियां॥

जातिर्जातं च सामान्यं व्यक्तिस्तु पृथगात्मता

113

४ रामः॥

कश्चसः॥४॥ पौषे तैषसहस्यौ द्वौ॥१॥ तपा माघे॥२॥ अथ फाल्गुने स्यात्तपस्यः फाल्गुनिकः 114
॥३॥ स्याच्चैत्रे चैत्रिको मधुः॥३॥ वैशाखे माधवो राधो॥३॥ ज्येष्ठे शुक्रः शुचिस्त्वयं आषा
ढे॥२॥ श्रावणे तु स्यान्नभाः॥३॥ श्रावणिकश्च सः॥३॥ स्युर्नभस्यप्रौष्ठपदभाद्रभाद्रपदाः
समाः॥४॥ स्यादाश्विन इषोप्याश्वयुजोपि स्यात्तु कार्तिके बाहुलोर्जौ कार्तिकिको
॥२॥ हेमंतः शिशिरोस्त्रियां॥२॥ वसंते पुष्पसमयः सुरभी॥३॥ ग्रीष्म ऊष्मकः निदाघ उष्णो
पगम उष्ण ऊष्मागमस्तपः॥७॥ स्त्रियां प्रावृट् स्त्रियां भूम्नि वर्षा॥१॥ अथ शरत् स्त्रियां॥१॥ षडमी ऋ॰ बहुवचने
वत्सरो ऋतवः पुंसि मार्गादीनां युगैः क्रमात्॥१॥ संवत्सरो [illegible] हायनोस्त्री शरत्समाः॥६॥ मासेन स्याद
दैवे वर्ष होरात्रः पैत्रो॥१॥ वर्षेणा दैवतः॥१॥ दैवे युगसहस्रे द्वे ब्राह्मः॥१॥ कल्पस्तु तौ नृणां॥१॥ मन्वंतरं तु दिव्या
नां युगानामेकसप्ततिः॥१॥ संवर्तः प्रलयः कल्पः क्षयः कल्पांत इत्यपि॥५॥ अस्त्री पंकं पुमान्
पाप्मा पापं किल्बिषकल्मषं कलुषं वृजिनैनोघमंहो दुरितदुष्कृतं॥१०॥ स्याद्धर्ममस्त्रियां
पुण्यश्रेयसी सुकृतं [illegible]

सूर्यस्तु विरोचनो ग्रहपतिस्त्विषांपतिरहर्पतिः भानुर्हंसः सहस्रांशुस्तपनः सविता रविः कर्मसा
क्षी जगच्चक्षुरंशुमाली त्रयीतनुः प्रद्योतनो दिनमणिः खद्योतो लोकबांधवः इनो भगो धामनि
धिः पद्मिनीकांत इत्यपि॥४८॥ माठरः पिंगलो दंडश्चंडांशोः पारिपार्श्वकाः॥३॥ सूरसूतो
रुणोनूरुः काश्यपिर्गरुडाग्रजः॥५॥ परिवेषस्तु परिधिरुपसूर्यकमंडले॥४॥ किरणोस्रमयूखां 115
शुगभस्तिघृणिरश्मयः भानुः करो मरीचिः स्त्रीपुंसयोर्दीधितिः स्त्रियां॥११॥ स्युः प्रभा रुग्रु
द्युति चिस्त्विड्भाभाश्छविद्युतिदीप्तयः रोचिः शोचिरुभे क्लीबे॥१२॥ प्रकाशो द्योत आतपः॥१॥ कोष्णं
कदुष्णं कवोष्णं मंदोष्णं कदुष्णं त्रिषु तद्वति॥४॥ तिग्मं तीक्ष्णं खरं तद्वत्॥३॥ मृगतृष्णा मरीचिका॥२॥ इत्यमर
कोशे॥ व्योमदिग्वर्गौ द्वितीयः॥२॥ ओं कालो दिष्टोप्यनेहापि समयोप्य॥६॥ अथ पक्षतिः
प्रतिपद् द्वे इमे स्त्रीत्वे तदाद्यास्तिथयो द्वयोः घस्रो दिनाहनी वा तु क्लीबे दिवसवासरौ
॥५॥ प्रत्यूषोहर्मुखं कल्यमुषःप्रत्युषसी अपि प्रभातं च॥६॥ दिनांते तु सायं संध्या पितृप्र
सूः॥३॥ प्राह्णापराह्णमध्याह्नास्त्रिसंध्यमथ शर्वरी निशा निशीथिनी रात्रिस्त्रियामा

प्र॰ मामानी २

एतौ त्वपौ विभावरी तमस्विन्यौ रजनी यामिनी तमी ॥१२॥ तमिस्रा तामसी रात्रिः ॥१॥ ज्योत्स्नी चंद्रिकान्विता ॥१॥ आगामि वर्तमाना हयुक्तायां निशि पक्षिणी ॥१॥ गणरात्रं निशा बह्व्यः ॥१॥ प्रदोषो रजनीमुखं ॥१॥ अर्धरात्र निशीथौ द्वौ ॥१॥ द्वौ याम प्रहरौ समौ ॥१॥ स पर्वसंधिः प्रतिपत्पंचदश्योर्यदंतरं ॥१॥ पक्षांतौ पंचदश्यौ द्वे पौर्णमासी तु पूर्णिमा ॥१॥ कलाहीने सानुमतिः ॥१॥ पूर्णे राका निशाकरे ॥१॥ अमावास्या त्वमावास्या दर्शः सूर्येंदुसंगमः ॥१॥ सा दृष्टेंदुः सिनीवाली ॥१॥ सा नष्टेंदुकला कुहूः ॥१॥ उपरागो ग्रहो राहुग्रस्ते त्विंदौ च पूष्णि च सोपप्लवोपरक्तौ द्वौ ॥१॥ अग्न्युत्पात उपाहितः ॥१॥ एकयोक्त्या पुष्पवंतौ दिवाकरनिशाकरौ ॥१॥ अष्टादश निमेषास्तु काष्ठा ॥१॥ त्रिंशत्तु ताः कला ॥१॥ तास्तु त्रिंशत्क्षणः ॥१॥ ते तु मुहूर्तो द्वादशास्त्रियां ॥१॥ ते तु त्रिंशदहोरात्रः ॥१॥ पक्षस्ते दश पंच च ॥१॥ पक्षौ पूर्वापरौ शुक्लकृष्णौ ॥१॥ मासस्तु तावुभौ ॥ द्वौ द्वौ माघादिमासौ स्यादृतुः ॥१॥ तैरयनं त्रिभिः ॥ अयने द्वे गतिरुदग्दक्षिणार्कस्य वत्सरः ॥१॥ समरात्रिंदिवे काले विषुवद्विषुवं च तत् ॥१२॥ पुष्पयुक्ता पौर्णमासी पौषी ॥१॥ मासे तु ...

... मार्गशीर्षे ...

गं॰ को॰ राजे द्वैमातुरश्च गणाधिपः ॥ एकदंत हेरंब लंबोदर गजाना 119

५ ननाः ॥ ७ ॥ गणेशनामानि ॥ कार्त्तिकेयो महासेनः शरजन्मा

षडाननः पार्वतीनंदनः स्कंदः सेनानीरग्निभूर्गु

हः बाहुलेयस्तारकजिद्विशाखः शिखिवाहनः ॥ ष

ाण्मातुरः शक्तिधरः कुमारः क्रौंचदारणः ॥ ८ ॥ कार्त्तिक

नामानि ॥ इंद्रो मरुत्वान् मघवा विडौजाः पाकशासनः

वृद्धश्रवाः सुनासीरः पुरुहूतः पुरंदरः ॥ जिष्णुर्लेखर

्षभः शक्रः शतमन्युर्दिवस्पतिः सुत्रामा गोत्रभिद्वज्री ५

श्री
को०
४
शंकरश्चंद्रशेखरः भूतेशः खंडपरशुर्गिरीशो गिरिशो मृडः मृत्युंजयः कृ
त्तिवासः पिनाकी प्रमथाधिपः उग्रः कपर्दी श्रीकंठः शितिकंठः
कपालभृत् वामदेवो महादेवो विरूपाक्षः त्रिलोचनः कृशा
नुरेताः सर्वज्ञो धूर्जटिर्नीललोहितः हरः स्मरहरो भर्गस्त्र्यं
बकस्त्रिपुरांतकः गंगाधरोंधकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्व
जः व्योमकेशो भवो भीमः स्थाणू रुद्र उमापतिः ॥४८॥ महा
देवनाम ॥ कपर्दोस्य जटाजूटः पिनाकोऽजगवं धनुः प्रमथाः
स्युः पारिषदा ब्राह्मीत्याद्यास्तु मातरः ब्राह्मी माहेश्वरी चैव ४

121

वैकौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराही च तथैंद्राणी चामुंडा सप्तमा
तरः ॥ भूतिर्विभूतिरैश्वर्यमणिमादिकमष्टधा ॥ अणिमा
महिमा चैवं गरिमा लघिमा तथा प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं
वशित्वं चाष्टभूतयः ॥ उमा कात्यायनी गौरी काली है
मवतीश्वरी ॥ शिवा भवानी रुद्राणी शर्वाणी सर्वमंगला
अपर्णा पार्वती दुर्गा मृडानी चंडिकांबिका जगन्माता
भैरवी च सती दाक्षायणी तथा ॥ गणांविका देवदेवी सा
[illegible] ॥ पार्वतीनाम ॥ विनायको विघ्न

120

पुराणपुरुषो यज्ञपुरुषो नरकान्तकः जलशायी विश्वरूपो मुकुन्दो मुरमर्दनः
दशावतारो विश्वात्मा आदिदेवो महीधरः ४२ पंचाशत्तविष्णोः ॥

श्रीवत्सो वक्षोरोमावर्तः सितलांछन इति

तिरधोक्षजः विश्वंभरः कैटभजिद्विधुः श्रीवत्सलांछनः ३ ॥ पुरा

णपुरुषो दाशार्हो ब्धिशायी मदाग्रजः ॥ ४ ॥ कृष्णनामानि ॥

वसुदेवोस्य जनकः स एवानकदुंदुभिः २ ॥ वसुदेवस्य नामानि ॥ बल

भद्रः प्रलंबघ्नो बलदेवोच्युताग्रजः रेवतीरमणो रामः काम

पालो हलायुधः नीलांबरो रौहिणेयस्तालांको मुशली हली

संकर्षणः सीरपाणिः कालिंदीभेदनो बलः ॥ १७ ॥ बलभद्रनाम १२३

नि ॥ मदनो मन्मथो मारः प्रद्युम्नो मीनकेतनः कंदर्पो दर्पको

नंगः कामः पंचशरः स्मरः शंबरारिर्मनसिजः कुसुमेषुरनन्यजः ॥३॥

जः पुष्पधन्वा रतिपतिर्मकरध्वज आत्मभूः ॥ १८ ॥ ब्रह्मसूरनिरुद्धः

स्यादनिरुद्ध उषापतिः ॥ ४ ॥ चत्वारि अनिरुद्धनाम ॥ लक्ष्मीः पद्माल

या पद्मा कमला श्रीर्हरिप्रिया क्षीरोदसंभवा संपत्ती भार्गी रु

क्मिणी रमा ॥ ९ ॥ लक्ष्मीनाम ॥ शंखो लक्ष्मीपतेः पांचजन्यश्च

क्रं सुदर्शनः ॥ १ ॥ कौमोदकी गदा ॥ १ ॥ खड्गो नंदकः ॥ १ ॥ कौस्तुभो

मणिः ॥ १ ॥ गरुडो गरुत्मान् गरुडस्तार्क्ष्यो वैनतेयः खगेश्वरः ना

गांतको विष्णुरथः सुपर्णः पन्नगाशनः ॥ ९ ॥ गरुडनाम ॥ शं १२४

भुरीशः पशुपतिः शिवः शूली महेश्वरः ईश्वरः शर्व ईशानः

स्या पिता चैव राजा वै वस्थिरो भवेत् गतनिद्य मस्तु स्यात्सौख्यं वदन्ति जानतः
पत्यं तत्र श्रेवकर्त्तव्यं च दिने दिने प्रातर्द्धे तो विविध्यैतस्मात् तं चैव नृतिष्ठति ४४ य
दुर्लभे जाते चैव भवेदिह अन्यथा न पतत्येव न थैव लिप्यते ध्रुवं ४५ एकस्मिन्
नवैः कार्य्यं तथा ह्यन्यत् नु राजा च द्विज पितानुपेक्षितो वदेव च ४६ अमोजते
पतितो ह्यभूत् दृष्ट्वा तदा तत्र राजा कथं द्विजः ४७ पतितो ब्राह्मणो
नोक्षित इति कथं च पतितस्मात् सत्यवादिनः ४८ तेन तथा प्रो
जितः पुरा चैडी पुत्रो शिवस्यैव तस्माच्च पतितो द्विजः ४९ एवं च महिमा तेषां च
एव च तस्माद्वटुकाख्यो पुराविदैः प्रकीर्त्तिता ५० शिवपूजानुतैः पूर्वैः कर्त्त
नः अन्ये येनाधिकारोस्ति शिवस्य वचनादिह ५१ उद्धारएव च कार्य्यो वै पूजा
एताच्च देवतेषां तु कार्य्यं नान्यत् तथैव च ५२ एतत्सर्वं समाख्यातं यत्त्वं
शिवपूजायाः फलं भवति वै नरः ५३ इति श्री शिवपुराणे वटुकोत्पत्तिनि
रूपणं नामाध्यायः ४३ ऋषय ऊचुः ज्योतिषां चैव लिंगानां माहात्म्यं कथय
व्यातेषां ब्रूहि सर्वेषां श्रुते सूत उवाच अहं सर्वं प्रवक्ष्यामि यथा
लम्

१० [illegible] नामानि संप्रार्थितो

च — मा०

श्रुतं एतेषां चैव माहात्म्यं वक्तुं वर्षशतैरपि २ शक्यते न मुनिश्रेष्ठाः तथापि कथया
[illegible]विंशत्या कन्याः दत्तास्सोम महात्मनः ॰ तेन चंद्र समो दत्ता अश्विन्याद्या मुनीश्व
[illegible]मि ने प्राप्य शोभमाना विशेषतः ४ चंद्रं पितः प्राप्य [illegible] शोभते स्म निरंतरं
[illegible]र्भास्ते स्म हाला हेम एव च ५ एवं च समये तस्य यज्जातं श्रूयतामिति सर्वास्वपि
[illegible]क प्रिय तरा यथा ६ रोहिणी नाम या प्रोक्ता न तथा न्याः कदाचन ॰ अन्याः दुःखमाप
[illegible]र ऐ ययुः ७ तदा तस्मै च पद्दुःखं ताभिर्निवेदितं तथा दक्षोपि च तथा श्रुत्वा दुःखं
[illegible]तदा ८ समागत्य तदा दक्षं इंदुं विज्ञाप्य यत्तथा विमले च कुले त्वं च समुत्पन्नो क
[illegible] शित्ते पुच त्वं वै श्रुत्वा नाधिकं कथं न च अतं ते च कृतं तत्त्व न कर्त्तव्यं त्वया पुनः
[illegible]चं च से प्राप्य चंद्र जामातरं स्वयं जगाम मंदिरं स्वीयं निश्चयं परमं गतः चंद्रोपि
[illegible]न च कारं विमोहितः ११ भाविष्ठमेय दाय स्यत स्य भाविष्ठ मेतदा प्रदानजाय
[illegible] तस्य प्रमे भवेत् १२ चंद्रोपि वलवज्ञा वितस्तमै चैम हवचः रोहिण्या च समास
[illegible]कदाचन १३ दक्षोपि पुनरागत्य स्वयं दुःखसमन्वितः श्रूयतां तु मया
[illegible] १४ न [illegible] तव या [illegible]

लिङ्गानि संख्या न विद्यते तेषां तानि किं चैव बुद्धिमन्निह ६ यत्किंचिद्दृश्यते दृश्यं वर्ण्यते स्मर्यते च
[illegible]त् तत्सर्वं शिवरूपं च नान्यदस्तीति किंचन ७ तथापि श्रूयतां ह्येतत्कथयामि यथाश्रुतं
लिङ्गानि च ऋषिश्रेष्ठाः पृथिव्यां यानि तानि च ८ पाताले चापि वर्तंते स्वर्गे चापि तथैव
च सर्वैस्तु पूज्यते शंभुः सदेवासुरमानुषैः ९ तथापि शंभुना व्याप्तं सदेवासुरमानुषं अ
नुग्रहाय लोकानां लिङ्गानि च महेश्वरः १० ददाति विविधान्यत्र तीर्थे चैव स्थले पुनः
यत्र यत्र यदा शंभुः भक्त्या भक्तैश्च संस्मृतः ११ तत्र तत्रावतीर्यासौ कार्यं कृत्वा च संस्थितः
लोकानामुपकारार्थं लिङ्गं चैवाप्यकल्पयत् १२ तल्लिङ्गं पूजयित्वा तु सिद्धिं समधिगच्छति
तेषां चापि न विद्येत संख्या च ऋषिसत्तमाः १३ तथापि श्रूयतां सम्यग्यथा ज्ञानं यथाश्रुतं
पृथिव्यां यानि लिङ्गानि तेषां संख्या न विद्यते तथापि च प्रधानानि कथ्यंते च मया पुनः
यत्स्मृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् १५ प्रधानेषु च यानीह मुख्यानि च व
दाम्यहं लिङ्गानि ज्योतिषां चात्र विद्यते ऋषिसत्तमाः १६ तान्यहं कथयाम्यद्य श्रुत्वा पा
प्यपोहति सौराष्ट्रे सोमनाथं च श्रीशैले मल्लिकार्जुनं १७ उज्जयिन्यां च महाकाल
नामानि २

... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

ओंकारममलेश्वरं केदारं हिमवत्पृष्ठे डाकिन्यां भीमशंकरं १८ वाराणस्यां च विश्वेशं त्र्यं
बकं गौतमीतटे वैद्यनाथं महादेवं नागेशं द्वारकावने १९ सेतुबंधे च रामेशं घृष्णेशं च शि
वालये द्वादशैतानि नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत् २० सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वसिद्धि
फलो भवेत् यं यं काममपेक्ष्यैव पठिष्यंति नरोत्तमाः २१ तस्य तस्य फलावाप्तिर्भविष्यति न सं
शयः एतेषां दर्शनादेव पातकं नैव तिष्ठति २२ कर्मक्षयो भवेत्तस्य यस्य तुष्टो महेश्वरः ज्योति
र्मयानि लिंगानि दृष्टानि ऋषिसत्तमाः २३ तेषां च जननीगर्भवासो नैव भवेत्पुनः एतेषां दर्श
नेनैव वर्णानां दुःखनाशनं २४ नैवेद्यं चैव संग्राह्यं भोजनीयं प्रयत्नतः मुक्तिः सर्वाश्च पापानि
भस्मसाद्यांति तत्क्षणात् २५ ज्योतिषां चैव लिंगानां फलं वक्तुं न शक्यते एकं च पूजितं येन षण्मा
सं चानिरंतरं २६ तस्य दुःखं न जायेत मातृगर्भसमुद्भवं हीनयोनौ यदा जातो ज्योतिर्लिंगं च
पश्यति २७ तस्य जन्म भवेत्तत्र विमले सत्कुले पुनः सत्कुले जन्म संप्राप्य धनाढ्यो वेदपारगः
२८ शुभकर्म ततः कृत्वा मुक्तिं यास्यत्यपायिनीं म्लेच्छो वाप्यंत्यजो वापि षंडो वापि मुनीश्वराः २९
[illegible]

...ववर्णे ते तेषां नामानि वै तेषां ज्योतिषां चोपलिंगानि श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ३१
...र्जुनसंभूतं भृगुकच्छे च रुद्रकं महाकालस्य यल्लिंगं दुग्धेशमिति विश्रुतं ओंकारं
...गं कर्दमेशमिति त्वयं केदारेश्वरसंज्ञातं भूतेशं यमुनातटे ३३ भीमशंकरसंभ
...श्वर इति स्मृतं नागेश्वरसमुद्भूतं भूतेश्वरमुदाहृतं ३४ मल्लिकासरस्वतीतीरे दर्श
...हारकं रामेश्वरसमुद्भूतं गुप्तेश्वरमुदाहृतं ३७ घुश्मेशाच्चैव यज्जातं व्याघ्रेश्वरद्
...य एतानि च पूर्वाणि मुख्यानि चागतानि च ३८ ज्योतींषि चापि मुख्यानि श्रूयतां
...सत्तमाः गंगातीरे च मुख्यत्वं प्रोक्तं कनखले मुक्तके ३९ कृतकामेश्वरः साक्षात्तत्तुल्यो
...कालकः बिल्वभांडेश्वरश्चैव दशाश्वमेध एव च ४० गंगासागरसंयोगे संगमेश्वर
...स्मृतः यमुनातीरके यच्च गोधूमेश्वर एव च ४१ वालेश्वर इति ख्यातो वृंदावनस
...गः भूतेश्वर यथा प्रोक्तः सर्वार्थसाधकं नंदन ४२ नारीश्वर इति ख्यातो कौशिक्या
...मीपगः वटुकेश्वरनामा च द्वितीये गंडकीतटे स्वरेश्वर इति ख्यातो पुष्करस्य समी
...मंडकेश इति ख्यातो फल्गुतीर्थे सदाश्रमः ४४ सिद्धनाथेश्वरश्चैव दर्शनात्सिद्धिदो
...न् दूरेश्वर इति ख्यातो पत्तने चोत्तरे तथा ४५ शृंगेश्वरश्च नाम्ना वै वैजनाथस्तथैव

च

१७ ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

चा ... श्रुत्वा ... कुमारेश्वर एव च ... श्री केदारेश्वरं ... ख्यातो ... देवेश्वर एव च २
... तीर्थ ... तत्र ख्यातं न विद्यते सा च ... श्रुत्वा हि दर्शनात्पापहारका तथा
... स्तुषे ... श्रवणाः शिवरूपिणः तथापि च प्रवक्ष्यामि यथाख्याति मुनीश्वराः श्री
... नामापि च ... पापहारकः ... श्वर इति ख्यातो ... देश्वर ... तीर्थानि
... दर्शनात्पापहारकः ... श्वरनामापि ... ते नर्मदातटे ... श्वर इति ख्यातो कुं
... तथापि च कुबेरेश्वरनाम्ना चापि ख्यातो भुवनत्रये ततः सोमेश्वरो देवो नीलकंठ
५० मंगलेशस्तु इति प्रोक्तः मंगलायतनं महत् तत्र नंदिकेशो देवः हत्याकोटिनिवार
... नंदिकेशं ... यजेत्पर यामुन तस्य तस्याखिला सिद्धिर्भविष्यति न संश
... तत्रतीर्थे च यः स्नाति तस्य पापं विनश्यति ... एवं माहात्म्यं कथितं
... त्वया धुना सूत उवाच सम्यगुक्तं भवद्भिश्च कथयामि यथाश्रुतं पुरा युधिष्ठिरे
... श्रवणार्थं ... ५४ रेवायाः दक्षिणे तीरे कर्णकी नाम वै पुरी तत्र द्विजवरः
... कुलसंभवः ५५ काश्यपगोत्रपुत्राभ्यां ... पत्निका कदाचित्समृत
... ५६ तत्रैव ... संपाद्य पुत्रिकाद्वयो पत्नी च पालया

... कियत्कालं स्थिता तदा कदाचिच्छ्रियमाणा सा पुण्यं च विविधं तथा कृत्वा प्राणान्मुमु
... तत्क हृष्टा च पुत्रकौ ५९ कुरु चानुमृता ते ... किंचिन्न विद्यते तव यच्चान्यं क्रियतां मातस्त
... दाकरवाव हे ६० इत्युक्ते ... ते नैव विद्यते वसु तदेव क्रियतां चैव सुखेन मरणं भवेत्
६१ ज्येष्ठपुत्रस्तया वासीन्नेनोक्ता कथं तां त्वया तथा च प्रार्थिते ... पुत्राभ्यां मनसि स्थिता
६२ कार्यं गतं तया नासीदिदानीं ... इत्युक्ते च तया तत्र वचनं चेदमब्रवीत् मात
स्त्वया सुखेनैव प्राणास्त्याज्या न संशयः तव कार्यं पुरा कृत्वा पश्चात्कार्यं मदीयकं ६४
ति ... गृहं गतः तावत्सा च मृता तत्र हरिस्मरणतत्परा तथा चैवतु
... सर्वं संविधाय वै मासिकं चैव कृत्वा तु गमनाय प्रचक्रमे ६६ द्वयोः ...
... नाम विश्रुतः तदस्थीनि समादाय निस्तरत्तीर्थिका स्वया ६७ संगत्य सेवकं किंचि
... सहितः तदा ... मातुः प्रियचिकीर्षया ६८ श्राद्धदानादिकं ...
... कृत्वा विधिमनुत्तमं मंगलं स्मरणं कृत्वा निर्जगाम द्विजः स्वयं ६९ तद्दिने योजनं गत्वा
... ग्रामके शुभे द्विजगेहे तदा गत्वा संध्यादिविधिपूर्वकं ७० स्नानादि ... तत्र

...मिनो चे... न नमनु ... सेवके नन ... को ...
ज्ञुतकर्म ... तस्मिन्समये तत्र ... ताभवत्तदा ७१ गोश्चैताभवत्तत्र ... गतेवं धि
नाम्नुभा एवं वैतु ब्राह्मणस्तत्र त्यजगामवहिर्गतः गोर्नवच पृष्ठे दुग्धार्थस्तु का वत्समानयत्
...हनार्थं समाहूय स्त्रियं स्त्री पुत्ररं तदा ७२ वत्सो कीले स्वयं बध्वा पतेर्वैवाकरोत्तदा वत्सोपि
कर्षमाणस्य पादेन पादपीडनं ७४ चकार ब्राह्मणस्यैव ब्राह्मणः क्रोधमूर्छितः व
त्सं चताडयामास ... ठनं तथा ७५ वत्सोपि पीडितस्तेन शांतस्त्वेवाभवत्तदा दु
ग्धानुमोचितेनैव क्रोधेन च द्विजसत्तमा ७६ गोदुःखं च महत्प्राप्ता रोदनं चाकरोत्तदा दृ
ष्ट्वा च रोदनं तस्याः वत्सो वाक्यमब्रवीत् ७७ कथं च करुषे मातः किं दुःखं ते उपस्थितं
पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा गौश्चाश्रूण्यमुपाददे ७८ श्रूयतां पुत्र मे दुःखं यत्कुशकोप्यहं न हि दु
ःखतं ... च नेन दुःखं मम मापयम् ७९ तद्वचस्तु तदा श्रुत्वा वत्सस्त्ववचनं पुनः किं
...तैव्यं कृतं येन कर्मणं व शावयं यतः ८० कृतं चैव यथा पूर्वं भुज्यते च मयाधुना एतद्वै यदाप्रो
... यादि ... सितथा कुरु ८१ हं ... क्रियते कर्म कर्तुन्नापरिमुच्यते दुःखदाता तथा नास्ति सुख
ता न कस्यचित् ८२ अहं च पापि ... पापिष्ठा ... ज्ञाता ... सुखं च ...
...संभवेत् ८३ तस्मात्प्रक्रियते कर्म सर्वं च कर्म ... स्मिन् ... त्वचैवाद्य ह ... वं स मे जीवाद
...ये ८४ तेन सर्वं कर्मलं च दुःखं नश्यति किं मे हि त्वया एवं च वत्सपुत्रस्य श्रुत्वा गौर्वचमब्रवीत्
८५ वत्स सर्वं विजानासि कर्म ... धीर्नः ... तथापि मायया ... दुःखं प्राप्नोम्य
हं पुनः ८६ रोदनं च तथा कृत्वा दुःखं शांतिमवेन्नहि इत्येतद्वचनं श्रुत्वा मातरं वाक्यम
ब्रवीत् ८७ यद्येवं च विजानासि पुनश्चारोदनं कथं कृत्वा च साध्यसे किं च तस्मात् दुःखं त्यजाधु
ना ८८ एवं पुत्रवचः श्रुत्वा माता चैवाब्रवीदिदं मम दुःखं तदा गच्छेद्यदा दुःखं तथाविधः
८९ भवेच्च ब्राह्मणस्यैव दुःखं दास्यामि वै सुखं तथा च ब्राह्मणस्यैव मनसि ज्ञास्यते स्वयं
९० पुत्रजन्यं च यद्दुःखमीदृशं तद्भवत्पुनः प्रातश्चैवं मया पुत्र शृंगेणैव हनिष्यते ९१ ह
तस्त्वजीवते सद्यः हास्यति नात्र संशयः इत्युक्तस्तु पुनर्वत्सो मातरं वाक्यमब्रवीत् ९२ प्रथ
मं च कृतं कर्म तत्फलं भुज्यतेधुना अस्याश्च ब्रह्महत्यायाः मातः किं प्रेप्ससे पुनः ९३ नमा
त्वां च भवेत्तत्र अन्त्ये मुक्तिरवाप्यते कदापि कर्मणा नाशः विना भोगं प्रजायते ९४ तस्माच्च
पुनरेवं त्वं मा कर्मकर्तुमुद्यता अहं कपुत्रतां तेद्य त्वं मातः कृत एव च ९५ कः माता कः पिता
बुद्धिः कः स्वामी कः बलं स्वकं न कोपि कस्यवास्तीह सर्वोपि स्वकृतं भजः ९६ एवं ज्ञात्वा त्वया

स्कं ना …

मात हं दुःखं त्वमेव कुरु पुत्रवाक्यं पुनः श्रुत्वा वचनं साब्रवीदिदं ९७ एवं जानाम्यहं पुत्र मा
पा मां न त्यजत्यसौ ते दुःखं च मया हे … तद्दुःखं महतां मम ९८ पुनश्च ब्रह्महत्यायाः नाशो
… ग मे वेदिह तत्स्थले च मया हं च हत्या चैव गमिष्यति ९९ द्विजपुत्रं ततः हत्वा … मंगंभ
… व ष्यति … पुनः श्वेत मभिजानामि संशयं १०० इत्येतद्वचनं श्रुत्वा वत्सो नोक्तं न किंचन
… यो … श्रुत्वा पौत्र द्विज सत्तमा १०१ इदं दृष्टं मया प्रातर्गंतव्यं पुनरेव हि इति स्कांदे
पुराणे गोवत्ससंवादे नाम … त्रिशततमोऽध्यायः ३८ सूत उवाच प्रातःकाले तदा जाते ग
ह स्वामी समुत्थितः किं मर्दस्य … ति कालो मे वेदिह १ तेनोक्तं श्रूयतां … मुह
… निष्पत्ता च गमिष्यते … वर्त्तेत … सेवकस्य च २ इत्येवं निश्चयं कृत्वा … पुत्र
… तदा दोहनस्य तदा काले ब्राह्मणः पुत्रकं प्रति ३ मयानुगम्यते पुत्र कार्यार्थं कुरु चित्पुनः
पुत्रः समुत्थितस्तत्र वत्सं च मुक्तवान् तदा ४ माता च तस्य दोहार्थं या जगाम स्वयं तदा द्वि
… कीले … बंधनार्थं यथा नीत्वा जाते हि द्विजपालकः पुनर्गोष्ठ
… ताडयत्स्वतः ६ मर्मणि ताडितः सोपि मूर्छां प्राप्य पपात च लोकाश्च मिलिता
… ७ …

… त् किं कारणं त्वदगाश्च ताडयित्वाय
… पत ८ … जा यत … लोकानुस्मृत्य … वपर
… ९ … ततो गौश्च गतास्तत्र ता मनुब्राह्मणो गतः
… पुत्रं तदा … गमिष्यामि दिवेशा स्य समीपे नर्मदाजले १२ त्रिवारं
… त्वा नुश्वेतत्वं च गता हि सा … ब्राह्मणो विस्मयं गतः … धन्यतमं तो
ब्रह्महत्या निवारकं स्वयं च … ब्राह्मणः सेवकस्तदा १४ … गतौ तौ च प्रसं
तौ नंदी तदा मार्गे च मिलिता … १५ तयोक्तं त्वं कुतो पाप पुनः स्ना
द्विजस्तदा तयोक्तं च … स्थितः किं कथ्यते वद सा चाह पुनरेवाग्र त्वया दृष्टं स्यते
पत् स्थले यत्र … धुना साक्षात् दिव्यमयं देहं धृत्वा यास्यसि स
१८ … सितेपक्षे सदा गंगा स्नापयाति द्विजसत्तम १९ त
वसप्तमी सा च गंगा हे यामि तत्र वै इत्युक्ता तदृश्ये दे … जोपि परिवर्त्तते २० आगत्यांई द्विपे
वता … द्विव्यदेहत्व मापन्ना … दिवं गता २१ धन्यासि कृतकृत्यासि या
ते च कुलं त्वया धनं धान्यं … २२ इत्याशिषं पुनर्दत्वा गतास्तानु

गति ब्राह्मणस्त्र पुनस्त्रात्वात्दिप्यास्यी निजगृहं गतः २३ तद्दिनं हि समारभ्य ब्रह्मसिद्धं तीर्थमुत्तमं नंदिकेश्वर
पेनुकृत्वा स्नानं तत्फलं २४ प्राप्यते मात्र संदेहो महतां वचनादिह ब्राह्मणी ऋषिका नाम बाल वै
ध्यमागता २८ पार्थिवं पूजयित्वा तु तत्र स्नानं सुदारुणं तदानीं दिवमायातो पार्थिवः शंकरः स्व
२९ प्रसन्नस्तत्र यातत्र गृहं न स्यात् पितेस्तदा गंगापि च प्रसन्नात्मा प्राह साध्वी वराधुना ३०
दर्थे चैव वै शाखे दिनमेकं त्वया पुनः सा सा ध्यं करणीयं वै तथेति च स्वयं वचः ३१ तद्दिनं हि स
रभ्य पूर्णे हृष्टे तीर्थमुत्तमे तत्र स्नातो नरः सम्यक् पापैश्च मुच्यते ध्रुवं ३२ एतत्ते हि समाख्यातं
स्य पृष्टोहं मुनीश्वराः इति श्री शिवपुराणे चर्मण्वती संवादे नाम नवत्रिंशतमोध्यायः ३९ ऋष
ऊचुः पुनश्च कथ्यतां सूत लिंगानि सत्तमानि च सूत उवाच व्यासेश्वरश्च विख्यातो मुके
श्वरस्तथैव च भांडेश्वरश्च विख्यातो हुंकारेशस्तथैव च १ सुरेश्वरश्च विज्ञेयः भूतेश्वर इति स्वयं
गयेश्वरस्तथा प्रोक्तो महापातकनाशनः २ ततश्च तत्प्रिकातीरे कुमारेश्वर एव च सिद्धेश्व
विख्यातो मेश्वरस्तथैव च ३ रामेश्वरः पुनः प्रोक्तो दर्शनात्पापहारकः घंटेश्वरस्तथा
कुंभेशाश्वपरास्मृतः ४ नंदेश्वरस्तथा यंच कुंजेशश्च तथाविहि दर्शनीयं प्रकीर्तितो नाम
६ भीमेश्वर इति प्रोक्तः नंदेश्वरश्च विज्ञेयो यानानंदा लोकपूजितः ८ विमलेश्वर
गौकेश्वर महापुण्यो रामेश्वरस्तथापि हि नंदेश्वरश्च विज्ञेयो घत्तुनेशास्तथैव च ९ चंडेश्वरश्च विज्ञेयः स्वदकौ
वं मायोकरकेश्वर एव च पूर्णा सागर संयोगे धत्तुने शास्तथैव च
पुलपुदः पश्चिमे सागरे चैव सिद्धेश्वरः स्वयं स्थितः १० शारणेश्वर विख्यातो लोकानां सुख
ः स्वदा कर्दमेशः परः प्रोक्तः कोटीशश्चार्बुदाचले ११ अचलेश्वर विज्ञेयः बहूनां दुःखमाहृतः
नागेश्वरस्तु कौशिकीयां तीरे तिष्ठति नित्यशः १२ अनंतेश्वर संप्रोक्तः कल्याणसुखभाजनं योगे
श्वरश्च विख्यातो भद्रनामा हरः स्वयं १४ चंडीश्वरश्च यः प्रोक्तः संगमेश्वर एव च तस्यैव पश्चिमे
तीरे सोमेश्वर एव च १५ पूर्वस्यां दिशि यातानि तानीह कथितानि ते दक्षिणस्यां दिशि कुः
श्वरदेश्वर इति स्वयं १६ लोकानामुपकारार्थं मनुष्याणां सुखाय च प्रादुर्भूतः स्वयं दे
वस्य नाकरूपा स्वजीविते १७ स एव शंकरः साक्षात् दर्शनं स्वयमेव च इत्येवं वचनं त
स्य श्रुत्वा च परमर्षयः १८ ऊचुश्च वचनं श्रुत्वा कथं गोपेश्वरो हरः उत्पन्नः परमो देवः
तं त्वं कथय सुव्रत १९ सूत उवाच साधु पृष्टं ऋषिश्रेष्ठाः कथयामि समासतः कथां यां कथ्यं
परमां श्रुत्वा पातकैर्मुच्यते ध्रुवं २० दक्षिणस्यां दिशि यक्ष कामदं नाम वै वनं विख्यातं

च
१७ ... [illegible] ... १५ ताभ्यां स प्रार्थितो

तपसा [illegible] दं नरा [illegible] न च चक्रलितः पुत्रो [illegible] नाना कृषि [illegible] ॥ तपस्तपति सः साक्षादनुस्मयाम
[illegible] चित्तः
च ऋषिश्रेष्ठः पूर्वं कदाचिद्दैवयोगतो [illegible] स्मन्तदा शास्त्रवर्जी च कौ इवा दुःखितः प्राणि
नेस्तदा २१ जलं नैव पपौ योनु दृश्यते ऋषिसत्तमाः वृताः प्रत्वा तदा सर्वं फलवानफ
लानि ह २२ नित्यं च न जलं कापि दृश्यते दुःखितो ऋषिः सार्द्धं प्राणेन लभ्येत स्वरावा
तो दिग्गोदया २३ [illegible] वर्तं चैव भूतानां दृष्ट्वा च ऋषिसत्तमाः साध्वी चैवाब्रवीद्देवी मया
दुःखं न सह्यते २४ समाधौ च विलीनो भूदासने संस्थितः स्वयं प्राणायामं निरावर्त्तं
कृत्वा मुनिवरस्तदा २५ ध्यायति स्म परं ज्योतिरात्मस्थमात्मनाचमः [illegible] ध्यानलीने वि
च शिष्याः [illegible] दूरतो गताः २६ [illegible] विना तदा तेन मुक्तात्र च गता तृणान् [illegible] काकिनी संजा
तासेवयामास तं मुदा २७ पार्थिवं सुन्दरं कृत्वा [illegible] विधिपूर्वकं मानसैरुपचारैश्च पू
जयित्वा शिवं पुरः २८ संस्थाप्य स्वामिनं चैव सेवयामास वै तदा किञ्चित्कालं श्रमं सा त्व ते
नासा दूरतः स्थिता २९ [illegible] दृष्ट्वा [illegible] देवहि तथैनां च तदा दृष्ट्वा नायांति
[illegible] ३० [illegible] विलिख्यते यावत्काले न सा देवी पति [illegible]

ऋषिसत्तमाः [illegible] न च बुध्यत किंचन अनुस्मृत्यापि सा साध्वी स्वामिनं वापि
वं तथा [illegible] जानी ते स्म च सा सती तस्यैव तपसा तेन स्यात्मभजनेन च
देवा [illegible] गंगाद्या सरितस्तथा विस्मयं परमं गत्वा दर्शनार्थं समाययुः तयोस्त
दद्भुतं दृष्ट्वा [illegible] दर्शं ऋषिनिश्चैव दुःचरं तु तपः कृतं एतादृशं तु केना
पि न भवेत्तत् [illegible] ३६ धन्योयं [illegible] धन्या ह्याभ्यां च क्रियते पुनः एतादृशं स्तुभं वै वक्रि
यते केन साम्प्रतं ३७ तयोरेव [illegible] साच कृत्वा तेनु पयागतं गतास्ते च तदा तु गंगा चाभि
त्रिश्रो विना ३८ गंगा च भजते प्रीता [illegible] विमोहिता एवं चैवोपकारं च कृत्वा गच्छा
म्यहं पुनः ३९ शिरो [illegible] तेनो पुन कायाविना एवं च क्रियमाणे च यज्ञातं
स्तूयतामिति ४० [illegible] ऋषिसत्तमाः वर्षाणि च गतान्यासन् [illegible]
नैवाभवत्तदा ४१ [illegible] तपसा ध्यानमाश्रितं अनुस्मृत्य तदा नैव गृहाति
जलं [illegible] ४२ कदाचित्र [illegible] त्रिवृत्तविदांवरः जाग्रतश्च जलं दे
हीत्युवाच च प्रियं प्रति ४३ सापि साध्वी पियरं पंच गत्वा त्वा च कमंडलुं जगाम च वने त

१० केवलं ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

न जलं चैर्न नीयते कुतः ४४ किं न कोसि क गच्छसि कुतो नीयते जलं इति विस्मयमापन्नो दृष्ट्वा गं
गां समुपस्थिता ४५ तामनुव्रजति यावत्सा बुवी च तदा हिता प्रसन्ना स्मितवक्त्रेव वितवान्नाथ
करोम्यहं ४६ तद्वचस्तु तदा श्रुत्वा ऋषिपत्नी वचः स्वयं कृत्वा कमलपत्रादि कुतो वा ले
समागता ४७ इत्युक्ते च तया तत्र गंगा वाक्यमथाब्रवीत् गंगोवाच स्वामिनः से विने दृष्टा शि
वस्य च तथैव च ४८ साध्वी धर्मे च ते वीक्ष्य स्थिता स्मि तव सन्निधौ अहं गंगा समाया
ता भजनान्ते मुचि स्मिते ४९ वशीभूता त्वहं जाता यदीच्छसि वृणुष्व तत् इत्युक्ते गंग
या साध्वी न मस्कृत्य पुरः स्थिता उवाच च जलं देहि प्रसन्ना त्वं ममाधुना ५० इत्येतद्वच
नं श्रुत्वा गंगा किं कुर्विति चाब्रवीत् शीघ्रं याव च्च तत्कृत्वा स्थितं च तदा ए मात्रतः ५१ तत्र साच
प्रविष्टा च जलरूपमभूत्तदा प्राप्य हर्षं परमं गत्वा जलं च ग्राहितं तया ५२ उवाच च वचनं
पितर्लोकानां सुखहेतवे यदि त्वं प्रसन्ना मे कृपा च वर्त्तते मयि ५३ तावन्मया च स्थातव्यं या
वत्स्वामी समाव्रजेत् गंगोवाच तदा नाचम याचस्थी यते तदा ५४ यदा त्वं मासमागस्य
फलेदास्य स्मिते तच्च इत्युक्ते च तया तत्र [illegible] तं तया ५५ साग[illegible]

तुभ्यं सर्वं देहि त्वं आनीय स्वामिने दत्तं दत्वा च पुरतः स्थिता ५६ ऋषिस्त्वापि जलं तेनैव त्वा
चम्य विधिपूर्वकं पपौ जलं शुभं तच्च पीत्वा सुखमवाप ह ५७ सुखमात्यंतिकं लब्ध्वा परं
विस्मयमागतः अहो मिलितं जलं यच्च पीयते तज्जलं न हि ५८ इति विचार्य तेनैव पवि
तस्त्राव लोकितं शुष्कान्न दृष्टा दृष्ट्वा लोकयदि शो दृष्टा तरामस्तया ५९ उवाच तां ऋषिश्रे
ष्ठो मज्जातं वर्षणं पुनः तदुक्तं तल्लमाकर्ण्य नेति नेति प्रियातदा ६० तामुवाच पुनः सो
पि जलं नीतं कुतस्त्वया इत्युक्ते च तदा तेन विस्मयं परमं गता ६१ निवेद्यते मया चेद्धि
तदेकं कष्टं भवेन्मम नो भयं च यथा स्याद्धि निवेद्यते तथा मम इति यावद्विचार्य्यते तावत्
स पृच्छ पुनः पुनः उवाच श्रूयतां स्वामिन्यज्जातं कृपया पारिते ६३ तत्तु सत्यो वा च शंक
रस्य प्रतापाच्च तवैव पुण्यतस्तया गंगा समागता तत्र तदीयं तु जलं शुभं ६४ एवं वचस्त
दा श्रुत्वा मुनिर्विस्मयमानसः उवाच सुंदरि त्वं च सत्यं वा कंव्यलीककं ६५ बुवी धि वि[illegible]
यार्थितं न मन्ये दुर्लभं त्विदं अप्सा [illegible] योगिभिर्यच्च देवैरपि सदा शुभे ६६ ततश्चैव कथं
जातं विस्मयः परमो मम यद्येवं दृश्यते चेद्धि तन्मन्येहं न चान्यथा ६७ इति तस्य वचः श्रुत्वा

च

१० ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

स्वामिनो वचनं पुनः श्रीगम्यतां त्वया नाथ कृपुसिंधो भवेद्यदि ६८ इत्युक्तांतः समादाय ग
तायत्र सरिद्वरा दर्शयामास तां तत्र गंगां च संस्थितां स्वयं ६९ तत्र गत्वा ऋषिश्रेष्ठो गंगां च
जलदूरितं श्रांकं हं सुंदरं दृष्ट्वाथ स्थ्ये यसिनि चाब्रवीत् ७० किमर्थं यं तपश्चैव किमस्येयं पुन
स्तया स्तुत्वा स्तुत्वा च संस्नातः शुभगे दुर्लभे जले ७१ श्राव च मां पुनर्देवांतः स्तुतिं च पुनः कै
पुनः श्रनुस्य यापि संस्नाता सुंदरे च जले तदा ७२ नित्यं कृत्वा पुनः सापि सापि चैव तथा
पुनः तदोवाच पुनर्गंगा मन्ये नेव मयाधुना ७३ इत्युक्ते च पुनः साध्वी तामुवाच सरि
द्वरां यदि प्रसन्ना देवि मे यद्येक्षि च कृपा मयि ७४ महता च स्वभावेन गंगा गोलकं परि
त्यजेत् यद्यपि चेत् तदा स्पर्शं गवा भवेदिह ७५ तथा त्वं च कृपाकर्तुं महर्षि प्रसरिद्वरे इत्यु
क्त्वा प्रणिपत्यैव स्तुत्वा स्तुत्वा पुनः पुनः ७६ श्रत्रिणा निर्मितं तत्र कृत्वा स्तुवन मुनमं यया कु
चे पुनर्गंगे कृपां कुरु मम सोपरि ७७ तामुवाच पुनः साध्वी त्वया स्थेयं तपोवने ऋषि
स्थापिता या चात्र स्थेयं चैव सरिद्वरे ७८ तदीयं तद्वचः श्रुत्वा गंगा वाक्यमथाब्रवीत् श्रं
... ७९ ...

स्यास्यैव सरिद्वरे लोकानामुपकारणात् ८० यथा दानेन मे तुष्टिः स्नानेनैव तथा पुनः यज्ञैर्कर्मो
पवासेश्च यथा पातिव्रतेन च ८१ पतिव्रतां यथा दृष्ट्वा मनसः प्रीणनं भवेत् तथा न नुष्टे ते दे
वि यथा साध्वी प्रदर्शये च ८२ ममापि पापनाशो वै दृष्ट्वा पतिव्रतं प्रिये तस्मात्त्वं यदि लोकस्य ५५
हितार्थं तं प्रयच्छसि ८३ तस्मात्त्वं स्थिरतां यास्य यदि कल्याणमिच्छसि इत्येव वचनं श्रुत्वा दृदे
वर्षसमुद्भवं ८४ महता च स्वभावेन परेषां हितभावहेतुं सुवर्णेन गवे दृष्टं चंदनं च तरुस्तथा
८५ श्रात्मानं पीडयित्वा तु परेषामुपकारके मनो लग्नं न भवेत् नूनं नात्र कार्या विचारणात् ८६
पार्थिवे रूपके शंभुः स्थितो यो वै तदा स्वयं प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूहि प्रियतरोस्मि मे ८७ पंचव
क्त्रादि संयुक्तं हरं प्रेक्ष्य सुविस्मितौ यदि प्रसन्नो देवेश प्रसन्ना जगदंबिका ८८ तस्मात्त्वं च व
ने देवलोकानां सुखकारणात् तिष्ठ त्वं पूजया देवलोकानां शुभदो भव ८९ प्रसन्ना च य
दा गंगा तदा चैव महेश्वरः उभौ तौ च स्थितौ तत्र यत्रासीदृषि सत्तम ९० श्रत्रेश्वरश्च नामा
सीदीश्वरः पापदुःखहा गंगा चापि तदा तत्र स्थिता गर्ते पापहा यथा ९१ तद्दिनं हि समारभ्य
तत्रास्ते यज्जलं सदा हस्तमात्रं च तद्गर्ते मुदकं चात्र यं तदा ९२ तत्रैव समये देवाः समाजग्मुः
सहागताः तीर्थानि तीर्थाश्च ये सर्वे ते सर्वे च समागताः ९३ जवास्तु वृक्षिय स्त्रैव फलानि विविधा

चमाममा

च तत्रासन् च मुनिश्रेष्ठाः वनं कामफलप्रदं ९४ सर्वं तेत्र वयं चैव प्रजयागपरायणाः कर्मभि
स्तैश्च संतुष्टो वरं दिव्यं चकुः सदा प्रभुः ९५ आनंदं परमं लोके यद्धलेव प्रमुत्तमं अग्रे मेध्यस्य मा
हात्म्यं श्रुत्वा कल्याणं मा भुजेत् ९६ इति श्रीशिवपुराणे गंगावचनं नाम चत्वारिंशोध्यायः ४०
सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशिनीं व्यासस्यैव मुखाच्छ्रुत्वा कथयामि
यथाश्रुतं १ ऋषय ऊचुः सूत जानासि सकलं वस्तु व्यासप्रसादतः तवाज्ञातं न विद्येत त
स्मात्पृच्छामहे वयं २ लिंगं च पूज्यते लोके सत्वया कथितं च यत् तत्रैव न चान्यत्र कार
णं विद्यते त्विह ३ सूत उवाच कल्पभेदे कथं चैव श्रुतं चैवम या पुनः तदेव कथयाम्यद्य श्रू
यतां ऋषिसत्तमाः ४ शिवभक्ताः सदा नित्यं शिवध्यानपरायणाः त्रिकालं शिवपूजां च
कुर्वंति स्म निरंतरं ५ स्तोत्रैर्नानाविधैर्दैवं मंत्रैर्वा ऋषिसत्तमाः एवं सेवां प्रकुर्वंति ध्या
नमार्गपरायणाः ६ ते कदाचिद्वने यताः समिधं हरणाय च एतस्मिन्नंतरे साक्षात् शंकरो नी
ललोहितः ७ विरूपं च समास्थाय परीक्षार्थं समागतः दिगंबरोतितेजस्वी भूतिभूषणभू
षितः ८ चेष्टां चैव कटाक्षं च हस्ते लिंगं च धारयेत् मनसा च प्रियं कर्तुं जगाम ...

१० आलिंगुस्तथा चान्याः करं धृत्वा तथापराः परस्परं तु ... विरूढं तत्र ... दुःखिताः क्रोधमूर्छिताः १२ तदा
तस्मिन्नेव समये ऋषिवर्याः समागमन् यदा चनोक्तवान् किंचिन्न दाते परमं भयः १३ ऊचुस्ते
दुःखमनुप्राप्ताः कोयं कोपं तदा ब्रुवन् यदा वनो... किंचिन्न ... पतितं तत्पृथिवीतले १४ अद्भुतं तु तदा ते
पुरुषं ते वै विरूढं क्रियते त्वया त्वदीयं चैव लिंगं च पतितं ... ददाह यत्पुरास्थितं १५ यत्र यत्र च तद्याति
स्म लिंगं च पतितं तत्क्षणात् तल्लिंगं चाग्निवत्सर्वं ददाह यत्पुरास्थितं १६ भ्रमो सर्वत्र तद्भ्रांतं कुत्रापि
तत्र तत्र दहेत्पुनः पाताले च गतं तच्च स्वर्गे चापि तथैव च १६ ... १७ न शर्म लेभिरे कापि दे
तन्न स्थिरं न हि लोकाश्च व्याकुला जाता ऋषयस्ते तु दुःखिताः १८ न ज्ञातं च शिवो यैस्तु
वाश्च ऋषयस्तथा ते सर्वे च तदा देवाः ऋषयो ये च दुःखिताः १८ न ज्ञातं च शिवो यैस्तु
ब्रह्माणं शरणं ययुः तत्र गत्वा तु तत्सर्वं कथितं ब्रह्मणे तदा १९ ब्रह्मा तद्वचनं श्रुत्वा प्रोवाच
ऋषिसत्तमान् ब्रह्मोवाच ज्ञातारश्च भवंतो वै कुर्वंति गर्हितं पुनः २० अज्ञाना शेषदाकु
र्युः किं पुनः कथ्यते तदा विरुद्धं वै च शिवे देवाः कुशलं कैः समीहते २१ सध्यान्तु समये यो
वै त्र तिथिं च परा मत्र शेत् तस्यैव सुकृतं नीत्वा स्वीये च दुःकृतं पुनः २२ संस्थाप्य चा
तिथिर्याति किं पुनः शिव मेव वा यावल्लिंगं स्थिरं नैव जगतां प्रीतये शुभं २३ जायते

किं च

कृत्वा

नतदाक्वापि सत्यमेतद्वदाम्यहं भवद्भिश्च तथा कार्य्यं यथा स्वास्थ्यं भवेदिह २४ इत्युक्ता
स्ते प्रणम्योचुः किं कार्य्यं तत्समादिश इत्युक्तस्तदा ब्रह्मा तान् प्रोवाच तदा स्वयं २५ आ
राध्य गिरिजां देवीं प्रार्थयेत ततः शुभां तदा योनिस्वरूपं भवेच्चैव तदा तत्स्थिरतां भजेत् २६ तदा
प्रसन्नां तां दृष्ट्वा तद्देवकुण्डे पुनः कुंभमेकं तदा स्थाप्य पल्लवदलमुत्तमं २७ तदुपरि संस्थाप्य
तीर्थाम्भोभिः समन्वितं दूर्वापत्राङ्कुरैस्तत्र तीर्थोदकं प्रपूरयेत् २८ मन्त्रैश्च वेदमन्त्रैश्च न्यसेत्
येत् कुंभमुत्तमं तल्लिंगं तज्जले नैव येचैर्य्यति महर्षयः २९ शतरुद्रीयमन्त्रेण प्रोक्षितं शांति
माप्नुयात् गिरिजा योनिरूपं च बाणं स्थाप्य शुभं पुनः ३० तत्र लिंगं च तत्स्थाप्य पुनश्चै
वाभिमंत्रयेत् गंधैश्चन्दनैश्चैव पुष्पधूपादिभिस्तदा ३१ दीपारात्रिकपूजाभिस्तो
षयेत् परमेश्वरं प्रणिपातस्तवैस्तैश्च वाद्यैर्गानैस्तथा पुनः ३२ स्वस्त्ययनं तु ततश्चैव
कृत्वा जय जयेति च प्रसन्नो भव देवेश जगदाल्हादकारकः ३३ कर्त्ता पालयिता त्वं च संह
र्त्ता पुनरेव च जगदादिर्जगद्योनिर्जगदन्तर्गतोपि च ३४ पालयन् सर्वलोकांश्च शांतो
भव सदा प्रभो एवं कृते च स्वास्थ्यं वै भविष्यति न संशयः ३५ इत्युक्तास्ते तदा देवाः प्रणि
पत्य पितामहं शिवस्य शरणं जग्मुः सर्वलोकहितार्थिनः ३६

गंधारयितुं क्षमा तत्र धरा शांतिं व गमिष्यति न संशयः ३७ गृहीत्वा चैव ब्रह्माणं ते वृषभध्व
जमेव च पूर्वोक्तं च विधिं कृत्वा स्थापितं लिंगमुत्तमं मन्त्रोक्तेन विधानेन देवैश्च ऋषिभि
स्तदा स्तवनैः पूजनैर्मंत्रैः संतोष्य वृषभध्वजं ३९ स्थिता सम्यक् प्रकारं कृत्वा सर्वे बोध
मेहेतवे शिवोपि कृपया युक्तो ह्यब्रवीत् परमं वचः ४० प्रसन्नं मां विजानीत सुखं स्यात् स
र्वदा नृणां इत्युक्ते च तदा तेन प्रसन्नाः सर्वदेवताः ४१ ऋषयश्च प्रणम्यैव स्तुत्वा स्तु
त्वा पुनः पुनः ब्रह्मणा विष्णुना चापि रुद्रेणैव पुनस्तथा ४२ कृतं सर्वं सुखं चात्र से
स्तदा च दयालुभिः लोकानां स्थापिते लिंगे कल्याणं चाभवत्तदा प्रसिद्धं चैव य
ल्लिंगमेतत्तथा पुनः विशेषोत्र कथ्यः श्रूयतामृषिसत्तमाः ४४ रुद्रेण स्था
पितं यच्च तल्लिंगमिदमेव च अन्यच्च ज्योतिरूपं च नात्र कार्य्या विचारणा ४५ मर्त्तिका
पदमात्रं हि शिवेन स्पृशेत् क्वचित् तं प्रपृच्छुस्तदा सर्वे निमील्य तत्कथं ४६ त
च्छ्रुत्वा वचनं तेषां सूतश्चैवाब्रवीदिदं साधु पृष्टं ऋषिश्रेष्ठाः कथयामि यथाश्रुतं ४७
दर्शनाच्छिवलिंगस्य यत्पुण्यं कथितं त्विह रुद्रेणैव कथं यच्च तल्लिंगे दूषणं स्मृतं ४८ तस्य
वं च तथा ज्ञेयं भक्त्या नैवविदुष्यति रुद्रेण स्थापितं लिंगं सर्वदूषणवर्जितं ४९
दत्तकमाच

कृतैर त्रिवे ४

च

इति श्री शिवपुराणे शिवमहिमावर्णनो नामैकचत्वारिंशत्तमोध्यायः ४१ सूत उवाच सम्य
ग्वंभवद्धिश्च श्रूयतां ऋषिसत्तमाः हिरण्याक्षसुतः प्रोक्तो अंधको नाम विश्रुतः १ ब्र
ह्माणं च समाराध्य बलं प्राप्य सुदुर्लभं स्मृतिं प्राप्य वरीं स्वैमेव ह्योऽवर्तत सदा २ तदा
मे जीवने नैव ह्यन्यथा जीवनं भवेत् एवं वरं तदा लब्ध्वा ब्रह्माणं प्रणिपत्य च त्रिलोकी
वामयत्कृत्वं देवाश्च विजितास्तदा सर्वे च दिक्पालाश्च जितास्तेन महात्मना ४ मं
दिरे च समाश्रित्य कालं तेपं तदानयत् अंधकोपि तदा तत्र श्रुत्वा च मंदराचले जगाम
सैन्यसंयुक्तः देवानां हननेच्छया तत्र युद्धमतीवासीद्देवदानवयोरिह ६ देवैश्च पीडि
ता दैत्या मारिताश्च दिशो दश अंधकोपि समुद्रस्य तैस्तैश्च समीपगः ७ उपकंठेसं
मं गर्त्तं कृत्वा पुनः पूजा[...] प्राविशच्च तदा दैत्यो महाबलपराक्रमः ८ गर्त्तं त्रियोजनं
तत्र घाति नगरसन्निभं परः स्वर्गद्वा माति न गति तिष्ठति नित्यशः ९ देवाश्च दुःखितास्त
वै शिवं प्रार्थ्य पुनः पुनः निवेद्य तस्मै तत्सर्वं श्रुत्वा प्रीतो हरस्तथा १० सैन्यं च नीयतां दे
वाम्बायामिव गतोः सह निःस्वैव तदा तास्मिन् देवा गर्त्तमुपाश्रिताः ११ दैत्यश्च दैवतैः श्रे
[...] रक्षार्थमुपागतः १२ तावच्छूलेन संप्रोक्तः

148

ताहशो भवति तत्क्षणात् इत्येवं संस्तुतः सोपि प्रसन्नः शंकरस्तदा १४ उवाच वचनं तत्र वरं ब्रूहि
दामिते इत्येवं वचनं श्रुत्वा स दैत्यः पुनरब्रवीत् १५ यदि प्रसन्नो देवेश भक्तिं देहि प्रभो मम
दूरनीतु वरं लब्ध्वा परं जन्मनि तत्तथा १६ इत्युक्तस्तु तदा दैत्यं गर्त्तं वा दिपतन्त सोपि
शंभुः स्वयं तत्र संस्थितो लोककाम्यया १७ दैत्याश्चैव तदा सर्वे हतास्तत्क्षणमागतः जग
त्वा स्वयं तदा लेभे देवा नापरमं सुखं १८ स्वं स्वं कार्यं च सर्वे चक्रु देवाः स्वयं पुनः तत्रैव तदा
रक्षन्संतस्थौ परमोऽन्धकेश्वरः १९ लोकानामुपकारार्थं स्थितश्च शंभुः स्वयं तदा अंधकेश्व
रयो नित्यं दर्शनं परमेश्वरं २० षण्मासाज्जायते तस्य मनेप्सितं न संशयः नित्यं वप्र
जयेद्यो वै शिवं लोके भयापहं २१ न दुःखी जायते सो वै सुखं चैवातुलं लभेत् स्वस्यार्थं
पूजयेद्देवं लोकस्य हितकारकं २२ षण्मासं यो द्विजश्रेष्ठ स वै देवलकः स्मृतः यथा च दे
वलश्चैव तथा सो वै भवेदिह २३ देवलकस्य यः प्रोक्तो नाधिकारो द्विजस्य च इत्येवं वचनं
श्रुत्वा ऋषयश्च तदा ब्रुवन् २४ इति श्री शिवपुराणे अंधकेश्वरनाममहि द्विचत्वारिंशत्तमोध्या
यः ४२ ऋषय ऊचुः देवलकस्य कः प्रोक्तः किं कार्यं तस्य विद्यते १ सूत उवाच दधीचिर्नाम
प्रोक्तो धर्मिष्ठो वेदपारगः शिवभक्तिरतो नित्यं शिवशास्त्रपरायणः २ यज्ञादिकर्मक

149

१० ... ते ... १५ तस्यां संप्राप्ते ...

तश्च नित्यनैमित्यकारकः तस्य पुत्रस्तथा ह्यासीन्नाम्ना सुदर्शनः स्मृतः ३ तस्य भार्या च दु-
कूलानाम्ना दुष्टकुलोद्भवा तद्वंशे चैव मन्त्रो ह्यासीत्तस्य पुत्रचतुष्टयं सोपि नित्यं शिवस्यैव
पूजां चैव करोत्यसौ दधीचिस्तु यथा पूर्वं अरुन्धत्यां ब्रह्मणः सुतः ५ यथा च शिवपूजां
वनित्यं कर्मपरायणः स्मार्तकर्मप्रवक्ता च तथा कर्त्ता च कारकः ६ एवं ज्ञातेन तदा का-
लेन तस्यैव ऋषिसत्तमाः विपरीतं तदा जातं दैवं तस्यैवाभवत्तदा ७ यज्ञानं स्मृयतां श्रेष्ठाः
यथा यासीत् यथा स्मृतं दधीचेस्तु तदा ह्यासीत् ग्रामान्तरमथापि ह ८ ज्ञातिसंयोगत
श्चैव जातिभिर्नत्तमोचितः कथयित्वा च पुत्रेभ्यः शिवभक्तिपरो भव ९ इत्युक्त्वानुगतो
सोपि पुत्रोपि पूजनं च रेत् एवं च शिवरात्रिश्च योगसंप्रयोगसत्तमाः १० तस्या च पू
जिताः सर्वे स्वयं योगतस्तदा पूजां कृत्वा गतः सोपि सुदर्शन इति स्मृतः ११ तदा या
ग्रेऽरस्त्री संगं कृत्वा पुनरिहागतः न स्नानं च तथा तेन पूजा तस्य महात्मनः १२ कृत्वा
तेन तदा प्राप्ते जडत्वं प्राप्तवान्तदा शिवरात्र्यां तथा दुष्टसेवनं च स्त्रियः कृतं १३ ग्र
स्वात स्नानदीनं पूजां चकृतवान्यदा ज्ञात्वा चैव कृतं यस्मात्तस्मात्तेजडतां व्रजेत् १४
गर्भस्य शोभनं वे संचदर्शीनं दूरतः कुरु ... स्तु तदा जातो ...
पिलसम मायातो वृत्तान्तं स्मृतवांस्तदा दुःखितस्तु तदा सोपि शिवेन परिमर्दितः १६ हा हतो
स्मीति दुःखेन कुपुत्रेण कुले हतं एतस्मिन्समये तस्य भार्या सुदर्शनस्य च १७ तता यया
च पति शोक्त्यं तद्दुःखमागतः पिता च दुःखितः सोपि शिवेन परिमर्दितः १८ संतोष्य चापि
वं सोपि शिवपूजां तदा करोत् पुत्रोपि च तदा भार्या पुंश्चलीकृतवांस्तदा १९ पिता च शि
रिजा तत्र पूजितापुत्रहेतवे प्रसन्नां तां तदा देवी पुत्रमंगीचकार ह २० सुदर्शनोपि गिरिजां
पूजया मास च स्वयं कुधाकुधा पुनश्चण्डी प्रसन्नं च समध्वजं २१ त्रिरात्रं तापवीलं च ग्रथितं
केनसंयुतं उपदिश्य शिव ... मायत्रीषोडशाक्षरं २२ ॐ नमः शिवायैव स्त्री शब्द पूर्वका संयुत
पञ्च वैरान्षोडश संकल्प्य पूजां कुर्याद्यथा विधि २४ जलादि निनमस्कृत्य पूजयेदथ मध्वं
मंत्रवादि त्रपूजाभिः सान्निधौ ऋषिणां तथा २५ नामसंज्ञानतेकांस्त पाठयामास वै तदा
तन्निमित्तं च यत्किंचित्तत्सर्वं तु तथैव च २६ धान्यं फलं च वस्त्रं वा घृतं तैलं भवेद्यत् त
त्सर्वं तु यागात्यं न देयं भवेत्सुनः २७ मम कल्पे भवान्मुख्यः देवीकल्पे विशेषतः प्र
जापत्यं भवेद्यर्हि तर्हि एको भवान्भवेत् २८ यदि भवान्नपश्येत तत्सर्वं निष्फलं भ
वेत् तदा पूजा च संपूर्णा यदा तु भवान्... २९ चत्वारो वद्ध्का स्तस्य सुदर्शनस्य म
पुत्रिणो

काश्यां

हात्मनः श्रमिति विज्ञाप्य नेदिवृत्ति वेन परमां तां १९ तिलकं वर्द्धले स्नानं ... काश्यं सततं मुनैः
शिवसंध्या च कर्तव्या गायत्री च तदीयका २१ मत्वे वां वक्कलानुकार्य्यमन्यकुलोचितं वेद मे
गोनवा श्रीवैमे गाम्भ अवदीयका २२ चंडीचैवा पुत्र इत्थ पुत्रं स्याप्य सुदर्शीनं तत्पुत्रायैर
यामासुः वरान दत्वा अनेकशः २३ उभयोर्व्यूहयोः पत्र च दुर्कोवैभवेन्मम तत्रस्याद्विजर्यमि
त्येनमेकार्ध्या विवाहणा २४ भवांम पूजितोयेन ते नैवाहं प्रपूजितः एवं वरं तदा दत्वा वेद
वनैमिवत्सीनं पूप कर्तव्य च भवद्विमन्तरयं कर्म मत्तनयं शिवाभ्यां स्थापिता यस्मात्तस्मात्तेव
दुकाः स्मृताः २६ तयोः ज्यायं ते जाता तस्मा ते च तपोधनाः शिवयोः कृपया सर्वे विस्तारं
वसुधागताः २७ तेषां च प्रथमा प्रजामातापुत्रा महात्मनां तेन पावत्कृता नैव पूजा च शं
करस्य च २८ तावत्सज्ञानकर्तव्याप्रभावा पश्चमापिता प्रभवा पश्चभवापि वदुकं च परिन
त्यजेत् २९ प्रजापतेव भोज्येच्चवदुरेको विशिष्यते शिवयोः स्वतपाकार्थ्ये विशेषोऽहस्य
तेविह ४० तस्येवननगरे राज्ञो भदुस्य नित्यभो जने नियमे प्रजापत्यस्य ... धके शासमी
पतः ४१ पञ्चात्त स्वपत्नां ... कृष्यधामि पथ्यापुतं ... जने कन्या ... वेद तत्र सर्वं करे ...
... ...

दुःखिता सर्वं ... ...त्सापिता
ववं दुर्णबुद्धा ... ...वतद्दैव
वेद्युत्तलेन स्वदेवन ... ...ताः चद
कृष्णपुरातने १९ एहस ... ...भयस
पस्थितः २० सभाश्रि ... ...मवि
दुस्तारकां वदेौ २१ तं ... ...जया
हस्तारकांतदा २२ यदि ... ...अम
विसत्तमाः २३ कस्याथं ... ...वा
पितेनच २४ एवं विधा ... ...नकशः व ... ...क्रि
यते कथं २५ यज्ञातं तु ... ...भवति ध्रुवं ततः प ... ...मयविधान
तः २६ ... ...नुनित्यशः प्रसन्नाः शिवः पश्चाद ... तयं च कारिष्यति
२७ ... तस्मुत्वा वचस्तस्माद्गुरुणं परमात्मनः इन्द्राद्याः सकला देवास्तथि पशुपुरातनाः
२८ गृहीत्वा च तथा चेन्द्रं दृष्ट्वा चाश्वास्य वै तदा प्रभासेच ततो गत्वा गर्त्ते च कुस्तथा पुनः
२९ ... र्व्वहनीर्थ्य वर्ष्मापि सरस्वत्यादि त्यतः परं पार्थिवेन तत्पाद जा मस्तु जयविधा
... ...॥ शंकरं लोककर्त्तारं भजे ... दुःसमासमा॥ गत्वा द दं
... ... पदं द्रक्षापन्नतिलहरा

१७ केदारं चैवैनं ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

का॰

हात्मनः ऋषिभिर्विश्वसृष्टं ते दिनुक्षिबे नपरमांता ३० तिलकं वर्ज्जलं स्नानं [illegible] कार्य्यं सदा प्रभुभिः
शिवसंध्या च कर्तव्या गायत्री च तदीयका ३१ मन्त्रो वा चक्रलानुका र्य्यमन्यकुलोचितं वेदमं
त्रो नवा ब्रोवि मेत्राश्च भवदीयका ३२ चंडी चैव वा प्रचंडश्च पुत्रं स्यात्प्रसुदर्शनं तस्यात्रापूर
या मानुः वमानदत्वा त्रिनेत्रजाः ३३ उभयोर्व्यूहयोर्यत्र च दुर्कोपि भवेन्मम तत्रस्यादिद्विजयेनि
त्यं नात्रेवा प्यविना र[illegible]
वर्गोधिवर्जिने ३४ कर्तव्यं [illegible] नतेनैवा [illegible] त्वादत्वा वेद
ष्टुका: सहता: ३६ तेषां [illegible] पात्रैव
वहुधा गता: ३७ तेषां च [illegible]
कर स्यच ३८ तावस्त्र[illegible] मोचरा
त्यजेत ३९ प्राजापत्ये च [illegible] र्वेपरि न
तेविह ४० तस्यैव नगरे [illegible] श्चाद्यूप
पन: ४१ यच्छ्रानं प्रपतं [illegible] श्वासमी
प्राब्रह्म[illegible] कारे एच

दुःखिता: सर्वे ऋषयश्च पुरातना: १६ ते सर्वे दुःखसापन्ना: देवाद्यन्त्रमदयस्तदा विलापिता
व वंदे त्वम्बुजानंत्र्यरणम्ययु: १७ गत्वा तेनु तदा प्रोचु: ते देवाश्च तदा पुनः वचोतं च तदैव
वैकुण्ठे त्वन्ते न्यवेदयन् १८ पूर्वं कुण्डे न दुष्टे च कृतं बहुतरं पुनः श्रूयतां त्रयमश्रेष्ठा: चंद्र
कृतं पुरातनं १९ वृहस्पतेर्गृहे गत्वा तारायादुष्टेन वै हृता हत्वा तां पुनश्चैव पुष्ठायसंपु
पस्थित: २० समाश्रितस्तदा दैत्यांस्तद्वृंदे दैत्यश्च कारह मयाचैवाजिगरा व्यापि निषि
द्धस्तारकं दहदो २१ तां च गर्भवतीं सोपि गृहामीतितद्वच: स्वस्मामिर्वीरितः सोपि जया
ह तारकं तदा २२ यदि गर्भं जहातीह तदेनां [illegible] गर्भे मया पुनस्तत्र त्याजिते त्र
चिरतमा: २३ कस्यायं न पुनर्गर्भ: सोमस्येति वच: पुनः पश्चात्ते नगृहीतां सा मयातवा
र्पितेन च २४ एवं विधानि चंद्रस्य चरित्राण्यपि नेकश: वर्ण्यन्ते किं पुनस्तानि इदानीं क्रि
यते कुच २५ यज्ञातं तु तज्ज्ञातं नान्यथा भवति ध्रुवं अत: परं प्रभुभेदेते मरत्युंजयविधान
त: २६ ~~[illegible]~~ प्रसन्नोशिव: पश्चात् [illegible] तं चकरिष्यति
२७ [illegible] श्रुत्वा च वचस्तस्मात् तुष्टेण परमात्मनः इंद्राद्या: सकला देवा ऋषयश्च पुरातना:
२८ गृहीत्वा च तथा चेंद्रं दत्वा चाश्रास्य वैतदा प्रभासे च नतो गत्वा गर्ज्ज चक्रुस्तपसा पुनः
२९ आर्वह तीर्थं वर्षाणि सरस्वत्यादीन्यत: परं पार्थिवेन तथा प्रजा मरत्युंजयविधा
[illegible] विधिं।। केकरे लोके [illegible] समः।। गत्वा द दे
[illegible]

नतः ३० तेदेवाश्च तदा सर्वे विलोक्य तां निर्मलाशयाः स्नात्वा चंद्रप्रभासे च स्वस्वधाम ययुर्मुदा ३१
चंद्रेण च तपस्तप्तं षण्मासं च निरंतरं मृत्युंजयेन मंत्रेण पूजितो वृषभध्वजः ३२ दशको
ट्या च मंत्रेण समाराध्य स्वयं प्रभुः प्रसन्नो भगवान्देवः शंकरो लोकशंकरः ३३ वरं वृणीष्व
भद्रं ते मनसा यत्त्वमीप्सितं चंद्र उवाच यदि प्रसन्नो देवेश किमसाध्यं भवेन्मम ३४ यथा
पि मे शरीरस्य तथा नैव भवेदिति तथेत्यं वदीयते चंद्रकला ते च दिने दिने पुनश्च वर्द्धतां पदे
तां कलाश्च निरंतरं ३५ एवं मति तदा देवाः हर्षनिर्भरमानसाः ऋषयश्च तदा सर्वे समाजग्मुः
परस्परं आगत्य च तदा सर्वे चंद्रं चाभिषिषेच मावहन् ३६ शिवं चैव तु संप्रार्थ्य स्वामिन्त्वं हि स्थि
रो भव उमया सहितः शंभुः चंद्रेण संस्तुतः पुरा ३७ निराकारस्य साकारो पुनश्चैवाभवत्स्वरूप
प्रसन्नश्चैव सदेवानां तेजसे प्रत्यय हेतवे ३८ चंद्रस्य यशसे तत्र नाम्ना चंद्रस्य वै स्वयं सो
मेश्वरश्च नामासीद्विख्यातं भुवनत्रये ३९ धन्योहं कृतकृत्योहं यन्नाम्ना शंकरः स्वयं स्थि
तश्च जगतां नाथो पावयन् जगतीतले ४० तत्कुंडं तैस्तु तत्र सर्वैश्चैव प्रतिष्ठितं शिवेन वृ
क्षणं तत्र सुविमलं तु तस्य तु नः ४१ चंद्रकुंडं प्रसिद्धं च पृथिव्यां पापनाशनं तत्र स्नाति नरो यस्तु
सर्वपापैः प्रमुच्यते ४२ गंगाश्चैव तदायांति तत्र स्नाध्याय मंवंति हि ते सर्वे च वदंति च
कष्टं न लभते नादिह ४३ कुष्ठेन नाशयते शुद्धिः प्रायश्चित्ते कृते मति

पृथिवी संभवं फलं ४४ सोमलिंगं नरो दृष्ट्वा पापाच्चैव प्रमुच्यते लिंगस्यापस्य भवेद्यो वै सने
प्सितं फलं लभेत् ४५ मृतो वै जायते स्वर्गे सूर्यकांति महप्रभो नरः नारी चापि नरो वापि प्राप्नु
यान्मनसं फलं ४६ यद्यत्फलं समुद्दिश्य कुरुते तीर्थमुत्तमं तत्तत्फलमवाप्नोति सर्वथा ना
त्र संशयः ४७ इति ते कथया देवा फलं दृष्ट्वा तथाविधं चंद्रं चैव गृहीत्वा च नमस्कृत्य शिवं
मुदा ४८ परिक्रम्य च तं तीर्थं प्रयुक्तेन पुरं संययुः चंद्रश्चापि स्वकां पंचकांश्चैव जे पुरात
नं ४९ इति सर्वं समाख्यातं सोमेशस्य भवं प्रभुं एवं सोमेश्वरं लिंगं समुत्पन्नं मुनीश्वराः यः
शृणोति नरस्तत्र स च पापैः प्रमुच्यते अतः परं प्रवक्ष्यामि मल्लिकार्जुनसंभवं ५१ पूर्वं च क
थितं यत्तु तदहं कथयाम्यहं कुमारस्य वियोगेन माता च गिरिजा यदा ५२ दुःखितासी
त्तदा शंभुस्तामुवाच कथं प्रिये आयाति पुत्रकः सम्मुत्यक्त्वा तां दुःखमुत्कटं ५३ स यदा च न
गेनेष्विता देवतास्तदा ऋषयश्चैव गंधर्वाश्चाप्सरसां मुदान्विताः ५४ ते सर्वे च समा सा
जग्मुः कुमारस्याश्य हेतवे विज्ञाप्य बहुधा येवं परावृत्य पुनर्गताः ५५ तदा च गिरिजा
देवी विरहं पुत्रसंभवं शंभुश्च परमं दुःखं प्राप्य चाश्रु सुपुत्रकं पुत्रश्चापि ततो दूरं योजन
ने गामह

९७ केदारं ... [illegible] ... १५ तान्यां संप्रार्थितो

त्रयमेव च गतस्सदूरतश्चैव तस्मात्क्रौंचे च पर्वते ५७ तौ च तत्र समानीतौ ज्योतीरूपं समाश्रितौ
तद्दिनं हि समारभ्य मल्लिकार्जुनसंज्ञितं ५८ लिंगं चैव शिवस्यैकं प्रसिद्धं भुवनत्रये आसीत्त
त्र महान् देव ज्योतीरूपे सनातने ५९ तल्लिंगं च तथा दृष्ट्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते दुःखं च दू
रतो याति सुखमात्यंतिकं लभेत् ६० जननीगर्भसंभूतं फलं नाप्नोति वै पुनः धनं धान्यं स
मृद्धिं च प्रतिष्ठारोग्यमेव च ६१ अभीष्टं सफलं तस्य जायते नात्र संशयः द्वितीयं ज्योतिरूपं च
कथितं लोकहेतवे ६२ इति श्रीशिवपुराणे ज्योतिर्लिंगवर्णनं नाम चतुर्थं चत्वारिंशतमोध्यायः
४४ ऋषय ऊचुः सूत सर्वं विजानासि त्वं व्यासप्रसादतः ज्योतिषां च कथां श्रुत्वा तृप्तिर्नै
व विजायते १ तस्मात्त्वं हि विशेषेण तद्वदस्व पुनः पुनः सूत उवाच धन्योहं कृतकृत्योहं
श्रीमतां सत्संगतः श्रूयतां कथयिष्यामि कथां पापप्रणाशिनीं २ अवंती नगरी रम्या
मुक्तिदा सर्वदेहिनां [illegible] महापुण्या पावनी लोकपावनी ३ तत्रासीद्ब्राह्मणः श्रेष्ठः स
[illegible] वेदाध्ययनकर्ता च वेदकर्मरतः सदा ४ अग्न्याधीनसमायुक्तः शिव
पूजापरः सदा पार्थिवीं प्रत्यहं मूर्तिं पूजयामास वै द्विजः ५ सर्वकर्मफलं प्राप्य वेदप्रि
[illegible]

शिवे देवे सर्वदुःखं विलीयते यो वै मानुष्यमाश्रित्य सुखसंतानकामुकः २८ तेन पूज्यो मह
देवः सर्वकामार्थसाधकः ब्राह्मणः क्षत्रियः वैश्याः शूद्राश्च विधिवत्क्रमात् २९ प्रातःका
ले समुत्थाय मुहूर्ते ब्रह्मसंज्ञिते विलोमस्मरणं कृत्वा ध्यानं चैव हरेरिति ३० मेघश्या
मं चतुर्बाहुं भक्तानामभयप्रदं तेजोरूपं सुन्दरं सर्वं हृदि वसन्तु नित्यशः ३१ ततः स्तोत्रं
शुभं नाम [illegible] पाठविधिपूर्वकं ततो गत्वा मलोत्सर्गं दक्षिणस्यां दिशि क्रमात् ३२ एकां
ते च तदा कृत्वा मलोत्सर्गविधिं पुनः क्षालये[illegible] ततः संयतः पुनः ३३
मृद्भिर्दद्यात्समादाय पंचवारं विशोधयेत् क्षत्रियश्च चतुर्वारं वैश्यो वारत्रयं तथा ३४
शूद्रश्चैव द्विवारं च मृत्तनुग्रहणं क्रमात् हस्तौ पादौ च प्रक्षाल्य पूर्ववन्मृदमाहरेत् ३५
स्नानं तु शूद्रवत्कार्यं मृदादिग्रहणे शुभे दंतकाष्ठं ततः कुर्याद्द्वादशांगुलसंमतं
३६ एकादशांगुलं राज्ञो वैश्यो दशांगुलं [illegible] शूद्रो नवांगुलं कुर्यात्स्मृतेर्मानमि
दं ततः ३७ कालदोषं विचार्यैव मनुदृष्टं विवर्जयेत् स्नानं तु विधिवत्कार्यं तीर्था
दिषु क्रमेण च ३८ देशकालाविरोधेन स्नानं कार्यं समंत्रकं आचमनं प्रयत्नत
तथा[illegible]

१० ... १५ ताभ्यां संप्राधितो

...मंत्रयं कृत्वा ... पुनः पुनः॥ प्राणायामत्रयं कृत्वा ध्यायेद्देवं त्र्यंबकं॥
...स्फटिकसन्निभं ५ ... यथायोग्यविधिं ... विधिसमाचरेत्तो

१३ वधौतं च संचधारयेत् ३९ एकांते सुस्थले स्थित्वा संध्याविधिं समाचरेत् मनसस्तु
स्थिरं कृत्वा पूजागारं प्रविश्य च ४० पूजाद्रव्यं समादाय क्रमेण प्रजपेद्धरं प्रथमं च
गणेशं धीशं द्वारपालं ततः परं ४१ दिक्पालास्तु ततः पूज्याः पश्चात्पीठं प्रकल्पयेत्
वै ग्रथ्य दलं कृत्वा पूजाद्रव्यं समीपतः ४२ उपविश्य ततस्तत्र उपलक्ष्य शिवं प्रभुं
सर्वाभरणसंयुक्तं व्याघ्रचर्मोत्तरीयकं ४३ तस्य साक्षात्म मास्थित्य देहे स्थापनं सत्सद
शं भूतं कं समास्था यथा जयेत्परमेश्वरं ४४ देहशुद्धिं ततः कृत्वा मूलमंत्रन्यसेत्क्रमात्
सर्वत्र प्रणवेनैव षडंगन्यासमाचरेत् ४५ कृत्वा ह्यादि प्रयोगं च पूजामारभेत् ततः
पाद्यार्घाचमनीयार्थं कल्पितं पात्रमेव च ४६ स्थापयेद्विविधं धीमान् वक्रं ...
यथाविधि दर्भैः ...नैव संस्थाप्याभ्युक्ष्य वारिणा ४७ तेषु तेषु च सर्वेषु क्षिपेत्तो
यसुशीतलं प्रणवेन क्षिपेत्तेषु द्रव्याण्यालोक्य बुद्धिमान् ४८ उशीरं चंदनं चैव पा
द्येतु परिकल्पयेत्
जातिकंकोलकर्पूरवटमूलतमालकं ...

११२ वकरणचक्रनः १८ सती नाम तथा कन्या रुद्राय च महात्मने दत्ता दक्षेण सा देवी भवानी तिप्रकी
र्तिता १९ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च गुणत्रयमुदाहृताः विष्णुः सत्वं रजो ब्रह्मा तमो रुद्र उदाह
तः २० तथा गुणमयी देवी लक्ष्मीः सत्वमुपाश्रिता राजसा च तथा ब्राह्मी तमोरूपा तु सास
ती २१ गुणरूपा महाकाली या वै रुद्रमुपाश्रिता पुनश्च पार्वती जाता शिवं च समुपाश्रि
ता २२ ततो नामान्यनेकानि प्रयुक्तानि पर्वतात्मजा गुणमय्यस्तथा देव्यः देवाः गुण
मयास्त्रयः २३ मिलित्वा विविधं सृष्टिं चक्रुस्ते कार्यमुत्तमाः इत्येवं वचनं श्रुत्वा सर्वदा ते
मलाशयाः २४ नारदश्चैव योगींद्रो हर्षनिर्भरमानसः श्रुतवंतापरमाद्भुतां कथां
चैव पुरातनीं प्रप्राप्य तस्मिंस्ते सर्वे पप्रच्छुः पुनरेव तं २५ ऋषय ऊचुः सूत सर्वहिता
नासि प्रतापाद्गुरोरिह त्वन्मुखांभोजसंसृतां पीत्वा हरकथामृतं न तृप्यामः पुन
स्तच्च पानुमिच्छामहे वयं २६ प्रथमं दक्षपुत्री च पश्चाद्धि पर्वतात्मजा कथमेकशरी
रेण द्वयोः पुत्री प्रजायत २७ कथं वै पार्वती पुण्या पुनः शिवमुपागता एतत्सर्वं
तथा न्यच्च सत्यं कथितुमर्हसि २८ तदुक्तं च तदा श्रुत्वा सूतो वचनमब्रवीत् ३० इति
श्रीशिवपुराणे षष्ठोध्यायः ६ सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथयामि कथां शुभां १

१७ केदारं ... [illegible] ... १५ तस्यां संप्राप्थितो

५ ते विरक्ताश्च संजाताः पश्चात्क्रोधमवाप सः तेनैव रोदनं चक्रे ततश्चैवाभवद्रुरुः ६ रो
दनाद्रुद्रनामेति प्रसिद्धो भगवानभवः ब्रह्मन्दुःखं किमुत्पन्नं स्फोटयामि न संशयः ७
इत्येतद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा वचनमब्रवीत् साधयैकं च त्वया देव सृष्टौ विघ्नोद्यभवत् ८
तथा कार्यं त्वया नित्यं सृष्टिः स्यान्न पापिनी इत्येवं वचनं श्रुत्वा लोकानां दुःखहा हरः
९ वचनेन युक्तो वाक्येन तुष्टः प्रियचिकीर्षया अहं चैव करिष्यामि सृष्टिं वै या सनातनी
१० इत्युक्त्वा ब्रह्मणो रुद्रः गुणरूपी हरः स्वयं कैलाशमचलं यातः पंचवक्त्रः शशांकधृक्
११ ततो ब्रह्मा मनःसृष्टीन् सप्त मरीच्यादीन् निर्ममे तदा उत्संगान्नारदं दक्षं छायायां कर्दमं पु
नः १२ अंगुष्ठाच्च तथा दक्षं दशकं क्रमेण तु अंगोष्ठे व तया जातो मरीचिर्नाम वै स्व
यं १३ ततश्च कश्यपो जज्ञे तेनैवापूरितं जगत् षष्टिः कन्यास्तथा जाताः दक्षाच्चैव महा
त्मनः १४ ताभ्यो दश तथा चाष्टौ कश्यपाय महात्मने दत्ता दक्षेण ताः कन्याः विधिवद्द्विज
सत्तमाः १५ ततः प्रसूतं त्रैलोक्यं तासां च कश्यपस्य च देवाश्च दनुजाश्चैव दैत्याश्च विवि
धास्तदा १६ दत्ताश्च पत्नीश्चैव सर्वपर्वतवीरुधः प्रसूतं दितिकन्याभिर्व्याप्तमेत
च्चराचरं १७ पातालं चैव तत्त्वेन सत्यलोकावधि ध्रुवं ब्रह्माण्डं सकलं व्याप्तं [illegible]

१० तद्दीनमुपागतः ३९ दृष्ट्वैवं स्वं जलपृष्ठे तु जाजालिमुपाश्रितम् [illegible] तन्मयं पु
विंशतितत्त्वकं ४० विराड्रूपमहं विप्राः जज्ञे रूपमपश्यत ततः संशयमापन्नो तपस्त
पे मुदा हरेः द्वादशाब्दं पुनस्तत्र विष्णुध्यानपरायणः तस्मिन्नवसरे विष्णुः प्रादु
र्भूतो हरिः स्वयं प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूहि नादेयं विद्यते तव ४१ ब्रह्मोवाच पुरुषं तन्महा
राज दृष्टोहं शंभुना यत्ते तद्रूपं च रूपं तमेव जडीभूतं प्रदर्शयते ४२ प्रार्थनं मे तो भवानद्य म
त्वां चैतत् न्यसावह इत्युक्ते च तदा तेन [illegible] परायणः ४४ [illegible] पश्चात्स्थापय
विवेश हरिः स्वयं सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् स भूमिं सर्वतः स्पृष्ट्वात्यतिष्ठद् स्द
दशांगुलमिति ४५ इति श्रीशिवपुराणे ब्रह्मोत्पत्तिर्नाम पंचमोऽध्यायः ५ सूत उवाच
श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशिनीं प्रविष्टे विष्णुना तस्मिन् ब्रह्माण्डे संस्थिते
त नवै १ सचैतन्यमभूद्वै चतुर्विंशतितत्त्वकं पातालादिसमारभ्य सत्यलोकावधि स्वयं
२ राजते स्म हरिस्तत्र वैराजः पुरुषः प्रभुः सत्यपदमुपाश्रित्य स्थितो सौ पुरुषोत्तमः
३ तपोलोकं समाश्रित्य ब्रह्मा तिष्ठत्तपोधनः [illegible] सर्वलोकेषु यथायोग्यमवस्थिति
४ ततश्च मानसाः पुत्रा निर्मिता ब्रह्मणा पुरा ते चोर्ध्वरेतसः सर्वे पश्चादन्यान् ससर्ज प्रभुः

[illegible] १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

या २६ यावद्ब्रह्मलयेणायुः शतवर्षमुदाहृतं चतुर्युगसहस्राणि समहं दिनमुच्यते २७
रात्रिश्च तावती तस्य मानमेतत्क्रमेण तु तावत्कल्पस्य कार्यं वै कल्पंय विविधैर्गुणैः गुणेषु
च भवान्श्रेष्ठो सततत्वा त्वद्रूपो नमः २८ इत्येतद्वचनं सर्वं तथेत्याभिनिवेदितैः उवाच परम
प्रीतः शंकरं प्रियकाम्यया २९ कृष्ण उवाच शंकर श्रूयतामेतत्कृपासिंधो जगत्पते सर्वं
चैतत्करिष्यामि भवदाज्ञापरायणः ३० मम ध्येयं सदा त्वं च भविष्यति न चान्यथा भवता
सर्वैतामर्थं लब्धं चैव पुरा मया ३१ तृणमात्रमपि नैध्यानं च परमात्मनः चेतसो दूर शिव
तानैवापगधतु कदाचन ३२ मम भक्तश्च यो नित्यं तव निंदां करिष्यति तस्यैव निरया
वासः प्रयच्छे निरये ध्रुवं ३३ त्वद्भक्तो यो भवेन्नित्यं मद्भक्तः समुदाहृतः एवं यो वै विजा
नाति तस्य मुक्तिर्न दुर्लभा ३४ महिमानं मदीयं च सदा वर्द्धय भव कदाचिदपमान
श्च जायते तस्य तामिति ३५ ततः शंभुस्तदीयं हि श्रुत्वा वचनमुत्तमं उवाच विहसन्वेवि
प्रः तं तव्यामृणानातव ३६ इत्युक्त्वांतर्दधे शंभुः सर्वकल्याणकारकः अंतर्हिते तदा देवे
ब्रह्मालोकहितावहः ३७ तदीयं वचनं कर्णे समाधानपरायणः [illegible]
[illegible] प्राप्य हरेस्तदा ३८ [illegible]

त्यत्रिवर्णनो नाम चतुर्थोऽध्यायः ४ ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग कलिमलापहः श्रु
ताश्चर्या श्रुता यस्य प्रभावेन दुःखनाशो भवेदिह १ तदंतरे चतज्ज्ञातं महात्म्यं शि
वस्य च सर्वश्चैव यकारंतु कृपया तद्विशेषतः २ सूत उवाच सम्यक्पृष्टं भवद्भिश्च यज्ज्ञातं
तदनंतरं कथयिष्यामि सदेपातु यथापूर्वं श्रुतं मया ३ अंतर्हिते तदा देवे शिवरूपे
सनातने ब्रह्मणा विष्णुना रूपं हंसवाराहयोस्तदा ४ संहतं च ततस्ताभ्यां यत्कृतं श्रूय
तामिति ऋषय ऊचुः अस्माकं संशयस्तावन्नाशयितुमर्हसि हंसवाराहयो रूपं
ताभ्यां चैव धृतं कथं अन्यद्रूपं विहायैव किमर्थं कारणं वद ६ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सूतः
पौराणिकोऽब्रवीत् गगने हंसरूपस्य गतिर्भवति निश्चला ७ हंसस्य च विवेको हि जल
दुग्धविभागयोः अज्ञानज्ञानयोस्तत्वं तद्विवेकाय हंसकः ८ विवेको नैव लब्धश्च
यतोहंसोऽभ्यलीयत सृष्टिप्रसूतकाले वै कर्यं ज्ञाने प्रजायते ९ अधः दीर्घं जलरूपं कल्प्या
यं च प्रकल्पितं यदि नहि संसारस्य रूपं वध्नवान्हरिः १० तद्दिनं प्रतिकल्पोऽयं कल्पो
वाराहसंज्ञकः यदीधावाय पाजालान्तस्मिन्नूपत धाष्टुं नैवान्वविस्मयः कार्यो हंसवा
राहरूपके धर्मतं स्नपतां पुत्र बुद्धैव विकृतं वयतः १२ अनंते निष्कले लिंगे निर्गुणे ग

९ ते कृपया हि विष्णवे च वरान्दत्वा गुणेभ्युः सुखं तावुभ १३ गुणानां सर्वोदयश्चेति ते सर्वे हि वि
मोहिताः तस्मात्वं सर्वलोकेषु मान्यो पूज्यो भविष्यति १४ ब्रह्मणानिमितो लोके पदाद्
स्वप्नजायते तदा त्वं सर्वदुःखानां नाशने तत्परो भव १५ विविधानवतारांश्च गृहीत्वा
कीर्त्तिमुत्तमां विस्तारय हरे लोकतारणाय परेश्वर गुणरूपोस्म्यहं रुद्रो नेनवपु
षापुरः कार्य्यं करिष्ये लोकानां सर्वथा नात्र संशयः १७ मम ध्येयं भवांश्चैव तव ध्येय
महं पुनः आवयोरंतरं नैव गुणमात्र विचारतः १८ वस्तुत्वे चाप्येकत्वं वै वरतोपि तथैव
च मद्भक्तो यः पुरो भूत्वा निंदां तव करिष्यति १९ तस्याहं सकलं पुण्यं भस्मीकृत्वा सरो
षतः नरके पातयिष्यामि त्वद्द्वेष्यं कुर्वतो नृप २० लोके त्विमं भुक्तिदीनत्वेन भुक्तिदश्च वि
शेषतः २१ ध्येयः पूज्यश्च सर्वेषां निग्रहानुग्रहं कुरु इत्युक्त्वा चैव ब्रह्माणं हस्ते धृत्वा
स्थितो हरिः २२ कथयामास सद्दुःखेषु सहायो भव सर्वदा सर्वाध्यक्षश्च देवेषु भुक्ति मुक्ति
प्रदायकः २३ भवत्वं सर्वथाश्रेष्ठः सर्वकार्य्यप्रसाधिकः सदुःखेषु च मुखेषु सहायो
भव सर्वदा २४ सर्वेषां प्राणरूपश्च भवत्वं च समाजया त्वां च सम्यगाश्रिता ये वै मामेव सम
[illegible] २५ [illegible]

धाभिन्नो ह्यहं विष्णोर्ब्रह्मविष्णुहरास्तथा ४० सात्विकत्वात्प्रगुणैः निष्कलाहं सदा हरे
मद्रूपं परमं ब्रह्मनिर्गुणं भवद्गतः ४१ प्रकटी भविता लोके नाम्ना रुद्रः प्रकीर्तितः मद
ंशात्तस्य सामर्थ्यं न्यूनं चैव भविष्यति ४२ याहं सोहं न भेदोस्ति पूजाविधिविधानतः य
था च ज्योतिषः संगाज्जलादेः स्पर्शतानवै ४३ तथा मम गुणस्यापि संयोगाद्बंधनं न
हि शिवरूपं ममैतद्धि रुद्रोपि शिववत्सदा ४४ न तत्र परमे भेदो वै कर्त्तव्यश्च महामुने व
स्तुतो ह्येकरूपाभिन्नं रूपं च त्रिजगत्सुत ४५ सुवर्णस्य यथा पद्भ्यैकं वस्तुत्वं नैव गच्छति ४६ स
र्वकारक तेदेव नाम भेदो न वस्तुतः कारणस्यैव कार्य्यं च निदानं च निदर्शनं शिवं
ज्ञात्वा भवद्भ्यां च न द्रष्टव्यं भेदकारणं ४७ वस्तुतः सर्वदृश्यं च शिवरूपं मतं मम अहं भवा
नयं चैव रुद्रोयं यो भविष्यति ४८ एकरूपं न भेदोस्ति भेदे च बंधनं भवेत् तथापीदं म
दीयं वै शिवरूपं सनातनं ४९ मूलीभूतं सदा प्रोक्तं सत्यं ज्ञानमनंतकं एवं ध्यात्वा सदा
ध्येयं तत्त्वजिज्ञासुना त्वया ५० विष्णुरेकस्थले भ्वे पूर्णता कथ्यते मया भवंतो प्रकृ
तेर्जातौ नायं वै प्रकृतेः पुनः ५१ सदा शां जायते पत्र ब्रह्मणो भ्रुकुटेर्हं गुणेषु अपि च यः
प्रोक्तः स्तामसः प्राकृतो हरे ५२ वैकारकश्च विज्ञेयो हंकारश्च उदाहृतः नाम तो वस्तुतो नै

वतामसः परिचक्षते ५३ एतस्मात्कारणान्नूनमेकरूपोयमिदंत्वया सयोहंसर्वमेतेषुपा
लयेन पितामहं ५४ एतस्याः प्रकृतेः लक्ष्मीः देवी तदंशा भविष्यति ब्रह्माणी च तदंशा च महाकाली
[illegible]तदंशका ५५ भविष्यति पुरा नूनं कार्यार्थे नैकतां गता त्वं च लक्ष्मीमुपाश्रित्य कार्य
कर्तुमिहार्हसि ५६ ब्रह्मन्त्वं स्वरा देवी कर्तुं कार्यमनन्तकं अहं कालीं समाश्रित्य कारि
ष्ये कार्यमनुत्तमं ५७ चतुर्विंशे मये लोके तत्र देवास्त्र मे ध्रुवं तदन्यैर्विविधैः कार्यैः कु
त्वा सुखमवाप्स्यथ ५८ ज्ञानविज्ञानसंयुक्तो लोकानां हितकारकः मुक्तिदश्च मतानां यः
मवलोके सनातनः सुदृशेन फलं यत्तु तत्तदेव दर्शनेन च ममैव हृदये विष्णुर्विष्णोश्च हृद
येप्यहं ६० उभयोरंतरं यो वै न जानाति हि मतो मम इदं लिंगं सदा पूज्यं भवद्भ्यां सुखहेत
वे ६१ मुक्तिदं गोमयं चैव हैमं वा पार्थिवं मुने एतस्माद्विविधेरेवा वर्तमानं मतो मम
६२ एवमुक्त्वा समभवन्तत्रैवांतरधीयत तदाप्रभृति लोकेस्मिन्लिंगपूजाविधिस्मृतः
६३ लिंगवेदी महादेवी लिंगं साक्षान्महेश्वरः यस्तु लिंगं समीपे तु कार्यं किंचित्करो
ति च ६४ तस्य फलस्य संख्यानं नैक[illegible] महामुने यस्तु लिंगमसमाख्यातं भक्तिमा[illegible]
वरो लिंगे ६५ [illegible]

[illegible]हते ६६ [illegible] लोकपितामहः [illegible]
[illegible]हृदये परः ६९ [illegible] यदीच्छसि [illegible]
सुकन्याभ्यां परमेश्वरः ७० [illegible] निधिः ततः प्रहृष्ट
मनसा प्रणाम्य महेश्वरं ७१ प्राह नारायणो नाथं लिंगस्थं लिंगवर्जितं यदि प्रीतिः
समुत्पन्ना यदि देयो वरस्त्वया ७२ भक्तिर्भवतु नौ नित्यं त्वयि चाव्यभिचारिणी देवः
प्रसन्नवदनो भूत्वोवाच महामुने ७३ कार्याणि निर्मितो देवो नादेयं विद्यते मम जानु
भ्यामवनीं गत्वा पुनः नारायणः स्वयं ७४ प्रणिपत्य च विश्वेशं प्राह मंदतरं वचः
[illegible]वयोर्देवदेवेश विवाद प्रतिषेधितं ७५ इहागतो भवान्यस्माद्विवादशमनाय नौ
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पुनः प्राह हरो हरिं ७६ प्रणिपत्य स्थितं मूर्ध्ना कृतांजलिपुटं
स्मरन् महेश्वर उवाच सोयं भक्ति [illegible] ७७ पार्थिवैश्च वमन्न
[illegible] विधायकृतपुत्रा सर्वांश्च विविधवस्त्रा[illegible] सुखमवाप्स्यथ ७८ उपदिश्य
विधानेन [illegible] हरः ददौ वरानेकांश्च तयोर्हितचिकीर्षया ७९
ब्रह्मन्सृष्टिं कुरु त्वं च मदाज्ञापरिपालकः वत्सवत्स हरे त्वं च पालयेत चराचरम त्रि

१२ केदारेश्वैतं ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

मीश्वरं १६ हरिरुवाच ॐ एकाक्षराय देवाय शिवाय परमात्मने अकारायाक्षरूपिणे
विद्यारूपाय वै नमः १७ तृतीयाय मकाराय शिवाय परमात्मने उकाराय च दिव्याय
ध्यनमस्ते हेमरेतसे १८ कपर्दिने नमस्तुभ्यं नागांगाभरणाय च हिरण्यबाहवे नु
प्याय नमस्ते जलव्यापिने १९ चिंतये चितिरूपाय स्मृतिरूपाय ते नमः जलाय नलतेजा
नगम्याय नमस्ते परमात्मने २० रवार्कपवनसर्वाय कर्त्रे हर्त्रे नमो नमः ज्ञानायज्ञा
शिवरूपाय व्यापिने व्योमव्यापिने २१ शाश्वताय वरिष्ठाय वागिगम्याय योगिने स्थि
ताय परमेशाय ध्येयाय ब्रह्मवर्चसे २२ आत्मने कृपये तुभ्यं स्वामिने विष्णवे नमः
ॐकाराय नमस्तुभ्यं सर्वज्ञाय नमो नमः २३ विरराम इति स्तुत्वा ब्रह्मणा सहितो
हरिः इदं स्तोत्रं परं पुण्यं सर्वपापप्रणाशनं २४ यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावये
द्वा द्विजोत्तमान् स याति ब्रह्मणो लोके पापकर्मरतोपि सन् कल्याणं च इतेन स्त
वेन महादेवः प्रीतो हं सुरसत्तमौ पश्यतां मां महादेवं भयं त्यक्त्वा सुखेन वा
...
नः सर्वविद्यानां स्मृतिरेषा सनातनी हरिब्रह्मरूपो विभुः ... सदा स्तुतः ३ पुरु
तः प्राक्स्वरूपेण ब्राह्मणाविग्रमंतदा दीपितो नमस्ततस्मै रहस्य परमात्मने ४ परमा
त्मा पुनर्मेघदत्तवानरूपयामुने संप्राप्य निगमं देवः पप्रच्छ पुनरेवतं ५ कथं च नु
ष्मसे देवमया ध्येयः कथं विभो किं ध्यानं च प्रकर्तव्यं शंकरं च कथं च जेत् ६ एतस्य
वं महाराज रूपं कृत्वा ममोपरि कथनीयं प्रयत्नेन सर्वपापहारकं ७ इत्येतद्व
चनं श्रुत्वा पृष्टो भगवान् हरः उवाच हरये तत्त्वमपण्यवाहितो हरे ८ इदं लिंगं सदा
पूज्यं ध्यानं चैतादृशं मम इदानीं दृश्यते यद्वत्तथाकार्यं त्वया सदा ९ पूजितो लिं
गरूपेण त्वया त्राविविधं फलं दास्यामि सर्वलोकेभ्यो मनोधिप्राप्यनेकशः
१० यदा दुःखमवेत्तत्र पूजिते दुःखनाशनं इति दत्वा हरस्तस्मैव वरानन्याननेकशः
११ उवाच वचनं देवं विष्णवे प्रभविष्णवे अयंब्रह्मास्तत्पाकर्ता सृष्टेः कार्ये निरंत
रं १२ पालय त्वं सदा देव मंडूकिपरमाकुरु इत्युक्त्वा पुनस्तस्मै प्रजाविधिमनाकुल
१३ येनैव पूजितः शंभुः फलं यच्छन्त्यनेकशः तदत्राहं करिष्यामि सर्वपापहरं परं
१४ ततः सर्वमयं देवं विश्वरूपं महेश्वरं अनंतं निष्कलं देवं ऋग्यजुःसामरूपिणं
१५ सर्गस्थितिलयानां हि कर्तारं परमेश्वरम् तुष्टाव पुनरिष्टाभिर्वाग्भिर्वरद ६

१७ केदारं ... १५ तान्यां संप्रार्थितो

के ८

श्रीभगवानुवाच भवद्भक्तं करिष्यामि नियतः सर्व एव हि किंचिद्विज्ञापयस्त्वेव तत्त्वं कर्त्तुं
मिहार्हसि ३९ ततो वचनमाकर्ण्य शंकरं एवमब्रवीत् यदभीष्टतमं तुभ्यं दास्यामि हि तत्का
म्यया ४० विष्णुः भयात् सहोवाच शंकरं लोकशंकरं श्रीभगवानुवाच देवदेव नमस्तु
भ्यं देहि तत्त्वं नमोऽस्तु ते ४१ ध्येयं सेव्यं तथा पूज्यं वक्तुमर्हसि सुव्रत यज्ज्ञात्वा सर्वसा
मर्थ्यं भविष्यति न संशयः इत्युक्तः शंकरस्तस्मै ददौ ताराक्षरं शिवं ४४ प्रणवाख्यं परं
तत्त्वं लब्ध्वान् परमात्मनः हरिस्तत्परं तत्त्वं ज्ञात्वा रूपं मयप्स्यत ४५ तद्रूपार्थं प्रव
क्ष्यामि मंत्रं तत् तं शृणु त्वथा प्रणम्य भगवान्विष्णुः पुनश्चापश्यदुद्धतः ४६ ॐकारप्र
भवं मंत्रं कलापंचकसंयुतं ॐ चतत्वं समीक्ष्य युक्तं महावाक्यं हरस्य च ४७ शुद्धस्फटिक
संकाशं मंत्ररूपमनुत्तमं मेधाकारमभूद्रूपः सर्वकामार्थसाधकं ४८ पुनर्मंत्र
तथा च सगायत्रीलक्षणं महत् चतुर्विंशतिवर्णाढ्यं चतुर्वर्गफलप्रदं ४९ पुनःस
र्वजपं मंत्रं पंचाक्षरमतः परं चिंतामणिं तथा मंत्रं दक्षिणामूर्त्तिसंज्ञकं ५० पंच
मंत्रं तथा लब्ध्वा जजाप भगवान्हरिः इति श्रीशिवपुराणे ... ध्यायः ३ श्री ...
... १ तत्र

वामं कपोलं सकारं ... २४ एकारं ... मः उकार
स्व चतुर्थो कारं दंतपंक्तिद्वयं क्रमात् २५ ... न्यस्य देवदेवस्य धीमतः कादिपंचाक्ष
राण्येव पंचहस्ताश्च दक्षिणे २६ चादिपंचाक्षराण्येवं पंच हस्तांस्तु वामतः टादिपंचाक्षरं
पादौ तादिपंचाक्षरं तथा २७ पकारमुदरं तस्य फकारं पार्श्वमुच्यते बकारं वामपार्श्वं तु भ
कारं स्कंधमुच्यते २८ मकारं हृदयं शंभोः महादेवस्य योगिनः यकारादिसकारांतं विभो
र्वै सप्त धातवः २९ हकारं नाभिरूपं हि क्षकारं घ्राणमुच्यते एवं शब्दमयं रूपमगुणस्य गुणा
त्मनः ३० तद्दृष्ट्वा तु मया सार्द्धं भगवंतं महेश्वरं प्रार्थयंतो पुनस्तत्त्वं कृपाकार्धं त्वया विभो
३१ इत्येवं वचनं श्रुत्वा प्रसन्नः शंकरस्तदा उवाच वचनं तत्र प्रसन्नो भगवान् हं ३२ त
दीयं तद्वचस्तत्र श्रुत्वा विष्णुर्मया सह उवाच यदि देवेश प्रसन्नो भगवानिह ३३ आवयोः किं
वकार्य वै यदि दक्षिणं तथा कुरु इत्येतद्वचनं श्रुत्वा शंभुर्वाक्यमथाब्रवीत् ३४ सृष्टिकर्त्ता भ
वेद्ब्रह्मा सर्वेश पालको हरिः मदीयस्तत्तथा यो अंशः भविष्यति मतं गजोत्तं ३५ इयं या लयमावहिः
प्रकृतिर्देवी नारायणोपमां साश्रिता तस्याश्च वापरा शक्तिः ब्रह्मणं संभविष्यति ३६ त्र
स्याः शक्तिः पुनस्तत्र प्रकृतेः संभविष्यति गयादेवास्तथा ... शक्तयः परमाः शुभाः ३७ ५
सृष्टिकार्यं तु संसारप्रकुर्वंति तेऽस्मादाज्ञया इत्येवं तु वचः श्रुत्वा विष्णुर्वाक्यमथाब्रवीत् ३८
समाश्रयिष्यति ... ॥ ... भरती नाम्ना ... भविष्यति ॥ पुनश्च
कालीनाम्नी ... प्राप्स्यति २

१० ... [illegible] ... १५ तान्यां संप्रार्थितो

ततः मकारं मध्यतश्चैव नादांतं तस्य तेजसिति ११ सूर्यमंडलवद्दृष्टवर्णमाद्यांतु दक्षिणे उ
त्तरे पावकप्रख्यमुकारस्य शिखिमततम् १२ शीतांशुमंडलप्रख्यं मकारं तस्य मध्यतः त
स्योपरि नादप्रख्यं स्फटिकप्रभवं प्रभुं १३ तुरीयातीतममृतं निष्कलं निरुपप्लवं
निर्द्वंद्वं केवलं शांतं व्योमांतरवर्जितं १४ आदिमध्यांतरहितमानंदस्यापि कारणं स
त्यमानंदममृतं परंब्रह्मपरायणं १५ एकादशात्मकादस्मिन्भगवान्नीललोहितः
सर्गकर्ता त्वकारस्य उकारस्य तु पालकः १६ मकारस्य तु यो नित्यमनुग्रहक
रो भवः अहमेव हरिः ब्रह्माविष्णू पाविष्णमानसौ १७ एतस्मिन्नंतरे त्यक्तरूपमद्भुत
सुंदरं पंचवक्त्रं दशभुजं कर्पूरगौरवं मुने १८ नानाकांतिसमायुक्तं नानाभूषणसं
युतं महोदरं महावीर्यं महापुरुषलक्षणं १९ तद्दृष्ट्वा परमं रूपं निर्मितास्वपमेव हि
ततो विष्णुपदे वेदांपवादस्तुतिसंमितैः मंत्रैर्महेश्वरं देवं तुष्टाव सुमहोदयं आव
योरंतं समुद्भूतं लिंगेस्मिन्नगतः प्रभुः २१ दिव्यशब्दमयं रूपमास्थाय प्रहसन्स्थितः
अकारस्तस्य मूर्द्धा [illegible] ललाटं दीर्घ [illegible] २२ इकारो दक्षिणं नेत्रमीकारो वामलोचनं

तेकं ४९ सनातनमजं विष्णुं विरंचिं विश्वसंभवं विश्वात्मानं विधातारं धातारं [illegible]
ह्मणं ५० किमर्थमागतो मोहाद्भक्तमहं स्मि सत्वरं सोपि प्राह जगन्नाथ कर्तास्मीति
लोकय ५१ मत्तोहं त्वं भवानंगादवतीर्णोसि सर्वपालक विश्वतोसि जगन्नाथ नाराय
णमनामयं ५२ पुरुषं परमात्मानं मत्वा मां जगतां प्रभुं विष्णुमच्युतमीशानं विश्व
स्य प्रभवोद्भवं ५३ तव वराधो [illegible] ममया [illegible] हृत्विदं इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्रह्मो
क्रोधान्वितस्तदा ५४ को वा त्वमिति संमन्त्र्य [illegible] भवेत्तव मायया मोहितस्ताहे
युद्धं चक्रे सुदारुणं ५५ विवादसमनार्थं च प्रबोधार्थं च योरपि ज्वालामालासहस्राढ्यं
कालानलचयोपमं ५६ क्षयवृद्धिविनिर्मुक्तमादिमध्यांतवर्जितं अनौपम्यमनिर्दि
ष्टमव्यक्तं विश्वसंभवं ५७ भगवानीश्वरः स्वयं [illegible] गतस्तमहं [illegible] हंसरूपलब्धावापि
वराहं च समपापुनः ५८ एवं व्याहृत्य विश्वात्मा स्वरूपमकरोत्तदा हंसस्त्वाहं तदा [illegible]
दरः पतगसंयुतः ५९ तदा प्रभृति मामाहः हंसहंसविराडिति हंसहंसेति यो ब्रूयात्सोहं
[illegible] ६० [illegible] विशुद्धः पदसंयुतः मनोनिलजवो [illegible]
[illegible] गतः पुरः ६१ [illegible] विश्वात्मा [illegible] तदा दशयोजनविस्तीर्णं
[illegible] योजनं ६२ मेरुपर्वतवर्ष्माणं [illegible] कालादित्यसमप्रख्या

[illegible] ज्वालासहस्रेण मोहितो भगवान्हरिः । सो हितं प्राह मामत्र किमर्थं त्वमिहागतः पुनः । ५९ । [illegible]
[illegible] । कुतस्त्वमत्र संभूतः परीक्षतो [illegible] भव । ५८ । [illegible] विश्वसंभवाय ६ ।

१० केदार... ४५ ताभ्यां प्रार्थितो

तं दीर्घघोषं महास्वरं ६३ अहं त्वपादं विविजां गं जैत्रं दृष्ट्वा मनोजवं कथाहेत्वमास्यात्
गतवान् तदधोजवान् ६४ एवं वर्षसहस्रं तु चरन् विष्णुरधोगतः तदप्रभृति कल्पे
सुखेतदा ... कल्पकः ६५ इति श्रीशिवपुराणे द्वितीयोध्यायः २ सूत उवाच तदनंत
रं च यज्ञांतं भूपती ... सत्तमाः ज्ञानं च वदन्धा कालं विष्णुना प्रभुविष्णुना १ नापश्य
दल्पमप्यस्य मूलं लिंगस्य सूकरः तावत्कालं गतो ह्यूर्ध्वं हंसमप्यरिसूदन २ सर्वं ...
न्तेन तं ... तनानुमिद्धया श्रांतो नष्ट तस्यांत महत्कालादधोगतः ३ तथैव भगवान्विष्णु
: श्रांतस्त्वतं विलोचनः समागतो मया ... प्रणिपत्य भवं मुहुः ४ मायया मोहि
तः ... तस्य ... विस्मितमानसः प्रणिपत्य मया सार्धं संस्मार किमिदं त्विति ५ अनिर्देश्य
वि वतद्रूपं नामकर्मविवर्जितं अलिंगं लिंगतां जातं ध्यानमार्गेप्यगोचरं ६ स्वस्थचित्तं तदा क
त्वा नमस्कारपरायणौ जानीयावो न ते रूपं योसि सोसि नमोस्तु ते ७ एवं महेशतया तेन
मस्कारं प्रकुर्वतोः तदा समभवत्तत्र नादं दृष्टाद्दलक्षणं ८ ओमिति ब्रुमुनिश्रेष्ठ सुव्यक्तं प्लु प्लुति
तलक्षणं किमिदं त्विति संचिंत्य मौ ... महास्वनः ९ पश्य ... समुद्भूत लिं...
नमस्त्वे ... लिंगस्य ... नादं १० ...

नः बदरीफलमात्रा च स्यादन्ये विसत्तमाः ४० तथापि फलदा लोके सुखसौभाग्यवर्द्धनी
आमलकसदृशी या स्यात्सर्वारिष्टविनाशिनी ४१ गुंजाया सदृशी या स्यात्सर्वार्थफलसाधिनी
यथा यथा लघुः स्यादेतथा तथाधिकफलप्रदा ४२ एकैकतः फलं प्रोक्तं दशांशैरधिकं बुधैः यथा
वद्दृश्यते लोके रुद्राक्षफलदा शुभा ४३ तथा न दृश्यते न्या च मालिकात्परमेश्वर विसत्तमाः रुद्राक्षधार
णं प्रोक्तं पापनाशनहेतवे तस्मात्तु धारणीया वै सर्वार्थसाधिनी ध्रुवं ४५ यस्यांगे नैव वस्तु
ना जाप्यं वा कुरुते न च तदंगेन स्पृशेल्लोके दृष्ट्वा दूरतरो व्रजेत् ४६ रुद्राक्षेणैव विशेषेण धा
रणीया शुभा यदि यच्च सर्वं न भवेत् धारयेद्भक्तिमान्सदा ४७ सर्वे श्वपचनीवद्दृश्यते वि
प्रे विद्धिवरः रुद्राक्षवीजके ... दृश्यते मुक्तिरुत्तमा ४८ अन्यानि वापि दृश्यंते फलानि सुर
विसत्तमाः तदहे कथयाम्यद्य धारकाणां हिताय वै ४९ रुद्राक्षमालिनं दृष्ट्वा भूतप्रेतापि साव
काः डाकिनी शाकिनी चैव ये चान्ये द्रोहकारकाः ५० कृत्रिमं चैव यत्किंचिदभिचारादिकं च
यत् तत्सर्वं दूरतो याति दृष्ट्वा शंकितविग्रहे ५१ न पापं जायते तस्य संगाद्भिक्षणथापि यत्
रुद्राक्षमालिकां दृष्ट्वा शिवो विष्णुः प्रसीदति ५२ विस्तरेतैः ... मुनीश्वराः

५७ केदारं [illegible] १५ ताभ्यां संप्राप्यते

एकमुखी च या स्याद्वै प्राति सर्वं [illegible] जेदिह द्विमुखी च तदा ज्ञेया धर्मकामैव दृश्यते त्रिमुखी च
तदा स्याद्वै मासद्वयातादिर्यजन्नहि ५४ चतुर्मुखी तदा ज्ञेया वैराग्याधो भवतिह जलेन मु
ख्यमाना सामञ्जुतेन नतेदिह ५५ पंचमुखी च या प्रोक्ता सर्वान्यो निवर्तिनी जलेनिम
ज्जति सा च सर्वं तत्सुखदायिनी ५६ एवं ज्ञात्वा फलं सम्यक् कार्या धर्मविवृद्धये एतत्सर्वं
समाख्यातं [illegible] च मुनीश्वराः ५७ एवं यः शृणुयान्नित्यं माहात्म्यं परमं शुभं रुद्राक्ष
मालिकायाश्च शिवस्यातिप्रियो भवेत् ५८ इति श्रीशिवपुराणे रुद्राक्षधारणे नाम स
प्तत्रिंशतमोऽध्यायः ३७ अथ ऋषय ऊचुः सम्यगुक्तं त्वया सूत लोकानां हितकाम्यया पु
नश्च कथयितव्येन शिवमाहात्म्यमुत्तमं १ श्रुत्वैवं तस्य मुखाम्भोजान्नृतमाः स्म वयं प्रभो
पृथिव्यां यानि लिंगानि तीर्थानि तीर्थे भवंतिहि २ अन्यत्र सर्वस्थले यानि प्रसिद्धानि य
था प्रभो यत्र यत्र गतो [illegible] सर्वं विवेदतां ३ इति श्रुत्वा वचस्तेषां सूतो वचनमब्रवीत्
सूत उवाच [illegible] लिंगानि [illegible] धुना ४ सर्वेषां चैव लिंगानां संख्याव
[illegible] ५ [illegible]

यच्छ्रुत्वा सफलं जन्म भविष्यति नरस्य [illegible] १ पूर्वं दक्षस्य यज्ञस्य प्रभू जाता महात्मनः
ततो दक्षः स्वयं यज्ञं कृतवानेवमन्विधौ २ अनाहूय तदा रुद्रं पूर्वं सर्वसमन्वितः ततो
देवी सती नाम्नी पित्रा नाकारिता यदा ३ तदागता पुनस्तत्र नाहूतापि पितुर्गृहं प्रा
प्यावज्ञानुज्ञात [illegible] कृतेन ४ यज्ञध्वंसे तदा जाते देवलोके यजीवते रुद्र
स्थानं च वैरस्तत्र [illegible] ५ कदैकं कथं लोके सुखं भवति सत्तमाः पश्चाद्दुःख
प्रसन्नो भवद्देवानां स्तवनादपि ६ पूर्वं स्वकृतं तेन कृपालुत्वान्महात्मना रुद्रश्च पूजित
स्तत्र देवैर्देववरस्तदा ७ सतीदेहसमुत्पन्ना ज्वाला लोकभयावहा पतिता पर्वते
यत्र पूजिता सुखदायिनी ८ ज्वालामुखीति सा प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा इदानीं
पूज्यते लोकैः सर्वकामफलाप्तये ९ सा देवी शैलराजस्य पत्नी मेनेति विश्रुता पि
तॄणां मानसी कन्या तस्या जन्म समादधे १० ततश्च पार्वती नाम प्रसिद्धमभवत्तदा
पुनः सा शिवमाराध्य भर्तारं समुपाश्रिता ११ भजतां सर्वलोकानां फलं यच्छत्यनेक
शः एतत्सर्वं समाख्यातं पुरस्ते हि पुरातनं १२ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र सं
शयः इति श्रुत्वा वचस्तस्य नैमिषारण्यवासिनः १३ पप्रच्छुः सपदः श्रेष्ठं कथं पापाप

रत

प्रवर्षिणी ऋषयऊचुः सूतसूतमहाभागकथंपापप्रवर्षिणी श्रुतानुतन्मुखाद्देवनतस्मा
स्मवयंप्रभो १५ पुनःकथयतत्सर्वंशिवस्याराधनंक्रमं प्रसन्नयश्चविधिःप्रोक्तोयेनसंसाधि
तःशिवः १६ प्रसन्नेनशिवेनैवकस्मैदत्तंफलंतुयत् पार्वत्याश्चतपश्चैवविवाहश्चतपो
नघ १७ त्रिपुरस्यवधश्चैव ज्योतिर्लिंगसमुद्भवः ज्योतिर्लिंगानिकतिधाकिंतेषांदर्शनेफ
लं १८ श्रावितौऽतिःसंक्षिप्तैर्वैरूपैःरुद्रैर्वीशंसुपूजनं कथंकार्यंतथाब्रूहियथाव्यासमुखा
च्छ्रुतं १९ तेच्छ्रुत्वावचनंतेषां वचनंस्तुतिसंमतं उवाचसकलंतत्रप्रश्नस्यानुक्रमेणतु
२० सूतउवाच सम्यक्पृष्टंभवद्भिश्चयदहंसमुनीश्वराः तदहंकथयाम्यद्य यथाबुद्धि
यथाश्रुतं २१ भवद्भिःपृष्टंतेयद्वत्पाव्यासेनवैपुरा पृष्टं सनत्कुमारायतत्सूतस्युपम
न्युना २२ ततोव्यासेनवैश्रुत्वाशिवपूजादिकंचयत् मह्यंचपाठितंतेनलोकानांहितका
म्यया २२ यच्छ्रुतंचैवकृष्णेनसुपमन्योर्महात्मनः तदहंकथयाम्यद्यश्रूयतांसविसत्तमाः
२४ बहुनाविस्तरेणास्तिपार्थिवार्चनविधिक्रमं बहुवर्षशतेनापि नशक्योविस्तरेणतु
२५ एवं [illegible] पंचमुखंविद्यात्सनातनं पूजयेत्परयाभक्त्यासर्वकामवराप्तये २६
[illegible] पापंचव्रतैर्विविधैस्तावद्यावच्चैवयतेशिवे २७ संप्रजिते

सत्यंप्राप्नोतियत्नपूर्वमन्तेहरति २४ तदंगाश्चलधाराहिमसञ्जाताविविधामुने तामिर्ध्याप्य
वमफलंबुद्धमरूपमभक्तोले २५ गमनंतेत्यभवत्तत्र स्पर्शनात्पापनाशने तदाश्च
तमपुरुषस्तत्रयामहजलेस्वयं २६ सुधापपरमःप्रीतःबहुकालंतपासह नारा
यणंतदानामजातस्यमहात्मनः २७ प्रकृतेश्चमहानासीन्महतश्चगुणत्रयः
अहंकारस्ततोजातस्तन्मात्रकापञ्चः २८ पंचभूतानितेतोप्यासन्ज्ञानविज्ञानका
न्यतः तत्वानामितिसंख्यानमुक्तंतेसप्तविसत्तम २९ जडात्मकंचतत्सर्वंप्रकृतेःपु
रुषंविना तान्यामेकीकृतंतत्रचतुर्विंशतिसंज्ञिकं ३० तद्गृहीत्वाचसुप्तापजलेब्रह्म
स्वरूपिणः सुप्तेनारायणेदेवेनाभौपंकजमुत्तमं ३१ अनंतपत्रिकायुक्तंकर्णिकादि
समन्वितं अनेकयोजनायामंस्तंभेन[illegible]संयुतं ३२ कोटिसूर्यप्रतीकाशंसुंदरंत
त्वसंयुतं तस्मात्स्वयंमत्तोजज्ञेपुत्रोहिहेमगर्भकः ३३ तस्मात्पद्माद्विनिर्गतस्ताहंनाविदं
कमलेविना कोहंवाकुतआयातःकिंकार्यंनुमदीयकं ३४ कस्यपुत्रोहमुत्पन्नःकेनैव
वंनिर्मितोप्यहं इतिसंशयमापन्नोबुद्धिर्मेसमपद्यत ३५ किमर्थंमोहमायामिपद्मजं
कमलस्थलं मलोत्तोवचिन्तयन्तस्यविषादिनःसंशयः ३६ इतिबुद्धिंसमास्थायकम

१५ तांस्यांसं प्राथितो

नत्र धंतु मयातत्र कमलस्यान्तमुत्तमं । सञ्जयश्च पुनः प्राह कमलेन गतमुत्सुकः । आहरीहाय कमलं नालमार्गात्तदैव अतः
तं स्वयं च कामुष्य धरः गहाय ... लं कं तु ... सन्नमुस्वयं कजाः
लादवरोहयत् नालेनालेगतस्तत्र वर्षाणां शतानि कं मुने ३७ कुंडले कमलस्यापलेभ्यवा
त्वविमोहितः नालमार्गेनु भ्रमतः गतं वर्षशतं पुनः ३८ तत्र मायान्तितस्तत्र भ्रांत
विमोहितः तदा वाणी समुत्पन्ना तपेतिपरमा शुभा ३९ तच्छ्रुत्वानु तपस्तप्तं द्वाद
शाब्दं प्रवन्तो तदा भगवान् विष्णुश्चतुर्बाहुः सुलोचनः ४० शंखचक्रगदापद्म
वरधरः प्रभुः मुकुटादिभूषणैर्युक्तः कोटिकंदर्पसंनिभः ४१ एवं रूपाज्जनितः सोऽयम
यादृष्टः पुरा मुने तं दृष्ट्वा तु ददर्शापि विस्मयं परमं गतः ४२ कालात्माकांचना भ
क्तः कृपया निर्गुणः नारायणो महाबाहुः सर्वात्मा सदसन्मयः ४३ तथाभूतं महे
प दृष्ट्वा हर्षितोऽभवं तदा मायामोहितस्तं तं स्तवे च ममर्षितः ४४ ... तत्र दे
निहतस्तेन समुत्थाप्य सनातनं प्रबुद्धो भगवान् स्तवं कतवं कपयमनुब्रत ४५ वृत्ते
तद्वचनं श्रुत्वा तामसो भगवान् हरिः तत्वेन परमो विष्णुः निर्मितानेव सुब्रत ४६ व
त्सज्ञानी हि मद्भक्तो ... तद्वचनं श्रुत्वा स्मित ... महामुने ४७ मा
यया मोहितः ... पुनस्तदा ... सर्गं ... पालकं ४
...

३१ वन्दे वाः सर्वे ... चन्द्रमाश्चैव ...
श्च धर्मि ... ब्रह्मादितृणपर्यंतं यत्किंचिद्दृश्यते जगत् ६३ तत्सर्वं शिवभावात्मा
भ्यासात् शिवात्मनः ... जागृते शंकरः स्वयं ६४ बीजात्वं ... हस्यन्ना
नात्वमुपजायते ... फलमेवस्यात्तस्मात्फलमुदाहृतं ६५ आदौ शिवः मध्ये शिवः
... शिव उदाहृतः सर्वं शिवमयं चैव शिवः सर्वमयस्तथा ६६ ... वस्तु ...
... एवं शिवस्य सर्वं तु शिवे सर्वं तथा स्मृतं ६७ ... शिवः शिवस्यायं ... वादि
शिवएव च सर्वं शिवमयं ... ६८ ... ज्ञानादन्यमा ... ज्ञानिभिः समु
दाहृतः कार्यकारण ... एक एव न चापरः ६९ कारणं च शिवे ... कार्यं ... स्वयं
... इमं चैव तु कार्यं च कारणं भेद ... ज्ञानिना नैव भेदोऽस्ति सर्वं शिवमयं जगत्
७० इति श्री शिवपुराणे विवाहवल्ली नाम सप्तदशोऽध्यायः १७ सूत उवाच इत्यस्माच्छि
वादन्यदृश्यं नैव भवेदिह वस्तुतः स्तु शिव इति ... वेदसम्मितं १ ... यथा भावः
ज्ञानेव वस्तु प्रदृश्यते ... ज्ञानादुपजायते २ ... तथा संभवः
स्तु ज्ञानप्रदर्शनं ... विज्ञानमज्ञानसंभवं ... ३ सप्तमेचैव विज्ञाने ... रेव न
३२

पुत्रीस्ति पार्वती चापि कृपके श्रद्धेद्वीषे देयाम्येनां सागरे विदितापाम्यहं ४९ स्त्री यं बायशस्ति ५८
दैत्यद्याति बा पाकिं पुनः नवनंदना प्यनं कास्ससहायानम्भास्तया ५० वाहनं नग्मभवास्य
नवयौ न धनं तथा नपवित्रं नवा विद्या दृश्यते शकमेवयत् ५१ किं विलोक्य मया पुत्री दी
यते किंकरोम्यहं एतस्मिन्समये विष्णुः समागत्याब्रवीदिदं ५२ पितर्णा त्वम्भापुत्री
मानिनी गुणसंयुता पत्नी हिमवतः साक्षात् कुमुदः कुलसमुद्भवा ५३ सहायास्तु रक्षालोके
ष्वैव नु लग्नेबानपामया विकृतं कल्पते किं चत्वया प्रभतं नु किं ५४ देवेश्वरं प्रियिमि
५८ नास्ति निर्गुणः सगुणोपि भवेत् तेनैव निर्मिता देवी प्रकृतिर्मूलकारणं ५६ तस्यां श्वेच
तथा तेन निर्मितं पुरुषोत्तमं ताभ्यां चाहं तथा ब्रह्मा ततश्च गुणरूपतः ५७ स्त्रवती गुणः स्वयं
गर्भेयच्च तत्सर्वं शंकरादभवत् तद्रूपं वर्णितं केन ज्ञायते केन वा पुनः ५९ मया न ब्रह्मणा
यो वेदवर्षाणां च सहस्रकं नो त्वा पश्यति नवै लब्धः ...

३६ वसागरे स्वामि न दृष्ट्वा त्वं च मस्मुखीभव ३६ नदेयाचापि वे पुत्री निश्चितं मे वचः पुनः यदि
कुतो दास्यसि त्वं पुत्रीं त्वं तावत्त्वं कलेवरं ३७ इत्युक्ते च तदा तत्र पार्वती स्वयमागता मातरस्ते
विपरीता वै बुद्धिस्ते समुपागता ३८ धर्मा बलं विना त्वं च कथं धर्मं ग्रहास्यति ग्रयं वै
परमस्मात्सर्वेषां योनिरुच्यते ३९ शंभुः शंकरश्चैव देवानां प्रभुरीश्वरः अधिष्ठानं
तथा कर्ता पालकश्च सनातनः ४० यदग्रे देवताः सर्वाः आयाताः किंकरी कृताः ततः प्रभृत
रः कोनु वदत्वं हितकारणं ४१ अविष्टत्वप्रयत्नेन जीवितं सफलं कुरु देहि दानं शिवायैव त्या
के ग्रमं सार्थं कुरु ४२ त्यज दुःखं परं तापं हित्वा सुखमवाप्नुहि यदि न दास्यसि त्वं च न चरणं नं तपो
तमं ४३ मित्र मार्गं कुर्वन्ति लम्बे ... गालः पामरः प्रभो मनसा वचसा देवि कर्मणा वा हरः
स्वयं ४४ एतावता रतश्चैव यदि इच्छसि तथा कुरु उमा वचनमाकर्ण्य गृहीत्वा तत्कलेवरं ४५ मु
ष्टिभिः कूर्परैश्चैव दंतान् घर्षयती तथा ताडयामास सा पुत्री विह्वला इव मातरं ४६ ये चास्मै
रुपयो ब्रह्मनारदाद्याश्च ये पुनः नत्र स्नाताः परिधाय नीत्वा दूरतः संस्थिताः ४७ तां च तथा
विधां दृष्ट्वा भर्त्स्यामास वै तदा किमेनां च करिष्यामि दुष्टाग्रहवती ध्रुवं ४८ गौरं दस्यामि तां

२३ हृष्टं त्वस्यापत्यं नाम्ना हन्यते त्वा स्वयं पुनः नव तोऽयं भवद्भिस्तु शिवो दीयतामिति २४ इत्युक्ते
नुतदा देवा इन्द्राद्या दिक्पालकाः समागत्य नदा सर्वे वचनं चेदमब्रुवन् २५ त्र्यंबके परमः
सा हान्धिज्वः परस्सुखावहः कृपया च भवत्पुत्र्याः दर्शनं शंकरस्य च २६ जातं चाद्यकृतो हि
नुर्नान्यथा दर्शनं कुतः अथोवाच पुनर्मेना हन्यतां पुत्रिका मम २७ नदेया च मयास्य
स्य कृशांकमयं स्वरूपिणे इत्युक्ते च तया तत्र समुदायः समुपागते २८ ऋषयो तत्र वचनमुत्तमं य
वयमुपागताः विनष्टं चेदिदं कार्यं वयं समागमेहे कथं २९ अथ ये वै पुरमेनाभो दर्शनं शंकर
स्य च न् दानपागतया भूत्वा गत स्वमंदिरे तव ३० अतः प्रभृत ऋषयो ऋषिवरामुपागताः इ
त्युक्ते च पुनर्मेना ऋषिवाक्यं निशामय ३१ तासां स्वं वा घातपाप्यध्यनदास्य शंकरस्य च
हिमालयं समागत्य विकलासिकधंश्रिये ३२ केके समागता देहं कथं चैतान्विकस्य के श्रीस्य
कस्तु सयाता तः सर्वे क्षणिपालकः ३३ निग्रहानुग्रहे कर्त्री सप्तगिरिजगतामिह मे
चतुः स्वंतत्र कार्यकर्म हिमसि सांव्रतं ३४ ते मे ते ... मेनावाक्य ... हि

३५ वस्वाकृता सर्वा देववरान्स्य ... कृत्वा ...
ऋषिसत्तमान् धिक्कुलं धिक् च देहं से सर्वे नुधीकलनया १३ गहनं प्रवनत्वेस्त्व रण्णु प्रविशते
न मे वहि पर्वतानां तथा राज्ञीने माहिं स्कंथ नहि १४ अथ यत्र किमर्थं मे दर्शपे तु मम्
श्री श्व स्वयं सा ध्यते किं च सर्वे स्तु मिलित्वा घातितं कुलं वधयाहं न कुर्यं जाता गर्भेन
गलितां कथं अथवा नु मृता चाहं न पुत्री वा कृतं तथा १६ राजसैर्वा कथं नैव म
त्तिता गहने वने हता वा न कथं कैश्चिन्न रतान्या घेर्मध्येऽनु किं १७ धेदयामि शिरस्त्वे
यं किं करोमि कलेवरं त्यक्ता मे वा कुतो यामि हाहा च जीविते हते १८ इत्युक्ता पति
तासां च नायातिमुने सन्निधौ एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा जगाम च स्वयं तदा १९ नारदोऽपि वचस्त
स्योवाच ऋषिसत्तमाः यथार्थं सुंदरं रूपं न ज्ञातं शंकरस्य च लिप्त तेत घात ... मेना वचन
मब्रवीत् ब्रह्मा पुनस्तत्रागत्य कथयामास तां प्रति श्रोतव्यं च त्वया मेने मदीयवचनं शु
भे २१ शंकरो लोककर्ता च हर्ता पालयिता स्वयं न त्वं जानासि तद्रूपं कथं दुःखमसि हसे
२२ इत्युक्ता तया सा च ब्रह्मा एवाच मब्रवीत् किमर्थं तु भवता स्वयं पीकर्तुं समुद्यताः ३५

रसस्थारमथाकरोत् नारदस्याप्रपुण्यस्य निंदचरितं तथा १ प्रथमं नारदस्यैव वचसा
मासद्दुर्वचः मेनकोवाच प्रथमं तु तथा पुत्रि शिवभूमावरिष्यसि पश्चाद्धिमवतः कथं
रुणार्थं विनिवेशिता २ तपो हृतफलं मयस्त्वयापि वंचिता त्वया पुनस्त्वप्तं तपः सम्य
कुदुष्टमनुनिवेशयत् ३ पुनर्लब्धे फलं येन तत्स्वपतां दुःखदायकं किंकृतोसिकं
गद्धामि हतेनु जीवितं मेम ४ कृत्स्यापि किंगतं नैवमयापि च हृतं गृहं हसेदीपत
पागत्य पतितं कूपके त्वयं ५ किंवः छिन्नमिदानीं नु सर्वं व्यर्थीकृतं मम कृगता
मरवयोदिव्याश्रमम्भूनजोरत्याम्यहं ६ तत्पार्श्वे चैवयापन्नी साधृतो स्वयमागता
केशं चैवापराधेन सर्वं पुण्याः कृतं त्वयं ७ हे मंदत्वं तपानीतं कालं चतुरया स्वयं
हित्वानुवदनेत्वपल्लापितो कर्हमत्तया ८ हे हसमुड्डयकाकोवेगहीतो हसपंजरे
हित्वाब्रह्मजलंकूपे पीतं काकोदकं तया ९ स्वंवत्यं कांतु बयोतं गृहीता सुरवंमे
हते तेडुलाक्षतयाहित्वाकृतंतनुप्रमन्नतं १० पतंत्यजतपानैलंकाइंभाजितंत
[illegible]

२१ रूपाश्चापरेतथा २० कराला: धूम्रवर्णाः केचिल्लंबोदराश्च लोमशाः परे दंडपाशधराः के
चित्केचिन्मुद्गरधारकाः २१ विकृतवाहनाः केचिद्दुरालापकरास्तदा डमरूनाद
यतो वेगह्वनादं तथापरे २२ तालकावादने केचिच्छृंगीनादं तथापरे मेनया
म तत्स्तया जाता यान्दृष्ट्वा त्रासंसंयुताः २३ भवंति तत्क्षणादेव तथा दृष्ट्वा तयातदा
श्रीपप्रमा तान्दृष्ट्वा हृदये तस्याः भीतिर्जाता सीत्समाकुलं २४ तन्मध्ये शंकरं देवं निर्गुणं गु
णवत्तरं वृषभस्योपरिबद्धं त्रिनेत्रं भस्मभूषितं २५ कपर्दिनं चंद्रमौलिं दशहस्त
कपालिनं व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च पिनाकिपाणिनं शिवं २६ वैरूप्येण तथा युक्तं शंस्वा
दिग्बलेयुतं गजचर्मांबरधरं स्यतीव्रमक्षिसमन्वितं २७ निश्चितं कंपयुक्तं च शिवोपं
मुनिरब्रवीत् तदीयं वचवचः श्रुत्वा वातोहतलतायथा २८ सापपात तदा भौमे मेना
दुःखमूर्छासती किमिदं च कृतं दुष्टं धिक्कृत्वा श्रोत्रदुराग्रहे २९ इत्युक्ता मूर्छिता तातम
विवर्णत्वम[illegible] प्रयत्नैर्विविधैः सा वै संज्ञां लेभेऽथ मेनिका ३० इति श्रीशि
वपुराणे विवाहवर्णनं नाम षोडशोध्यायः १६ सूत उवाच संज्ञां लब्ध्वा पुनः सा चैति २४

केदारं चैव ... ... तं ... १५ ताभ्यां संप्रार्थितो

९ मेघश्यामश्चतुर्बाहुः पीताम्बरधरः प्रभुः श्रीवत्सवक्षाः लक्ष्मीशः शंखादिलक्षि
तैः युतः १० मुकुटादिभिर्भूषितो युक्तः सिद्धवृन्दसमन्वितः कोटिकंदर्पलावण्यप्र
सन्नमुखपंकजः ११ राजीवलोचनः शान्तो निजभक्तसमन्वितः पक्षीन्द्रवाहनः श्री
मानप्रमेयपराक्रमः १२ तं दृष्ट्वा चकितात्मासीद्ब्रह्माहंरूपयंगतः सोऽयं शिवेन
देवलीलाद्वैतितानारदोऽभवेत् १३ अतोऽधिको भवेल्लोके वर्णितुं नैव शक्यते ताव
वैश्वर्ययोगात्मा भक्त्या प्राप्य मुनीश्वरः १४ गंगादिसर्वतीर्थैर्पि शिश्रूषा सदा
समन्विताः ज्ञायन्ते कल्पवृक्षाद्याः स्वर्गधृतः कामपूरकाः १५ सुरभ्यादिपदैर्युक्तास्ते
जसां शाश्वतः परे १६ एतत्ते परं ब्रह्म ह्यनूचीनात्सुखावहः १६ तन्मध्ये चैवराजते
संदृष्ट्वा सोऽयं भविष्यति तावद्रुद्रः समायातः नारदस्तु सुखावह १७ स्वयं देवशंकरः
साक्षात्त्वयप्तो मुदितस्त्वया हर्षितासीत्तत्र देवर्षिः शंकरं मुने १८ ... जरे
दर्शयामास [illegible] समाराध्य तां प्रभुमानन्दं हरस्य ... १८ श्रीगुरुत्यो वमे
न्विताकथ १९ नावदस्य समायातः [illegible]

वान्यथा शुक्तौ रजतं ज्ञानं धावन् पश्यति कुत्रचन ४ विवेके च समुत्पन्ने शुक्तिरेव न सं
शयः तथैवाज्ञानजा बुद्धिः शिवादन्यगता भवेत् ५ एवं च ज्ञानदृष्टीनां शिवः शिव
शिवस्तथा अन्ये तु दर्शनं देहि स्थूयतां चैवदास्यते ६ यथा च नर्तकः कश्चिद्देशान्तरस
मीहया गत्वा तिविविधैर्वेषैर्वस्तुत्वेन दर्शयेच्च ७ अज्ञानुगमनो ह्यप्रतार्यं धनमा
हरेत् ज्ञाता विहसिति तज्जनं दैनैवाहृतं धनं तथैव ज्ञानवान् देवि शिवादन्यं न पश्यति
अज्ञानी विविधं रूपं पश्यतीति सुनिश्चितं देहीव स्वान्यनेकानि दधाति विविधेहि या
९ वस्त्राणि विविधानीह धारकस्त्वेक एव सः तथैव रूपसंयोगाद्भिन्नं च यथा भवेत्
१० वस्तुतो वै धनं नास्ति हकाररहिते शिवे यावदहंप्रजायेत तावद्वैवं धनं दृढं ११ नि
रहे चाप्यहंकारे कर्ता शिव उदाहृतः यथा च स्फटिकं चैव संयोगाद्विविधो भवेत् १२ त
था प्रकृतिसंयोगाच्छिवस्यानेकता मता तथा विवेकतातस्याः गृहीतेतो च नो शिवे १३
प्रकृतेश्च परं ब्रह्म यच्छिवमुदाहृतं सत्त्वगुणरूपेण त्वथतीर्णो हरः स्वयं १४ तस्य
तत्वं न जानीमो न जानीमो वयं प्रभो तस्मात्त्वं हि भवत्यद्ध्रिदुःखं मुच शिवस्य च १५ तस्या
मेनेग्रहाणा तस्मिन्नेतेशिवे २

... १५ तान्यारभ्याधितो

शुक्रटेन विराजते ते चित्रविचित्र वसनं शुभे ... कथं सा वर्तिकी तु नैव ...

३८ स्तु कोमलं किंचिन्मनो विष्णुप्रबोधितं एतस्मिन्नंतरे रुद्रः नारदेन प्रबोधितः १६ तावत्स नाग
तो यावद्रुद्रेण रूपमुत्तमं धृतं तेन भ्रमता वा तल्या तु यया तु तव प्रदर्शने १७ सुंदरं सुभगं दृ
ष्ट्वा मोहं प्राप्ता यथा पुरा शिवं पश्य पुनस्तत्र नारदो वाक्यमब्रवीत् १८ मा दर्शि शिवं
तत्र सूयता कीदृशं प्रभो सूर्यकोटिसमं रूपं स्तुनेत्रैः ... युतं १९ गंगा च यमुना चै
व धर्मं धारयतः शुभे त्रिकूटो ... चक्रवर्तिवत्तदग्रतः २० ब्रह्मा चैव तथा विष्णु
र्ब्रह्माद्या देवतास्तथा स्त्रीयं स्त्रीयं यथा वेषं संभृत्य पुरतोऽचरन् २१ जय जयेति भाषं
तो नाना ऋषिगणास्तथा परंब्रह्मण एतस्य पताकाभिरलंकृता २२ विद्या वसु
मुख्यास्तत्र गंधर्वा रोगणसंयुताः गायंतोऽमृत स्तस्य वशो युक्ताः परस्परं २३ ग
णास्तत्र च वादित्र मृदंगादिकर्मेण तु ... कुर्वंत परं तत्र नृत्यानि पुरतो यपुः २४ स
मुद्रास्तत्र यानप्रो नानाभूषणभूषिताः तस्मिन्नवसरे प्रेत तत्र शोभाऽभवत् महात्म
नः २५ जाता नैव ... तु को वाशक्नोति वर्णितुं ... सत्तमाः ते दृष्ट्वा च तथा मेनादर्शनेऽचित्र
... २६ पश्चाच्च वा ... देवैः ... धन्या पुत्री मदीयाव यया ... पर २८

ब्रह्मतः २७ शुभेनं च तथा तस्य कृत्वा तत्र ... परा भवत् शिवोऽपि च तदा द्वारि गतो देवगणैः
सह २८ मेनां प्रजयामास ... विष्णुसमन्विते तावत्स्त्रियः समाजग्मुः हित्वा कार्याण्य
नेकशः २९ मज्जनं कुर्वती काचिच्चूर्णेन संयुता ययौ काचिद्बालकं हित्वा स्यतन्मंदकुमा
ययौ स्नानं ... काचित्तथैव संयुता ययौ वस्त्रं च विपरीतं च धृत्वा काचिदुपाययौ ३०
चिकुरं ... धृत्वा ... जनसमन्विता प्रादर्शं च यथा यस्मिन्नृत्यन्ती नेत्रमुपाययौ
३२ काचित्तु ... भोजनार्थं च स्थितं स्वामिनं तदा हित्वा चै
नेन समायुक्ता दर्शनार्थं समुपागता इति ३३ दोहनार्थं स्थिता काचित्तद्धित्वा समुपाययौ
काचित्तु कामिनी पादं रंजयंती यदा तदा ३४ श्रुत्वा ... दर्शनार्थं समुपाग
ता इत्यादि विविधं कार्यं हित्वा नार्यः समुपाययुः ३५ दृष्ट्वा तु शंकरं रूपं मोहं प्रा
प्ताश्च पुरस्त्रियः यथा च चेतना ... स्थितास्तदा ३६ ...
स्थित्वा वचनं चेदमब्रुवन् सम्यक्कृतं तु पार्वत्या नान्यया तद्भवेदिह ३७ अहो पश्य
त किं स्वरूपं वर्णनीयं कथं भवेत् यच्चार्धं नाम सस्यस्तु दृश्यते नान्यथा क्वचित् ३८

३९ शिव इति च विख्यातं दर्शनालभ्यते शिवं ते न्माणिमफलान्यात्मन्हि मवत्पुरवासिनां ३९ या
वैपश्यपस्येकस्य पूतस्येवस्मार्थकं भवेत् तस्यैव सफलं जन्म तस्यैव सफलाः क्रियाः ४० येन दृष्टः
शिवः साक्षात् सर्वपापप्रणाशनः पार्वत्या साधितं सर्वः शिवाप्त्यै यत्तपः कृतं ४१ येन दृष्टः
तत्कृत्ये यैः शिवं प्राप्य पतिः सदा प्रीणयेयि व्रतिसा नित्यमचिंत्य सुखहेतुकं ४२ यदिदं युगल
वृत्तासंगाया सा हतो न भवेत् तदा च सकलो पश्यस्य मनो विफलतामियात् ४३ सम्यक्कृतं तथा
चात्र मेलितं युग्मनुत्तमम् अनयायन्नपस्त्वसार्थकं सकलं कृतं ४४ विनात तपसा स्थित्वा
प्येवैव सुदुर्लभं लक्ष्मीनारायणं लेभे स्वामिनं च तथा शिवं ४५ सुवर्णं मणियुक्तं च राजते ति
तरं यथा तथा सो पार्वती देवी हरं प्राप्य सुभूषिता ४६ इत्येवं वचनं प्रोक्ता चेदनैस्मादितेऽपि
शिवं वधापयामास धन्योऽयमिति चाब्रुवन् ४७ कथास्तथाविधाश्च एवं शिवोऽपि समा
तः सर्वे देवगणास्तत्र प्रस्युताद्याः शिवं प्रति ४८ स्थितस्तत्र गवस्याग्रे कश्चिच्च कौतुकं पुनः करि
ष्यतीति तन्मत्वा सावधानतया तथा ४९ एतस्मिन्नंतरे देवी मेना हर्षसमन्विता परिधाय सु
भेवेषं लज्जिता देवसंनिधौ ५० आगत्य शिवदक्षे चक्रत्वा श्री घ्रमुपाविता वसु शिवेकं केतुल
त्वा देवी मयाप्युमा ५१ कथयंती तदा तत्र हास्यं कृत्वा गृहयो चतुष्के तथा प्रसा मम विधि
र्विहितः स्वयं ५२ तावद्देवा शिवस्तत्र न्याजगाम प्रहर्षितः तावच्च हिमवान्स्नात्वा सपत्नीकः
स्वयं गतः ५३ ब्राह्मणासर्वे च तत्र गत्वेकार यामासवैतदा प्रयोगा विविधाश्चैव वेदोच्चारणतत्प
राः ५४ मधुपर्कः पावयामासुर्हो गालि परयोदितं श्वावाहनं तथा पाद्यं सर्वं च विधिपूर्वकं
५५ दुकूलं सुदरं तेन दत्तं तस्मै महात्मने तिलकं पुष्पहारं च कांचनस्य तथा विधिः ५६
पुनस्तु तुष्टिमासाद्य दंपती तौ मुदान्वितौ संस्थाप्याग्निं पुनस्तत्र विवाहमकरोद्विधिः ५७
प्रदत्ता रोपणं तत्राश्चि पश्च कुस्तदा तथा प्रदक्षिणं तथाग्नेश्च चतुर्थी चकृतं तदा ५८ ब्रू — कलवान् शिवः
स्वकन्ने लग्ने स्वर्णे तं नारंशिवा गुरुप्रदर्शनात् तर्पितं तदा तेन स्थुलं गंवतितं चयन् ५९ ततो
जाता घसर्या तालं द्रुकाः ब्रह्मस्तगकः जहाद दंडधरास्ते च वंधकाः सहस्रशः नस्तस्त
त्यवब्रह्मणः स्थितास्त्विनु तद ग्रतः शिवोपि वटुकान्दृष्ट्वा ब्रह्मलोकं पितं तदा ६१ संप्रार्थि
तत्र तदेवी गंगा दत्वा तु धावितः ग्रनुगत्य पुनस्तत्र स्थापित श्रपितामहः ६२ वटुकाः सर्व
शिवाग्रे कृत्वा कार्य्यमथाकरोत् ते वटुकाधितास्तूर्ण्यं सेवापरायणाः ६३ स्यप्रदेशस्याग्रे
वे स्त्व

४० स्वधां वृत्तिं ततः परिश्रिनः ब्रह्मचारिस्वरूपेण स्थिता स्तेवेदपारगाः ६४ ब्रवशिष्टैवं ... त्यकारया
मासवैनदा पुनः स्थापयामनं देवचक्रुः स्वस्वयनं प्रभुं ६५ वर्द्धनात्याशिवादं लावर्द्धपच
पुनः पुनः ते देवाश्च तथा देवी जगतो मातरं शिवा ६६ नमस्कृत्य पुनस्तत्र स्थितास्ते शक
रपुनः नमस्कृत्वा बुवन्तस्ते शिवस्त्वं जगतः पिता ६७ इयं च जगतो माता परस्य दिनमघतः
जयेति च पुनर्देवाः गंधर्वाप्सरसस्तथा ६८ नृत्यं गानं तथा वाद्यं चक्रुस्तेपरया मुदा गि
रिराजोऽपि तेनैव संपाद्य विधिमुत्तमं ६९ मेने कृतार्थमात्मानं सफलं च गृहाश्रमं तौ दंपती
म देवमन तदा तत्र संपूज्य कुलदेवता ७० विधाय मंडपं तत्र पुष्पवृष्टि ... कौतकौ षधी ... स्वरूपस्य
वीक्ष्यान ... कारानुग्रहं शिवः हिमवानपि तत्रैव यथा योग्यं सपूजयत् सर्वान् देवगणां
स्तत्र शिवार्थं ये समागताः ७२ यथा च मेनिरे देवा वसंतः पर्वताग्रतः तथा पूजा च मेना
... तेन महात्मना ७३ यथा ते मनसि ग्लानिर्गता ... देवसत्तम समागतेषु तेषु
... ७४ ... धन्यः शिवेनैव गिरिणा चानुमानितः तथा न को पि
[illegible]
... ७५ संमान्य सफलं जातं जीवितं धनमेव च मेना चापि पुनस्तत्र स्तुतिं च
... ७७ निंदं ... सर्वेषां प्रांजलिस्तदा धन्याहं कृतकृत्याहं यस्याः ...
... ७८ जाता मम कुले धन्या पावितं त्वनया ध्रुवं यदि न पुत्रिका चेयं कथं वा पि
... कृतस्ते ... दिव्याः विष्णुश्चैव सनातनः इयं वै पुत्रिका धन्या सर्वपापापनु
... एवं संप्रार्थ्य तान् सर्वान् नमस्कृत्य ... यत् गि
रिराजोऽपि तान् सर्वान् नमस्कृत्य तथा वदत् ते देवाः पूजितास्तेन प्रसन्नाश्च ... धन्योऽसि
... जीवितं सफलं कृतं येनैव कन्यकादानं शिवायैवं प्रसर्पितं ८१ इत्युक्त्वा च पुन
... ८३ यद्दृ ...
... ८४ सौभाग्यवर्द्धिते ...
... संप्रार्थ्य देवतागणाः ८५ दत्वा च ... शिवं ...
वंदिता ... सर्वे वाद्य गानपरायणाः ८६ ... गच्छंत तत्र गि
रिराजादय ... मेना ... गच्छंति ... शिवां प्रति ८७ गंधमादन पर्वतं गत्वा

५१ नुज्ञामवाप्यत सोत्सुकाश्च पराजग्मुः स्वस्थानं ते गिरीश्वराः ८८ तद्दिने हि समारभ्य कल्ला
र्यो: पर्वतात्मे सुखं च यद्वर्णितुं नैव यथातथ्येन शक्यते ८९, अच्युताद्याश्च ये देवा ऋषयो
निर्मलाशयाः समागताश्च ते तत्र गवाद्यरत्यपदायताः ९० समागत्य तु कैलासं संस्थाप्य मे
दर्शितं पद्मायुक्तं च संप्राप्य दत्त्वानुज्ञाय यक्षते प्रशंसते विवाहं च स्वरूपं चैव शिवस्य च
स्वपदं च ततः सर्वे ययुस्ते समागताः ९२ दृष्ट्वा च शिवयोर्योगं देवानां प्रीतिरुत्तमा वर्णितुं ने
व शक्यते तद्वक्तुं शेषेणापि शतेन च ९३ एतच्चैव समाख्यातं पत्न्याप्रेमाहं मुनीश्वराः विवाहस्य वि
धिः सम्यक् रुद्रदेवस्य परमात्मनः ९४ य एवं शृणुयान्नित्यं श्लोकं श्लोकार्द्धमेव च तस्यैव विपु
ला लक्ष्मी जायते नात्र संशयः ९५ अज्ञानं नाशयत्याशु मासमेवं इते सुखसंपदः आरोग्यं जा
यते तेन स्वकन्यालाभो भवेदिह ९६ इति श्रीशिवपुराणे पार्वतीविवाहवर्णनो नाम अष्टदशो
ध्यायः १८ ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग किं जातं तु ततः परं तारकस्य वधश्चैव कथ्य
तां नु त्वया बुध १ सूत उवाच शृणुध्वं कथयाम्यद्य कथां पापप्रणाशिनीं यच्छ्रुत्वा सर्वपापे
भ्यो मुच्यंते मानवाः ध्रुवं २ कैलासमागत्य शिवाः समेत्य शोभां प्रपेदे नितरां शिवोपि विचा ५२

[illegible]
रयामास वदे वकर्तव्यं पीडा जनस्यापि सदेवदेवः ३ विचार्यैव कृते तेन स्वपंतास्त्र ऋषिसत्तमाः
क्रिडोपि भगवांस्तदा कैलासे मगमन्नुत ४ ततः परं शिवोस्माकं रूपं वै वकरिष्यति
४ विलंबः किं यतेते न कथं चाग्निं समेरयन् ५ अग्निर्धृत्वा कपोतस्य रूपं तत्र जगाम ह ग
त्वा शिवसमीपं च यदाग्निर्निरीक्षयेत् ६ तावद्दृग्नेः शिवो दृष्ट्वा भोगादुपरतः स्वयं कस्त्व
कपोतरूपेणासि गृहीताः कुम एव च ७ इत्युक्त्वाप्यनयेत गवीर्य्यं दत्तं महात्मना कपोतो वी
र्य्यमादाय चे वपुष्टं गतं यदा ८ वह्निर्गतो महावीर्य्यं धर्तुमत्तम एव सः तद्वीर्य्यं चैव गं
गायां प्राक्षिपद्दुःखपीडितः ९ गंगायापि च तद्वीर्य्यं दुःसहं परमात्मनः निक्षिप्तं च श
रस्तंबे तत्र बालो व्यजायत १० सुंदरः सुभगः श्रीमान्दर्शनात्सुखदायकः एतस्मि
न्नंतरे तत्र राजकन्याः समागताः ११ षट्संख्यास्तु स्नानार्थं ताभिर्दृष्टश्च बालकः मदीयो
यं मदीयश्च वदंत्यश्च परस्परं संपाद्य भ्रमरक्षां नीहपीतं स्तन्यं स्वयं तदा षण्मात
रस्तदा नाम प्रसिद्धं तेन महात्मनः १३ पार्वतीनंदने नाम प्रथमं चाभवत्तदा अग्निर्भूत्वा
ततः पश्चात्ततः स्कंदोऽभवत्पुनः १४ गंगापुत्रस्तदा नाम शरजन्मा ततः परं षण्मातरस्तत

२

दैत्यान्वधु ... २

४२
श्चैव नामानि ववतुधामवत् १५ ता: कन्यास्तु ततो गत्वा पुत्रं कृत्वा सुहर्षिता: सर्वे च नार
दौर्जित्वा शिवानुज्ञामवाप्य च १६ ते देवाश्च ततो नीत्वा सेनां देवमयीं तदा स्कंदं च तत्पति
कृत्वा ययुर्दैत्यांस्तितमृद्ये १७ शोणिताख्यं पुरं गत्वा युद्धं चक्रु: सुदारुणं दशाहं तु तदा
जातं संग्रामं लोमहर्षणं १८ ततो दैत्याधिपश्चैव हतस्तेन महात्मना कियंतश्च हता
स्ततश्च किं ये तो वै पलायिता: १९ पातालं च गता: केचित्सर्वे ते च क्षयं गता: शोणिताख्यं
पुरं तत्र सुदाहं चाभवत्तदा २० सर्वं नि:कंटकं ह्यासीद्धतेनास्मिन्कुमारेण ते देवास्तु
स्वमापन्ना: सुखं राज्यमकुर्वत: २१ आनंदं परमं गत्वा नीत्वा स्कंदं शिवाग्रत: आगत्य
प्रणिपातं च स्तुतिं कृत्वा पुर: स्थिता: २२ अब्रुवंस्तु [illegible] स्वपंकजा: देवा
ऊचु: देवदेव महादेव भक्तानामभयप्रद आवाहनं न जानामो गतिं नैव च नैव च २३
विश्वेश्वर परो देवो यो सि सोसि नमोस्तु ते वंदे त्वां महादेवं देवदेवं महेश्वरं २४ नमो
भवाय भव्याय भवनाशोद्भवाय च अनंताय [illegible] पतये नम: २५ संहर्त्रे च
[illegible] २६ [illegible]

नेत्राय त्रिशूलवरधारिणे कंदर्पस्य हंताय नमोस्तु पद्मनाभये २७ ओंकाराय चको
कायगणानां पतये नम: दंडहस्ताय कालाय पाशहस्ताय वै नम: २८ वेदमंत्रप्रधाना
यशातनिकाय ते नम: भूतं भव्यं भविष्यं च स्थावरं जंगमं च यत् २९ त्वद्देहात्तु समुत्प
न्नं देव सर्वमिदं जगत् पासि हंसि च भगवंस्त्वमेव प्रसीद भगवंस्तत: [illegible] नमोऽदि
त्याय सेतुरूपाय विक्रमाय त्रिशूलिने विकटाय करालाय कपालवरधारिणे ३१ अरूपा
य सुरूपाय विश्वरूपाय ते नम: सर्वव्यापकदेहाय स्वयं प्रकाशाय वै ३२ नित्यं नी
लशिखंडाय श्रीकंठाय नमो नम: नीलकंठाय देवाय चिताभस्मांगधारिणे ३३ त्वं
हि सर्वदेवानां रुद्राणां नीललोहित: आत्मा च सर्वभूतानां सांख्यै: पुरुष उच्यते ३४ प
वितानां महामेरु: नक्षत्राणां च चंद्रमा: ऋषीणां च वशिष्ठस्त्वं देवानां वासवस्तथा
३५ ओंकार: सर्ववेदानां ज्येष्ठं साम च सामसु आरण्यानां पशूनां च सिंहस्त्वं परमे
श्वर: ३६ ग्राम्याणामृषभश्चासि भगवांल्लोकपूजित: सर्वथा वर्तमानोऽपि यो यो भावो भ
विष्यति ३७ महेश्वर महाभाग शंभो भक्तानुकंपक: आज्ञां पय च यं नाथ कर्तारो

च

[illegible] ५४ तामयं दैत्याधिपं तो

प्रणिपत्य महादेवं प्रभुः स्वं स्वमालयं ॥ इदमेव स्तवं ...
कमलानं शिवमाहात्म्यमेतत् चक्रं ४ ... रक्षस्तेनारकोनिहतो यया ॥ श्रुत्वा तं त्रैपु
४२ वचनं तव ३८ रूपकोटिसहस्रेषु रूपकोटिशतेषु ते ज्ञातं तं न गंतुं न शक्ताः स्म देवदेव नमो
स्तुते ३९ इति स्तुत्वा ततो देवाः स्कंदं दत्वा स्थिताः पुरः प्रसन्नो भगवान् रुद्रः उवाच देव
सत्तमान् ४० यदा यदा भवेद्दुःखं तदा मामनुमुनीश्वराः देवाश्च सर्वे एवैते भजंतु च ममाज्ञ
या ४१ इत्याज्ञा मा सर्वेषां शिवेन परमात्मना कथयामि श्रुतं सम्यक् व्यासादिभ्यश्च स
म चक्रात् ४२ निहते तारके दैत्ये तारापुत्रे सबांधवे स्कंदेन वा पृथक्तेन तस्य पुत्रा महाबलाः
४३ विद्युन्माली तारकाक्षः कमलाक्षस्तु वीर्यवान् तपस्तेपुर्महात्मानो महाबलप
राक्रमाः ४४ तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः तपसा कर्शयामासुर्देहान् स्वान् दा
नवोत्तमाः ४५ वर्षाणां शतकं चैव पदमेकं निधाय च भूमौ स्थित्वा परं तत्र ते पुस्तेव
लवत्तराः ४६ ते सहस्रं तु वर्षाणां वातभक्षाः सुदारुणाः तपस्तेपुः दुरात्मानः वरं त
पमुपागताः ४७ प्रसन्नोऽस्मि वरं ब्रूत दानवाः बलदर्पिताः दानवा ऊचुः यदि प्रस
न्नो देवेश यदि देयो वरस्त्वया अवध्यत्वं च सर्वेषां सर्वभूतेषु सर्वदा ४८ ते सर्वे वर
यामासुः सर्वलोकपितामहं तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरव्ययः ५० नास्ति सर्वा
मरत्वं वै दैत्या ... मतोऽसुराः अन्यं वरं वृणीत ... प्रतिपद्यते ५१ ततस्ते सहिता

दैत्याः संप्रधार्य परस्परं ब्रह्माणमब्रुवन्दैत्याः प्रणिपत्य जगद्गुरुं ५२ वयं पुराणि त्रीणि
वै समास्थाय महीमिमां चरिष्यामो त्रिलोकेश त्वत्प्रसादाज्जगद्गुरो ५३ ततो वर्षसहस्रे
तु समेष्यामः परस्परं एकीभावं गमिष्यंति पुराण्येतानि चानघ ५४ यदा समागतानि वै
तानि यो हन्याद्भगवांस्तदा एकेनैवेषुणा देवः स नो मृत्युर्भविष्यति ५५ एवमस्त्वि
ति तान्देवः ... कृत्य तं प्राविशद्दिवं ब्रह्मोक्तो दत्वा मयस्त्वपि कुरु त्वं नगरत्रयं ५६ कांचनं
राजतं चैव कार्ष्णायसं च तथा कुरु इत्युक्त्वा च ततो ब्रह्मा जगाम स्वयमेव च ५७ ततो मयश्च
मत्स्य तपसा चक्रे धीरः पुरा कांचनं तारकाक्षस्य कमलाक्षस्य राजतं ५८ विद्युन्मालेश्चायसं
च त्रिविधं दुर्गमुत्तमं मयस्तत्र बलवान् दैत्यदानवपूजितः ५९ दत्वा तेभ्यश्च पंतत्र
हित्वा कामदरायणः पुरत्रयं प्रविश्यैवं बभूवुस्ते बलाधिकाः कल्पद्रुमैश्च संकीर्णं ग
जवाजिसमाकुलं नानाप्रासादसंकीर्णं मणिजालसमावृतं ६१ सूर्यमंडलसंयुक्तैर्विमा
नैर्विश्वतोमुखैः पद्मरागमयैश्चैव शोभितं चंद्रसन्निभैः ६२ प्रासादैर्गोपुरैर्दिव्यैः कैलासशि
खरोपमैः दिव्यस्त्रीभिश्च संकीर्णं गंधर्वैः सिद्धचारणैः ६३ रुद्रालयैः प्रतिगृहं साग्निहो
त्रैर्द्विजोत्तमैः वापीकूपतडागैश्च दीर्घिकाभिः सुशोभितं ६४ मत्तमातंगयूथैश्च तुरंगैश्च

लो

५४ सुशोभनैः रथैश्च विविधाकारैः शिबिकाभिरलंकृतं ६५ सप्तपादिभिश्चैव क्रोशस्थानैः पृथ
क्पृथक् वेदाध्ययनशिष्याभिर्विविधाभिः पृथक्पृथक् ६६ गृहे च मनसा वाचा पुण्यव
देवैः द्भिः प्रविलसिते पतिव्रताभिः सर्वत्र पावितं मुनिपुंगवाः ६७ दैत्यैः शूरैर्महाभागैः सदारैः
ससुतैर्द्विजैः श्रौतस्मार्तार्थधर्मज्ञैः स्वधर्मनिरतैः सदा ६८ व्यूढोरस्कैर्वृषस्कंधैः साम
युद्धधरैः सदा प्रसन्नैः कुपितैश्चैव कुब्जैर्वामनकैस्तथा ६९ नीलोत्पलदलप्रख्यैर्नीलकुं
चितमूर्द्धजैः मयेन रक्षितैः सर्वैः शिक्षितैर्युद्धलालसैः ७० ग्रथसमररतैः समंतादजि
वरजनयामूलअवीर्यैः रविमरुन्महेंद्रसन्निकाशैः सुरमथनैः सुदृढैः सुसेवितं यत
७१ शास्त्रवेदपुराणोक्ता ये ये धर्माः सनातनाः तैस्तैर्विरहितैस्तैः सेवितं तु सदा शुभैः
७२ पृथिव्यां चैव ये धर्मास्ते धर्मास्तत्र तत्र ह तेषां च प्रभवाद्भयाद्देवाः सेन्द्रादयस्ततः
७३ दुःखितास्ते तदा सर्वे ब्रह्माणं शरणं ययुः ते तु ब्रह्माणमागत्य स्वं स्वं दुःखं न्यवेदयन्
इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरवर्णनाम एकोनविंशोऽध्यायः १९ सनत्कुमार उवाच त्रिपुरस्य वृत्तं
दुःखं श्रुत्वा च पितामहः मत्तो हि वर्द्धितो दैत्यो वधं मत्तो न चार्हति १ तथापि पुण्यं वै
ते न जेय त्रिपुरे पुनः शिवस्य प्रार्थयध्वं वै सर्वे कार्यं करिष्यति २ ...

त्रास्ते रवमध्वजः तगगतां च ते दुःखं निवेद्य तेस्य तां पुरः ३ शिवोपि तद्वचः श्रुत्वा वचनं चे
दमब्रवीत् श्रूयं वै त्रिपुराध्यक्षः पुण्यवान् वर्त्तते धुना ४ यत्र पुण्यं च वर्त्तेत न हंतव्यं बुधैः
पुनः तावत्स्वेन हंतव्यो यावत्पुण्यं विवर्द्धते ५ तथापि विष्णवे देवाः निवेद्यं कारणं वि
द तदीयं तद्वचः श्रुत्वा देवाः विष्णुं न्यवेदयन् ६ तावाद तेन च तेषां वै विष्णुर्वचनमब्र
वीत् इदं सत्यं वचश्चैव यत्र धर्मः सनातनः ७ तत्र दुःखं न जायेत सूर्ये ... यथा
तमः इत्येतद्वचनं श्रुत्वा देवाः दुःखमुपागताः ८ पुनरूचुस्तथा विष्णुं परिम्लानमुखं
बुजाः कथं चैव प्रकर्त्तव्यं कथं स्याम महे वयं ९ कथं धर्माः भविष्यंति त्रिपुरे जीविते सति
नोच्चैर्देवकालकी देव संहृतिः क्रियतां ध्रुवं १० ग्रथवा त्रिपुरस्येह वधश्चैव विधीयतां
देवाः इत्युक्त्वा ते तदा दुःखं ... कृत्वा पुनः पुनः ११ स्थिता नैव गतिं तेषां च कुरुष्व देवराडि
ह तान् वै तथा विधान् दृष्ट्वा विष्णुर्विनयसंयुतः १२ सोपि नारायणः श्रीमान् चिंत
यामास चेतसा किं कार्यं देवकार्यं च भगवानिति सुव्रतः १३ ततो सत्ताः स्मृतो स्तेन
देवकार्यार्थं सत्वयाः यज्ञास्ते पुरतं संदिव्यं प्रणम्य तुष्टुवुस्तदा १४ भगवानपितान्

४५ दृष्ट्वा पद्मां प्राह सनातनान् १५ सनातनस्तदा सेंद्रान् देवानालोक्य चाच्युतः स्वने
नोपसर्ददेवाः यतध्वं परमेश्वरं पूर्वं व्यवविनाशाय जगत्त्रयविभूतये अच्युतस्य
वचः श्रुत्वा देवदेवस्य धीमतः १७ सिंहनादं महत्कृत्वा ये तेषां सस्तुवन्सुराः ततः
संचिन्त्य भगवान्स्वयमेव जनार्दनः पुनः प्राह ते सर्वान्सान्त्वयन्त्रिदशांस्त्रिदशेश्वरः
स्वपापा नैव हन्तव्याः पापायेव न संशयः १९ हन्तव्यास्ते यतस्तेन कथं वध्याः सुरोत्तमाः ते
धर्मनाः दुर्मदाः पापा अपि दैवे महाबलैः २० तस्मात्तेषां वधार्थाय तस्य प्रभावात्परमेष्ठिनः
३ कोलाहलं समुत्पन्ना दैत्याः देवाः वारिसूदनाः मुनयश्च महात्मनः प्रसादेन विना प्रभोः
सर्व एवं सर्वदा सर्वेषामपि शंकरः २२ लीलया देवदेवश्च सर्वकार्यं करिष्यति
तस्याश्रमे केशं मृग्य देवीं देवत्वमागतः तस्मात्तेनैव हन्तव्या लिंगार्चनविधेर्बलात्
त्रिपुरापि सर्वास्ते देवा मोदे त्यसत्यमान् एवमुक्त्वा हरं चेष्टाय तेनोपसृत्य च
ते नमस्य पार्थिवं हृत्वा लिंगं संस्थाप्य विधायकं गन्धपुष्पादिभिः श्रेष्ठैर्विविधैर्देवास्त
थापरे [illegible] सहस्रशः कृत्वाग्निगदाहस्तान् [illegible] ४५

वीतविलं प्रधान् नानाभूषणसंयुतान् नानावेषधरान्सर्वा २७ कालाग्निरुद्रसंका
शान्कालरूपांस्तथा प्राह देवो हरिः सर्वान्सर्वोपत्यमिश्चर्तवुमः [illegible]
[illegible] पुनर्यत्प्रागतान्भूतानंतु महेश्वरं तये २९ ततः प्रणम्य दे
वेशं परमात्मानमीश्वरं नत्वा दृष्ट्वा चिंतयामास भगवान्पुरुषोत्तमः किं कृत्यमिति सं
स्थितः सोऽपि पुरकान्गणान् कथं चैतेषां दैत्यानां बलेन हत्वा प्रयत्नतः देवकार्यं क
रिष्यामि प्रसादात्परमेष्ठिनः नाशो भिचारतो नास्ति धर्मिष्ठानां न संशयः दैत्या
श्चैते तु धर्मिष्ठाः सर्वे त्रिपुरवासिनः तस्माद्देवधूता प्राप्ता नात्ययापुरपुंगवाः कृत्वा
च सुमहत्पापं रुद्र मन्यचंद्रेतिये मुच्यते पातकैः सर्वैः प्रपन्नमिवामसा प्रज
यो भोगसंपत्तिरव स्वंपजायते भुवि तस्मात्तेभोगिनो दैत्याः तिष्ठंति त्रिपुरे तस्मात् विचार्य्य लिंगार्चे
त्यततस्तेषां भगवान्पुरुषोत्तमः कर्तुं व्यवसितः पश्चाद्धर्मविघ्नं सुदारुणं यावत्सर्वेद परायणा
धर्मा सत्युपायश्च श्रौतकर्मार्चनं यावच्च शुचिकृत्यादि तावन्नाशो भवेन्न हि तस्मादेवं प्र
कृते यज्ञे वेदधर्मास्ततो वृजेत् इति निश्चित्य ते विष्णुः विघ्नाय मकरोत्तदा दत्वा देवान्स्वयं त
त्र यज्ञे मत्वा गतान् हते तत्र श्रेष्ठा वाक्करोचिस्मुदेवाथ हितमुत्तमं तदेव श्रूयतां सम्यक् सर्वप्रा

४६ ण्यप्रणाशने ४० इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरवर्णनो नाम विंशोध्यायः २ सूत उवाच
असृजन्महातेजाः पुरुषं स्वात्मसंभवं मायी मायामयं तेषां धर्मविघ्नार्थमच्युतः १
मुंडं मलिनवस्त्रं च गुंफिपात्रसमन्वितं दधानं पुंजिकां हस्ते चालयंतं पदे पदे २ वस्त्र
युक्तं तथा हस्तं क्षिप्यमाणं मुखे सदा धर्मेति व्याहरंतं तं नमस्कृत्य स्थितं हरेः ३
वाचवचनं तन्महर्षे प्रांजलिस्तदा अरिहन्नच्युतं पूज्यं किंकरोमि तदादिश ४ इ
त्येवं भगवान्श्रुत्वा वचनं चेदमब्रवीत् यदर्थं निर्मितो सि त्वं निबोध कथयामि ते ५ मम
गात्रे समुत्पन्नो मत्कार्यं कर्तुमर्हसि मदीयस्त्वं सदा पूज्यो भविष्यति न संशयः ६
मायिन्मायामयं शास्त्रं तत्षोडशसहस्रकं श्रौतस्मार्तविरुद्धं च वर्णाश्रमविवर्जि
तं ७ इहैव स्वर्गनरकं प्रत्ययं नान्यथा पुनः तच्छास्त्रं शमयेशास्त्रं कर्मवादपरं मुने
एतच्छास्त्रं त्वया ग्राह्यं विस्तारं तद्भविष्यति ८ तथा ... निर्मीते च भविष्य
ति तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य हरेश्च परमात्मनः ९ ... विस्तारं तद्भविष्य
ति नमस्कृत्य स्थितं तत्र कर्तव्यमदिशाधुना इत्युक्ते पाठयामास शास्त्रं मायामयं तदा
१० तच्छास्त्रमुपदिश्यैवं पुरुषाय ... पुनः स्वयं ... ४६

११ एते दैत्याः त्वया सर्वे पाठनीया ... धर्मास्तस्य ... तस्मात् ...
१२ ... विद्यया सर्वे स्फोटनीया न संशयः पुरत्रयविनाशाय ... हरिः
१३ गंतुमर्हसि मायार्थं भो भो त्वं त्रिपुरवासिनो ततो धर्मा ... शापित्वा पुरत्रयं
त्वमावतम १४ ततश्चैव पुनर्गत्वा मरुस्थल्यां त्वया पुनः ... विस्तारं यास्यति
ध्रुवं १५ मदनुज्ञां परामित्यं गतिं प्राप्स्यथ मामकीं एवमाज्ञां तदा दत्वा विष्णुना प्रभुविष्णु
ना १६ ततः स मुंडी परिपालयन्हरेराज्ञां ... निर्मितवान्शिष्यान् यथा स्वरूपं चतु
म र्मतं तदा मायामयं शास्त्रं पाठयत्स्वयं १७ यथा स्वयं तथा ते च चत्वारो मुंडिनः शुभाः
नमस्कृत्य स्थितास्तत्र हरये परमात्मने १८ हरिश्चापि पुनस्तत्र चतुरस्तांस्तदा स्व
यं उवाच परमः प्रीतः ध्यायन्स्य इति संस्तुवन् १९ यथा गुरुस्तथा यूयं भविष्यथ मदा
त्तया चत्वारो मुंडिनास्ते च धर्मं पाखंडमाश्रिताः हस्ते पात्रं दधाना स्तुंडेवस्त्र
स्य धारकाः मलिनान्येव वासांसि धारयंतो ल्पभाषिणः धर्मो लाभः परं तत्वं व
दतस्ता स्तथा स्वयं मार्जनी धार्यमाणास्ते वस्त्रखंडविनिर्मिता तेसर्वे च तदा दे
वं भगवंतं मुदान्विताः नमस्कृत्य पुनस्तत्र हर्षनिर्भरमानसाः २२ हरिणा चतदा

207

... १५ तान्यांश्च श्राधितो

ते

हं धृत्वा च गुरुर्वैर्पिताः यथा त्वं च तथैवैते वै मत्ती या नैव संशयः त्वादिरूपं च तन्नाम चक्ष्यता
त्वद्भ्य उद्धृते अरविंदैतिस्तथाचार्थ्यं उपाध्याय इति स्वयं १ मान्यापितु नामानि प्रसिद्धा
निभवंत्विति ममापि च भवद्भिश्च नाम ग्राह्यं शुभे पुनः २६ अरिहन्निति तन्नाम मध्येयं पाप
पुण्यात्मानं भवद्भिश्चैवकं नैव कार्थ्यं लोके सुखावहं २७ ततः प्राणस्य तन्मायी शिष्यपुत्रैः
स्वयं तदा प्रविश्य तत्पुरं तूर्णं अरविमायां तदाकरोत् नगरस्य वनेकुला शिष्यैः पुत्रैः स्थि
स्थितदा ततस्तत्र आगता ये ये तेनैते दीक्षामुपागताः येपश्यंति ततस्तत्र मोहमाया परायणाः
एवंभूव मतं तत्तदेवहरीनान्यापि नाममपि ३० नारदोपि तदा माया विनियोगान्मेपिनः पु
मो प्रविश्य तत्पुरं तेनमयिना महर्दीक्षितः ततश्च नारदो गत्वा राज्ञे सर्वं न्यवेदयत् कश्चि
त्समात्तन्माया यतिर्धर्मपरायणः ३२ दृष्टो वैवह बोधधर्मा वै तेन सद्दर्शा पुनः वयं च दी
क्षितास्तत्र दृष्ट्वा धर्मं सनातनं ते वै ध्याय दिवैर्हैत गुरोर्दीक्षिता त्वया पुनः तदीयं ते च वचः श्रु
त्वा राजा तत्र जगाम ह नारदो दीक्षितो यस्माद्यं दीक्षा मवाप्नुमः इत्येवं च विदित्वा वैज
गाम स्वयमेव च तदा दोषं तदा दृष्ट्वा मोहितो माय यातया उवाच वचनं तस्मै नमस्क
त्य महात्मने ३६ दीक्षा देया त्वया मह्यं स्वकस्य योगिर्मलाशयाः इत्येवं तु वचः श्रुत्वा राजा

मायामयोभवत् ३७ यदा यदा स्यसित्वेवचनं तथैव न चान्यथा दूरीकृत्य सुखवाद् स्वमुखा
चक्रुष्ठि सततमः ३८ दीक्षितेवचनं श्रुत्वा दीक्षितं तत्क्षणादपि सर्वे च दीक्षितास्तत्रये
प्रक्षिप्तैस्त दैत्रिपुरवासिनः मुनेः शिष्यैश्च तैः पिप्यापितं त्रिपुरे महत् ४० इति श्री शिवपुराणे
त्रिपुरवधोनाम एकविंशोध्यायः २१ सूत उवाच स्त्रीधर्मं खंडयामास श्रुतौ धर्मं
स्तैवं च शिवपूजा तथा विधिः यज्ञयागानेकशः १ स्नानदानादिकं तीर्थं पर्वका
ले सुशोभने वेदधर्माश्च ये केचित्ते सर्वे दूरतः कृताः २ मायादेवदेवस्य विष्णोस्तस्याज्ञया प्र
भोः लक्ष्मीश्च स्वयं तस्य नियोगात्त्रिपुरं गता ३ या लक्ष्मीस्तपसा तेषां लब्धा देवेश्वराद्ब्रा
त् वहिर्गता परित्यज्य नियोगाद्ब्रह्मणः प्रभोः ४ बुद्धिमोहं तथाभूतं विष्णोर्माया तथैव सा
एवं नष्टे तथा धर्मे श्रौते स्मार्ते सुशोभने ५ पाखंडं स्थापितं तेन विष्णुना विश्वयोनिना प्रो
तं महेश्वरे दैत्यैस्त्यक्तो लिंगार्चनं तथा ६ स्त्रीधर्मे निखिले नष्टे दुराचारे व्यवस्थिते कृता 209
र्थ इव देवेशा देवैः सार्द्धमुमापतिं ७ तपसा प्राप्य सर्वे ते तुष्टुवुः कृतोत्तमं महेश्वराय दे
वाय नमस्ते परमात्मने ८ नारायणाय रुद्राय ब्रह्मणे ब्रह्मरूपिणे एवं स्तुत्वा महादेवं दं

४८ इवमूर्त्तिप्रणाह ९ नमाम्यहमिमं देवं दक्षिणामूर्त्तिसंभवं जलेस्थितात्तदा कोटिनयं चार्द्धसद्यै
वच १० तावद्देवास्तदा सर्वे तुष्टुवुः परमेश्वरं नमः सर्वात्मने तुभ्यं शंकरायार्त्तिहारिणे ११
रुद्राय नीलकंठाय चिद्रूपाय प्रचेतसे गतिर्नः सर्वदा स्माभिर्वेद्यो देवारिसूदन १२ त्व
मादिस्त्वमनादिश्चाप्रमेयः प्रभुः प्रकृतेः पुरुषस्यापि साक्षात्स्रष्टा जगद्गुरुः
१३ त्वमादिस्त्वमनादिश्च कर्ता हर्ता जगत्प्रभुः तारकोसि जगत्यस्मिन्सर्वेषां परिपालकः
१४ वरदो वाङ्मयो वाच्यो वाच्यवाचकवर्जितः याच्यो मुक्त्यर्थमीशानो योगिभिर्योगवित्तमैः
१५ हृत्पुंडरीकविवरे योगिनां संस्थितः सदा वदंति वेदास्त्वामेव परब्रह्मस्वरूपिणं १६ भ
ध्येयं तत्त्वमित्यादि तेजोराशिः परात्परं परमात्मानमित्याहुरस्मिन् जगति यद्विभो १७ दृष्टं
श्रुतं स्तुतं सर्वं ज्ञायमाने जगद्गुरुः अणोरणीयांस्त्वं प्राहुर्महतोपि महत्तरं १८ सर्वतः पाणिपा
दांतं सर्वतोक्षिशिरोमुखं महादेवमनिर्देश्यं सर्वज्ञं त्वामनामयं १९ विश्वरूपं विरूपाक्षं सदा
शिवमनुत्तमं कोटिभास्करसंकाशं [illegible]मुनीश्वरं २० पूर्वतर्कं जगत्यस्मिन् प्रकृतेः प्रकृतेरपि
तामहं वंदे निवरदं देवं सर्वावासं स्वयंभुवं २१ श्रुतयः श्रुतिसारं त्वां श्रुतिसारविदश्च ये अ
दृष्टमस्माभिरनेकमूर्त्तिं त्वया कृतं यद्भुवनाधिलोके त्वमेव देवासुरमर्त्यधर्मास्त्वं दैत्याः सु ४८
रास्थावरजंगमाश्च २२ पाहि नाथ्यापतिः शंभो विनिहत्यासुरान्क्षणात् मायया मोहिताः
सर्वे भवतः परमेश्वरात् २३ सुरांश्चैव सुरेंद्राद्यैर्विहसु जीवेन चेश्वरः विद्युन्मालिग्रस्तश्चैवं
दीर्घतिकारः स्वयं २४ प्राह गंभीरया वाचा देवानां लोकशंकरः ज्ञातमेतद्धुनादेवका
र्यं सुरेश्वरः २५ विद्युन्माली यावलेयैवनादत्तस्य च धीमतः तेषामधर्मनिष्ठानां दैत्यानां
देवसत्तमाः २६ पुरत्रयविनाशं च करिष्ये हं सुरोत्तमाः अथ सब्रह्मकादेवाः सेंद्रोपेंद्राः
समागताः २७ श्रुत्वा प्रभोस्तदा वाक्यं प्रणेमुस्तुष्टुवुश्च ये यइदं कीर्तयेत्स्तोत्रं शुचिर्भू
त्वा समाहितः प्राप्नुयाद्धर्ममहत्पुण्यं सर्वान्कामानवाप्नुयात् २८ इति श्रीशिवपुराणे
त्रिपुरजयनाम द्विविंशोध्यायः २२ सूत उवाच अथैतदंतरे देवीपुत्रैः सह समन्विता अ
जगाम प्रियं वाक्यं जयेति शुभलक्षणं १ ततः सनंदी सहसा एमुखे नतया च सार्द्धं गिरिराज
पुत्र्या विवेश भव्यं भवनं भवोपि सुरैः समस्तैरभिवंद्यमानः २ तामस्य पार्श्वे तैः सुरैर्देवादेव
स्य धीमतः किं कर्तव्यं हतास्मेति सर्वे देवाश्च वादिनः ३ किंनु सिलितैः चान्योन्यं प्रेक्ष्य चान्ये
तथाकुलाः पापावयमितिवान्ये अभाग्याश्चेति चापरे ४ ते भाग्यवंतो दैत्येंद्रा इति चान्ये

...१४ ताभ्यां वरप्रार्थितो

४८ सुरेश्वराः इत्युक्तानुपुनर्याव[illegible]स्तुतिं सुशिवालयं ५ एतस्मिन्नंतरे तेषां स्थूलाशर्दस्य नैकशः
कुंभोदरो महातेजाः दंडेनाताडयत्सुरान् ६ इत्युक्तेभयाविष्टा देवा हाहेतिवादिनः अप
तन्मुनयश्चान्येपि द्रुतं धरणीतले ७ अधो विधिवलं चैतन्मुनयः कश्यपादयः वदंतिस्म
तदा सर्वे हाहि लोकभयापहं ८ अभाग्यान्नसमाप्तं तु कार्य्यमित्यपरे द्विजाः इत्येवं वचनं श्रुत्वाह
ध्य न्ताः भवति न्रणां १० शिवः सर्वगणाध्यक्षः कथंवश्यो भवेदिति एवं पूर्वं मुच्चार्यनमः पश्चादुद
हरेत् ११ शिवायेति ततश्चैव शुभं हृदयमतः परं कुरु हृदयमतः प्रोक्तं शिवाय च ततः पुनः १२ न
स्ता मः प्रणवश्चैवमंत्रमेनं च सत्बुधाः आवर्तयंचेन्नरो यंतदि शिवरूपो भवेत् १३ कोटिमेकं त
याजप्ता शिवः कार्य्यं करिष्यति इत्युक्ते वचनानेन हरिणा प्रभुविष्णुना १४ तथा देवाः पुनश्च
क्रुः हरस्याराधनं हरिः शिव शिवेति भाषंतो देवै धैर्य्यसमन्विताः १५ कोटिसंख्यातदा क
त्वा स्थितानि देवसत्तमाः एतस्मिन्नंतरे साक्षाच्छिवः प्रादुरभूत्स्वयं १६ यथोक्तेन स्वरूपेण
वचनेनेन चाब्रवीत् प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूत मनसे प्सितं परं १७ प्रसन्नेवरदे देवे ४८

शिवे माहेश्वरे हरे सर्वे देवास्तदा तस्य स्थिताः कृतांजलीतः १८ देवा ऊचुः शंकराय नम
स्ते स्तु नमस्ते परमात्मने पराय परस्वरूपाय नमस्ते शूलपाणये १९ नमो स्तु गण ध्य
क्षाय नमस्ते स्तु कपर्द्दिने एवं स्तुतस्तदा देवैः प्रसन्नो जगदीश्वरः २० यदि प्रसन्नो दे
न्न वेश हंतुं त्रिपुराणि च इत्युक्त्वा वचनं तेषां श्रुत्वा नु पुनरब्रवीत् २१ रथं च सारथिं शंभोः
कार्मुकं शरमुत्तमं कर्तुमर्हथ यत्नेन नन्नं मत्वारिपुंजयं २२ इति श्रुत्वा वचस्तस्य कल्पनं
तु रथस्य च सर्वदेवमयं दिव्यं रथं परमशोभनं २३ रचयामास विश्वात्मा विश्वकर्म्मा
स्वयं तदा इति श्रीशिवपुराणे देवताप्रार्थनो नाम त्रिंशतितमोध्यायः २३ सूत उवा
च अथ रुद्रस्य देवस्य निर्मितो विश्वकर्मणा सर्वलोकमयो दिव्यो रथो यत्नेन सादरं १ सर्व
वर्षकारि भूतमयं चैव सौवर्णः सर्वसंमतः रथांगं दक्षिणं सूर्य्यो वामांगे सोम एव च २ दक्षिणं द्वाद
शारं हि षोडशारं तथोत्तरं अरेषु दक्षिणे तथा तस्य नाम स्यैव च मंडलं ३ नेम्यः षड्ऋतव
श्चैव तयो वै विद्वपुंगवाः पुष्करं चांतरिक्षं च रथनीडं च मंदिरः ४ अस्ताद्रिरुदयाद्रिस्तु उ
सं र भौ तौ कूवरौ स्मृतौ वेगवत्सर [illegible]स्तस्य अयने लोहधारिके ५ समुद्रस्तस्य च तारो रथ
कंतुलिका स्मृता गंगाद्याः सरितः श्रेष्ठाः सर्वाभरणभूषिताः ६ चामरासक्तहस्ताश्च
स्त्रैरेषु नेमु विश्वेन्द्रा आदित्या च वसवश्च ॥ अश्विनः योद्धारास्तु कला नामस्य सुव्रता ४

५० दिव्यस्त्रीरूपधारिकाः सारथिर्भगवान्ब्रह्मादेवो रश्मिधरः स्मृतः ७ श्वेतादेवगणास्तस्यत्र
य णो बोधनदेवतं हिमालयं महस्थानं मंदिरं पार्श्वदण्डिकूट ८ कैलेन्द्रकार्मुकं तस्यज्याभुजंगा
धिपस्तथा घंटासरस्वतीदेवीधनुषः श्रुतिरूपिणी ९ इषुर्विष्णुर्महातेजाश्चाग्निश्शल्यप्रकी
र्तितं हयास्तस्य तथा प्रोक्ताश्चत्वारो वेदिकास्तथा १० ज्योतिश्चक्रं अब्दानेतेचाश्वविभूषितस्य
तः परं ब्रह्माण्डे नैव यत्किंचिद्वस्तुसर्वं रथे स्मृतं ११ एवंकृतं रथं दिव्यं कार्मुकं च शरस्तथा
सारथिं ब्रह्माणं चैव ब्रह्मासौ प्रभुमीश्वरः १२ आरुरोह रथं पुण्यं गणैर्वन्दनसंस्तवः स
र्वदेवमयो मत्वा कंपयन्निव रोदसी १३ ऋषिभिः स्तूयमानस्तु वन्दनस्त्वप्सरसां गणैः
नृत्याद्यैः सुरवद्यस्यास्य भगवान्स्थाणुरीश्वरः ब्रह्मरूपी चोत्थाय स्थापयामास वै रथं
ततश्चोद्यम्य मासमं मौमाकं तमंहसः १५ पुराण्येवं हि यस्यास्या निदानवानां तरस्वि
नो अथालोकयत्तत्र रुद्रं देवा लोकस्य शंकरं १६ तथा च ऋषयः सर्वे तुष्टुवुश्च सदाशि
वं जय जय यज्ञपते नाम प्रवृत्तमभवत्तदा १७ जय जयेति भाषंतः सर्वे ऋषिगणास्तदा
लोकेश्वरस्य मनयेयक्षरूपं तस्य महात्मनः १८ जातं तद्यपि ते किंचिददपि वर्षशतैरपि
शिवाधि च तदा तत्र शिवेन सह संगता १९ जगामत्रिपुरं हन्तुं सर्वेषां सुखदायिनी ते

देवदेवं त्रिपुरं जेतुं नदानुदेवेन्द्रविप्रकाशाः २० गजैर्हयैः सिंहवैरथैश्च वैर्य
युक्तो नरराजमुख्याः हलैर्मुशलैर्भुशुण्डैः गिरीन्द्रकूटैर्गिरिशृंगैश्च २१ ययुः स
पुरस्तात्त्रिमहेश्वरस्य तं देवरूपं योद्धुं वशिष्ठमुख्याः नन्दनमुख्या नयः सर्वे दण्डहस्ताजटा
धराः ब्रह्मपुत्रश्च वीणाः खेचराः सिद्धचारणाः २२ पुरत्रये च विप्रेन्द्राः अन्ये सर्वे गणे
श्वराः प्रकंदः कुंददन्तश्च कंपनश्च प्रकंपनः २३ इन्द्रश्चेन्द्रध्वजश्चैव पंताहिमकरस्तथा
शनी तापश्चैव पंचालः महस्ताधीश महोदरः २४ शतजिह्वः शतास्यश्च कंटकः कटपूत
नः द्विजिह्वः त्रिशिरश्चैव तथा त्र्यैकारकाशनः २५ अजवक्त्रो हयवक्त्रो गजवक्त्रो
इवक्त्रकः इत्याद्याः परिवारैर्युताः लक्षणैवर्जिताः २६ समावृत्य महादेवं तदेवसु
स्तेमहेश्वराः दग्धुं समर्थोऽपि मनसा क्षणेन सचराचरं सर्वमिदं किंचिदपि पिनाकी
स्वयं गतश्चात्रगणेश्वराद्दे रथेन किं चात्र शरेण तस्य गणैश्च किं देवगणैश्च शं
भो २८ किं त्वन्नकारणं तद्धुतानां प्रत्ययायैव लोकेषु तापनार्थं वै यशः परमलाप
हं २९ अन्यच्च कारणं त्वनुधं वदामि ऋषिसत्तमाः सर्वेष्वपि च देवेषु मत्तो नान्योऽवि
शिष्यते ३० तस्मिन्स्थितेन महादेवेन रुद्रेवितत कार्मुके पुराणि तेन कालेन जग्मुरे

च

... १५ ताम्यां... प्राधिते

५१ कल्पमाप्नुवै ३१ एकीभावं गते चैव त्रिपुरसमुपागते
३२ ततः देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः वन्दवनुमलो हर्षो देवानां सुमहात्मनां
३३ अथाह भगवान्ब्रह्मा विष्णुश्च जगतां पतिः जयेति वाचो मुमुचुस्तुवंतो त्र्यंबकं स्थितः
ग्रीवाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः। संधाय तं शरं समयोपि तदा जात एकत्वमपि चागते ३४
व न ३५ योजनानि देवेशस्त्रिप्रयोगं पुरारिणे अथ पुष्पपातस्तदा तेन त्रिपुरं समचिंतय २१६
३६ पुरत्रयं विरूपाक्षं तत्क्षणाद्भस्मसात्कृतं अथ देवो महादेवः सर्वं तद्दैवतत
समयशो विरूपाक्षं प्रमं भोक्तुमिहार्हसि तं दृष्ट्वा त्रिपुरं दग्धं देवानां नेत्र च जगत्त्रयं ३७ अथ
३८ देवदेवं नमस्कृत्य समासाद्य विवक्षितः रेजे पुरत्रयं दग्धं दैत्यकोटिशः ततः
३९ दृष्ट्वा तेन कल्पांते रुद्रेणैव जगत्त्रयं ये परं त्रयं नितत्रापि दैत्या रुद्रं सर्वांश्च वा ४०
गणपत्यं ययुः सर्वे भव प्रजाविधे वैलात् न किंचिदब्रुवन् देवाः सेंद्रोपेंद्रा दयस्तथा
४१ अथ देवं निरीक्ष्यैवं देवी चाहिमवत्सुता दृष्ट्वा भीतं तदानीकं देवानां ऋषिपुंगवाः
किंचित्याहुस्तदा देवा प्रणेमुस्ते समं ततः तुष्टा बभूव हृदयं ब्रह्माद्यैर्देवैः समाहिताः

४४ विष्णुना च समं देवदेवं त्रिपुरारिं महेश्वरं पितामह उवाच प्रसीद देवदेवेश प्रसीद पुरुकोत्त
मः प्रसीद जगतां नाथ प्रसीदानंददायक ४५ ॐकाराय नमस्तुभ्यमगुणाय नमोस्तु
ते सगुणाय नमस्तुभ्यं स्वर्गेशाय नमो नमः ४६ सदाशिवाय शांताय महेशाय पिना
किने सर्वज्ञाय शरण्याय सद्योजाताय ते नमः ४७ स्तुत्वैवं देवताः सर्वे नमस्कारं प्रचक्र
दा चक्रुस्ते परमप्रीताः प्रार्थयंतः सदाशिवं ब्रह्मोवाच भगवन्देवदेवेश त्रिपुरां
तकशंकर त्वयि भक्तिः परा मेस्तु प्रसीद परमेश्वरः ४९ प्रसीद भक्ति देवानामाराधिवास्तु
सर्वदा जनार्दनोपि भगवान्नमस्कृत्य महेश्वरं ५० कृतांजलिपुटो भूत्वा प्राह देवं च शं
करं निर्गुणाय नमस्तुभ्यं पुनश्च सगुणाय च ५१ पुनः प्रकृतिरूपाय पुनश्च पुरुषाय
च पश्चात्प्रगुणस्वरूपाय ततो विश्वात्मने नमः भक्तिप्रियाय शांताय शिवाय परमा
त्मने सदाशिवाय रुद्राय जगतां पतये नमः ५३ त्वयि भक्ति दृढा मेस्तु वर्द्धमाना भव
त्विति सर्वदेवाः प्रणम्योचुस्तत्र परमेश्वरं ५४ प्रसीद जगतां नाथ प्रसीद
परमेश्वर प्रसीद सर्वकर्तास्त्वं नमामः शंकरं मुदा ५५ त्वयि भक्ति दृढास्माकं नित्यं

२१७

च

[illegible] १५ ताभ्यां [illegible]धितो

यदि प्रसन्नो भगवान् यदि देयो वरस्त्वया ॥ यदा दुःखं तु देवानां जायते यत्र देवसत्तमः २
स्यादनपायिनी इति स्तुतस्तु देवेशैः शंकरो लोकशंकरः ५६ प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूत वचनं सुव्रता
५२ स्मरत सर्वे देवा ऊचुः तदा त्वं प्रकटीभूत्वा दुःखं नाशय सर्वदा इत्युक्तो भगवान् रुद्रस्तथा
वास्तु निर्वृतः स्तवेनानेन तुष्टोस्मि दास्यामि सर्वदा ध्रुवं यदि भीष्टतमं लोके तत्सर्वं च
ते प्रदत्तवान् ५८ एतस्मिन्नंतरे देवैर्मुंडनः समागताः ब्रह्मण्या उक्ताः सर्वान् वयं किं
करवामहे ५९ ते श्रुत्वा तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुब्रह्मादयोऽब्रुवन् तावत्सेकस्थली से यायाव
त्रे य त्कोलि समर्पितेन ६० नमस्कृत्य गताः सर्वे यथाहि कं समाश्रये ते सर्वे च तदा तत्प्रसादेनाधा
मस्तकं ययुः अत्रैतानीह सदा यो वै सर्वान्कामानवाप्नुयात् ६१ इति श्रीशिवपुराणे त्रिपुरव
धोनाम चतुर्विंशतमोध्यायः २४ सूत उवाच गत्वा ब्रह्मा स्वकं धाम कृष्णो नाहूय सर्वतः
प्रहस्याह सुरेशानं भगवान्पद्मसंभवः ब्रह्मोवाच यदि नित्यं सुखं चैव यदि सिद्धेश्व
कामुकः आगंतव्यं मया सार्धं तीरं क्षीरपयोनिधेः २ आगंतव्यं ऋषिश्रेष्ठ मया साधु
विचारितं इत्येतद्वचनं श्रुत्वा गतास्ते ब्रह्मणा सह ३ यत्रास्ते भगवान्विष्णुः सर्वेषां
हितकारकः तत्र गत्वा जगन्नाथं देवदेवं जनार्दनं ४ उपतस्थुस्तदा देवाः स्तोत्रैर्नाना ५२

विधैरपि देवा ऊचुः देवदेव जगन्नाथ भक्तानामभयप्रद लक्ष्मीकांत नमस्तुभ्यं सदा भुभविधा
यकः ५ मेघश्याम चतुर्बाहो पीतांबरधराव्यय शंखचक्रगदापद्मैर्युक्तस्त्वं पुरुषोत्तम ६
मुकुटादिभिराभरणैर्युक्तः पुंडरीकाक्ष सत्तम श्रीवत्सलांछन श्रीमान् कंठे कौस्तुभभूषणः ७
कोटिकंदर्पलावण्यः कोटिसूर्यसुशोभनः शरण्यः सर्वभूतानां भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ८
मायाचक्ररतो यस्य न स्यते किंकरीयथा सिद्धयोष्टौ च यस्यैव दास्यत्वं समुपागताः ९ नि
जभक्तैः सदा सेव्यो नानालंकारभूषितः यस्यैव कृपया सर्वे मुक्तिं प्राप्ताः सुदुर्लभं १० यस्य
दुःखं स्वप्ननाशो वैकुंठेपि न प्रजायते तस्य दुःखस्य हर्ता त्वं कृपां कुरु सदा हरे ११ इत्युक्त्वा
ते तदा देवा उच्चैर्जयजयेति च प्रसीद देववंदेश प्रसीद पुरुषोत्तम प्रसीद जगतां नाथ
प्रसीद करुणाकर १२ इति स्तुतस्तदा देवैः प्रसन्नो जगदीश्वरः दर्शयामास स्वरूपं स्वं द
र्शयन्भक्तवश्यतां १३ ऊचुस्ते च तदा देवा जयेति च मुहुर्वचः कथं समागताः यूयं किं का
र्यं विद्यते धुना १४ इति पृष्टस्तदा तेन त्वब्रुवन्वचनं शुभं ब्रह्माद्या ऊचुः कृपया तव देवेश
सर्वदुःखं प्रलीयते तथापि दृश्यते त्वां च सर्वदेवहिताय वै नित्यं सेवा तु कस्यैव कार्या दुः
खापहारकं मया च देवतैः सर्वैः यः सेव्यश्चोपदिश्यतां १६ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा भगवान्वा
तानदृष्ट्वा च तदा विष्णुरब्रवीत्परमं वचः ४

५३ कमब्रवीत् श्रीभगवानुवाच ब्रूमः श्रूयतां सम्यक् स्तुतं च भवता पुरा
देवेभ्यश्च तथा पुनः १७ दृष्टं चानुभूतं यैश्च किं पुनः पृच्छ्यतेऽधुना तथापि कथ्यते तुभ्यं यदि सेव्यः सदा देवः शं
करः सर्वदुःखहा १८ ममापि कथितं तेन ब्रह्मणोपि विशेषतः प्रस्तुतं चैव किं पुनः सर्वं
दृष्ट्वानुभूतं १९ संत्यज्य देवदेवेशं लिंगमूर्तिं महेश्वरं तारपुत्रास्तथैते वै नष्टाः सर्वे
सबांधवाः २० मया च मोहितास्ते वै मायया दूरतः कृताः सर्वे विनष्टाः प्रध्वस्ताः शिवेन र
हिता यदा तस्मात् सदा पूजनीयो लिंगमूर्तिधरो हरः यदि सुखं सुरेशानं रंतव्यं भवेदि
ह २२ पूजनीयः शिवो नित्यं श्रद्धया देवपुंगवैः सर्वलिंगमयो देवः सर्वलिंगप्रतिष्ठि
त २३ तस्माल्लिंगं पूजयेन्नित्यं यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः सर्वलिंगार्चनाद् देवदेवा दैत्याः सुदा
नवाः २४ वयं चैव तथा ब्रह्मन् किमर्थं विस्मृतं त्वया अर्चयित्वा लिंगमूर्तिं संसिद्धाना
त्र संशयः २५ तस्माल्लिंगे च ये नित्यं ये न केनापि वा सुराः साहानिस्तन्महच्छिन्नं सा
धुता साध्य मुक्तता २६ यन्मुहूर्तं क्षणं वापि शिवं नैव विचिंतयेत् भवभक्तिपराये च भव
प्रणतचेतसः २७ भवसंस्मरणा ये च नते दुःखस्य भाजनः भवनानि मनोज्ञानि विवि ५३

धाभरणा स्त्रियः २८ धनं च तुष्टिपर्यंतं पुत्रपौत्रादि संततिः आरोग्यं च शरीरे च वस्त्रा
णि विविधानि च २९ वाहनानि च दिव्यानि प्रतिष्ठा चाप्यलौकिकी ये वांछंति महाभागा
स्वर्गवासं च दिवालये ३० आयुर्वीर्यं यथामानं मित्राणि च शुभानि च अंते मुक्तिफलं चैव
ते वयं तु सदाशिवं ३१ लिंगं पूजयते यो वै नित्यं भक्तिपरायणः तस्य वै सफला सिद्धिर्न स
लिप्य पापैः प्रलिप्यते ३२ इत्युक्त्वा च तदा देवाः प्रणिपत्य हरिः स्वयं लिंगानि प्रार्थयामासुः स
र्वकामप्रदं रत्नं हरिस्तथा ब्रह्मा विश्वकर्माणमब्रवीत् लिंगानि च त्वया देव कल्प
यित्वा शुभानि च ३४ देयानि सर्वदेवेभ्यः वचनान्मम सत्तम लिंगानि कल्पयित्वेवं चा
धिकारानुरूपतः ३५ विश्वकर्मा ददौ तेभ्यो नियोगाद् ब्रह्मणः प्रभोः तदेव कथयाम्यद्य
श्रूयतां ऋषिसत्तमाः ३६ पद्मरागमयं शक्रो हेमं विश्रवसः सुतः पीतमणिमयं धर्मः व
रुणः श्यामलं शिवं ३७ इंद्रनीलमयं विष्णुर्ब्रह्मा हेममयं तथा विश्वेदेवास्तथा रौप्यं वस
वश्च तथैव च ३८ आरकूटमयं वायुरश्विनौ पार्थिवं तथा लक्ष्मीश्च स्फटिकं देवी आदित्या
स्ताम्रनिर्मितं ३९ मौक्तिकं सोमराजा वै वज्रलिंगं विभावसुः मृण्मयं चैव विप्रेंद्रा विप्रप

… १५ ताभ्यां …

५४ त्वष्टास्तेयैव च ४० चंदनेन कृतं यच्च मयः पूजयेताश्चिरं ग्रंनेतास्त्यास्तथा नागाः प्रवालकमयं शु
मं ४१ दैत्याश्च गोमयं लिंगं राक्षसास्त्र महाबलाः लोहमयं तथा लिंगं पिशाचाः पूजयंति हि
४२ शिवा देवी सदा पूज्या नवनीतविनिर्मितं दारुजं निर्मितं भक्त्या योगी भस्ममयं तथा
४३ छायापिष्टमयं चैव ब्रह्माणी रत्नसंभवं दधिमयं तथा यक्षाः पूजयंति निरंतरं ४४
एवंविधानि लिंगानि दत्तानि विश्वकर्मणा ते पूजयंति सर्वे वै देवाः ऋषिगणास्तथा ४५
वेला चैव तथा विष्णुः अन्ये देवाश्च ये पुनः पूजयंति तदा देवं नित्यं सिद्धिसमीहया ४६ त
यादत्तानि लिंगानि देवानां हितकाम्यया पूजा च विविसमा च [illegible] ब्रह्मणा नतश्शतावे ४७
ते श्रुत्वा वचनं तस्य ब्रह्मा देवगणैः सह आजगाम स्वकं धाम हृष्टनिर्भरमानसः ४८
विष्णुश्चान्तर्हितस्तत्र उपदिश्य तथाविधिं तत्रागत्य ऋषीन्सर्वान् देवांश्चैव तथा पुनः
४९ शिवपूजाविधिं सम्यक्कथयामास निष्कलः यं यं विधिं तथा कृत्वा लोकानां फल
भुक्तिदं भवतीति सुनिश्चित्य तस्मात्पूज्यो हरः सदा ५० इति श्रीशिवपुराणे ज्ञानविधानो
नाम पंचविंशतमोध्यायः २५ ऋषय ऊचुः सूत सूत महाभाग किं जातं तदनंतरं ब्रह्म
विं

णा च कथं [illegible] पूजाविधिः शिवस्य च १ यथा वक्ष्यति तत् [illegible] त्वया ब्रह्म कथयाधुना इत्येतद्वचनं
श्रुत्वा सूतो वचनमब्रवीत् २ सूत उवाच यथा च पृष्टं तेमद्यं भवद्भिर्लोककाम्यया तथा
व्यासेन संतुष्टः कुमारः सनत्पूर्वकः ३ तेनैव कथितं तस्मै ते महेशं तथा पुनः तमहं कथया
श्री म्यहं भवद्भिश्च मुनीश्वराः ४ ब्रह्मोवाच श्रूयतां ऋषयः सर्वे शिवपूजाविधिः क्रमात् मानुषं
मे जन्म संप्राप्य दुर्लभं सर्वजंतुषु ५ तत्रापि सत्कुले देवाः दुःप्राप्यं मुनीश्वराः अव्यंगं चैव सं
प्राप्य कर्म वेदोक्तं समाचरेत् ६ यद्यज्ज्ञातिसमुद्दिष्टं तत्तत्कर्म न चेत् [illegible] ततश्चान्यत्समु
त्पन्नं फलं भवति निश्चितं ७ यावन्नानस्य संपत्तिस्तावत्कर्म समाचरेत् कर्मयज्ञसहस्रे
भ्यस्तपोयज्ञो विशिष्यते ८ तपोयज्ञसहस्रेभ्यो जपयज्ञो विशिष्यते जपयज्ञसहस्रेभ्यो ध्या
नयज्ञो विशिष्यते ९ ध्यानयज्ञात्परं नास्ति ध्यानं ज्ञानस्य साधनं यदा समरसो विष्णुं
योगध्यानेन पश्यति १० ध्यानयज्ञरतस्यास्य तदा सन्निहितः [illegible] नास्ति विज्ञानिनां चेति प्रा
५ यश्चित्तादिशो भवं ११ विशुद्धा विषया सर्वे बुद्धविद्याविदो जनाः नास्ति क्रिया च लोके च
[illegible] सुखदुःखं तेः १२ धर्माध [illegible] जपो होमो ध्यानाध्यानविधिः सतः दयानि [illegible] रं
लिंगं विष्णुर्देशिवमद्वरं १३ निष्कलं सर्वगं ज्ञेयं योगिनां हृदि संस्थितं लिंगं तु द्विवि

विचार २

५४ यत्रोक्तं बाह्यमाभ्यन्तरं द्विजाः तत्र बाह्यं स्थूलं मुनिश्रेष्ठाः सूक्ष्ममाभ्यन्तरं स्मृतं कर्मयज्ञरता
ये च स्थूललिंगार्चने रताः १५ असतां भावनार्थाय यस्मात्सूक्ष्मे न स्थूलविग्रहः अध्यात्मिकं तु य
ल्लिंगं प्रत्यक्षं यस्य ना भवेत् १६ तस्य लिंगे तथा स्थूले कल्पयेन्न चान्यथा ज्ञानिनो स्व
त्मन्यमलं भावात्प्रत्यक्षमप्यथ १७ यथा स्थूलमयुक्तानां मृत्काष्ठादौ प्रकल्पितम् अहो वि
चारतो नास्ति तत्वस्य तत्वार्थवादिनः १८ निष्कलं सकलं चित्ते सर्वं शिवमयं जगत् एवं ज्ञा
नविमुक्तानां नास्ति देवविकल्पना १९ विधिश्चैव तथा नास्ति विहिता विहिता तथा य
था जलस्थं कमलं जलेन न च लिप्यति २० तथा ज्ञानी गृहे तिष्ठन् कर्मणा न स बध्यते इति
ज्ञानं समुत्पन्नं यावन्नैव नरस्य च २१ तावच्च कर्मणा देवं शिवमाराधयेन्नरः प्रत्ययार्थं हि ज
गतामेकस्थोऽपि दिवाकरः २२ एकोऽपि बहुधा दृष्टो जलाधारेषु सुव्रताः दृश्यते श्रूयते यद्यत्त
द्विद्धि शिवात्मकं २३ भेदा जनानां लोकेऽस्मिन् प्रतिभासो विचारतः एवमाहुस्तथा चान्ये सर्वे
वेदार्थतत्वगाः २४ हृदि संसारिणां साक्षात्सकलः परमेश्वरः इति विज्ञानयुक्तस्य किं तस्य प्र
तिमादिभिः इति विज्ञानहीनस्य प्रतिमाकल्पना शुभा पदमुच्चैर्मारोढुं सोपानेनैव नस्मृतं

आ नालंबनं विना तस्य पदमुच्चैः सुदुष्करं २६ निर्गुणं प्राप्य येन्नूनं प्रतिमालंबनं स्मृतं सगुणान्नि
र्गुणप्राप्तिर्भवतीति निश्चितं २७ एवं च सर्वदेवानां प्रतिमा प्रीतिया बहा देवस्थायं मदायो
वैतस्यार्थे पूजनं त्विदं २८ गंधचंदनपुष्पादि किमर्थं प्रतिमां विना तावत्प्रतिमापूज्या
यावद्विज्ञानसंभवः २९ ज्ञानाभावेन पूजेत पतनं तस्य निश्चितं एतस्मात्कारणाद्विप्राः
श्रूयतां कथयामि च ३० स्वजात्युक्तं तु यत्कर्म कर्तव्यं यस्त्वयत्नतः यत्र यत्र यथा भक्तिः
कर्तव्यं पूजनादिकं ३१ विना पूजनदानादि पातकं न विदूरतः यथा च मलिनैर्वस्त्रैरंगः
शुभ्यते यो न हि ३२ ज्ञानादिनाकृते शुद्धे सर्वो रंगो विधीयते तथा च निर्मले देहे देवानां पूज
या तथा ज्ञानरंगः प्रजायेत विज्ञानं संभवस्तदा ३३ विज्ञानस्य च यन्मूलं ज्ञानं सम्यगु
दाहृतं ज्ञानस्यैव तु यन्मूलं भक्तिरव्यभिचारिणी ३४ भक्तेर्मूलं तु यत्कर्म देवादिपूजनं
शुभं तन्मूलं सद्गुरुः प्रोक्तं तन्मूलं संगतिः सतां ३५ संगत्या गुरुलभ्येत गुरोर्मंत्रादिपूज
ने पूर्ते नाजायते भक्तिः भक्त्या पूर्णं प्रजायते ३६ विज्ञाने च तथा जाते तदा भेदो निवर्तते
अहं चायं पुनः पुत्रः माने चैवापमानके ३७ निवर्तयन्ति सर्वत्र लाभे चैवाप्यलाभके त

...तस्य... १४ ताभ्यां स्वप्रार्थितो

शिवरूपो भवत्यसौ ३६ द्वंद्वप्राप्तौ न जायेत सुखदुःखो विजानतः विदिताविदितेनस्य न स्यात
५६ पाजयाजयौ नाप्तः समतां च निरंतरं ३८ द्वंद्वदुःखविहीनस्तु शिवो
ष्टु यदि भवति लोकेस्मिन् दर्शनात्पापहारकः तीर्थानि स्नापयन्ती हि लोके गृहाश्रमविवर्जि नरविक
तादृशो नैव तीर्थानि न देवाश्च कलामयाः ते पुनंत्युरुकालेन विज्ञानी दर्शनादपि हतादृशं ऋषिसत्तमाः ४१ तमः ॥ ३ ६१
लाभ्य भौतिष्ठेत्तावद्दहरपूजनं शिवस्य प्रतिमा वापि पिंडिका वा यया प्रतिमा यदा ४२ यावद्
पूर्वेने न सत्यं बाध्यबाधपुनः गणपतेर्वा पुनस्तत्र पंचायतनमुत्तमं ४४ विशेषेण
ज्येष्ठमूले मेकं विशिष्टे मूले शिवे यथा शास्त्रात्पूजः संति मुनीश्वराः ४५ शास्त्रार्थे च
नतप्रायो मूलतमनक हिंचिन् शिवे च पूजिते देवाः पूजिताः सर्व एव हि तस्माद्वयपूजये
द्देवं स्थं दैकैलोकशंकरं सर्वकामफलप्रदं सर्वभूतहिते रतं ४७ इति श्री शिवपुराणे
शिवपूजाविधानो नाम षड्विंशतमोध्यायः २६ सूत उवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि पूजा
विधिं सुखावहं श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशिनीं १ प्रातर्मुहूर्ते संमुत्थाय स्म चे
त्वा देवं गदाधरं उत्तिष्ठोत्तिष्ठ देवेश उत्तिष्ठ हृदयेशये २ उत्तिष्ठ कमलास्वामिन् त्रैलोक्ये
मंगलं कुरु इत्येवं वचनं प्रोक्त्वा स्तुत्वा च गुरुपादकौ ३ देहशुद्धिं तथा कृत्वा प्रक्षाल्य चर

इष्टा च तं भयात्तत्र बलमेवानुसंधमो ॥ देहिताश्चैव ससत्त्वा सिद्धलिंगं किं भवेत्सम ३
२२
तानि स्यान्व २८ यावद्दशमे वर्षे तु प्रारब्धं ऋषिसत्तमा तावत्स्वयं देवो ज्योति
रूपो हरस्वयं २९ शिवभिरासीत् तदा तत्र मामेत्याह ह नंदिवः प्रसन्नस्त्वं वरं ब्रूहि ददामि
मनसीप्सितं ३० इत्युक्ते च नरः शिवेन मयापितमहेश्वरः शिवेन परितुष्टेन सर्वंद
त्तं मनेप्सितं ३१ अघोरपूजा च हर्षादीवैश्यवघोजिततस्मात् शिवंसि साध्य पिता तु दृष्टा
२५ निपरमात्मना ३२ एवं कृते तदा तत्र शिवं दर्शवत्सम जातं तस्य प्रसादाच्च सर्वं मया आ
फलं ३३ तदा च प्रार्थितः सो वै स्थितो सौ वृषभध्वजः वैद्यनाथेश्वरो लोके प्रसि
द्धो हितकारकः ३४ प्रणिपत्यागतश्चाहं विजेतुं भुवनत्रयं इति श्री शिवपुराणे ज्योति
र्लिंगानि निरूपणं नाम त्रीन् पंचाशत्तमोध्यायः ५३ तदीयं वचनं श्रुत्वा विहस्य
नारदोब्रवीत् नारद उवाच श्रूयतां राक्षसश्रेष्ठ कथयामि हितं तव त्वया कं यच्छिवे
नैव हितं दत्तं मम साधुना २ तत्सर्वं च त्वया सत्यं न मंतव्यं कदाचन अयं वै मत्ततां प्राप्तः
किं किं नैव ब्रवीति च सत्यं भविष्यति नैकस्यं वै यं प्रियोस्मि मे इतो गत्वा पुनश्चैव कारु
त्वं च हितायवै ४ कैलासोद्धरणे यत्नः कर्तव्यश्च त्वया पुनः यदि चैवोद्धृतस्त्वायं भविष्य

१२२ तिनसंश्रयः ५ एवं वंशस्य पृथिव्यां पुनरागच्छ वै स्तवं निश्चयं परमं गत्वा पश्चे उपसितस्य कुरु
६ इत्युक्तः सहितं मेने शवलो वर्धितः पश्या सत्यं ... वस्तु सर्वं विपर्यय्य परस्परं ७ गिरिशो
पि तदा दृष्ट्वा किं जातं च तदाब्रवीत् गिरिजा च तदा शंभुं प्रत्युवाच विहस्य तु ८ सुशिष्य सर्प
लेपाश्च सम्यक् जातं सुशिष्यतः पश्चाच्छिवेन संपृष्ट्वा वरेणो बलदर्पितः ९ तदाद्भुवलं द
... ऋषी भूमेव ... भविष्यति इति तस्य तदा जातं नारदः श्रुतवान् ततः १० कैलासं च वनं तस्या
लोकरावणः इत्येतत्सर्वमाख्यातं वै ... शाहितः ११ जगदीशो तदा चक्रे माव
तिमभ्रमसानुगं ... स्वतः परं प्रवक्ष्यामि नागेशस्य परात्मनः १२ ... १३ ज्योतिरूपं यथा जातं त
था च विनिवेद्यते दारुका राक्षसी काचित्पार्वत्या वरदर्पिता १४ दारुकः ... तदा तस्याः स्वा
मी च बलवत्तरः बहुभिः राक्षसैस्तत्र चकार कदनं महत् १५ यज्ञध्वंसं च लोकानां धर्म
ध्वंसं तदाकरोत् पश्चिमे सागरे तस्य वनं सर्वसमृद्धिमत् १६ योजनानां षोडशैव विस्त
तं सर्वतो दिशं दारुका या तदा देवी वनस्य बलनेवनं १७ दारुका यत्र मायाति तत्र गच्छति

तद्वनं भ्रमया च तस्भिस्तत्र सर्वोपकरणैः सह १८ प्रयाति तद्वनं देविलया सहयदेच्छसि
तत्र स्थित्वा तदा सोपि सर्वेषां च भयं ददौ १९ ते सर्वे पीडिताः लोकाः ऊर्ध्वस्य शर
णं ययुः महर्षेः शरणं देहिनो चे दुःखेन मारिताः २० सर्वकर्तुं समर्थोसि तेजसा दी
प्तिमानसि पृथिव्यां वर्तते कस्मिंस्त्वां विना शरणं वयं २१ ... यस्य समीपे तु स्थि
त्वा सुखमवाप्नुमः त्वां दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे पलायंते विदूरतः २२ त्वयि शैवं सदा ते
जः भासते ज्वलितो यथा इष्टान्नं चेद्भवत्येव वस्तु सर्वं तेभ्यः प्रयच्छसि २३ इ त्येवं प्रार्थि
तः सोपि मुहुर्मुहुर्मुनीश्वरः सोपि मानी शरणं प्राप्त रक्षितोर्थानि वचोब्रवीत् २४ इ
त्युक्त्वा च स ऋषिश्रेष्ठः शापं तेषां ददौ तदा पृथिव्यां यदि रक्षांसि हिंसंति प्राणिनो य
दा तदा प्राणैर्वियुज्येत राक्षसा बलवत्तराः यदा यज्ञान्विहिंसंति तदा प्राणैर्वियो
जिताः २६ इत्युक्त्वा वचनं तेभ्यः समाश्वास्य प्रजा पुनः तपश्चकार विधिवत् देवो लो
कसुखावहः २७ तदा देवास्तदा ज्ञात्वा शापस्य कारणं हितं युद्धाय च समुद्योगं च
क्रुर्देवारिभिः सह २८ किं कर्तव्यं क्व गंतव्यं संकटं समुपागतं युद्ध्यते म्रियते चैव यु
... समुपागतान्॥ तान् दृष्ट्वा राक्षसास्तत्र विचार्य ... पुनः १

१२२

स्यतेनाविहं स्यते २९ तथैव स्थीयते चेहैं मस्यते किं परस्परं इतिविचार्य्यतेनत्र दुःखं
प्रापुः मदनेभ्य ३० दानकारादसीचापिज्ञात्वा दुःखंसमागतं भक्तान्यस्य वरंत
श्चकथयामासमातदा ३१ मयापश्याराधिता पूर्वंमेव पत्नीवरंददे वरंचगच्छतिसा ने
त्वावैसुखंस्थं येनुराक्षसैः ३३ तस्या स्तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसाः हर्षमागताः धन्ये
यंस्तत्रत्वे ये रात्ता वैजीविताः वयं ३४ उर्वी एण्मारितानो चकागतिः स्यात्तु सं
शयः इतिविचार्य्यते सर्वेतां ज्ञात्वा हितकारणीं ३५ तस्यैनत्वा वचनं स्तवैकथया
मासमादरं यदिगंतुं मेवं स्फलिः गम्यतां किं विचार्य्यते ३६ तत्रगत्वा जलेदेवी

230

सुखंस्यामया भनित्यशः एतस्मिन्नंतरे लोकादेवै सार्द्धंसमागताः ३७ युद्धाय
विविधैर्दुःखैः पीडिताराक्षसैः पुना राक्षसीचतदातस्यै भवान्यावलमाश्रिता ३८
समग्रंनगरं नीत्वाजलस्थलसमन्वितं जयजयेतितदादेव्याः स्तुतिमुच्चार्य्य
राक्षसी ३९ उद्यन्तंतदाकैलास पर्वतादप्यया समुद्रस्यचमध्येसार्द्धं स्थितानि

चके गिरि

८॥ ५६ ५८

मंयातदा ४० वनंचोपवनंचैव जलंदुर्गंतथापुनः विहाररम्यस्थानानिहर्म्याणिवि
विधानिच ४१ स्वर्गादप्यधिकं तत्र राजते स्म मुनीश्वराः नगरं सिंधौच तेस्थित्वा नगरेच
विलासिनः ४२ राक्षसस्य सुखं प्रापुः निर्भयाश्च विजह्रिरे राक्षसश्च पश्चिमावैना
जग्मुर्मुनिपुंगवाः ४३ मु ने तापनयादेवजले चवनमुस्तदा नो बुस्थितानजना
नीत्वानगरेतत्रतांस्तदा ४४ चिंतुपुर्बंधनागारे कश्चिज्जग्मुस्तदाहिते यथातथापुनः
पीडांचक्रुस्ते राक्षसेस्तदा ४५ यथापूर्वंस्थलेलोके भयंचासीन्निरंतरं तथाजलेभयं
231
तेषां त्वासीन्नित्यं मुनीश्वराः ४६ एवंजातेनदाकालेकदाचिद्राक्षसाजले निस्तालो
कपीडार्थं मध्यमार्गेजलेतथा ४७ स्थिता स्ते गुप्तरूपेण घुरणार्थं मुनीश्वराः एत
स्मिन्नंतरे तत्रगजावोवहुतराः स्मृताः ४८ आगत्य वहुधातत्रलोकैश्च सर्वतोवृताः तान्
वंश्चतदाहृष्टा हर्षंप्राप्य तथा चतान् ४९ जग्मुस्तेचतदा सर्वेभयं चराक्षसोद्भवं ग
त्वानेचततदातेषां गत्वाच घरणीपुनः ५० आजग्मुर्नगरं स्वं च चिंतिपुर्निर्गुडपुनः तेदुः ते
खिता स्तदा दुःखमाजग्मुश्च मुनीश्वराः ५१ तेषांमध्येयाधीशः शेवश्चासीत्सदयु
सः विनाचशिवपूजां च नतिष्ठतिकदाचन ५२ यदिपूजां नजानाति तत्र नमुञ्चतेतुसः

इत्युक्त्वास्ते तदा हं तु नानापुष्पधरागताः नानागतांस्तदा दृष्ट्वा भयविव्हललोचनः ६५ पा
हि मां शंकरो देव पाहि शिव शिवेति च सर्वं त्वं च भवान्स्य वर्त्तते देवसत्तम ६६ इति
संप्रार्थितः शंभुः पिंडान्निर्गतस्तदा भुवनेन सुंदरेण चतुर्बाहुयुतेन च ६७ मध्ये च
ज्योतिरूपेण शिवरूपं च तद्भुतं परिवारसमायुक्तो दृष्ट्वा संपूजयत्तदा ६८ पूजितस्त
तदा शंभुः प्रसन्नोस्य भवत्त्वयं पशुपतिं च मां त्वं च दत्त्वा च यदा लोके न मान ६९ सर्वा
स्तदा वरं दत्त्वा वरमादाद्धनस्य च अस्मिन्वने सदा वर्णं धर्म्माश्च संभवं तु वै ७० ब्रा
ह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां धर्म एव च भवत्वत्र मुनिश्रेष्ठा नास्ति संशयः कदाच
न ७१ एतस्मिन्समये देव्या राज्ञसी दुर्मदं दधत् प्रसन्ना च तदा सा च प्रवाच किं क
रोम्यहं ७२ साप्युवाच पुनस्तत्र वेशान्स्वरन्ततां मम ततोपि व्यामि वै त्तते सत्यं च क
थ्यते मया ७३ इत्युक्त्वा च शिवे नैव विग्रहं सा चकार ह शिवोपि कुपितो देवी यथेच्छ
स्मित या कुरुः ७४ इति श्रुत्वा वचस्तस्य पार्वती वाक्यमब्रवीत् भवदीयं वचस्त
थ्यं पूर्णं ते च भविष्यति ७५ तावत्तामसी हृष्टिः भवं त्विति मतं मम नान्यथा

१२४ कायागृहगतः सोपि वहु न शिव दयन्तद ५३ शिवमंत्रं च पूजां च पार्थिवीं सर्वाश्रिमतः ते
सर्वं च तदा तत्र पूजां शिव समुद्भवां ५४ चक्रुश्च विधिवत्तत्र यथा हं च यथा श्रुतं केचि
तत्र स्थिताः ध्यानेव ध्यानमनुत्तमं ५५ मानसीं च तदा पूजां कृत्वा दुःखं व्यपोह
यन् तदधीशे न तत्रैव प्रत्यहं शिवपूजनं ५६ कृतं च पार्थिवस्यैव विधानेन मुनीश्व
राः अन्ये च येन जानंति विधानं स्मरणं परं ५७ नमः शिवाय मंत्रेण ध्यायतः शंकरं
स्थिताः सुप्रियो नाम तत्रासीद्वैश्यवर्य्यः शिवप्रियः ५८ ध्यानेन मनसा तत्र मानसं
तु पूजाकारकम् चकार प्रीति युक्तो सौ प्रत्यहं शिवमादरे ५९ यथोक्तरूपी शंभुश्च
श्रीगत्य सर्वं माददे सोपि स्वयं न जानाति गृह्यते च शिवेन वै ६० एवं च क्रियमाण
स्य षण्मासाः संव्यतीतकाः कदाचित्कथयत्तस्य राज्ञो ममस्य दुरात्मनः ६१ तदग्रे सं
दरूपं कृत्वा चैव सदाशिवः निवेदितं तदा तस्मै राज्ञे सर्वं यथार्थकं ६२ राजापि दु
नरागत्य वैश्याय पर्य्यपृच्छत किं ध्यायसि च वैश्यो सत्यं वदन्नान्यथा ६३ ते
नोक्तं च न जानामि तच्छ्रुत्वा कुपितः पुनः राज्ञसान्प्रेरयामास हन्यतां सत्तमाद्य मे
६४

२१ ततोपाशुपतिंप्राप्यहत्वाचराक्षसीमुखान् पार्वत्याश्चवलेचैवसंपूर्णेचभविष्यति ८
८ मयिदृष्टेतदाकिंचिन्न्यूनंतेनभविष्यति दत्तंवरःतदासोपिशिवेनपरमात्मना ८९ श
क्तिःसर्वंतदाकर्तुंभविष्यतिनसंशयः एवंनागेश्वरोदेवोज्योतिषांपतिरेवच ९० एवंप
:श्रुणुयान्नित्यंमहापातकनाशनं अतःपरंप्रवक्ष्यामिलिंगंरामेश्वरस्यच उत्पन्नंच
तथापूर्वंयथाहंकथयामिवः ९१ इतिश्रीशिवपुराणेनागेशमाहिमानिरूपणंनामच
तुःपंचविंशतमोध्यायः ५४ सूतउवाच श्रूयतांऋषयःश्रेष्ठाःमाहात्म्यंशंकरस्यच क
से दाचित्प्रार्थितोदेवलक्ष्मणयुतोयदा १ सुग्रीवप्रमुखैःपिंगैःवानरैर्वलवत्तरैः
तेनवेष्टितोवेलायांसंस्थितोयदा पश्चिमस्यादर्शेभूत्वा पौतीरंपयोनिधेःदक्षिणस्यं
चकाम्पोयां दृश्यतेलवणाकरः ३ वानरैःसेव्यमानस्तुलक्ष्मणेनतथैवच हाजानकि
कुतोयातावदाचेयंमिलिष्यति ४ अगाधःसागरश्चैवतीर्णःसैन्यंचवानरं राक्ष
साभिरिधन्नाचकिंवाकिंचभविष्यति ५ इत्येवंचविचार्य्यैवतीरेस्थितासलक्ष्मणः
श्री वृतोवानरैःसर्वैरंगादिप्रमुखःपरैः ६ उवाचराघवस्तत्रजलार्थीलक्ष्मणा
नवनदाहरमेवेलायांसंस्थितोयदा ७

१२४ वलयंस्याद्देसत्यंमेव्याहृतंशिव इयंचदारुकादेवीराक्षसीशक्तिकामम वलिष्ठाराक्षसी
नांचराज्ञीराज्यंप्रशासति इमाःराक्षसपत्न्याश्चप्रसविष्यंतिपुत्रिकान् तेसर्वेमिलि
ताश्चैववनेवासायसमर्ताः इत्येवंवचनंश्रुत्वाभक्तानांपालनायवै स्वामीत्याशिवव
नेश्वरःशंकरोवाक्यमब्रवीत् तदाचवर्णधर्मस्थोदर्शनेमेत्रसंस्थितं करिष्यति
सदासोवैचक्रवर्तीभवेन्नरः अन्यथाकलिपर्य्यायेसत्यस्यादौमुनीश्वराः महा
सेनसुतोयोवैवीरसेनोतिविश्रुतः दर्शनेमेचकृत्वाचचक्रवर्तीभविष्यति इत्ये
वंदंपतीतौचकृत्वाहास्यंपरस्परं स्थितौतत्रस्वयंसाक्षान्नागेशोनामशंकरः ८
२ ऋषयऊचुः वीरसेनोकथंतत्रयास्यतिदारुकावने सूतउवाच नैषधेसुन्दरे
देशेक्षत्रियाणांकुलेचसः महासेनसुतोवीरसेनश्चैवशिवप्रियः ८४ प्रार्थिवं
भजनंकृत्वातपःपरमदुष्करं चकारवीरसेनोवैवर्षाणांद्वादशावधि ८५ ततःप्र
सन्नोदेवेशःप्रत्यक्षंप्राहशंकरः काष्ठस्यमक्षिकांकृत्वाविपुधानुविलेपनं ८६ वि
धायप्रयोगमायांचकस्यामिवीरसेनकं तांगृहयित्वाप्रविश्येनांनौभिःसहव्रजेधुना

न्तलजिघ्यासिदेहंदेहभर्त्तारवर १७ एवमुक्तं तयाश्रुत्वाब्राह्मणेनोक्तं तयापुनः अस्मेन्नरो
तदातिष्ठत्पुण्ड्यदयमतेद्रितः १८ मननसिद्धिर्गुण्यंधतंपुत्रफलप्रदं एवंकृत्वास्वप
त्नीचउवाचब्राह्मणस्तदा १९ अनयोरेकतंग्राह्यत्वयापुण्यफलाप्तये तयाचमन
सिधृत्वापुत्रश्चैवभवेन्मम २० तदाचस्वामिनायचधृतंपुण्यंसमेप्यतु इत्युक्त्वा
वतयातत्रनमस्कृत्यशिवंतदा २१ नत्वाचाग्निपुनःप्राप्यगृहीतंपुण्यमेकतः
पुरुषेविचिंतितंयच्चतद्गृहीतंतयानहि २२ तद्देहप्रावृत्यस्याःनिश्वासंपर्य्यमोच स्त
पत् निर्मितंचेश्वरेणैवकथंचैवान्यथाभवेत् २३ आशांत्यजप्रियेत्वंचपरिच
र्य्यंहरेःकुरु इत्युक्त्वातुस्वयंविप्रःआशांपरिविहायच २४ धर्म्मकार्य्यरतःसो
ऽद्भगवद्ध्यानतत्परः इयंतुर्वगृहंनैवमुमोचपुत्रकाम्यया २५ मयिपुत्रोन
८ चैवास्ति धन्यांकुरुमदात्तया त्वदीयंचमदीयं:स्वमंत्रेणगमिष्यतिः २६ समुत्रा
न्धर्म्मविघ्नंचमाकुरुसांप्रतंप्रिये इत्येवंवादितामोचस्वभर्त्तुःपुत्रिकातदा
२७ कन्याचानीयभर्त्तारंरणेणेनांमसंशयः इदानींचवसितंचप्रियेयेचत ८
तःपरं २८ पुत्रस्त्वयदास्याद्धितदास्यंहिकरिष्यसि इत्युक्त्वासावचस्तत्रमास

१२६ सिंधुं इत्युक्त्वावानरास्ते धावंतेचदिशोदश ७ नीत्वाजलंसमाजग्मुःप्राणपत्यपुरः
स्थिताः ८ जलेचगत्वातेस्वामिन्समानीतंतदातया तज्जलंचस्वयंनीत्वापूजामार
गच्छतेजले १० इत्युक्त्वाचजलंमुक्तंस्तेणपरमात्मना पक्षाश्चपार्थिवीपूजांचका
ररघुनंदनः ११ आलवनादिकादीश्च षोडशोपचारकल्पश्च पुष्पपात्रैःस्तवैर्दिव्यैः
स्तोत्रशंकरंपुनः १२ प्रार्थयामासदेवेशंशिवंशिवकरंमुदा स्वामिन्जलमग
धंचरामस्सोवलवत्तरः १३ वानरास्तेवलंप्रोक्तंवलंपुरुसाधनं तस्मात्सर्वं
याकार्य्यसाहाय्यंममसुव्रत १४ त्वदीयाश्रवणंश्चैवदुर्जयःसर्वभावनैः पुरुषैव
पतिपातंचैवयाकार्य्यंसदाशिव १५ इत्येवंवचनंसंस्तुत्यपरिक्रम्यपुनःपुनः ज
यशेषेनमस्तुवैरंद्रेशं शंकरेतिच इतिश्रुत्वाशिवंतत्रमंत्रध्यानपरायणः पु
नःप्रजानतादकृत्वागलनादंयदाकरोत् १७ तदाचशंकरोदेवंज्योतिरूपीमहेश्व
रः सागःसपरिवारश्चयथोक्तरूपमुत्तमं १८ धृत्वाचम्यकटीमयशिवमत्कृतदाव
स्तु
स्तु

हृदयेचाग्निसंयुतं एतस्मिन्नंतरे विप्राः कन्यां दातुं समागताः ११ विवाहस्तस्य तत्रैव च
कारविधिवत्तदा सर्वेसंबंधिनस्तस्या घुश्मायां मानमादधुः तं दृष्ट्वा च सुदेहा च मन
स्यज्वलिता तदा गृहमागत्य सुधर्मा च वधूं पुत्रं मुनीश्वराः १३ संगं दर्शयामास प्रिया
स्याः हर्षयन्निव मनस्यतिहर्षिता घुश्मा सुदेहा दुःखमागता १४ गृहे चलंतमालोक्य
वधूपुत्रं सुदेहका ज्वलंती दुःखमापन्ना हृद्यतान्तमितदा पतत् घुश्मा वदत्तं वधूं तत्सदी
ये यो नमदीयकः पुत्रश्चैव वधूश्च मम सत्यमन्यत मर्तापि प्रियदर्श्याविशेषं मेने नैव
कनिष्ठकं तथापि च तदा ज्येष्ठा यंतमेलवतीयम तदवि चारयामास दुःखशांतिक
यं भवेत् मदीयो हृदयाग्निश्च घुश्मानेत्रजलेन च शांतो भविष्यति नूनं नान्यथा शांति
माप्नुयात् एवं च मारयाम्यद्य सुप्रियं प्रियवादनं ज्येष्ठो भाविसभेदेवनिश्चयं परंगग
तां कदर्थीणं विचारस्त्वकृत्याकृत्ये भवेन्न हि एकस्मिन्दिवसे ज्येष्ठा सुप्तं पुत्रं च वै धतं
छेदयामास खड्गेन गृहीत्वा छुरिकां च सा सर्वांगं खंडशः सा च यत्रासौ सरसि प्रक्षि
पत् यत्र लिंगानि लिंगानि घुश्मया नित्यमेव च तत्र क्षिप्त्वा समायाता सुखाप सुखवती

१२८ ज्येष्ठ समागत २९ चतुर्थं नाम विज्ञप्तं पूर्वेस्य तस्याश्चाहं पुनः करिष्यामि न संदे
ह त्वया कार्यो न निश्चितं ३० इत्येवं प्रार्थितः सोपि मेने तस्या विवाहितं पाणि
ग्रहीत्वा तां कन्यां समर्पयं ३१ प्रार्थयामास धर्मात्मा इयं वर्षेत्वया न चे
उक्तेनैव स्वकारा सुधर्म संगृह मात्मनः सा चापि तनयान्मातुर्दासीवत्यवर्त
तत कनिष्ठा चैव या पत्नी स्वसापि नुज्ञामवाप्य च ३३ पार्थिवानां च कारा सुनि
त्यमेकोत्तरं शतं विधानपूर्वकं तत्र ह्युपचारसमन्वितं ३४ कृत्वा सा प्रक्षिपत्तत्र
तडागे निकटे स्थिते विसर्ज्य पुनरावाह्य पूजां कृत्वा विधानतः ३५ एवं जाते
तदा काले लिंगलक्षं मनस्तदा कृपया शिवस्यैव पुत्रस्तस्या मजायत ३६ संद
रः सुभगश्चैव कल्याणगुणभाजनः तं दृष्ट्वा परमः प्रीतः ब्राह्मणो धर्मवित्तमः ३७
कः ब्रुनाम सुखं मेने ज्ञानेन धर्मपरायणः सुदेहा तावदस्यां तु स्पर्धां चैव चकार सा
३८ प्रथमं शीतलं तस्याः हृदयं समभूत्पुनः तदनंतरं च पञ्चाते स्तूयतां च विस
च प्रासं शते सर्व अभे द्वेष्या सुदेहायाः पश्चाद्वाहि नैवदेन जातु ४० सुप्रियं तनयं दृष्ट्वा
नमः ३९ पुत्रं दृष्ट्वा कनिष्ठायां दुःखं चैव मुपागता मत्सरं च चकार सर्वपुत्र प्रसूति
ज्येष्ठा सिवचीरे मतो मेने सपत्नी पुत्रदर्शनात् ३

चित्र १

...त्तामहंमारयिष्यामि स्त्रि... तेन वदन्न नो॥ पुत्रम...

त्वोवैजन्मामसरसस्तदे ६७ द्विपाच पार्थिवैस्तत्रगपप्रावर्त्तत सा यदा तदापुत्रेतऽगमद्दृश्य
तेस्मतटेसदा ६८ सातेन हिसिलिख्या मे मर्जीवितःपुनः ते दृष्ट्वा हर्षिता नैव दुःखिता
नवुरायथा तथा शिवस्य संतुष्टोऽत्यतिरूपो महेश्वरः प्रसन्नोऽस्मि वरं ब्रूहि दुष्टयामा
रितस्तयं ७० [illegible] मुपकारः कथं त्वया क्रियते हननीया च पापिष्ठा
पुत्रमोचा ७५ दुष्टकारिणी तव दर्शनमात्रेण पातकं नैव तिष्ठति इदानीं चैव त्वां दृष्ट्वा तस्याः पापं भ
स्मसाद्व्रजेत् उपकारेष्वपस्वेवस्युपकारं करोति च तस्य दर्शनमात्रेण पापं दूरतं
भवेत् इति श्रुत्वा स यादेव भगवद्वाक्यसङ्कुते तस्माच्चैव कृतं देवक्रियतां च [illegible] त्वया दु
त्युक्तेनु तया तत्र प्रसन्नः पुनरेव च अस्मस्तु ते पतां पुत्रमेददामि च हितं तव सोवाच व
चनं श्रुत्वा यदि देयो वरस्त्वया लोकानां चैव रक्षार्थं त्वया स्थेयं सदाशिव तदोवाच
शिवस्तत्र तवनाम्ना सुमध्यमे पुत्रमेशं प्रसिद्धं वै नाम मे जायतां शुभे इदं सरस्तुतिं
गामामालयं समजायते तस्माच्छिवालयं नाम प्रसिद्धं भुवनत्रये तव वंशश्रातं चै
कं पुत्रकावधिस्सुव्रते ईदृशः पुत्रकावंशे भविष्यति न संशयः सृष्टिकाः स [illegible] श्चैव

१२८ गता प्रातः [illegible] समुत्थाय [illegible] नित्यं तत्काकरोत् सुधर्मा च स्वयं स्नेहः नित्यकर्म समाचरन्
स्नानादिकं तदा तौ च कृत्वा नित्यं प्रचक्रतुः एतस्मिन्नंतरे सा च ज्येष्ठा कार्यं गृहस्य च
दया२ चकारानंदपुत्रा च हर्षितः शांतिमेष्यति प्रातःकाले मनुष्या य वधशय्यां विलोक्य
च रुधिरार्द्रदेहस्वैर्दैर्युपुत्रान् दुःखमुपागता स्नुषां निवेदयामास पुत्रस्ते व कुतो गतः
५८ शय्या च रुधिरार्द्रा वै दृश्यते देहखण्डकः हन्यतां स्मि कुलं केन दुष्कर्म सुविब्रूते दृ
ज्येष्ठा दुःखं तदापन्ना हाहा हतास्मि किलेति च दुःखं चकार सा तत्र मनसि हर्षितं स पुत्रा दा
पुत्रमाचापि तदा तस्या वधात् दुःखं निशम्य च न च चालयतां नस्मात्कृत्यं पार्थिवपुत्र
नात् ६२ मनस्त्रैवाकृतं नैव जातं तस्मान्मुनीश्वरः मत्तोपि च तस्यैवासीद्यावद्भूतवि
धिर्भवेत् ६३ मध्याह्ने चैव संयाते दृष्ट्वा शय्या मया वहा तथापि तेन विप्रेणोक्तं ते दुः न
स्वमातापि ६४ येनैव प्रार्थितं तस्मात् सो वैरं लोकः करिष्यति यदि न रक्षितं स्त्रैव ईश्व
रः प्रभुरेव च ६५ मालाकारस्त्वासौ वै [illegible] पुत्रो विप्रमित्र अत्रैव चिंतयाके
स्यात्फलमतथर्थ्यमपा ६६ न च कारतदा दुःखं शिवे धैर्यमुपागता पार्थिवांश्च गहो
२ दत्तस्तनयः३ न२ न२

...सौकारविहूनाम्‌... गुणकोदः ... कालेके ... गुणानां चरित्रं शिवस्य च

शास्त्रविन्त्रं परमात्मनः आकाशस्य च तारागणमध्ये दृष्टं शिवस्य च १ तथापि च यथाबु
द्धि कथयामि यथाश्रुतं नृसिंहस्य यदा क्रुद्धः क्रोधाच्च विरहितो नहि २ तदा शिवेन
देवानां हितार्थं रूपमद्भुतं शरभेति धृतं तत्र [illegible] ज्वालैर्नभमहाभयं ३ शिवाङ्घ्रिं च सं
प्राप्य सर्वेषु स्यंतिवैयतः ऋषय ऊचुः चरित्रं तु नृसिंहस्य वक्तुमर्हसि सुव्रत ४ स
तउवाच लक्ष्म्याः स्कन्दसमुत्पन्ना युद्धसिद्धा मुनीश्वराः कोमलेन शरीरेण कथं यु
द्धं विकीर्षसि ५ इत्युक्ते प्रभुणा पुत्रं दर्शयिष्यामि सुव्रते एकस्मिन्दिवसे विष्णुर्वि
चारे तत्परोऽभवत् ६ केन युद्धं प्रकर्तव्यं मयेवाच विचार्य च जयश्च विजयश्चैव
कुमारैः शापितौ तदा ७ तेषां कोलाहले जाते भगवान्वाक्यमब्रवीत् आगत्य द्वा
रपालौ च कुमारा ह्रुपतां पुनः ८ अयुक्तं च कृतं सर्वैर्जातं नैवान्यथा भवेत् कुमा
रान्पुनरप्याह अनुग्रहाय विप्रेभ्यः ९ कुमारा ऊचुः भक्तिभावं समासाद्य सप्तमि
जन्मनि रिह वैरभावेन तथा त्रिभि रिदं स्थानमवाप्स्यथ १० इत्युक्ते च तदा तेन तु विचा
र्य प्राप्तावरः यथेच्छां च हरे रासीत्कृतं तास्ता तथा पुनः ११ त्रिभिर्वैरभावेन वैर
भावेपितद्वरं इत्युक्ते पतितौ तत्र कश्यपस्य गृहे तदा १२ अवतीर्णौ दिव्यौ वै प्रसि

त्रिभिस्तथा वैरभावेन

१२०

द्धायुद्धं तो विचक्षणाः विष्णावेतौ [illegible] भविष्यति सुशोभनः इत्युक्त्वा च शिवस्य
गलिंगरूपोऽभवत्तदा युद्धे शेषो नाम विख्यातो नाम रक्षेत शिवालयं
च सुदेहा च शिवस्य च ज्ञातमेकोत्तरं चैव पराक्रमस्य तथैव च सुधर्मा चैव पुष्पा
कारयामास मनुस्तदा द्वजौ कृत्वा समास्या स्यत्रिलिलि तौ च परस्परं हित्वा चान्तमेव
गमुखं च लेभिरे हिते द्वेशं चैव लिंगं वै हृत्या पापैः प्रमुच्यते सुखं संवर्द्धते नित्यं मनोऽन्ते
पदे यथाशक्ति इति वः समाख्यातं लिंगानां कारणं मया ज्योतिषां यानि लिंगानि
कथितानि यथाश्रुतं यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ८६ इति श्रुत्वा तु च
तस्य सूतस्य च मुनीश्वराः ऊचुस्तं सैव पुनस्तत्र लोकानां हितकाम्यया ८७ ऋषय
ऊचुः श्रुत्वा त्वपि चरित्राणि शिवस्य परमात्मनः कथयत्त्वं प्रसादेन नत्त्वा च यस्य तु
म चरित्रं च शिवस्यैतत्कृत्वा तृप्तिर्न जायते तस्मात्त्वं च विशेषेण ध्यात्वा देवं परं प्र
दा ८८ कथयस्व महाबाहो हिताय जगतामिह इति श्रीशिवपुराणे ज्योतिर्लिंगमा
हात्म्यनिरूपणे नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८ सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रे

तेमया २४ ततश्चांजलिनातेन जलं नीत्वा मुखे तदा पीतं च महर्षिणा तावद्याव
युद्धं समाप्य च २५ ततस्तु विष्णुना तत्र च वर्षशते जले स्थले पंचशतं चैव कृ
तं युद्धं महात्मना २६ तेहत्वा च ततश्चैव मुखे धृत्वा च गां तदा निःसमारव रा
हस्यत्कुम्भेणापृथ्वी चागां २७ त्वयं धार्तेहरिस्तत्र कृत्वा कार्यमनुत्तमं दितिदुःख
विनाशाय हिरण्यकशिपुस्तदा २८ तपश्चचार भतुलं तेपे ब्रह्मणो वरकाम्यया
दत्तास्त्रैव समुत्पन्नाः पंक्तिभिर्मीडिकाः कृताः २९ शरीरे च तदा तस्य विरया
मपरं महि तेनोद्भूता च देवानाम नुत्तो मुमवाप च ३० वरं दातुं समायातो
यत्रास्ते दितिजो सुरः प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूहि विचार्यास्तु स्वराट् तदा ३१ त्वया च
निर्मितायां वै सृष्टौ कश्चिन्न मारयेत् एतद्स्तु वरं दत्वा जगाम भवनं स्वकं ३२
शोणितास्थिपुरे गत्वा दैत्यानाहूय सर्वतः प्रवर्तया मास स्वपित्रोयोस्स
वैतो हिंसे ३३ स्वर्गो जितस्तत्रैव पातालं वितलं तदा त्रिलोकी स्ववशे कृत्वा
राज्यं नै... करवं ३४ चकार हरिर्विदिदेवैर्धर्मलोप परायणः प्रह्लादो हि १६

१११ द्वौतौ महाबलौ हिरण्यकशिपुश्चैव हिरण्याक्षो महाबलः १३ स्वयं देवनृसिंहस्य कुमाराः
भक्तिसंयुताः प्रह्लादादितदा जाताः पुनस्ते महिते तथा १४ रावणः कुंभकर्णो वा तावेव च
बभूवतुः रामश्चैव नृसिंहोपि कुमाराश्च तदाभवत् १५ विभीषणप्रमुखा ये च ये च वानरस
त्तमाः ते चैव पुनरेवोत्संभवन्नमुनीश्वराः १६ शिशुपालदंतवक्रौ भगवद्द्वेषतत्परौ द
मघोषगृहे तत्र उत्पन्नौ महाबलौ १७ जातौ तौ च तदा कुक्षौ भीष्मकायाः कुमारकाः च
रिजं तु नृसिंहस्य स्वरूपं तापापहारकं १८ हिरण्याक्षस्तु बाल्ये वै क्रीडार्थं सूर्यमानयत्
सिंहं च दंतिनं चैव ग्राहं त्यक्त्वा वलयस्तदा १९ देवानां दुःखदानार्थं पृथिवीमाहरत्तदा
मुखे धृत्वा च तां सोपि स्वमुखे वापि पिंडिकां २० यथागतो जले तत्र ब्रह्मा दुःखमुपागतः
ध्यानं च कृतवान् विष्णोः स्तुतिं कुर्वन्मुहुर्मुहुः २१ मनुष्यरूपस्तदा विष्णुर्नासारंध्राद्विधेर
थ वाराहं रूपमास्थाय क्रमेण च हतो गतः २२ ततस्तु तत्रैव गतश्चैव जले तदा ना
रदं तदा दानवपं संध्यायं संयुते हरिः २३ नारदोपि तदा स्तुत्वा ध्यानादथ यामसाधुना
वाराह उवाच यावद्युध्यते तेन तावज्जलविशोषणं कर्तव्यं च त्वया चाज इत्येवं वचः

कर्यौचमस्तकं करपादकाः सार्थं कालं तीव्रियाणां हि भजनाच्च हरेरपि भवन्तु तद्भवे देव
त्याज्यं हरिकीर्तिने इत्येतद्वचनं श्रुत्वा माता दुःखमुपागता स्वामिनो कथयामास त्व
साधो बालको मया राज्ञा च मंत्रिणः सर्वान्समाहूयाब्रवीदिदं कुलांगारः समुत्प
न्नः पुत्ररूपेण मंत्रिणः तस्मादयं च हन्तव्यो सर्वथा कुलदूषणः अग्नौ वा सह शस्त्रैश्चे
च्छेदनीयो ह्ययं पुनः विषैश्च कलनीयो वै मज्जनीयो जले पुनः अनेकैश्च प्रकारैश्च
वा मारणीयं प्रयत्नेनतः हरिं त्यजन्तु प्राणान्वितिमे निश्चिता मतेः इत्याज्ञां च समासाद्य प्र
धाना बलिनां वराः शस्त्राणि तु पुष्पभावं हरेर्नाम च कीर्तनात् पृथिव्यादीन्हरेश्चै
व स्तुपचारैः प्रबोधयत् प्राप्तवान्न तदा दुःखमानंदं परमं गतः तदा ते च प्रधानाश्चैव वि
स्मयं परमं गताः एतैश्चापीड्यते नैव किं कार्यं गम्यतां पुनः राज्ञो मे च कथं चैव गमिष्या
२३ मः परस्परं तथा विधां तान्दृष्ट्वा प्रह्लादो वाक्यमब्रवीत् कथं वै विस्मयाविष्टाः यं
चैव भविष्यति मम पार्श्वे च तत्स्तु यन्नैव पीडनं नहि जलेन च शापनेन तस्य हरेश्च पर
मात्मनः अग्निः चैवमुखं तस्य विषं च मातुलो मम पृथिवी तु गुणान्तस्य विस्मय
बालकं दंड मया मसर्वं यद्ज्ञातां मन्त्रिवहि। अग्निश्च जीवनं तत्त्वे मे हे जे मस्य लंबा नाले

१२२ समुत्पन्नस्तत्कुले हरिसेवकः २५ रोदने पितदा तेन न त्यक्तं हरिसेवनं पंचव
र्षेतदा जाते पाठनार्थं नियोजितः २६ बाध्यमाने गुरुत्वर्यां ग्रुपाठकस्य गृहे ग
यतेति च वैरितः पाठकेनापि पपाठ च पुनः पुनः २८ प्रह्लादेन तदा चैवं न मे नारा
तः पाठकेन तदा विद्या ह्यासुरी परिपाठिता २७
नेनैव करिष्यति यदा तदा तु प्रह्लादः हरिरेव न चान्यथा २९ पितोत्संगे च
सेस्याप्य किमधीतं शिशो त्वया इति पृष्टः पुनः सोपि नमो नारायणेति च हाह
तोस्मि तदा श्रुत्वा किमधीतं दुरात्मना गुरुमाहूय तत्रैव रे दुःशिष्यतः कथं
गुरुराह पुनस्तेन तु सर्वं न शादुरात्मना ततः पुत्रं पुनश्चैव कथयामास दैत्यराट्
प्रियां दुष्टे रोषयुक्तः पुत्राधीतं शृणुष्वतत् तदधीतं पुनस्तेन श्रुत्वा माता
ब्रवीदिदं सर्वा च परिवीतः त्यक्तां कथं दुःखमवाप्यते त्यज मुखाद्धरेर्नाम ह्यो
मुरारिसमुपाश्रय पुत्रस्तु मातरं प्राह पृथिव्यां त्यजते नेति मस्तकस्य च या तु किं
वैरानुरागो महाराजः बालकस्य न मे नैव स्पर्शे जिह्वामि हरिं पुनः जिह्वा चैवाथ
१२२

तावद्युग्मतानैवचसोदरः ७० नमित्रंचकलत्रंचबंधतेसुखफलप्रदं स्वप्नतुल्यंसुखंसेत
द्भजनीयोहरिःस्वयं ७१ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वातेपिनारायणेतिच ऊचुःपरस्परंसर्वेस्वा
नंदपरमंगताः ७२ तच्छ्रुत्वाचगुरुर्दुःखंप्राप्तवान् स्तमस्यिपत् ताडयामासकुर्वेवे
जीविनेहुरतःकथं ७३ तेपिचताडनादेवचलिताःसर्वबालकाः प्रह्लादोनैवचलितोनत
स्यार्थपरमास्थितः ७४ गुरुस्तंपुनःप्राहगच्छेतेनपितात्वया ताडयिष्यामिपुन
श्चैवरक्षितांचहरिःस्वयं ७५ इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रह्लादोवाक्यमब्रवीत् त्वयोक्तंचैव
तत्तथ्यंपितानलंघ्यतेत्वया ७६ तावदेवपितावाच्ययावन्नप्राप्यते हरिः जगतोभाग्यसं
योगा स्सर्वदुःखहरंपरः ७७ दीपस्यचशिखातावन्मोदतेमक्षिसत्तमाः यावत्सू
र्यैनदृश्येतपुनर्दीपःकथंपिता ७८ सुखंकरश्चलोकानांजायतेनकदाचन इदंचाग
मकंनैवपितुर्वतेचपुत्रकः ७९ करोतिसर्वथाचेद्धि गमो जलहारकः येनैवतुच
रित्रेणप्राप्यतेशाश्वतंपदं ८० तदेवचप्रकर्तव्यंनान्यथाकर्हिचिन्मुमान् एवंचताड्य
तेचैवताड्यतेनविलंघ्यते ८१ मत्पितायोभवेन्नित्यःसोवैरक्षांकरिष्यति प्राणान्प्र
यत्नेनविघ्नगान्रक्ष्यतितथापुनः गच्छताचसुखेनैवत्याज्यंनहरिकीर्तनं इत्येवं

जलस्यधारकः

यतिकिंपुनः विनाचमत्पितुश्चाज्ञानकिंचित्कर्तुमर्हते सर्वंचैवेश्वराधीनंस्वतंत्रोनैवचः
श्चन इत्येवंवचनंश्रुत्वाप्रधानाविफलाश्रमः तत्रागत्यचतत्सर्वंराज्ञोग्रेविनिवेदितं ९
तादृशंकदापीहदृष्टंनमेप्रभो असाध्ययातनाभिश्चसाध्यः सर्वमिःकुतः तदीयंतद्वचः
श्रुत्वामन्ताद्दुःखमुपागमत् समाहूयततःपुत्रंलोभयन्वाहनादिभिः तथापिचहरेर्नाम
नमुक्तं तदा ९२ सूतउवाच नतमुखदंतैर्भक्षयेतेकृतनिश्चयाः नचचलतिनैव च
मीप्राणांतायदिजायते ९३ किंपुनश्चैवप्रह्लादश्चलतीतिसुनिश्चितः राजपुत्रंततश्चैवः
पुनश्चगुरवेददात् ९४ यथावर्णावबालोयत्याज्यतेचहरिंयदा तथाकार्यंत्वयाश्वापि हरिपदस्मरण लजेत
न्प्राणेभ्योमिमिमेयतः ९५ गुरुस्तस्यवचःश्रुत्वागृहीत्वाबालकंपुनः पाठयामासतंभो
विप्रास्सार्द्धंबालकैःसह ९६ एतेबालाःक्षंबालपठंतिपश्यतांत्वया त्वमेवपाठकी
विद्याराजादास्यतितेसुखं पुत्रस्यचपरोधर्मोपित्राज्ञापरिपालनं पितुःध्रुवंपुनः
स्त्वंवर्तिष्यसिनसंशयः ९८ इत्येवंवचनंश्रुत्वानमोनारायणेतिच पाठयामास
सर्वान्पाठयामासवैतदा ९९ परोदेवगुरोस्तेभ्योज्ञानंचैवाप्यदर्शयत् नमा

नेत्वमेवाविषपक्वच

१३२

६ यथा स्वायं च रुद्रेषु पक्षिणो विविधा स्थिताः प्रातःकाले च ते यत्र स्वायं कार्य
मवेदिह ७ तत्रैव गमिष्यते उड्डयंति यतस्ततः तद्वद्गेहेषु पित्रादि विध्यते संग
योगतः ८ कर्मभोगं स्वकं भुक्त्वा गच्छंति दैवयंत्रिताः इदं सुखं च संसारे दृश्यते सर्व
हसंभवं ९ सर्वं स्वप्नसमं वत्स नात्र कार्या विचारणा दिवा मनोरथा यादृक्कि
यते मानुषेण च १० तथा रात्रौ प्रदृश्येत तच्चेदं सुखमुत्तमं एवं मत्वा त्वया प्रयेभ
जंतुर्वै हरिर्मुदा ११ अन्यथा यमपाशं च पतिष्यथ न संशयः कतिधा च पिता पुत्र
पितृत्वे परिकल्पते १२ पुत्रश्च कतिधा तात वै पुत्रत्वे परिकल्पते जीवास्तु कर्मबंधाः
वै भ्रमंते योनिसंकटे १३ केवलं पातकं चेत्स्यात्तदा नरकं स गच्छति उभयोश्च तयोस
क्तिर्भवतीति मुनिनिश्चितं १४ यावत्कर्मसंबंधस्तावन्मुक्तिः सुदुर्लभा तस्मात्तु कर्मजन्मा
स्वार्थं भजनीयो हरिस्तदा १५ हरेश्च भजनेनैव कर्म दूरीभवत्युत भोगेनैव तत्पश्चे
वप्रायश्चित्तैः पुनस्तथा १६ देही पवित्रतां याति ह्यन्यथा भ्रमणं भवेत् यावत्स मलि
नेव स्नातावद्गोन सज्जते क्षालिते च पुनर्वस्त्रे रंगः सज्जति वै दृढं तथैवं च ...

१३४ वचनं श्रुत्वा गुरुः पीडां तदा करोत् ८३ दैत्यसार्थिव कृतं नैव पुत्रा पापान्तु हरे हरेः साक्षात्क
स्व स्यमनुष्य मानश्रेव संवेदिह ८४ किं पुनर्नो हरेरेव जायते स्मृतिसत्तमाः प्रयत्नेनिक्ष
लं ज्ञात्वा गृहीत्वा बालकं गुरुः ८५ अजगाम तदा दैत्यं गृह्यतां पुत्रकस्त्वया अस्मा
कं बालकायचते सर्वे सदृशीकृताः ८६ प्रयोजनं न पुत्रेण यथेच्छसि तथा कुरु इत्यु
क्त्वा च गतः सोपि राजा दुःखमुपागतः ८७ तदनंतरं च यज्जातं श्रूयतां मुनिसत्तमाः
इति श्रीशिवपुराणे ज्योतिर्लिंगमाहात्म्ये चरित्रे कथासंवादे सप्तपंचाशत्तमोध्यायः ५७
राजा सूत उवाच समाहूय तदा राजा पुत्रानथाब्रवीत् धन्याः स्थाः कृतकृत्याः स्थान त्यक्ते पि
यध्वं तज्ञासनं ममपुत्र तया यच्छिक्षयंतु ममाज्ञया तथेति वचनं गृह्य नीत्वा तेरहसि तस
२ कृत्वा ते सूपतां मित्र क्रियतां वचनं पुनः इदं शोपितरं त्वं च केपि हित्वा कुतः सुखं इ
तस्मात्त्वं च तदीयं च वचनं कुरु सर्वथा अस्माकं च मतं ह्येतत् यथेच्छसि तथा कुरु ४ व
तु धाशिष्यतः सोपि तन्मनेनैव वचनं पितुः प्रत्युवाच तदा तान् स शृणु यतां मित्रसत्तमाः ५
कः पिता कश्च वै बंधुर्वै का माता भगिनी पुनः किं मित्रं च कलत्रं वा सर्वाः स्वार्थपरास्त्विह

१२१ खेनरुक्तवांस्तदा सुदेहाचततदाद्ुःखं चकार पुत्रसंभवं ६ नित्यं च स्वामिनं सा वै प्रार्थ
यं तं तं कुरु सोपि स्त्रियं तदा मत्त्यंच किं पुत्रस्त्वक रिष्यति का माता को पिता पुत्र को
वा वै पुःप्रियस्त्वकः सर्वे स्वार्थपरं देवि जानीहि त्वं न संशयः ८ तस्माद्देवि त्वया दुः
खं त्यजनीयं सुनिश्चितं नित्यं मह्यं त्वया नैव कथनीयं प्रभवते ९ एवं तां सन्नि
वार्य्यैव भगवद्धर्मतत्परः आसीत्परमसंतुष्टः हृद्दुःखं समत्यगात् १० कदाचित्सु चि
देहा वै गेहे च सहवासिनः [illegible] विवादस्तत्र संगतः ११ तत्पत्न्या
स्त्रीस्वभावाच्च भर्त्सिता सा तया तदा पुत्रिणि त्वं कथं गर्वं करोषि पुत्रिणी त्वहं १२ [illegible]
मद्धर्मे मोक्ष्यते पुत्रस्तेषां नरकं गमिष्यति [illegible] धर्मेके [illegible] राजा हरि
१२२ तया च भर्त्सिता सा वै गेहमागत्य दुःखिता स्वामिनं कथयामास तदुक्तं सर्व ष्यते
मादरात् १४ श्रुत्वैतत्तिदाद्ुःखं न त्वकार सुबुद्धिमान् कथितं कथयतामेव पत्न्या
वितद्भविष्यति १५ एवं च तदा तेन स्वस्य पुनः पुनः न तस्या ज्ञतदादुःखं
त्याग्रहं वै तदा तस्मै १६ पश्चात्तत्र यथा पुत्रः समुत्पाद्यः प्रियो सि मे [illegible]

१३४ हि पापैर्मलिनतां गतं निर्मलं भजनेनैव जायते नात्र संशयः एवं च बालिशाः सर्वे तदा
नापालका हृष्टं मनं तस्य प्रकुर्वन्तु तदानां सर्वे पापुनः १९ स यैवं तु न कर्त्तव्यं वचनं
राजसंभवं यदहं च करोम्यत्र कुर्वन्तु गम्यतामितः २० इत्युक्तास्तु च ते बाला बोधि
ताः संगमागमन् समागतास्तदा सर्वे राजानं च तथाब्रुवन् २१ राजापि वचनं तेषां
श्रुत्वा तं च समाकूयेत् समागतः स्वयं सो वै बोधयामास सत्तमाः २२ शृणु पुत्र त्व
द्यामि नत्त्वां वत्स जाधुना यदर्थं च हरिर्लोकाः भजंते वै निरंतरं २३ तत्सर्वं वत्स
मे पापात्मन्ततोहं हरिर्यस्मिं देवाश्च दानवाः सर्वे गंधर्वा नागसत्तमाः २४ करव
यत्परे ये च वश्याः सेतिम साधुना मत्तोपि नेहहरिः को नाम जानासि त्वं वदाधुना
२५ निग्रहानुग्रहं कर्तुं सामर्थ्यं विद्यते मम तस्मान्मा च विहायैव हरिः को त्र
भविष्यति २६ कथं न भजसे मां च बाल मे वद साधुना इत्येवं वचनं श्रुत्वा प्रह्लादो
वाक्यमब्रवीत् २७ शृणु दैत्य कथं ब्रूषे त्वहं विष्णुर्न चापरः सेतरं वहुधा प्रो
क्तं तवैव च हरे रथ २८ [illegible] केचिद्यथा काकैः कोकिले [illegible] यथा कर्द्दमे चंद

जा० २
मं० कें० १

५८

१ गतत्रगतं शिरः विचार्य भगवांस्तत्र महिमानं प्रकाशयन् ६४ आजगाम यदा तत्र शिरस्थ दू
रतः स्थितं अहो देवस्य माहात्म्यं कीदृशं मनसि स्वयं ६५ विचारयंस्तदा लोके स्यापयन्नु
तमद्भुतं तस्यैव तत्रैव लोके शस्त्र विमुक्तेश्वरात्तया इति तस्य वचः श्रुत्वा पुनस्तं च महे
श्वराः पप्रच्छुः संशयात्मनः कथं ब्रह्मन् सुरवं त्विदं ६७ सूत उवाच पुरा ब्रह्मा विमोहेन
सरस्वत्या स्वरूपमद्भुतं दृष्ट्वा जगाम संतापं प्राप्नोति स विकलः स्वयं तद्वचने तदा पुत्री श्रु
त्वा कोपसमन्विता उवाच किं ब्रवीषि त्वं मुखेनाशुभभाषिणा ब्रवीषि चेद्धि रूढं वै
विभाषी भव सर्वदा तद्दिनं हि समारभ्य पंचमेन सुखेन सः ब्रह्मा च भाषते दुःखदं
दंतस्वरं तया पश्चाच्छिवेन तच्छिन्नं दुष्टं च भाषतो भवत् ७१ शिवोपि स्मरतां नैव म
जतेन परस्परं पापं दूरीकरोतीह स्वयं दूरीकृतं नहि तत्कारणं च महर्षयः श्रूयतां क
थया स्वयं श्रेष्ठं आचरति यत्तत्तदेवेतरः पुनः शिवस्य तीर्थ संयोगाच्छिरस्तद्दूरत
ः स्थितं तस्मात्तीर्थवरं ह्येतन्महापातकनाशनं ७४ इत्येवं तापयल्लोके माहात्म्यं
तीर्थसंभवं अथवा ईश्वरस्येधाकत्र जानाति चेष्टितं कानन्दाहनं चैव कां गेयु
वतिधारणं कंठे विषं धृतं येन मृत्युंजय उदाहृतं दिगंबरः स्वयं चैव भक्तेभ्यो ह्यचलां

वीन् तद्रूपं च तदा दृष्ट्वा सर्वे पूजां पुनः स्वयं ७९ कृतवान् राघवो देवः शिवे धर्मपरा
यणः स्तुतिं च विविधां कृत्वा प्रणिपत्य शिवं मुदा ८० जयं च प्रार्थयामास जयोस्तु
न रवुवीत् शिवदत्तं जयं प्राप्य त्वनुज्ञां समवाप्य च ८१ पुनश्च प्रार्थयामास इह स्थे
यं त्वया प्रभो लोकानामुपकारार्थं पावनाय शिव त्वया ८२ इत्युक्तः शिवस्तत्र लिंग
रूपो भवत्तदा रामेश्वरस्य नाम्ना वै प्रसिद्धो जगतीतले इति श्रुत्वा समारव्यातं महा
तापापहारकं ८४ इति श्रीशिवपुराणे रामेश्वरमहिमावर्णनो नामा पंचपंचाशत्त
मोध्यायः ५५ सूत उवाच अतः परं च घुश्मेशं ज्योतिर्लिंगं सुदारुणं तस्यैव सुमहा
त्म्यं शृणुतां ऋषिसत्तमाः १ तस्य प्रिया सुदेहा च साध्वी धर्मपरायणा त्रिकाले
संध्यायुक्तस्य सर्वेण तत्समद्युतिः २ शिष्यानां पाठकश्चैव वेदशास्त्रविचक्षणः ध
नवांश्च परो दाता सौजन्य गुणभाजनः ३ आयुर्बहुव्यतीतायत तस्य धर्मप्रवर्तते कु
ः पुत्रश्च नाभवत्तस्य तत्तु स्यादपत्यं स्त्रियः ४ तेन दुःखकृतं नैव वत्स तु जातं
परायणः आत्मानं तारकं ज्ञात्वा आत्मानो घातकश्च सः ५ इत्येवं मानसं धृत्वा दुः
दक्षिणस्यां दिशि श्रेष्ठो गिरिर्देवगिरिर्गतः तस्यैवान्तिके स्थितोश्रमे तत्र तपोधनः ॥ सुधर्म
नामा विप्रश्च सर्वदा वसति द्विजसत्तमः ५
नामा १

शिवपुराणे दशमोध्यायः १० ऋषयः ऊचुः सूत सूत महाभाग किं जातं च ततः परं कथयस्व प्रसादेन कथां पापप्रणाशिनीं १ सूत उवाच श्रूयतां ऋषयः श्रेष्ठा यज्जातं तदनंतरं धैर्यस्य श्रेयं च नहष्टा विचारे तत्परः शिवः २ कारणं किंचिदुत्पन्नं नान्यथेदं भवेदिति दिशो विलोकयामास परितः शंकरस्तदा ३ वामभागे स्थितं कामं ददर्श बाणकर्षिणं तं दृष्ट्वा क्रोधसंयुक्तः संजातस्तत्क्षणादपि ४ अहो दुष्टेन कामेन ननमुक्तोहं दुरात्मना इत्येवं मनसा क्रुद्धः शिवः परमकोपनः ५ ततो पातस्य नेत्राद्धि निःससार पावको रविः भस्म सात्कृतं वा कृतेन मदनं तावदेव हि ६ यावच्च मरुतां वाचा क्षम्यतां देव प्रभो त्वया भवेति च ततः सर्वे हतो सौ मकरध्वजः ७ हते तस्मिन्महावीर्ये देवाः दुःखमुपागताः शिवोपि तत्क्षणाद्देव विहाय आश्रमं अन्यतः ८ वेगदीर्घीकृतात्मा च गिरिराजसुतां तदा भर्त्सयंती तदा तगवने वासात्सुदुःखिता ९ मत्पराक्रमं त्वं हि वृत्तान्सं च ललनं मुहुः ... पतिं प्राप्ताः तदा विप्राः सुकाम्यमुनयो यथा वायवश्चलते हित्वा यांति नैव दिशो दशः ११ किं करोमि क्व गच्छामि किं कृतं देवते इह स्वामिनं तु समाहूय हाहा प्रियया प्रियेति च १२

...गवितं भस्मं च भक्तेभ्यो वंदनं ददेत् स्वावाहनं वृषश्रेष्ठं भक्तानां हस्तवर्जनं च स्वयोग्या निकानि च स्वाप्तादि भक्तानां मेतव्यानथ स्वशिरसि स्वर्धुनी दिव्या भक्तानां मुकुटादिकं २२ स्वभूषणां च सर्पादि भक्तानां कुंडलादिकं स्वस्य वस्त्रं च चर्मादि भक्तेभ्यः सुंदरं वरं २३ दधाति स्वयं चान्यच्च भक्तानां चान्यदेव च यथाभिलाषं भक्तेभ्यो शंकरः सुप्रय च्छति तस्मान्न शक्यं तं नैव वक्तानुशक्यं मुनीश्वराः पंचक्रोशमपरं नान्यत्तेजं च भुवनत्रये २५ तथा वा पापिनो पापसंस्फोटा पंच स्वयं हरः मृत्युलोके शुभेदं तं समा स्थाय स्थितं सदा २६ यथा तथा च धन्वे यं पंचक्रोशी मुनीश्वराः यत्र विश्वेश्वरो देवो ह्यागत्य संस्थितः स्वयं २७ यद्दिनेहि समागत्य हरः काश्यामुपागतः तद्दिने हि समारभ्य काशी श्रेष्ठतरं स्मृता एतद्धि सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोहं मुनीश्वराः यच्छ्रुत्वा पातकं सर्वं नाशमा मुनयात् ३० इति श्रीशिवपुराणे विश्वेश्वरमाहात्म्ये एकचत्वारिंशतमोध्यायः ४१

ऋषय ऊचुः एवं वाराणसी पुण्या यदि सूत महामुने वक्तुमर्हसि चास्माकं प्रभावं तस्य सांप्रतं १ सूत उवाच एवं वाराणसी पुण्या ख्याता चैव सुशोभना विश्वेश्वरस्य मा... दुः

नवः॥ सु धर्म

कामोहितकाम्यया ५१ स्यातव्यं च त्वया देव प्रार्थयामि जगत्पते त्वं विमुक्तोपि हितदा
संप्रार्थ्य च पुनः पुनः ५२ नेत्राश्रूणि प्रमुंच्यैव तच्चरणे नैव मोचितं कायपाशे त्वया
देवराजधारी पुरगद्यतो ५३ मया ध्यानतयाऽस्थेयमचिंत्य सुखहेतवे मुक्तिदाता भ
वान् लोके वर्त्तते नान्यथा क्वचित् ५४ तस्मात्त्वमुपकाराय तिष्ठ मा सहितः सदा त्र
रिवलान् जीवसंमूहान् तारयत्वं सदाशिवा ५५ इत्येवं प्रार्थितस्तेन तस्थौ देवो जग
त्पतिः लोकानामुपकारार्थं कृपा लमुक्तिहेतवे ५६ इत्येवं वचनं श्रुत्वा ऋषयो निर्मला
शयाः पप्रछुः परया भक्त्या कपालं किं ब्रवीषि नः ५७ सूत उवाच साधु पृष्टं ऋषि
श्रेष्ठाः कथयामि यथाश्रुतं पुरा कदाचिद्देवेशः शंकरः प्रियकाम्यया ५८ ब्रह्माणं गिरि
जा सार्द्धं ब्रह्मलोकमुपागतः ब्रह्मा चापि तदा तं वै बहुमानपुरःसरं ५९ पूजयामास
देवेशमातिथ्यधर्महेतवे पश्चान्नुपावतं देवैश्चतुर्भिश्च मुखैस्तदा ६० एकेनैव मुखेनैव
प्रादुः खितः शंकरस्तदा समर्थोपि शिवस्तस्य दहने च मुनीश्वराः ६१ पंचमं तु मुखं द
र्पभ्रांतानां पृथिवीमिमां ब्रह्मा मसर्वलोके मने नैव नहतः शिवः ६३ यज्ञयज्ञसवैयालित

प्रियवीर्यंकल्पयेप्रलपालिनः ६१ नव्वार्यपतितं हस्तात्पार्श्वे तस्य महर्षयः तदा तथा गत्वा पू
लग्नं दृष्ट्वा शंभुः स्वयं तदा ६२ नमस्कृत्य तदा गत्वा मसी पुरतः स्थिता साह स्मात्
भुग्नातगसुंदरांगं विरवत्यवती ६३ शिवो पि दर्शयामास तदंगं सुंदरं तदा किं मुखं किं शा
कम्यं किं नेत्रे चोत्पलमते ६४ भृकुटी घन भ्री चेतिकंदर्पस्य महात्मनः अधरः किं च विंब
वर्णिक किं नामा भ्रुक चेतुका ६५ किं स्वरः कोकिलालापः किं मध्यं किं च वेदिका किं गति
र्वर्ण्यते त्वस्याः किं तु पिवर्ण्यते मुहुः ६६ पुष्पाणि वर्ण्यते किं च वस्त्राणि च तथा पुनः ला
लित्यं चैव नस्त्वेषा पक्षदेवकर्त्र विनिर्मितं ६७ इत्येवं वर्णयित्वा नु तपस्वी विरराम ह हस्त
वस्त्रांचलं पावनं तावद्दूरतो गता ६८ स्त्री स्वभावात्तदा सा चलज्जिता सुंदरी स्वयं निरृ
एवती तपांगानि पश्यती च मुहुर्मुहुः ६९ एवं चेष्टां तदा दृष्ट्वा शंभुर्मोहमुपागमत् य
द्यालिंगन नैतस्याः कोनाभि किं पुनः स्मृतं ७० तापं मार्गं विचार्यैवं किमहं मोहमागतः इ
श्वरोहं परब्रह्म परांगस्पर्शनं मुदा ७१ ताहि कोन्यतमः लुब्धः किं किं नैव करिष्यति ए
वं विवेकमासाद्य पर्यंकबंधनं दृढं रचयामास सर्वात्मा ईश्वरः किं पतेदिह ७२ इति श्री
नवा ३
नवः ॥ सुधर्म

स्तकालेन्तनावापिसंस्कारैरहितानु यान्यकफ्यक्रयुयायेवाकर्मवंधगतेपिवा ?

११· यस्तुनः कामयंतिचतीर्थानि पातनापात्मनस्तथा १५ सत्येतकालेयस्यैवपार्श्वप
रिविवर्तते तस्यमुक्तिर्भवेन्नूनं तस्यकिंतुभवेत्पुनः १६ तस्यापेक्षानतीर्थस्यनममै
वहरेरपि जीवन्मुक्तिः सविज्ञेयादीनांविहितेसमा १७ यत्रयत्रमृतःसोवैमोक्ष
माप्नोतिनिश्चितं जगतीर्थेविशेषोस्तिभूयतांसुंदरित्वया १८ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यश्च
शूद्रश्चैवतथापुनः ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा १९ बालश्चैवकुमारश्चयौव
नान्वितएवच अशुचिश्चशुचिश्चैवकुमारीदक्षिणातातथा २० विधवाचाथवंध्यावारजो
दोषयुतापिवा अंडजोद्भिज्जो द्वैमोदागाजीनसंशयः स्वेदजाश्चांडजावापिप्युद्भि
ज्जाश्चजरायुजः मृतामोक्षमवाप्नोतिमत्रान्यत्रतथाकचित् २१ कर्मबंधगतोयोवैदे
हीमोक्षायकल्पते ज्ञानापेक्षानचात्रैवभक्त्यपेक्षानवैपुनः २२ कर्मापेक्षानचात्रैवसं
स्कारापेक्षयानहि दानापेक्षानचात्रैवस्वजातानांतथापुनः यथातथामृतास्याहं मो
क्षमाप्नोतिनिश्चितं एतन्ममपुरंदिव्यंगुह्याद्गुह्यतमंमहत् ब्रह्मादयोपिजानंतियेच
सिद्धामुमुक्षवः अतःप्रियमिदंक्षेत्रमस्माद्विहगतिःपरा २५ विमुक्तंनमयायस्माद
विमुक्तमितिस्मृतं नैमिषेचकुरुक्षेत्रेगंगाद्वारेचपुष्करे २६ स्नानात्संसेवनाद्वापिम

···हरःस्वयं भावयामासभवनेमर्त्यलोकेमुनीश्वराः ३८ ··· पुनस्तत्रलक्षणरक्षैकृतापांश्या
प्यतेपुनः कर्मणायोनिकाशीतिपरिपठ्यते ३९ अविमुक्तेश्वरंलिंगंकाश्यांतिष्ठतिनित्यशः मु
क्तिदाताचलोकानांमहापातकिनामपि ४० अन्यत्रप्राप्यतेमुक्तिःसाहस्याञ्च मुनीश्वराः अत्रै
वप्राप्यतेजीवैःसायुज्यमुक्तिरुत्तमा ४१ येषांकापिगतिर्नास्तितेषांवाराणसीपुरी पंचक्रो
शीमहापुण्याहत्याकोटिविनाशिनी ४२ अमरामरणंत्यगंगांचंतिचमुनीश्वराः ब्रह्मलोकश्च
धातेचापुविष्णुस्थापितश्चैवच ४३ मुनयश्चतथाचान्येसिद्धाश्चैवतथापुनः वांछंतिमानुषा
श्चैवसर्वेश्चपरिसेव्यते ४४ काश्यामेवमहिमानंवक्तुंवर्षशतैरपि नशक्नोमित्यहंसर्वंयथा
शक्तिब्रुवेपुनः ४५ कैलासस्योपरियोवैनिर्गुणोगुणवान्भवः आजगामसकदाचिद्वक्का
शंपादेवोमहेश्वरः ४६ वाराणसीमनुप्राप्यदर्शयामासशंकरः अविमुक्तेश्वरंलिंगंदर्श
नात्पापहारकः ४७ अविमुक्तस्यमाहात्म्यंयथाहंभगवान्भवः विस्तरेणमयावक्तुंव
र्षणाचमहात्मना ४८ शक्यतेनैवविप्रेंद्रावर्षकोटिशतैरपि अविमुक्तोपितंदृष्ट्वाभ्रा
नंदंपरमंगतः ४९ पूजयामासतंदेवंपार्वत्याःसहशंकरं नमस्कारैस्तवैर्मंत्रैर्दे
वदेवंजगत्पतिं ५० प्रणिपातैरनेकैश्चस्तवदीयोस्मिनसंशयः कृपांकुरुत्वंदेवशैला

दशः प्रियकाम्यया ऋषय ऊचुः यदि प्रसन्नो देवेश प्रसन्ना त्वं सरिद्वरे ४ स्थातव्यमत्र युष्मा
भिः प्रियार्थं सकृतान्यैः पूर्वं सर्वप्रियार्थं च तिष्ठ किं मया पुनः ५ गौतमेनाल्पिता
हं गमिष्यामि यथागतं भवद्भिः वसद्भिरस्तु पवित्रीचक्रियां जगत् इत्युक्तास्ते तदा स
र्वे ऊचुः शुभतरं वचः अस्माकं पावनार्थे वस्थातव्यं भुवने त्विह भवत्सु एव विशेषो
गङ्गे यस्मै एव कथं भवेत् ८ इत्युक्तास्ते तदा सर्वे ऊचुः शुभतरं वचः देवाः गंधर्वनागाश्च
ऋषयः सरितस्तथा तेजांसि तीर्थमुख्यानि प्रलिप्य त्वां पुनन्त्विदं सभ्या ऊचुः सिंह
राशौ यदा स्याद्वै गुरुः सर्वसुहृत्तमः तदा वयं च सर्वे वै आगमिष्याम सत्वा पुनः १० एका
दशैव वर्षाणि लोकानां पातकं त्विह अत्र लिंगं यद्भवेदेव मलिना स्म सरिद्वरे ११ तस्यै
व क्षालनार्थं च यास्यामः सर्वथा प्रिये अनुग्रहाय लोकानामस्माकं प्रियकाम्यया १२
स्थातव्यं शंकरे लैव त्वया चैव सरिद्वरे यावत्सिंहे गुरुः सैव स्थास्यामः सर्वथा प्रिये १३
त्वपि स्नानं त्रिकालं च शंकरस्य च दर्शनं कृत्वा पापं विमोक्ष्यामो नात्र कार्या विचारणा
त् इत्येवं प्रार्थितास्ते तु गौतमेन महर्षिणा १५ स्थिता सा शंकरस्यैव स्थिता सा च सरिद्व
रा तद्दिनं हि समारभ्य सिंहस्थे च बृहस्पतौ १६ आयाति सर्वतीर्थानि देवाश्चाणि देवतानि

हात्म्यं श्रूयतां ऋषिसत्तमाः कदाचित्पार्वती देवं शंकरं परया मुदा पंचक्रोश्याश्च माहा
त्म्यं पप्रच्छ लोककाम्यया ३ पार्वत्युवाच अस्य देशस्य माहात्म्यं वक्तुमर्हस्यशेषतः म
मोपरि कृपां कृत्वा देवदेव वृषध्वज ४ देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो जगत्प्रभुः उवाच
वचनं तत्र जीवानां प्रियहेतवे महादेव उवाच साधु पृष्टं त्वया भद्रे लोकानां सुखदं शुभं
कथयामि प्रिये तस्य माहात्म्यं श्रूयतां पुनः इदं गुह्यतमं देवि सदा वाराणसी मम स
र्वेषामेव जन्तूनां हेतुर्मोक्षस्य सर्वदा ७ अस्मिन्सिद्धाः सदा देवि मदीयं व्रतमास्थिताः
नाना लिंगधरा नित्यं मम लोकाभिकांक्षिणः ८ अभ्यस्यन्ति परं योगं यतात्मानो
जितेन्द्रियाः नानावृक्षसमाकीर्णे नानाविहगसेविते ९ कमलोत्पलपुष्पाद्यैः सरोभिः
समलंकृते अप्सरोगणगंधर्वैः सदा संसेविते शुभे १० रोचते मे सदा वासो येन का
रणेन तच्छृणु मन्नाम मम भक्ताश्च मयि सर्वार्पितक्रियाः ११ वीतरागभयक्रोधा निर्द्वं
द्वा मत्परा अध्यात्मनिरता नित्यं तत्त्वानां च विवेकिकाः १२ सर्वं च मन्मयं पश्यन् योहंसो
हं स्वयं हरः दुःखे दुःखी भवेन्नैव सुखे सुखी भवेन्न हि १३ शुभे प्राप्ते न हृष्येत अशुभे हि
षेतन्न हि तस्य मम नैव भेदो न संशयः अत्र तीर्थमनुत्तमं १४ तद्दर्शनेच्छयाहं विष्णुः ब्रह्मा चापि त

१२८
न पुष्कराख्यानि तीर्थानि गंगा... स्तदा १७ वासुदेवादयो देवाः वसंति गौतमीत
टे यावत्तत्र स्थितानी हत्वा वसेत्तं फलं नहि १८ स्वप्रदेशे समायाते एतेषां च फलं ल
भेत् गंगां रेवां गयां श्रीवज्जो मती नर्मदा पीश्वराः गंतव्यं नान्यथा क्वापि यावल्लिंगे हगु
रुभेवेत् गौतमी पुण्यं गत्वा गोदावरीं ततो व्रजेत् पुनश्च गोमतीं गत्वा हत्याभिः
पति मुच्यते त्र्यंबकेनाभविष्यात ज्योतिर्यालिंगमुत्तमं गौतमस्यास्तटे प्रोक्तं महा
पातकनाशनं २२ एवं त्र्यंबकसमाख्याते पृष्टोहं मुनीश्वराः इत्येवं वचनं श्रुत्वा पुन
रुचुस्तदाहिते २३ ऋषय ऊचुः गंगा च जलरूपेण कुतो जाता वद प्रभो तन्माहात्म्यं
विशेषेणैव कुमहस्य प्रपतः ये विसृष्टे गौतमाये वस्तुतं दुष्कृतामभिः तेषां कथया
सियथा श्रुतं एवं संप्रार्थिता देवैर्गौतमेन तदा स्वयं ब्रह्मणो वागिरेस्तस्मादवतार स कथा नवं चात्र
रिहरा उदवरस्पर्शात्वायाः प्रवाहे निःसरत स्तदा तत्र स्नानं ऋषिश्रेष्ठो गौतमो नाम
विश्रुतः समागताश्च ते तत्र स्नानं च कुमुदान्विताः गंगाद्वारं च तन्नाम प्रसिद्धमभव
तद पश्चात्ते त्र्यंबकोपि च गौतमस्य ... नस्तदा स्नानार्थमागतान्दृष्ट्वा घेतद्यौ गंग
तास्वयं मा मेति गौतमस्तत्र्याजहार मुनीश्वराः गौतम उवाच इमे तस्मीमदा धश्र
तेषां च किं ... एवं श्रुत्वा वचको योमुवाचरे महर्षयः स्तत २६४

२२८
नच्छिन्नानि नवैये यदा एकस्मिन्नुत्र विष्टेनु प्रसन्नः शंकरस्तदा ५ मनेप्सितं ददौ तस्मै अ
तुलं बलमुत्तमं शिरांसि पूर्ववत्कृत्वा निरुजानि तथा पुनः ६ प्रसादं तस्य संप्राप्य जगा
म भवनं प्रति देवाश्च दुःखिता स्तत्र अत्रयस्ये पि च समन्ततः ७ किं च कुर्मः क्व गच्छामः किं
भविष्यति वा पुनः ग्रासं वै अपहृतं प्राप्तः किं किं न स्याद्भविष्यति ८ इति दुःखं समापन्ना २६५
:श्च प्रत्यूचुः नारदं तदा सर्वेषां चास्माकं अन्यथा सिद्धं किं करिष्यति ९ कथयास्माभिरेवं चा तद्
देन पीडितैः प्रभो इति तद्वचनं श्रुत्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् १० नारद उवाच दुःखं त्यजत
भो देवाः पुनः किं करिष्यामिहं इत्युक्त्वा च पयितत्र यत्रैव गम्यते मुनिः ११ वीणां च तर गाय ३
न्धूनत्स्ता वत्सौ मुपयो मुद्रा रावणसंच तदा दृष्ट्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् १२ उवाच देवकार्या
र्थं धन्यस्त्वं राक्षसेश्वर त्वां दृष्ट्वा तु मनो मेद्य प्रसन्नं च यथा मया १३ केलैर्नेव विशाल यतत्वं
श्री कृतोश्चरणं गतः श्रीभूदृष्टं तथा या सिंकि दृष्टो निवदवीषि मे १४ श्रोतुं कुतूहलं मेद्य कथ्यतां
राक्षसोत्तम इति पृष्टस्तदा तेन राक्षसो वाक्यमब्रवीत् १५ राक्षसोवाच श्रूयतां वै कृष्णा
कथया मि सिद्धपूर्वतत् अहं शिवं समाराध्य प्रसन्नं तं विधाय च १६ अतुलं च बलं लब्धा

१२१ गच्छामि कुत्र हं प्रभो पुनः स पृष्टस्तत्र कथमाराधितः शिवः १७ तदेवं कथयत्वं तत्राम
त्वा स्वेच्छते मया गौतम उवाच श्रूयतां त्वं ऋषिश्रेष्ठ कथयामि यथागतं पूर्वं मयानुकै
ल्लासे तपोर्थं च गतं मुने १८ ततन्तु बहुकालं वै तपस्तप्तं सुदारुणं यदा न शंकरस्तुष्टस्तत
श्रपरिवर्तितं १९ आगत्य हं दारुवेडे तेन तपस्तप्तं मया मुने ग्रीष्मे पंचाग्निमध्ये तु वर्षासु
स्थंडिलेशयः २० शीते जलांतरस्थ्या पीडितं चैव निराहारतपः एवं मया कृते यर्हि तपस्येव
अर्थीश्वर २१ तथापि शंकरो मह्यं न प्रसन्नो मुनीश्वर तदा मया च कुंडेन भूमैगहे
विधाय च २२ तत्राग्निं च समाधाय पार्थिवं परिकल्प्य च गंधैश्च चंदनैश्चैव धूपैश्च विविधैः
स्मृत २३ नैवेद्यैः पूजितः शंभुर्होमाग्निविधानतः प्रणिपातैः स्तवैः पुण्यैः तोषितः शंक
रो मया २४ न तुष्टो गीतैश्च वादित्रैर्मुद्रांगुलिसमर्थ्यतः एतैश्च विविधैश्चान्यैः पूजितो म
गवान्हरः २५ तु दुःखः समनुस्तेवाजात स्तदा च दुःखितो ह्यहं धिक्शरीरं बलं चैव धिक्कृत
पः करणं मम २६ इत्युक्त्वा तु मया तत्र स्थापिते ज्ञो कृतं वह्नि पुनश्चैव शरीरं हि त्यक्तुं त्वां गतो
विचार्यैव २७ शिरांसि च विस्फुरितानि कृत्वा च चंदनादिभिः छिन्नैकैकशस्तस्मै सर्व

न२ रामात्रिक ५

११४ ८ इति वः समाख्यातं काश्यागमनकारणं ४२ अतः परं प्रवक्ष्यामि त्र्यंबकस्य सम
द्भवं यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ४३ इति श्री शिवपुराणे ज्योतिर्लि
गे काश्यां विश्वेश्वरमाहात्म्यनिरूपणं नाम पंचत्रिंशत्तमोध्यायः ५ सूत उवाच श्रू
यतां ऋषयः श्रेष्ठाः कथां पापप्रणाशिनीं कथयामि यथा व्यासाच्छ्रुता चर्षिभिः सह
१ पुरा ऋषिवरः श्रेष्ठो गौतमो नाम नामतः यस्य पत्नी परा साध्वी ह्यहिल्या नाम विश्रुता
२ तया सह ऋषिश्रेष्ठस्तेपे तपः सुशोभनं दक्षिणस्यां दिशि यो वै गिरिर्ब्रह्मगिरि संज्ञिकः
तत्र तेन तपस्तप्तं वर्षाणामयुतं ध्रुवं कदाचित्तु तत्रानावृष्टिरभवत्तत्र सुव्रताः ४ वर्षाणां
शतं रौद्र्या लोकाः दुःखमुपागताः आर्द्रं च पल्लवं नैव दृश्यते पृथिवीतले ५ कुतो जलं
विदृश्येत जीवानां प्राणधारकं तदा ते ऋषयो पि प्राणिनो यामपरायणाः ध्यानेन च तदा
केचित्कालं नित्यं सुदारुणं गौतमोपि स्वयं तत्र वरुणार्थं तपः शुभं तपश्चकार षण्मा
संप्राप्ता यासपरायणाः ततश्च वरुणस्तस्मै वरं दातुं समागतः प्रसन्नोस्मि वरं ब्रूहि ददा
मि ऋषिसत्तम ततश्च गौतमस्तं वै वृष्टिं चैवा प्रार्थयत्तदा १० ततः सोपि वरुणस्तस्मै उवा
च ऋषिसत्तमः वाचा समनुबोध्य ब्राह्मणेन कथं मया ११ अन्यत्प्रार्थयस्वेति

तेषां द्भवेन्नहि इह संप्राप्यते यस्मांदेतद्धि शिष्यते २७ धर्मोस्योपनिषत्सत्यं मोक्षस्योपनि
षत्समः देवता चोपनिषदः अविमुक्तं विदुर्बुधाः २८ कामं भुंजन्स्वपन्क्रीडन्कुर्वन्नहि विवि
धाः क्रियाः अविमुक्ते त्यजन्प्राणान्जंतुर्मोक्षाय कल्पते २९ कृत्वा पापसहस्राणि पिशाच
त्वं वरं नृणां नतु क्रतुसहस्रं च स्वर्गं काशीपुरीं विना ३० तस्मात्संसेवनीयं वै अविमुक्तं विमु
क्तये ऋष्यन्तलिंगैर्मुनिभिः ध्यायते च सदाशिवः ३१ इह संप्राप्यते मोक्षो दुर्लभोन्यत्र कर्हि
चित् यद्यत्फलं समुद्दिश्य तपस्यंते नराः प्रिये ३२ तेभ्यस्तत्प्राहं प्रयच्छामि विविधाः फलका
मनाः आत्मनश्चैव सा पुण्यमीप्सितं स्थानमेव च ३३ कुबेरस्तु महायक्षः सदा सर्वाधिपतिः कि
यः देवसंसेवनादेव गुणैश्वर्यमवाप्नुयात् ३४ पराशरस्तु यो योगी ऋषिव्यासो म
हातपाः मम भक्तो भविष्यति देवस्थानप्रवर्तकाः ३५ ईश्यते सोपि परमादिदेवेन्मि
न्मुनिपुंगवाः ब्रह्मा देवर्षिभिः सार्द्धं विष्णुर्वापि दिवाकरः ३६ देवराजस्तथा शक्रो ये चा
न्येपि दिवौकसः उपासंते महात्मानः सर्वे मामिह सुव्रताः ३७ अन्येपि योगिनो ये वै
छन्नरूपमहाव्रताः अनन्यमनसो भूत्वा मामिहोपासते सदा ३८ विषयासक्तचित्तोपि

न

शिकां पुनः तदा सर्वाणि पापानि भस्मसाद्भवंति हि ३९ तस्मात्काशीं नरः सेवेत्कामतोपि
मृत्यु नीध्रुवं इति तस्य वचः श्रुत्वा गिरिजा वाक्यमब्रवीत् ४० कश्चित्कामी नरः स्वामिन्स्त्रि
या राज्य धनस्य च कामुकस्तु तदा भूत्वा प्रयागे देहमुत्सृजेत् ३० वेणीप्रवेशं वा कुर्यात् +
छिन्नसा पूजनं शिवे यन्निमित्तं कृतं तत्तु तेन काश्यां मृतं यदा ३१ स्त्रिया वा पुरुषो वापि रा
ज्यं चो द्वहतं गतं तयोः संयोगता कुत्र स्यादेवं संशयो भवेत् ३२ एकस्य मोक्षता ज्ञात्वान्य
न्यस्य कामुकः स्मृतः मुक्तिदाता भवेत्त्वं च कामदाता हरिः स्वयं ३३ त्वं वा सदाशिवः साक्षात्क
यं तस्य फलं भवेत् एतन्मे संशयं छिंधि देवदेव महेश्वर ३४ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा हरो वा
क्यमथाब्रवीत् त्वया च श्रूयतां भद्रे यदहं कथयामि ते ३५ काश्यां यो वै मृतस्तस्य जन्म
पुनर्नहि प्रयागे च मृतो यो वै तस्य कामः सदा ध्रुवं यदि संयोगतां प्राप्तः काशीजन्यं फलं
तथा यदि न प्राप्यते तत्र तीर्थराजफलं गतं तस्माद्वै वहरः साक्षात्तं विनाशे पि मुक्तमं
विधाय मनसा द्विष्टा सिद्धिं यच्छति निश्चितं स्त्रियं वापि नरं वापि वाहनं राज्यमेव च य
त्किंचित्कामयेवापि तत्तद्यच्छति वै हरिः उभयोः सिद्धिरतार्थं क्रियते हरिणा स्वयं
इत्युक्तासा तदा देवी आनंदं परमं गता ४१ तद्दिनं हि समास्थाय हरस्तस्यैव तयास

त्वजाधर्मीकविर्नरः इह देवेत्र मृतो यो वै संसारे न पुनर्विशेत् ३९ ये पुनर्निर्ममा धीराः स
त्वस्था विजितेन्द्रियाः वृतिनश्चानिरारंभाः सर्वे ते मयि भाविता ४० देहभेदं समासाद्य धी
मंतः संगवर्जिताः यमेति परमं मोक्षं प्रसादान्मम सुव्रते ४१ जन्मांतरसहस्रेषु यत्न
योगी समाप्नुयात् तमिहैव परं मोक्षं मरणादधिगच्छति ४२ गोप्रेक्षकमिदं देवि ब्रह्म
णः स्थापितं पुरा कैलासभवं चापि यः पश्यदेवी वरानने ४३ गोप्रदीश्वरमागम्य दृष्ट्
वा गेव मानवः न दुर्गतिमवाप्नोति कल्मषैश्च विमुच्यते ४४ कपिलाह्रदमिति ख्यातं
ब्रह्मणी वत यावृतं तस्य दर्शनमात्रेण पातकात्प्रमुच्यते ४५ रुद्रसंज्ञं च यच्चैतं ब्रह्म
णा च कृतं पुरा सर्वदेवैरहं देवी अस्मिन् देशे प्रसादितः आजगाम पुरा देवि लिंगरूपेण स
र्वयः तत्राहं ब्रह्मणा नीतः स्थापितः परमेष्ठिना ४७ ब्रह्मणा चापि संगत्य विष्णुना स्थापि
तः पुनः ब्रह्मणा सततो विष्णुः प्रोक्तः संविग्नचेतसा ४८ मयानीतमिदं लिंगं कस्मात्स्था
पितवान्भवित तमुवाच पुनर्विष्णुः ब्रह्माणं तु पितामहं ४९ रुद्रे देवे पुरावर्त्यं मम भक्ति
मेहतरा मयैव स्थापितं लिंगं तव नाम्ना मविष्यति ५० हिरण्यगर्भ इत्येव तत्राहं च मुपा

गतः दृष्ट्वैव मपि देवेशं मम लोकं व्रजेन्नरः ५१ ततः पुनरपि ब्रह्मा मम लिंगमिदं शुभं स्था
पयामास विधिवद्ब्रह्मा च परया पुनः ५२ स्वलीनेश्वर इत्येवं तत्राहं स्वयमास्थितः प्रा
णानिह नरस्त्यक्त्वा न पुनर्जायते क्वचित् ५३ अस्मिन्नेव मया देशी दैत्यो दैवतकं टकः
व्याघ्ररूपं समास्थाय निहतो दर्पितो बली ५४ व्याघ्रेश्वरस्ततो जातं महापातकनाश
नः पित्रा ते शैलराजेन पुरा हिमवता स्वयं ५५ मम प्रियतमं स्थानं ज्ञात्वा लिंगं प्रतिष्ठि
तं शैलेश्वर इति ख्यातं दृष्ट्वैनं नाभिवं दमाददात् ५६ यदा वाराणसी चेयं पुण्या पापप्रमो
चनी देवगमेतद्दलं कृत्य जाह्नव्या सहसंगमा ५७ तदा च ब्रह्मणा तत्र स्थापितं लिंगम
द्भुतं संगमेश्वर विख्यातं दृश्यतां सुन्दरि त्वया ५८ मध्यमेशं ततः पश्य जंबुकेशं तथैवः
पुनः शुक्रेश्वरं च लिंगं च शुक्रेण स्थापितं पुरा ५९ कृतवासेश्वरं पश्य वृद्धकालेश्व
रं तथा इन्द्रादिदेवतैस्तत्र लिंगानि स्थापितान्यतः ६० तन्नाम्ना चापि विख्यातं लिंगं पाप
हरं तदा पश्य लिंगानि पुण्यानि सर्वकामप्रदानि च ६१ अन्यान्यपि तानि रूप्याणि संति
स्थानानि पार्वति कथितानि मया देवे गुह्यं चादिविदं शृणु ६२ पंचक्रोशं च तुर्दिक्षु

यस्मात्सोदुःखमवाप्नुयात् येनदेहेनयत्कृतंपापं पिशाचोभवतिध्रुवं ३ भैरवीयातनांप्राप्य
वर्षाणांप्रयुतंपुनः ततोमोक्षमवाप्नोतिभुक्त्वापापंचसुंदरि ४ इतितेचसमाख्याता
पापापापेचयागतिः एवंज्ञात्वानरःसम्यक्सेवयेदविमुक्तकं ५ यस्मात्तत्रमृतस्त्रै
वसृतेमोक्षमवाप्नुयात् अन्यत्रापीहवस्याभिसूयतांवरवर्णिनि ६ कृतंकर्म
तयोनास्तिकल्पकोटिशतैरपि अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं ७ केवलंचा
शुभंकर्मनरकायभवेदिह शुभंचापिपरंविद्धि उभाभ्यांमानुषंमतं ८ जन्मनायकृतं
कर्मन्यूनाधिक्यंभवेदिह उभयोश्चक्षयेमुक्तिर्भवेच्चसुंदरिध्रुवं ९ एकंदेहेकृतस्यैव
कर्मणःसंक्षयायवै एकंचैवपुराजन्मकृतस्यसंक्षयायच १० एवंसर्वक्षयायैवभ
वतीतिसुनिश्चितं कर्मचत्रिविधंप्रोक्तंकिंतच्छ्रूयतांपुनः ११ संचितंक्रियमाणंचप्रा ६२ते
रब्धंचत्रिधामतं पूर्वजन्मसमुद्भूतंसंचितंसमुदाहृतं १२ कृतेनजन्मनायच्चक्रियते
कर्मसांप्रतं शुभाशुभंपरंचैवक्रियमाणंविदुर्बुधाः १३ भुज्यतेचशरीरेणप्रारब्धंप
रिकीर्तितं प्रारब्धंकर्मणोभोगात्क्षयमेवनचान्यथा १४ पापविनाशनीयस्यकृत्स्नं

च

११२ देहमेतत्प्रकीर्तितं समंताद्यत्त्यजेत्तोऽत्तिकालेमतप्रदं ६३ पंडितःश्रोत्रियोवापिचं
डालःपतितोपिवा संन्यासीचमृतःस्याद्वैसचमोक्षमवाप्नुयात् ६४ इत्येवंवचनंश्रुत्वा
पार्वतीवाक्यमब्रवीत् अत्रमेविस्मयोब्रह्मन्नमहांश्चपरिवर्तते ६५ संन्यासीकर्मही
नःस्यादन्यःकर्मसमन्वितः एकस्यपुण्यवान्लोकेएकःपापीभवेन्नरः ६६ उभयोःसमता
प्रोक्तातेषांभोगःकुतोगतः अन्यच्चसंशयंदेवश्रूयतांशंकरत्वया ६७ अत्रैवम्रि
यमाणस्यमनश्चगृहेगतं पुत्रस्त्रियंधनंवापिअन्यदिष्टतमंपुनः ६८ मृतंचैव
मयापूर्वंसुतकालेमनोगतः प्रवृत्तिस्तत्रजन्मस्य नागकार्यविचारणा ६९ ती मवे
र्थेचैवमृतस्यैवतीर्थजन्यंफलंलभेत् उभयोःकिंचतथ्यस्याद्वदस्वशंकरत्वया एत
च्छ्रुत्वावचस्तस्याउवाचशंकरस्तदा ७० इतिश्रीशिवपुराणेज्योतिर्लिंगनिरूपणेमा
हात्म्यवर्णनंनामनवचत्वारिंशत्तमोध्यायः ४९ शंकरउवाच साधुपृष्टंत्वयायत्तुश्रू
यतांकथयामिते यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेमानवःक्षणात् १ अपापश्चमृतोयो
वैसघोसंतंसमश्नुते सपापश्चमृतोयस्याकायव्यूहात्समुच्यते २ यातनांसर्वसृष्टेव

कि १

१५ र्वगंगा ततो विष्णुस्थितः विंदुर्लभं भवेत् आजन्ममरणाभ्यासाद्धाराणस्यां च यत्फ
लं तत्फलं याममात्रेण त्र्यंबकस्योनिवासतः पूर्वेरामं ततो देवं त्र्यंबकं लोकशंक
रं गंगाद्वारं च तं दृष्ट्वा को वा पापी न मुच्यते यैः स्नातं तत्र गतं चैव जीवन्मुक्ता भवंति ते
इति वक्ष्य समाख्यातं गौतम्याः माहात्म्यमुत्तमं गौतमीं आत्मयपश्चान्यो मिलिता
अपरस्परं यज्ञिकास्तत्र दापे च कृत ग्राह्यं भवत्पुनः त्र्यंबकस्य च माहात्म्यं कथितं
च मुनीश्वराः यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः अतः परं प्रवक्ष्यामि माहा
त्म्यं श्रूयतां पुनः वैद्यनाथेश्वरस्यैव अथ एवं तापापहारकं ५ इति श्रीशिवपुराणे
त्र्यंबकमाहात्म्यवर्णनो नाम द्विपंचाशत्तमोध्यायः ५२ सूत उवाच रावणो राक्षस
श्रेष्ठः मानी मानपरायणः आराधयन्हरं तत्र कैलासे पर्वतोत्तमे १ कियत्काले समा
राध्य प्रसन्नो न हरो यदा तत्र श्चापि हि भवतो दक्षिणे लंका खंडके २ भूमौ गर्त्तं तदा कृत्वा
तत्राग्निं च समादधौ तस्य निकटे शिवं स्थाप्य हवनं विविधं तदा ३ चकार रावणः सः श्री
ष्मे पंचतस्तथा पिह तदा शिरांसि छित्वा च पूजनं शंकरस्य च ४ आरब्धं वत दा ते

१५ नास्ति पदे पदे यत्किंचिद्दृश्यते दुःखं सर्वपापसमुद्भवं १५ स्थूलं वाप्यथवा सूक्ष्मं दुःखं
पापसमुद्भवं अपापं च यदा स्यादै शरीरं सुखभाजनं १६ कुत्रचित्सुगं वा पि कुत्रचि
त्पापसंचयः सर्वपापकर्मणां नाशो नास्ति काशीपुरीं विना १७ सर्वं च सुलभं तीर्थं
दुर्लभा काशिकापुरी अहं काश्यां गमिष्यामि शत जन्मकृता मतिः १८ ततः काशीभूमौ मति
र्जायते नान्यथा क्वचित् पृथिव्यां यानि तीर्थानि कृतानि परजन्मनि १९ तदा मुक्ति
पुरीलभ्यं न यदस्तु चापि च काचिन पूर्वजन्मकृतात्वे हि मुक्ति पुण्यः प्रमाणके २०
तदा काशी च संप्राप्य मतिः स्यान्नान्यथा क्वचित् काशीं प्राप्य नरो यस्तु गंगायां स्नान
माचरेत् २१ तदा च क्रियमाणस्य संचित स्यापि कर्मणः क्षयश्चैव भवेन्न प्रारब्धं
न विनश्यति २२ भोगं विना न प्रारब्धं गच्छतीति सुनिश्चितं तन्न मति भ्रंसे जातानं
दातस्य क्षयो भवेत् २३ अंतकाले पुनश्चैव तदा गति च सुंदरि यदा कर्म भवेनूनं चाल
कं मनसाधूवं २४ कर्माणि मनसा वा चा पापादिः शीर्णाः कुतो वृवीत तस्माद्विकार र
हितं मनस्तीर्थे विलीयते २५ तदा तीर्थसमुद्भूतं फलं तस्य भवेदिह तीर्थजन्यं फलं
चैव ध्यानजन्यं फलं पुनः २६ उभयेन तेन संप्राप्तं श्रुतिरेषा सनातनी पूर्वं चैव कृता का

२७७

१८

...र्यकोवाप्यसाधवः एतत्तु एप प्रभावेनदर्शनंदीयतेत्वया गंगाउवाच एतेदुष्कृत
मास्त्रैवनदृश्याहिमयापुनः कृतघ्नाद्वेक्षिताश्चैव [illegible] ध्रुवं जात्या:पा
षंडिनश्चैवकर्त्र्यास्तेसर्वेमत [illegible] सर्वेसततमाः
तच्छ्रुत्वावचनंतत्रजरत्कारुवा [illegible] स्तंगिरमेवच गं
पकारिषुयेलोकेउपकारं [illegible] श्रुतं तस्मात्त्वया
चतत्कार्य्यंसत्यंचभगवद्वच [illegible] था तथापिसंग
हार्यंचप्रायश्चित्तंचरंतिचेत् [illegible] गैरैः ततश्चैवाधि
कारश्चजायतेदुष्कारिणां [illegible] पुनः चक्रुस्तेनु
तदास्नानंकृतार्थाद्यमवं [illegible] नगच्छति गंगा
चसेवतेविष्णुर्गंगांचसेवते [illegible] सेवते ४० सासा
न्यायेनभवेच्चैवसेवयित्वासुखीभवेत् मुक्तिंयातिततश्चैवनिकटंचययवस्थितः गं
गांचैवतथादृष्ट्वापंचवक्त्रोहरिःस्वयं पावनार्थंचजगतःस्थितोसौरघुनंदनः प्र

२७६

278